

ថៃ្ង

តិកាភាសិក្ខិយៈភាសា ៥

ឈុំឈុំប្រែប្រួល

តិកាភាសិក្ខិយៈភាសា

ប្រការទី១ ប្រការទី២ ប្រការទី៣ ប្រការទី៤ ប្រការទី៥

ឆ្នាំ ២៥ ពុស្សាភិម ២៤៨៧

ស្ថាប័នប្រែប្រួលភាសាសិក្ខិយៈភាសា

ଶିକ୍ଷା

ବିନାଶାବିଧିର ଶାବରୀ 5

ਬਿਮਬਪੇਖਗਭਰ

ໄທໜາທະເລ

ພະເຈົ້າປຣມາຈຣ໌ໂທຣ ພະຍົກເຈົ້າປະເທສຣສມັຍ

ਮੈਰਥਯੁਰੀ 25 ਜੁਲਾਈ 2487

કચ્છના મહારાજાના પત્નીના નામ

คำนำ

เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2487 หม่อมเจ้าหญิงนิวาสสวัสดิ์ จิระ
ประวดี ไก่มาแจ้งความจำนงยังกรมศิลปากรว่า มีประสงค์จะได้ฉบับ
หนังสือสำหรับพิมพ์เป็นอนุสรในงานพระเมรุพระเจ้ายบรมวงศ์เธอ พระ
องค์เจ้าประเวศวรสมัย ซึ่งกำหนดถวายพระเพลิงในวันพุธที่ 25 ตุลาคม
2487 นี้ และขงสแวงเจตนาคว่าใครจะได้เรื่องเป็นการเฉลิมพระเกียรติ
ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง พระปิยมหาราชเจ้า กรมศิลปา
กรจึงเสนอ “เรื่องเลิกลาสาในรัชกาลที่ 5” ก็พอพระทัย ขงเลือก
เรื่องนสำหรับตีพิมพ์ แต่เรื่องเลิกลาสาในรัชกาลที่ 5 นี้ กรมศิลปากร
ยังมีใครรวบรวมฉบับเรียบเรียงขึ้นไว้ จึงต้องรวบรวมถวายในเวลารีบ
ด่วน เพราะมีเวลาที่จะจัดทำกะชั้นชิดมาก

เรื่องลาสา เป็นเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่งในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ
มีมาแต่ดึกดำบรรพ์จะเห็นได้จาก “เรื่องลาสาในต่างประเทศ” ซึ่ง
เก็บความจากหนังสือเฮนไซโคลปีเดีย บริตานิกานั่น เสียขายแต่
เรื่องนไม่กล่าวถึงเรื่องลาสาในตะวันออก กล่าวถึงโดยมากแต่เรื่อง
ลาสาในยุโรปและอเมริกา ถ้าจะค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องลาสาทะวัน
ออกเช่นในอินเดีย, อินโดจีน, จีนและญี่ปุ่น มารวมไว้ด้วยกันจะสมบูรณ์
ยิ่งขึ้น หากแต่เวลาไม่อำนวย จึงมีใครรวบรวมไว้ในเล่มนี้ เรื่อง
ลาสาที่มาเกี่ยวพันกับความเป้นใหญ่ของชนชาติไทยก็น่าจะเป็นปัญหา
ใหญ่ในประวัติศาสตร์ของชาติ เข้าใจว่าเมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิจ ได้

ประกาศอิสรภาพทั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้นเป็นเอกราชแล้ว ก็น่าจะซง
 ประสยความยุ่งยากในเรื่องนี้หุ่ยไม่น้อยเหมือนกัน จึงปรากฏมีคำ
 เตือนใจให้คนไทยรู้สำนึกความเป็นไทยของคนเสมอ ก็ปรากฏเป็น
 ขณิฉติหรือสุภาสิตพระร่วงบทยหนึ่งว่า “คนเป็นไทยหยาคยทาส” ทั้ง
 นิสแวงวาคความ เป็นหุ่ยและความรู้สึกในจิตใจทั้งนี้ ได้มีมาแต่โบราณ
 แม้ฝรั่งที่เข้ามาประเทศไทยเมื่อรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 ก็ได้เขียนกล่าวถึง (ประชุมพงสาวดารภาคที่ 42 หน้า 67 — 70) เป็น
 เชิงกำหนิตตามความรู้สึกของเขาว่า “ท่านผู้ที่เป็นไทยหรือเป็นเจ้านาย
 ในเมืองนี้ เลียงตัวหุ่ยไค้กัด้วยอาศัยกำลังของพวกทาส ทาสเหล่านั้น
 เป็นคนที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานให้แก่เจ้านายและข้าราชการผู้ไทย
 และท่านผู้ไทยเหล่านั้น ก็มักปล่อยทาสให้ไปทำมาหากินเสียครึ่งหนึ่ง
 ทาสเหล่านั้นก็เอาเงินมาให้แก่นายวันละอึดหรือ ๒ อึดทุกวันไป” จึงหุ่ย
 ตามที่กล่าวนี้จะเห็นได้ว่า ฝรั่งผู้เขียนนี้ มีความเข้าใจเรื่องทาสที่มีใน
 ประเทศไทยผิดพลาคหุ่ยข้าง เช่นที่ว่าทาสเป็นคนที่พระเจ้าแผ่นดินพระ
 ราชทานให้ เพราะมีความจึงปรากฏหุ่ยในกคหมายลักสนะทาสของ
 เกาชคเจนหุ่ยแล้ววาทาสนั้นแบ่งเป็นหลายประเภท แต่ก็ป็นข้อความ
 ที่สแวงให้เห็นว่าประเพณีใช้ทาสในประเทศไทยได้มีสืบเนื่อง คิคคอกัน
 กลอดมา แต่ประเพณีการมีทาสของคนไทยน่าที่จะได้มีขึ้นต่อไปชั้น
 หลั เพราะคำว่า “ไทย” ตามที่ท่านผู้รู้ได้สอยสวแล้ว ปรากฏ
 ว่ามาจากคำว่า ทา, ท้า, ไท, ไท้ หรือ ไท แปลว่า ไทย หรือผู้เป็น

ใหญ่ และเป็นชื่อเรียกเชื้อชาติของชนชาวไทยมาแต่เมื่อยังครอบครอง
ดินแดนอยู่ในประเทศจีนตอนใต้สมัยก๊กต้าบรพ แต่ที่มามีคำแปลอีก
อย่างหนึ่งว่า “ เป็นอิสระแก่ตัว, ไม่เป็นข้าใคร ” อันมีความหมายตรง
กันข้ามกับคำว่าทาสนั้น น่าจะเกิดแต่เหตุการณ์อย่างอื่นในภายหลัง
ประเพณีเรื่องทาสของชนชาวไทยจะมีมาแต่เมื่อไร ยังหาไม่ได้ชัดเจน
มีคำพอจะรู้ได้บ้างตามที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำรา
ราชานุภาพทรงนำมากล่าวไว้ในปาถะกถาเรื่อง “ ลักษณะการปกครอง
ประเทศสยามแต่โบราณ ” ตอนหนึ่งว่า “ เรื่องทาสก็มีกรในประเพณี
ไทยแต่เดิมหาไม่มี พวกไทยที่มาอยู่ข้างใต้มารับประเพณีการใช้ทาส
ตามประเพณีขอม มีความปรากฏในขานแผนกจดหมายเหตุลักษณะลักพา
ยทหนึ่งว่าเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาปกครองสุโขทัยเป็นไมตรีกันนั้น มีผู้
ลักพาทาสในกรุงศรีอยุธยาหนีขึ้นไปเมืองเหนือ พวกเจ้าเงินกรายทุน
พระเจ้าอู่ทอง ขอให้ไปติดตามเอาทาสกลับมาว่าเพราะ “ เมืองท่าน
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ” ดังนี้ แต่พระเจ้าอู่ทองหาทรงยินยอม
ไม่ คำหริภคจึงให้ว่ากล่าวเอาแต่ผู้ขายนายประกัน และมีคำซึ่งยังใช้
กันมาปรากฏอยู่คำหนึ่ง ซึ่งเรียกผู้พ้นจากทาสว่า “ เป็นไทย ” ดังนี้
ฟังสันนิษฐานได้ว่า เพราะแต่เดิมชนชาติไทยไม่มีที่จะเป็นทาส และไทย
มารับใช้ประเพณีทาสก็มาจากขอม ทาสจึงได้มีสืบมาในประเทศสยาม
จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรด
ให้เลิกเสียเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ” เมื่อเรื่องทาสเป็นเรื่องสำคัญในประวัติ

สาทรของมนุษยชาติ เรื่องเลิกลาสนี้ก็นับเป็นเรื่องสำคัญเกี่ยวแก่
 ความเป็นอยู่ของมนุษย์ยิ่งขึ้นไปอีก การเลิกลาสนี้ในต่างประเทศมีผล
 กระทบกระเทือนถึงกับเกิดศึกกลางเมือง เช่นในอเมริกาและเป็นเหตุให้
 เกิดกบฏเช่นกบฏชัตซุมมาในญี่ปุ่น เป็นต้น ด้วยเหตุนี้การเลิกลาสนี้ในประ
 เทศไทยเมื่อรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึง
 ถือได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญ และเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่งในประวัติศาสตร์ของไทย
 การเลิกลาสนี้ในรัชกาลที่ ๕ เท่ากับเป็นการพลิกความเป็นอยู่และความ
 รู้สึกทางจิตใจของประชาชนชาวไทยจากบ้านหนึ่งไปสู่อีกบ้านหนึ่ง ซึ่งความ
 เปลี่ยนอยู่และความรู้สึกทางจิตใจนั้นยากที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลง ถ้าจะ
 เรียบเรียงเรื่องนี้ให้แจ่มแจ้งและสมบูรณ์ จะต้องสอบสวนค้นคว้าหาเหตุ
 ผลด้วยใช้เวลาอย่างมาก จะทำในเวลาเล็กน้อยย่อมไม่เพียงพอ หนังสือ
 เล่มนี้เป็นแต่เพียงรวบรวมพระราชปรารภ, ประกาศและพระราชบัญญัติ
 เกี่ยวกับเรื่องเลิกลาสนี้ในรัชกาลที่ ๕ ขึ้นไว้ เพื่อเป็นทางสอบสวนค้น
 คว้าของนักสืบสวนและผู้ใฝ่ใจในเรื่องความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษเรา
 ในสมัยก่อน แม้กระนั้นผู้ใฝ่ใจเพื่อขยายความจริงอันเป็นเนื้อหาที่ถ่องแท้
 เกี่ยวกับการเลิกลาสนี้ของเรา เมื่อได้อ่านพระราชปรารภและประกาศ
 เป็นต้น เท่าที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ ก็พอจะหยั่งซาบพระราชประสงค์
 อันเป็นกุศลเจตนาในห้วงพระวชิรหทัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้า
 หลวงไกรโดยด่องแท้ ทั้งจะเป็นทางให้พิจารณาเห็นว่า พระองค์ได้ทรง
 พระราชดำริทำเนนการเรื่องเลิกลาสนี้ให้สำหรับคลุ่ลวงไปด้วยพระ

ปรีชาญาณอันสุขุมคัมภีรภาพ มิได้เกิดเหตุร้ายพายุในชั้นเบื้องการ
 เลิกทาสในนานาประเทศ ทั้งนี้จะเป็นเพราะอาศัยพระปรีชาญาณ
 ซึ่งดำเนินการอย่างสุขุมรอบคอบ เช่นเมื่อได้ประกาศพระราชปาวรรณ
 ไปแล้ว ก็น่าจะได้ซึ่งสอยสวนเพื่อฟังความคิดเห็นของเจ้านายขุนนาง
 ในเวลานั้นว่า จะมีความเห็นอย่างไรบ้าง ดังปรากฏในคำปรักสา
 ราชการบางเรื่อง ซึ่งกรมหลวงวรลัทธิพิศาลทำความเข้าใจถวายตอน
 หนึ่งว่า “ ด้วยซึ่งพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานคำปรักสาเรื่อง
 กระเสี้ยวรายลูกทาส และห้ามมิให้ขายเด็กเกินกระเสี้ยวราย ให้
 ข้าพระพุทธเจ้าทรงการนั้น พระเดชพระคุณหาที่สุกมิได้ ข้าพระพุทธ
 เจ้ารับได้เกล้า ฯ ได้ทรงความตามข้อพระราชบัญญัติซึ่งซึ่งจักขึ้นใหม่
 ทดลองจนสิ้นความแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่าซึ่งซึ่งพระ
 กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ลดหย่อนผ่อนค่ากระเสี้ยวรายเด็ก และบิดา
 มารดาจะขายบุตรซึ่งอายุยังเยาว์อยู่นั้น ก็เป็นพระเดชพระคุณแก่เด็ก
 เกิดไปพายุหนาทึบมีความอุสาหา ครั้นเคยไทยประพริทักท้วงก็พอจะ
 กิจได้ถ่อนตัวโดยง่าย ได้มากทั้งตัวเป็นไทยและเป็นลูกค้าวานิช เป็น
 ประโยชน์โดยมาก งามแก่บ้านเมือง แต่ก่อนนั้นลูกทาสที่จะได้
 อุปสมบทและรู้หนังสือมีความรู้ต่าง ๆ กันน้อยตัวนัก ” ทั้งนี้เห็นได้ว่า
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งรอบคอบเพียงไร และ
 ซึ่งดำเนินการเลิกทาสในประเทศไทยให้สำเร็จคล่องไปด้วยความนิยมน
 สมชนเป็นที่สุด จนยทซึ่งให้ใช้ฝึกกระเสี้ยวรายลูกทาสลูกไทยใหม่

ค็อยมะโรง (พ.ศ. 2411) นั้น เป็นขัณฑกันว่าสำคันยั้งในรัชกาล
ของพระองค์ ซึ่งถ้าใครเกิดยั้ง ก็มักจะพคกันคิกปากว่า เกิดยั้ง
“มะโรงเลืกทาส” มาจนทุกวันนี้ หวังว่าผู้ที่ได้อ่านชวยเรื่องใน
หนังสือเล่มนี้ คงจะมีความขัคยันคัและอนโมทนาถววยพระราชากุศล
แก่สัมเค็คพระบิัยมหาราชพระองค์นั้นโดยทั่วกัน

กรมสัลปากรขอถววยอนโมทนาในกุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน
ซึ่งหม่อมเจ้าหญิงนิวาสสวัสดิ์ จิระประวัก ได้อังชวนชววยจักให้คัพิมพ์
“เรื่องเลืกทาสในรัชกาลที่ ๕” นี้ แจกจ่ายเผยแผ่วัทยาทานสาธารณะ
ประโยชน์ เป็นอนุสรเนื่องในงานพระสัพพะเจ้าบรมวงศ์เทอ พระองค์
เจ้าประเวศวรสมัย ขอจงเป็นขัคยิตานมัยกุศลคณยันคานให้สำหรัค
อิดคณมนุฉล แก่พระเจ้าบรมวงศ์เทอพระองค์นั้น ในสัมปรายภพ
สมดังมโนปณิธานทุกประการเทอน.

กรมสัลปากร

21 ตุลาคม 2487

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประเวศวรสมัย

ประสูติ 2 ธันวาคม 2422

สิ้นพระชนม์ 31 พฤศจิกายน 2487

พระประวัติ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประเวศวรสมัย

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประเวศวรสมัย ท.จ.ว. จ.ป.ร. ๒.
ว. ป. ร. ๒., ป.ป.ร. ๒ ประสูติในวันอังคาร เดือนอ้าย แรม ๔ ค่ำ ปีเถาะ
เอกศก จลศักราช ๑๒๔๑ ตรงกับวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๒ เป็น
พระองค์ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารคำทิพย์มิ่ง พระองค์มีพระภาคาร่วมเจ้าจอม
มารดาเดียวกันรวม ๓ พระองค์คือ

1. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครชัยศรีสุระเดช (พระองค์
เจ้าจิระประวิตรเดช)
2. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประเวศวรสมัย
3. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร (พระ
องค์เจ้าวิชัยเฉลิมภัก)

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประเวศวรสมัย ซึ่งพระประสูติ
พระโรคพระวัณโรค และ พระหทัยพิการ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๓๑
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ นวัญคำขนิมนทานาค อำเภอย้อมปราบ พระนคร
สิริรวมพระชนมายุได้ ๖๖ ปี

นับจากซ้ายไปขวา

1. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครชัยศรีสุเดช
2. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประเวศวรสมัย
3. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร
4. หลัง—เจ้าจอมมารดาทับทิม ในรัชกาลที่ 5

สารบัญ

คำนำ	
พระประวัติ	
ทาสกถา	1
ลายพระหัตถ์สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ถึงนาย บ.ส. อนุমানราชชน	21
ลายพระหัตถ์สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ถึงนาย บ.ส. อนุমানราชชน	23
จดหมายนาย บ.ส. อนุमानราชชน กราบทูลสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ	24
ลายพระหัตถ์สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ถึงนาย บ.ส. อนุमानราชชน	25
เรื่องเลิกทาสจากประวัติกรมหลวงพิชิต	30
พระราชปรารภว่าด้วยเรื่องทาสกะเลียรอายุ	32
พระราชบัญญัติพิทักษ์กะเลียรอายุลูกทาสลูกไทย	43
ประกาศลูกทาส	54
ประกาศกะเลียรอายุลูกทาสลูกไทย	56
เรื่องการเลิกทาส ย่อความตามพระราชบัญญัติและประกาศต่าง ๆ	
ที่ออกภายหลังพระราชบัญญัติพิทักษ์กะเลียรอายุลูกทาสลูกไทย	60
เรื่องทาสในคัมภีร์บาลี นายวัน นวนยัง ปะเรียด 9 ประโยค แปล	64

เรื่องทาสในต่างประเทศ นางสาวสุภา จันทะสิริ เก็บความจาก เฮนไซโคลป์เตีย บริตานิกา	68
ทาสสมัยโบราณ	70
กรีก	70
สเปน	79
โรมัน	80
ไพร่สมัยกลาง	101
ในยุโรป	101
ในอังกฤษ	111
การค้าทาสสมัยใหม่	123
สเปน	123
อังกฤษ	125
ความพยายามเลิกค้าทาสในอังกฤษ	129
การเลิกค้าทาสฝรั่งเศส	133
การเลิกค้าทาสต่อมา	137
การเลิกทาส	139
สหรัฐอเมริกา	143
คิวบา	151
บราซิล	152
การค้าทาสเพียงกคหมาย	154

ไฟว์ในรัสเซีย	155
ทาสของชนชาติอิสลามะหมัด	159
ในอาฟริกา	160
สัญญากรุงเบอร์ลินและสัญญากรุงบรัสเซลส์	163
การค้าทาสภายในทวีปอาฟริกา	166
สถานะทาส	167
อนุสัญญาปี 1919	169
คณะกัมการปี 1924 และอนุสัญญาปี 1926	170
การเกณฑ์แรงงาน	171
ในเอเชีย	173
อนุสัญญาว่าด้วยเรื่องทาส	174
บัญชียานแพนกกคหมายเกี่ยวกับทาสที่มีมาก่อนเลิกทาส	
ในรัชกาลที่ 5	176

ภาพเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ขงเลิกทาส

ทำสกกา

ตอนที่ 1 (1)

ธเนศวรวิญญูชา ปุคฺคทาสา มาดาบิตา
ชาติทาสา จทินันกา อัญญุ ทาสา จกัตตกา
ธัช ชพตา จทาสกา ทาสวณฺณปัสตฺตมาติ ฯ

อาทมาภาพสามเนรแก้ว จะได้รับประทานวิชันนาในทาสกกา
พรพนาด้วยทาส เป็นอภิรยาประพริตประโยชน์ทั้งในโบราณกาล
และปัจจุบันสมัยในธัมมการ และความเป็นไปของทาส ตามความ
ประสงค์ของบพิตร แต่จะรับประทานวิชันนาตามที่ไต่ถามไต่ฟังมาพอ
เป็นอัมสนานคริยาคำหริ ซึ่งบพิตรบำเพ็ญในอภิลักขิตสมัยจะได้
เป็นอันสงสฺ์ แห่งความตรึกในหมู่ประชาชนสืบไป ดำเนินข้อเค้า
สำเนาความตามที่เรียกว่า ขาลิตัมภีร์พระธัมมสาคร ซึ่งมีในพระราช
กำหนดคกคหมายลักสนะทาสอันปรากฏเป็นมคธภาษาง ๆ ว่า ธเน
ศวรวิญญูชา เป็นต้น แปลความว่า อันว่าประเภทแห่งทาสทั้งหลาย
7 จำพวกอันควนจะไ้ไ้ได้นั้นคือ ทาสได้มาด้วยทรัพย์ 1 ลูกทาสเกิด
ในเรือนเบี้ย 1 ทาสได้มาแต่บิดามารดา 1 ทาสมีผู้ให้ 1 ทาสอันไ้

(1) พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ สถานาชกประทานมาลงใน
วรญาณวิเสส เล่ม 5 ร.ศ. 109 (พ.ศ. 2433)

ด้วยช่วยกันวรรณุเคราะห์แก่คนอันต้องทนทโศก 1 ทาสอันเลี้ยงไว้ในกร
 ข้าวแพง 1 นำทองไซยไปรยลิกแล้วและได้มาเป็นชเลข 1 รวมลักษณะ
 ทาส 7 จำพวกที่มีในคัมภีร์พระธัมมสาครกล่าวในกคหมายกึ่งนี้ จะเป็น
 พระธัมมสาครมาแต่รามาหรืออย่างไรไม่ช่าย ด้วยคาถาคำกล่าวนั้น
 เป็นคำมคธาง ๆ หาใช้ภาสาสันสกฤตไม่ ก็ “ทาส” คำมูลศัพท์
 สืบมาแต่คำสันสกฤตหรือคำมคธแน่แล้ว แต่ที่มาใช้คำสกค “ษ”
 แทน “ส” จะเป็นด้วยความประสงค์ของโยธนาจารย์ จะแสดงให้เห็น
 เป็นคำสำหรับสยามพากย์ ให้แตกต่างจากมคธภาสาที่ว่า “ทาโส”
 แปลศัพท์ว่าทาสชาย “ทาสี” ว่าทาสที่เข้าใจเป็นสามัญว่า ขี้ข้า
 ชายหญิงหรือจะเป็นด้วยหยากจะใช้ตาม “ส” สามชนิก ในภาสา
 สันสกฤตที่ว่า ความราสธมาทั้งเป็นแบบบัญญัติอักษรไทยขึ้นไว้ให้
 เป็นไทยแผลง หรือจะเป็นด้วยความที่ไม่ชำนาญในการใช้ “ส”
 สามชนิก ก็ยังหาได้ความอธิบายช่ายชัดตลอดไปไม่ แต่คำว่า
 ทาสในภาสาสันสกฤตมักใช้เกี่ยวกับอุปสรรค “อภี” ที่เนื่องด้วย
 “ทาศ” หรือ “ทัส” หรือ “ทังค” หรือ “ทังส” อาทิ แปลว่า
 ทำให้เจ็บ ให้อันตราย ให้เป็นแผล ทำให้กำจิต ให้คำ ถ้าเป็นบรรลึงค์
 เป็นชื่อสามัญ ใช้ในคัมภีร์เวทเป็นชื่อมารหรือบัสภที่เป็นสิ่งชั่ว สัตว์
 ก่อชาติมนัสหรือพระอินทร์อย่างหนึ่ง เป็นชื่อชาติเดือนที่ร้ายหรือชื่อ
 เมล็ด คือมีลักษณะตรงกันข้ามกับอวษะในประเภทนั้น และเป็นชื่อ
 บ่าวทาสที่อุกฤตเรียกว่า “เสลฟ” ในเนื้อความอันนี้มีอยู่ปลายข้อ

คำของจำพวกสูตร อันเป็นชาติทำในสัตว์ตระกูลทั้งโนสราจารย์ได้
แบ่งชาติมนสิไว้ในอัมมสาค

อีกนัยหนึ่งทาสแปลว่า ชาวประมงหรือผู้พายก็แปล ถ้าเปลี่ยน
อ-สระ เป็น อิ-สระ ก็เป็นสัตว์ลิงค์ แปลว่าทาสหญิง และทาสค่าน
เป็นชื่อของต้นไม้ แม่น้ำ ยักส์ บิสาจ มาร สิ่งไว้ในภาสถันสกริตด้วย
แต่ขอยกไว้ทีหนึ่ง อาตมาภาพประสงค์แต่จะกล่าวด้วยทาสชน คือ
คนที่เขายักษ์ว่าทาสตรงกับคำว่า เสลฟ ในภาษาอังกฤษอย่างหนึ่ง
และทาสฉวนะ ความเป็นอยู่ของทาส คือภาระงานทาสอย่างหนึ่ง
ทาสทาหรือทาสภาพ คืออาการของทาสอย่างหนึ่งก็ทาสค่าน ใน
ปัจจุบันกาล จะขอแปลว่าข้าตามมูลความ หรือเอกชนใครใดเล่า
ที่เป็นทรัพย์สินสมบัติ หรือสุกแล้วแต่ความชอบใจของชนผู้อื่น ซึ่งมี
อำนาจที่ชอบฉิม จะใช้ จะทำ จะประพริตต่อผู้เป็นทาสที่หยาบไต่ความ
ปกครองของคนนั้นได้ตามชอบใจ เมื่อคำอธิบายของทาสเช่นนั้น บางที
ท่านผู้มีใจกรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน จะเห็นเป็นอธิการเร็วแรงไป
กว่าตัวทาสที่ใช้หยู่เคี้ยวจนคอกระดูกมึง จึงขอยกไว้เป็นทางอธิบาย โดย
อาการของทาสที่ได้มีเป็นเขตอยู่ และความเปลี่ยนแปลงสืบเนื่องมา
หลายอย่างต่างประการ ทั้งได้ปรากฏในพงสาวดารหรือจดหมายเหตุ
เรื่องทาสที่มีหยาบในโลกนี้ ก็พอเป็นที่ระงับความสนเท่ห์ของท่าน
ผู้มีใจกรุณาได้ ตามเรื่องราวของการทาสซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

เรื่องทาสนี้ให้เกิดมีมาช้านาน ตั้งแต่ความสว่างในพงสาวดาร

ของโลก ได้เกิดเป็นทั้งจำลงในหนังสือแล้ว เรื่องทาสก็ได้ยิน
ปรากฏสืบเนื่องมา เรื่องทาสนั้นบางทีจะมีขึ้นด้วยเหตุของการ
สงคราม ที่จับตัวไปมาเป็นเชลยนั้น ผู้ที่ชนะในครั้งยังมีอาการเป็น
มีลักษณะช่นอยู่ ยังไม่ถึงซึ่งการเป็นสวไลยลัทธิทอพอ เมื่อจับได้เข้าลัทธิมา
เป็นเชลยแล้ว ก็พิจารณาว่าค่าพินเสียทั้งนั้น พายหลังเห็นว่าการที่ค่าพิน
นั้นไม่เป็นประโยชน์ ก็คิดหาทำไรด้วยอุบายใช้ชเลยนั้นเป็นทาสโดย
อย่างแรงร้าย แทนที่จะค่าพินเสียเปล่า ๆ พวกชเลยเหล่านั้นอยู่ใน
ความกักขัง ต้องจำเป็นทาสรับภาระงานของผู้ชนะทุกสิ่งทุกประการ
ไม่มีข้อละเว้นประดุจสัตว์เคี้ยวจืดนั้น เมื่อการที่ใช้แรงชเลย แทนที่จะ
ค่าพินเสีย เป็นเหตุที่ได้ผลแก่ผู้ชนะ จึงได้เริ่มการที่ใช้ทาสเกิดขึ้น
แล้ว คนชเลยที่เหลือประหารค่าพินตกมาเป็นทาสนั้น จึงได้นามว่า
ชเลยสืบมา

บันฑิตชาติทั้งหลายในบรรพกาลนี้ ที่มีความรุ่งเรืองด้วยศิลปวิทยา
ความคิด ความคำหริที่ชอบในวิชาความรุ่งเรือง เป็นลัทธิชาติใน
โบราณกาลนั้น มีชาติฮินดู (ฮินดู) เซบราย (ซีบูว์) เป็นต้น
ก็มีการทาสปรากฏต่อเนื่องมา ได้พบในคัมภีร์พระเวทมนตร์ ซึ่งมนต์
ที่เป็นผู้ตั้งกคหมายในมัธยมประเทศ ที่ประเทศทั้งหลายนอกแม่น้ำ
คงคานิยมมัถิอ ได้เริ่มคัมภีร์พระเวทมนตร์ในกคหมายของประเทศนั้น
เนื่องมา และในคัมภีร์พระเวทมนตร์อัยยมุททายโสถก 415 กล่าวไว้ใน
มนต์สังคีตว่า

ชั่วชาติฤๅโท ฤๅคทา โสฤๅหะ ฤๅททริมาไปตรีโก ทัๅททาสๅค
 สๅปๅโคเททาสๅโยนยะ “แปลความว่า” ผู้เป็นทาสด้วยอันทรงจรกแล้ว 1
 เป็นทาสด้วยจ้าง 1 เป็นทาสด้วยเกิดในเรือน 1 เป็นทาสด้วยซื้อมา 1
 เป็นทาสเขาให้ 1 เป็นทาสของบิดา 1 เป็นทาสเพราะสินไหม 1
 นัยะของทาส 7 สถาน “หรือจะแปลให้ชัดความเป็นภาษาไทยเข้าว่า
 กำเนิดแห่งทาส 7 จำพวกเหล่านี้ คือทาสที่เสนานำมาด้วยทงคือ
 ชๅเลย 1 บุคคลเป็นทาสเพราะภัก 1 บุคคลเป็นทาสเกิดในเรือน 1
 ทาสที่ไ้ช่วยไ้ 1 ทาสเขาให้ 1 บุคคลเป็นทาสเนื่องมาจากบิดา 1
 บุคคลเป็นทาสเพราะปรัๅใหม่ 1 เปน 7 ฉะนั้น” ก็ไ้ และขัๅมๅศๅรที่
 เปนภๅสๅสนๅนๅกรๅทๅน ใ้แปลเปๅนภๅสๅอๅงกรๅคๅในคๅรๅงแรก ในคๅรๅศๅ
 สๅกรๅช 1792 โสๅกๅน ๅเชอๅวิลเลๅมๅโจๅนส์ แปลว่าทๅสนๅนๅนๅมๅ 7 ชๅนๅค
 1 ชๅเลยไ้ในไ้ทงหรือในการๅงศๅรๅม 1 เลๅงไ้เพื่อใ้แๅง 1 เกิด
 จากทๅสๅหๅงๅนๅเรือน 1 ไ้ๅขๅยๅควๅ 1 ผู้ๅนไ้ไ้ 1 ไ้ๅลๅมๅแๅ
 บรๅพๅบๅรๅส 1 เปๅนทๅสๅโดยๅทๅงๅลงๅทๅส (คือๅไม่ๅสๅมๅดๅทๅจะๅลๅยๅคๅปๅรๅบ
 ใ้ใหม่ๅหๅยๅงๅมๅกๅไ้) และๅนๅนๅคๅเบอๅร์ๅแนๅลๅแปลใ้ใหม่ ๅซึ่งๅไ้ๅงๅพๅมๅฟๅใน
 อๅวๅแๅนๅเคอๅร์ๅชๅรๅลๅว่า 1 คนๅที่ๅไ้ๅลๅมๅในการๅงศๅรๅม คือๅนๅนๅคๅมๅที่
 ทๅงๅว่า ๅผู้ๅที่ๅบๅไ้ในๅไ้ทงๅรๅบ ๅผู้ๅที่ๅบๅใ้ๅลๅยๅเพื่อๅอๅหๅร ๅไ้ๅเกิด
 ในๅเรือน ๅไ้ๅซๅอๅไ้ ๅอๅนๅเขาๅไ้ไ้ ๅคๅ่ๅกๅนๅเปๅนๅของๅบิดๅ ๅไ้ๅ
 ๅบๅใ้ๅเพื่อๅคๅปๅรๅบๅใหม่ (คือๅผู้ๅนๅนๅไม่ๅสๅมๅดๅทๅจะๅลๅยๅคๅปๅรๅบๅใหม่ๅใ้ๅแๅ
 พๅรๅรๅชๅ ๅทๅงๅๅทำๅการๅเทๅนๅคๅปๅรๅบๅใหม่) ๅนๅนๅนๅนๅคๅของๅทๅส 7 สๅนๅน

ก็ในมานวธรรมสาคร กำหนดว่าทาสไว้ 7 ชนิดดังนี้ ยกขเลยเป็น
 ที่ 1 จึงเห็นชัดได้ว่ามูลเหตุของการทาส คงจะเกิดด้วยขเลยที่บีบ
 ข้างลิ้นมาได้ในการสงครามเป็นเค้าม้า และไม่ว่าเท่านั้น ในพระราช
 กำหนดกฎหมายลักษณทาส ก็ได้กล่าวเป็นมูลคดีว่าทาสทาสสิน
 ไถ่ทาสขเลยเป็นต้น ตามคัมภีร์พระธรรมสาครว่าทาสอันควนจะใช้ได้
 มี 7 ประการ โดยบาลีทั้งได้คัดมาข้างบนนั้น ในลักษณทาสกล่าว
 ตามพระธรรมสาครด้วยประเภททาส 7 ชนิด เป็นคำบาลีมีเนื้อความ
 อันคล้ายคลึงกับมานวธรรมสาคร ผิดกันแต่ยกเอาทาสที่ซื้อด้วยทรัพย์
 เป็นต้น ทาสขเลยเป็นที่สุด และคาถาคำกล่าวก็แต่งเป็นมคธพากย์
 งาม ๆ หาใช่ภาษาสันสกฤตไม่ จะมีใช่เป็นธรรมสาครของมนุนีที่เรียก
 ว่าสังหิตา ด้วยในคัมภีร์ก็กล่าวไว้ว่า พระธรรมสาครนั้นสืบมาแต่รามัน
 ก็คงจะเป็นมอญแปลลงแปลภาษาสันสกฤตมาแต่งเป็นมคธภาษาให้เข้า
 คัมภีร์ว่าบาลี เพราะว่าคนชาตินั้นได้นับถือพระพุทธศาสนาออกกะมัง
 ก็และในลักษณทาสนั้นมีต่อไปอีก 6 ประการ ที่มีควนจะใช้ได้ตาม
 บาลีดังนี้

“มฺลูจฺณานิ กิขุทาสาจ พฺรหฺมณทานสกา ทาโสเมติ กิขุ กิขุ
 อตฺถิสิลาอํผิเชชนา เขตฺตทาสาติณฺณูเรว ทาสกัมเมเนสํพฺเพร ”

แปลว่าชนทั้งหลาย 6 อันใครไม่พึงได้ในทาสกัมมกรณคือทาสที่
 ปลอญเสีย 1 ทาสที่ขวคให้ 1 ทาสที่ให้ไปแก่พราหมณ 1 ภิกษุว่า
 กันเป็นทาสไม่ได้ 1 คนมีศีลมาอาศัยอยู่ 1 คนอาศัยเขตแดนอยู่ 1

ในบาลีบทนี้ที่มีควนจะใช้ทาสได้ 6 ประการ ทั้งอาทมาภพได้นำมา
 แจงไว้ข้างบนนี้ ไม่มีความปรากดในมานะธัมมสังคห แต่จะมาโดย
 เลสของรามี้นอย่างไรไม่ช้าเลย เมื่อจะว่าคามทางพระพุทธศาสนา
 แล้ว ในเวลาพุทธกาลในหมู่ประชุมสงฆ์สาวกที่เป็นอุปสัมบันอันถือว่า
 เป็นสาวกวงศ์แล้ว ทาสบ่าวไพร่ไม่มีต่อกัน ที่สุดจนชั้นชาคิทั้งสี่
 นิยมนับถือในอินเดีย คือ พรหมณ์, กษัตริย์, ไวส, สู้ที่พระพุทธเจ้า
 มิได้ยอมรับยกย่องเป็นชั้น เป็นชนิกษุที่เข้ามาขอเป็นภิกษุขอถึงซึ่ง
 ความเป็นผู้ในเบื้องบน คือถึงพระทรมิยพระพุทธเจ้าแล้ว ก็นับเนื่อง
 ในสาวกวงศ์เหมือนกันหมด ถือแต่พรรสาอายุเป็นประมาณอย่างเดียว
 ในวินัยมหาวคค พระพุทธเจ้าก็ทรงห้ามมิให้ทาสขอเข้าในหมู่สาวก
 ตามบาลีว่า “นภิกขเวทาสो ปัพพาเซत्ตัพโพ อุกกรภิกสุทังหลาย
 ทาสอนภิกสุทยาไหยวค” เป็นต้น และในบาลีก็หาได้สแดงประเภท
 ของทาสโดยพิสดารไม่ ได้เพียงแต่ในคัมภีร์ตคยสามันต์ปาสาติกา
 อธิกถามหาวิคคทานกล่าวกำหนดนิกของทาสไว้สี่จำพวก คือ อันโต
 ชาโต ทาสเกิดในพวยใน คือเป็นลูกครอกหนึ่ง ธนวิกโต ทาสเขา
 ซ้อด้วยทรัพย์คือเป็นข้าน้ำเงิน 1 กรมานิโต ทาสที่เสนานำมาคือเป็น
 คนชเลย 1 สามทาสัพย์อุปคโต บุคคลเข้าไปถึงซึ่งความเป็นทาส
 เอง คือบุคคลขายตัวเอง หรือยอมเป็นทาสเอง เพราะมีชีวิตเป็น
 เหตุข้าง เพราะมีความรักสาไปทั่วเป็นเหตุข้าง หนึ่งเป็นสัณนิกหาไค
 ตรงในคัมภีร์พระธัมมสังคหที่กล่าวด้วยทาส 7 สถานไม่ จึงเห็นได้ว่า

ในสมัยกาลของพระพุทธเจ้า ซึ่งทั้งศาสนาขึ้นเป็นใหญ่เป็นคนแล้วใน
 ศาสนมณฑลของพระองค์ไม่มีทาส เพราะชาติตระกูลทั้ง 8 ที่พระเจ้ามา
 อุตสขมทเป็นภิกษุสาวกของพระองค์ก็ไม่มันยล้าด้วยชาติตระกูลที่สูงและ
 ต่ำเป็นล้าด้วยยศบันดาศักดิ์เลย ในสมัยกาลโน้นที่ในมัธยมประเทศ
 ก็จะมีแต่สาวกของพระองค์หมู่เดียว ซึ่งไม่มีทาสจะถือศาสนาแก่กัน
 ได้ถือความวิสัยคติ ลำดับวิธีแผนเป็นประมาณเท่านั้น เมื่อจะว่าไปตาม
 การปกครองในหมู่สาวกของพระองค์เป็นประชาธิปไตย ถือวินัยปฏิบัติ
 เป็นข้อกตหมายใหญ่ พระองค์เป็นบรมครูในการที่จะรู้ของทางดำรง
 ศาสนาอันมีเท่านั้นเอง จึงควนนับว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้แรกที่ไม่ว่าชอบการ
 ทาส ซึ่งมีอยู่ในการทาสหรือประเทศของอารยตคืออินเดีย ในสมัย
 กาลโน้นแต่ต้นมา

ฝ่ายข้างชาติยว คือชาติยิสราเอล แต่โบราณก็มีทาสใช้เหมือน
 กัน พวกยิสราเอล พวกยว ซึ่งถือผู้สร้างและคัมภีร์ไบเบิลโบราณ
 ที่เป็นภาษาเซบราย ในกฎหมายของชาติยว ก็ได้ยอมให้มีทาสใช้
 สอยได้ ไม่แต่ทาสชาติอื่น ๆ หย่างเดียว และได้ยอมให้ชาติของตน
 เป็นทาสได้เหมือนกัน ก็การที่ยอมให้ชาติของตนลงเป็นทาสได้นั้น
 เกิดขึ้นด้วยเหตุเหลือแสนที่จะใช้ตนให้ไม่ได้ จึงต้องขายตัวเองลง
 ด้วยความยากไร้ หรือโจรผู้ร้ายที่ไม่สามารถจะคืนทุนทรัพย์ที่ลักไปได้
 กตหมายก็ได้ยอมให้ขายตัวเป็นทาสได้โดยหย่างเขากว่าทาสที่แปลก
 มาจากต่างประเทศ ทาสชนิดนี้ก็มีโอกาสที่จะไถ่ตัวได้ในกำหนด 7 ปี

ทั้งแต่วันที่เป็นทาสนั้น นอกจากข้อนี้ก็มักกฎหมายกำหนดไว้ทุก ๆ ปีที่ 50 แล้วก็มี การปล่อยทาสที่เป็นชาติ หรือพลเมืองให้เป็นไทยทั่วไป การเรือนทาสนั้นมิใช่เฉพาะแต่ประเทศตะวันออกอย่างเดียวเมื่อไร ในอดีตคงคิดทาสแต่โบราณ คือประเทศยุโรปนั้นเล่าก็มีการใช้ทาสมาแต่เดิม เราจะเห็นได้ในคำโคลงของท่านโฮเมอร์ก็กล่าวถึง การทาสที่มีอยู่ในโยนิกประเทศ คือชาติกรีกแต่กาลก่อนนั้น ทาสที่ในโยนิกประเทศนี้ เกิดขึ้นด้วยขลุ่ยที่รบทัพจับใจมาใช้สอยเป็นทาสตามอัธยาศัย และการประพริตลักพาคนมาเป็นทาส ก็ได้ประพริตใช้โดยปรากฏ ยูลิเสสตนเองก็เกือบถูกรับลักพาไปเป็นทาส หากว่าหนี่ได้โดยฉนวนแก่ ก็การทาสที่เกิดขึ้นในโยนิกประเทศนั้น ยันคานักปราชญ์ชาวโยนิกทั้งปวงเอง ซึ่งเป็นผู้รู้เรื่องด้วยวิชาและจารณะในครั้งนั้น ก็มีได้พิจารณาเห็นการใช้ทาสเป็นข้อขัดขวางต่ออัธยาศัย ท่านอาริสโตเติลเอง ก็ได้กล่าวข้อยกกันตามยุดิทธิ ในเหตุของชาติที่เป็นอัธยาศัย ท่านแบ่งชาติมนุษย์ออกเป็นไทยและทาสในขณะนั้น ท่านแปลโคผู้เดียวที่มีความปรารถนามิให้ชาวกรีกหรือโยนิกเองลงเป็นทาสได้ ทาสของชาวกรีกชนิกหนึ่งได้สับยุทรหลานเอนเองมา แต่ชาติที่เป็นพลเมืองอันได้ชัยชนะมาเป็นขลุ่ยแต่แรกแล้วก็ตกไปเป็นพลเมือง ทาสชนิกนั้นก็ไต่ยอมให้เฉพาะหวานที่กินซึ่งมุลนายได้ให้ทำ และเสียค่าเช่าสำหรับนั้น และติดตามมุลนายไปในการสงครามด้วย ทาสชนิกนี้มีตัวอย่างที่โคมีชื่อเสียงเป็นอันมาก มีท่านเซลัสเอนเนสโคโรเปนต์ัน ทาส

ชนิกนั้นเมื่อพิจารณาไปแล้ว มีอาการที่ทว่าทาสที่เรียกว่าเสลฟคล้ายไป
ข้างไพร่ ที่เป็นเลกหรือเซฟที่ปรากฏในยุโรปในสมัยสมัยและได้
มาในประเทศรัสเซีย ฟังเลกถอนไปไม่สู่นานนัก คนชนิกนั้นจะจำหน่าย
ขายไปนอกประเทศมิได้ และคนทาสชนิกนั้นสามารถที่จะมีทรัพย์สินมรดก
ของตัวเองได้ด้วย อีกอย่างหนึ่งทาสที่ใช้สอยในบ้านเมืองนั้น ได้มา
โดยซื้อช่วยได้ และเป็นทรัพย์สินของมุลนายไม่มีกำหนด นายจะทำ
ประการใดก็ได้ตามชอบใจ ก็ในกรุงเซเทนที่เป็นเมืองหลวงมหานคร
และเมืองโควินดและเมืองอื่น ๆ ที่มีการค้าขายมาก แล้วก็ใช้ทาส
โดยอย่างมาก และเป็นพวกมีลักษณะคนเสียแทบทั้งนั้น ทาสเหล่านี้ได้
ใช้เป็นการส่วนบ้านเรือนข้างแต่โคยมาก ก็ใช้ในการหุงต้มและเย็บ
เส็บ หรือการค้าขายอื่น ๆ ทั้งในการถลุงแร่และฝีมือการช่างแรง
การงานของทาสเหล่านี้ เป็นทางซึ่งให้มุลนายเจ้าเมืองได้ผลประโยชน์
กำไรมากที่ได้ออกทุนรอนซื้อช่วยได้มาใช้ ทาสชนิกเหล่านี้เป็นที่ช่วย
ซื้อมาแทบทั้งนั้น ที่เป็นทาสเกิดในเรือนเบี้ยของมุลนายนั้นน้อยที่เคียว
ด้วยว่าเป็นการที่ไม่ออกทุนให้ทาสมีครอบครัวหุงกินด้วยกันทั่วไปส่วน
หนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งนั้นทาสยังมีจำนวนน้อยนัก ที่จะเทียบเปรียบ
กับทาสขายไม่ได้ มุลนายจึงหาได้ยอมให้หุงกินด้วยกันไม่

อีกประการหนึ่งคนชาวโยนิก หรือคริกที่ไปตั้งหัวเมืองในอาเซีย
ไมเนอร์ หรือตั้งการค้าขายทาสกับทวีปอาเซีย พายในจึงเป็นช่องทางขึ้น
อีกที่มีทาสมาก ซึ่งชาวตราเซียนที่เป็นบิดามารดาที่พากันเอาลูกหลาน

มาขายลงเป็นทาสด้วยการชักชวน การทาสจึงได้เกิดเป็นการค้าขาย
สืบมา ก็ในโยนกประเทศทั่วไปและในเมืองหลวง เป็นสำคัญการที่
ใช้สอยทาสนั้นเป็นอย่างอื่น ที่นวยประพริทักทาสและในกคทหมาย
ก็ให้ความขำรงแก่ทาสนั้นโดยมาก จนมีคำกล่าววาทาสที่ในกรุง
อาเณนนันคึกว่าพลเมือง ซึ่งเป็นไทยในประเทศอื่นโดยมาก

ฝ่ายข้างชาติโรมันในโบราณกาล คือโรมันอาณาจักรที่มี

ความสว่างรุ่งเรืองด้วยวิชาและอารณะ และอาณาภพใหญ่อยู่ในทวีป
ยุโรปเป็นคู่กันกับโยนกประเทศในกาลก่อนนั้นแล้ว ก็มีการใช้ทาส
เหมือนกัน แต่มีประเภทผิดกันกับโยนกประเทศ บันดาชนทั้งปวง
นักปราชญ์ทางโรมวิสัยสาครได้พิจารณา และถือโดยปราคริตสาคร
ที่เป็นอัมคาศของโลกว่าเกิดเป็นไทยทั้งสิ้น ก็แต่การที่มีมีการใช้ทาส
นั้น เป็นการตรงกันข้ามกับปราคริตสาคร คือกคทหมายที่เป็นอัมคาศ
แต่ว่าการนี้ทำให้ผิดต่อกคทหมายสำหรับชาติไม่ เพราะฉะนั้นบันดา
ชีเลยซึ่งจับมาได้แต่การสงครามเหลือที่ประหารค่าพินเสียแล้ว ก็เอา
ตัวลงเป็นทาส ในภาสาลาคินที่ใช้พูดในหมู่ชนชาวโรมัน จึงได้
เรียกขานวาทาสว่าเซอรุส หรือเซอรวาคุส แปลว่าผู้เหลือค่าทรงกับ
คำว่าข้าในภาสาไทยสามัญและในกคทหมายสำหรับบ้านเมืองนั้น ก็ได้
ยอมให้คนที่คนไทยขายตัวลงเป็นทาสได้ด้วย ในคราวแรกที่ชาว
โรมันได้มีการใช้ทาสก็มีแก่น้อย มิได้มีข้อห้ามสำหรับมุลนายสิ่งใด
ซึ่งมีอำนาจเป็นอิสระภาพ ซึ่งจะลงโทษที่โทษจนถึงตายก็ได้ พายหลัง

สืบมาการใช้ทาสจึงได้เกิดมีมาก เพราะกรุงโรมได้ทำสงคราม
 กับต่างประเทศมาก และการค้าขายก็วนการแต่ไพศาลไปในนานา
 ประเทศ ทาสจึงไ้ย่งเกิดมีมากขึ้นในกรุงโรม และเป็นทาสติด
 กัน ที่เขาพาสมาคห้กระเบาะของให้รบต่อกันและฝึกหัดให้เป็นคนพ้องร่า
 วกัย ทั้งที่ใช้ในการทำนาไร่เพาะปลูกที่แผ่นดิน และใช้ในการสืลปะ
 การช่างและการใช้เครื่องจักรกลโลกก็ไ้โดยมาก ที่ใช้ในการบ้านเรือนก็
 มีผู้ทมิขันคาสักคิมทาสเจ้าหนึ่งถึง 200 คนเป็นหย่างน้อย ใช้ย่าวทาส
 เหล่านี้ดูคิความหลังเป็นเกียรคิยสขวคชานภาพแก่กันในการทมิย่าวทาส
 มาก ครั้นมาในสมัยกาลของพระเจ้าออกุสตุสราชาธิราช อำนาจ
 ของมุลนายก็ยังมีแก่ทาสนั้นมากหุ่ย ก็ไ้ไ้ปรคไ้ให้แก้ไขกคหมายที่
 เป็นส่วนอำนาจของมุลนายให้ลดน้อยลง ถึงคั้นนั้นกค ก็ยังมีพวก
 ขุนนางทกคชทาสทำไ้โดยชอบใจตนเอง มีคำกล่าว่าขุนนางผู้หนึ่ง
 ชื่อว่า เวกียุส โปลิวโอ เป็นข้าราชการหุ่ยในราชสำนักของพระเจ้า
 ราชาธิราชนั้น ไ้ขุคสละเลียงมีจนาชาติ มีชนคิปลาหย่างหนึ่งเรียกว่า
 แลมเปรย์ คล้ายกับปลาไหลปลากระทิงเป็นคั้น ถ้าย่าวทาสที่ไม่เป็นท
 ชอบใจแล้ว ก็ให้จับทาสนั้นมัดโยนลงไปในสระ ให้เป็นเหยื่อแก่ปลา
 แลมเปรย์ จะไ้ไ้กคกคเป็นอาหาร จนทาสนั้นตาย ความซาบถึง
 พระเจ้าออกุสตุสราชาธิราชแล้ว ก็มีไ้ถึงโทส แก่ขุนนางผู้หนึ่งททำการ
 ุร้ายค่อทาสจนถึงตาย เป็นแต่มีพระราชาทห้รคให้ทำลายสระของ
 ขุนนางผู้หนึ่งเสีย และในสมัยนั้น ขันคาทาสทแก่ชรา หรือไม่เป็น

ประโยชน์ที่จะใช้ได้แล้ว มุณนายก็ส่งไปปล่อยทิ้งให้อัคคหุตามเกาะ
 ในลำแม่น้ำคิเบอร์ โซหฺยฺจนตายโดยมาก เพราะถือว่าเหมือนยัง
 ปลัสสัตว์ที่เลี้ยงไว้ใช้แรงเท่านั้น ในประเทศโรมันเมื่อคราวครั้งเป็น
 ราชาธิราชอานาจักร พระเจ้าแผ่นดินเสวยราชสมบัติสืบสันตติเนื่อง
 ลำดับมา ก็ได้มีการแก้ไขทั้งพระราชบัญญัติที่กักกันความร้ายของ
 มุณนายที่ทำแก่ทาสนั้น ให้ลดหย่อนเบาลง ในพระราชบัญญัติบทหนึ่ง
 ได้บังคับไว้ว่า ถ้าชนผู้หนึ่งผู้ใดทำแก่ทาสของตนให้ตายโดยไม่มีเหตุ
 ที่สมควรแล้วให้ตัดสินเหมือนว่า ถ้าทาสนั้นเป็นสมบัติของผู้อื่น
 ผู้นั้นไปทำการล่องเกิ่นที่เป็นข้อผิดต่อกกฎหมาย ก็และว่าถ้าความร้าย
 ของมุณนาย มิได้ส่งขหยกเลิกไปได้ ก็บังคับมุณนายผู้นั้นให้ขายทาส
 ของตัวแก่ผู้อื่นเสีย ครั้นมาถึงพระเจ้าเคลาดิอุส ซึ่งได้ตั้ง พระราช
 กำหนดประเพณีบ้านเมืองขึ้นก็ได้มีพระราชบัญญัติบทหนึ่งไว้ว่า ผู้หนึ่ง
 ผู้ใดที่ฆ่าทาสให้ตายแล้ว ก็ประทุษร้ายเท่ากับฆ่ามนุษย์เหมือนกัน และมี
 พระราชบัญญัติต่อไปว่า มุณนายจะซื้อขายทาสต้องขายทั้งครัว คือ
 บิดามารดาและบุตรชายบุตรหญิง พี่ชายและน้องชายพี่สาวและน้อง
 สาวจะแยกกันไม่ได้ และทาสนั้นจะทำสัญญาแจ้งการวิวาหะอาวหะ
 มงคลไม่ได้ ทั้งการสัมพันธ์ในระหว่างตัวทาส ผู้เป็นบิดากับบุตรใน
 กฎหมายก็ไม่มี มิได้ยอมรัยซึ่งกันลูกทาสที่เกิดจากนางทาส ก็ไป
 ตามข้างแม่ของมันที่เป็นทาส และมีทางต่าง ๆ ที่ทาสจะได้ตัวให้พ้น
 ไปได้ โดยกฎหมายที่ได้กำหนดไว้เป็นเขต และการซึ่งคบทาสผู้นั้น

เจ้าเงินไปนั้นก็เป็นการผิดที่ออกกฎหมายด้วย การทาสเช่นนั้นปรากฏ
 เหนือมาทั้งแก่ประเทศโรมันเป็นราชาธิราชอาณาจักร มีพระเจ้าแผ่นดิน
 ปกครองและเปลี่ยนประเพณีบ้านเมือง การปกครองเป็นประชาธิปไตย
 แล้วกลับเป็นพระราชอาณาจักรอีก การทาสก็สืบเนื่องเป็นลำดับมา
 แต่มีอาการ อันเขาลง ด้วยแต่เดิมนั้นทาสไม่สามารถจะมีจะหาทรัพย์สิน
 สมบัติได้ บ้านที่ทาสได้หาได้ทำด้วยแรงกายในการเพาะปลูก
 ที่แผ่นดินก็ดี ในการหักมีการช่างก็ดี บ้านที่ทรัพย์สินสมบัติที่ทาสหา
 ได้ นั้นเป็นของมูลนายทั้งสิ้น ครั้นภายหลังเมื่อการค้าขายเจริญขึ้นแล้ว
 มูลนายได้ใช้ทาสในการค้าขายได้กำไรมีประโยชน์มาก การที่ทาส
 จะมีทรัพย์สินสมบัติเองไม่ได้ จึงได้เลิกถอนเสีย และเป็นการประพฤติก
 ยอมแบ่งส่วนกำไร ที่ทาสหาได้นั้นให้แก่ทาส เรียกว่าแลกเปลี่ยนเป็น
 ส่วนให้เป็นที่เข้าใจตกลง เพื่อที่ทาสนั้นได้ส่วนประโยชน์กำไรรวมไว้
 ใ้มากแล้ว จะได้ใจตัวให้เป็นไทยพ้นจากทาสได้ ด้วยแลกเปลี่ยน
 ทรัพย์สินนายแบ่งส่วนให้เช่น ทาสจึงได้มีทรัพย์สินสมบัติได้สืบเนื่องมา
 ครั้นเมื่อประเทศโรมันได้ชักนำคริสตศาสนา เข้าไป ตั้ง หยัง ลงในบ้าน
 เมืองแล้วการทาสก็ยังมิได้เลิกถอน เป็นแต่ช่องทางของอาการที่จะ
 ให้ลดน้อยระยะไป ท่านอุสดีเนียนได้ทำการบำรุงความเลื่อมใสของ
 การทาสเป็นอย่างมากที่สุดที่จะให้เป็นไปได้ และในศาสนาที่ห้าม
 ห้ามมูลนายที่มีทาส ใครใดเล่าที่ได้เคยค่าทาสของตัว หรือตั้งใจทำ
 ให้ทาสของตัวตาย โดยมีไ้ใหม่จากผู้พิพากษาตระลาการแล้ว ก็

ไม่ให้เข้าการปรีณโรงสวกไค้ เมื่อคริสตศาสนาได้ตั้งหลักถานลง
แล้ว การทาสก็หาดคนน้อยถอยลงไม่ กลับยิ่งมากขึ้น ด้วยอาณาเขต
ของโรมวิสัยแผ่ไพศาลไปในประเทศอื่นในยุโรป ซึ่งไค้มาเป็นหัว
เมืองขึ้นอยู่ในอาณาจักรโรมวิสัยนั้นมาก ด้วยว่าพวกมีลักษณะชนใน
ประเทศเหล่านี้โดยมาก ไค้ไปเที่ยวรบที่บ้านเล็กเมืองน้อยในหมู่ที่
เป็นชนชาวชาติสลาฟ โดยรบที่ไค้มาเป็นชเลย แล้วก็นำมาขาย
ให้เป็นทาสแก่ชาวโรมัน ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ เพราะฉะนั้นคำอังกริค
ที่เรียกว่าสเลฟ แปลว่าทาสจึงไค้สืบลักษณะมาแต่คำสลาฟ ที่พวก
มีลักษณะชนจับมาซื้อขายที่ในโรมวิสัยสืบมาจากคำสลาฟ เรียกอักษร
แปลงสระอาเป็นเอ จึงเป็นเสียงว่าสเลฟ ตามเสียงอังกริคไป ครั้น
อาณาจักรโรมันแตกทำลายสิ้นอำนาจก็สลายไปแล้ว ตกเป็นของสันตะ
ปาปา อาณาจักรผู้ปกครองแผ่นดินเป็นคริสตมุนิทรไปแล้ว และ
ขึ้นคาหัวเมืองที่ขึ้นตรงตนเป็นอิสระภาพเอกราชแยกย้ายกันเป็นประเทศ
ต่างๆ ไปแล้ว สื้อมาอีกช้านานการทาสนั้นก็มิได้เลิกถอนมาจนมัธยม
สมัย การทาสนั้นก็ไค้กลายเป็นเลิฟหรือไพร่ทัวเลกเหมือนยังประเทศ
ทั้งปวงในยุโรปนกาลนั้น และมีการเลิกถอนมาทีละครั้งละคราว
จนสิ้นลงในปัจจุันสมัย แต่ในเมื่อคริสตศาสนาได้ชักนำเข้าไปตั้ง
เป็นมูลราก หยั่งลงเป็นหลักถานในประเทศยุโรปที่มีชาติและภาษา
ต่างๆ แล้วมีความคิดอย่างหนึ่ง ที่การประพริคค้าขายทาสที่จับชเลย
ไค้ในการสงคราม ขายส่งไปเป็นทาสโดยปรากตตรง ๆ นั้นรังับไป

แต่ก็มีอยู่บ้างบางประเทศที่ทำการค้าขายทางสายกับด้วยจำพวก
แขกถือศาสนาอะหมัดในทวีปเอเชียและอาฟริกันนั้นโดยทางลักลอบ
ก็เป็นที่เคยชินยิ่งนัก คงจะได้รับประทานวิสัญญาค่อไปนี้.

ฝ่ายข้างอิสลามหรืออะหมัดมณฑล คือชาติแขกที่ถือศาสนา
อะหมัดทั้งสุหนี่นิกาย และชีอะนิกายนั้น การใช้ทาสในประเทศแขก
ที่ถือพระนามอะหมัด ในมัธยมสมัยก็มีปรากฏสืบมา ซึ่งรู้
ความชัดได้ในขณะเมื่ออะหมัดได้ตั้งศาสนาขึ้นในคราวแรก ก็หาได้
ใช้ขี้ฉวยโดยอุบายสั่งสอนให้มหาชนมีความสัทธาเชื่อฟังหย่างเดียว
ไม่ อะหมัดได้ใช้อาวุธและกำลังทวยหามก้วย ใครใดเล่ามิได้
นับถ้อยยอมเชื่อตามศาสนาของอะหมัด ก็ให้จับประหารค่าพันเลียบ
ที่เหลือค่าก็ให้ขายส่งไปเป็นทาสทั้งนั้น การใช้ทาสจึงได้ปรากฏมา
แต่เดิม และในเรื่องอาหรับราตรีก็ได้กล่าวปรากฏถึงการใช้อาสใน
ประเทศเหล่านี้ มีเรื่องนิทราชาคริตหลาย ๆ ตอน ๆ ที่กล่าวด้วย
พระเจ้ากาหลิบหะรูนอัลราชิก ปลอม พระองค์มาเที่ยวตรวจดูการบ้าน
เมือง ก็มีทาสคนค้าชาติในโครอาฟริกันตามสเก็คย้องกันพระองค์ด้วย
จนถึงเข้าอัมแบกอัยหะซันพาเข้าไปในพระราชสถาน และกาหลิบ
โอมาร์ที่ 1 ซึ่งเป็นมหาวิชัยแม่ทัพรบสืบสันตติวงศ์ ดำรงความเป็นใหญ่
ในอะหมัดสาสนามณฑล ก็ถูกทาสชาวเปอร์เซีย ซึ่งเป็นพวกชีอะ
นิกายลอบประหารค่ากาหลิบโอมาร์ให้ถึงชีพิตักษัยที่ในโรงสวนใน
สมัยนั้น และในเมืองหุ่มคือประเทศคุะกูบานาจักร ซึ่งเป็นอัครมหา

อิสลามศาสนูปถัมภกเป็นประธานใหญ่ในชาติที่ถือศาสนาอะหมัดนั้นแล้ว ก็เป็นที่เข้าใจกันว่าทารกที่เกิดในฮารามราชสถานแล้ว มารดาจะเป็นทาสก็ ก็นับเป็นเจ้านายทั้งสิ้น พวกแขกที่ได้มีนามปรากฏว่าสระเชน ก็ได้ทำการค้าขายทาสกับควยเวนิชนคร ซึ่งเป็นเอกราชอยู่ในประเทศอิคาเลียนะเวลานั้น ทำลี้กสงครามจับพวกซาคิสลาฟไว้แล้ว ก็ส่งไปขายให้แก่พวกสระเชน หากินในการค้าขายทาส ซาคิชาวเวนิชได้ประโยชน์เป็นอันมาก การใช้ทาสที่เป็นที่ปรากฏชัดเจนในอะหมัดมณฑลมาช้านาน

ตามฉันทะของอะหมัดที่เป็นกฎหมายของแขกนั้น ก็ได้ขอมวยชนทั้งลงเป็นทาสมีอยู่ ๒ ชนิด คือ ชนิดที่ ๑ ผู้ที่ไม่นับถือศาสนาอะหมัด จับได้เป็นชเลยในการสงครามแล้วก็เอาตัวลงเป็นทาสชนิดที่ ๒ คือบุตรหลานเหลนเหลิบลของชเลยที่จับได้เอาตัวเป็นทาสนั้น ทาสชนเหล่านี้ต้องเป็นมรดกแก่ทายาทของมูลนายที่เป็นเจ้าเบียนายเงินและต้องทำการทุกอย่าง ตามแต่่นายเงินจะใช้ทาสชนิดนี้ มีกิริยาอาการประดุจทาสสมบัตินของมูลนายเหมือนกัน

อีกประการหนึ่ง อาการที่ขายกันลงเป็นทาสนั้น แบ่งออกเป็นสองพวก ๆ หนึ่งทาสเป็นสิทธิขาดค่าแก่นายเงิน อีกพวกหนึ่งเป็นทาสที่จำเป็นตามเหตุการณ์ ซึ่งเกิดมีสมควรที่จำเป็นต้องเป็นทาส

ทาสชนิดหลังนี้มี ๓ ชนิด เรียกว่ามุกากิฟ ๑ มุกัยบิร ๑ และอุมอิลัก ๑ ทาสชนิดที่เรียกว่ามุกากิฟนั้น เมื่อจะลงเป็นทาสก็มี

สัญญาแก่มูลนายเหมือนเป็นทาสสินไถ่ คือมีอาการต่อกันว่า ถ้าทาส
 นั้นมีเงินจะไถ่ค่าตัวเมื่อใด ก็ไถ่ไต่ทันที นายจะลดหย่อนให้บ้าง หรือ
 จะไถ่ในเวลาข้างหน้าในอนาคตต่อไปก็ได้ หรือจะผ่อนค่าตัวเป็น
 คราว ๆ ก็ได้ ถ้าทาสนั้นได้ทำตามสัญญาแล้วก็พ้นจากทาสเป็นไทย
 ได้ ถ้าไม่ได้ทำตามสัญญาที่มีอาการต่อกันแล้ว ก็ต้องตกไปในชนิก
 ทาสที่เป็นสิทธิ ในขณะที่ยังเป็นทาสอยู่นั้น นายเงินจะส่งให้แก่ผู้อื่น
 ได้ แต่ไม่เป็นดังเช่นทรัพย์สินสมบัติอื่น ๆ ในระหว่างเวลาที่มีสัญญา
 อาการต่อกันอยู่นั้น นายจะเอาทาสไปขาย หรือให้จ้างทำอย่างอื่น
 ไม่ได้เลย

ทาสที่เรียกว่ามีคัมภีร์นั้น คือทาสที่สัญญาจะปล่อย ขั้วสัญญา
 เช่นนายจะปล่อยที่เคียวหรือมีกำหนดเขตก็ได้ ถ้าจะว่าโดยคำอื่น ๆ
 แล้ว ทาสเช่นนั้นนายจะปล่อยให้หลุดเป็นไทยได้ก็เมื่อมูลนายถึงแก่
 มรณะภาพ ถ้ามีเหตุฉนั้นเกิดขึ้น หรือจะมีอาการสัญญาต่อกันว่า สุก
 แล้วแต่เหตุที่จะมีจะเป็นเกิดขึ้นตามสมัยกาลที่ได้กำหนดไว้ จะพ้น
 ทาสหลุดเป็นไทยได้ ทาสชนิกนั้นมูลนายจะขายหรือให้ยืมไม่ได้ แต่
 ใช้แรงหรือให้จ้างทำการเป็นประโยชน์ได้ ถ้าเป็นทาส นายจะให้มี
 เรือนได้ ถ้าขั้วสัญญานายไต่ยอมเป็นเด็กขาดแล้ว พอายถึงแก่
 มรณะภาพลง ทาสก็หลุดจากรทาสเป็นไทยที่เคียว ถ้าสัญญามีอาการ
 ไม่เด็กขาดแล้ว ถ้ามูลนายถึงแก่ มรณะภาพในสมัยกาลที่กำหนดไว้
 แล้วจึงจะหลุดได้ กถหมายสำหรับรับมรดกและการเป็นหนี้สินที่เป็น

สามัคคีทั่วไป ก็ใช้ถึงทาสชนคนใด ด้วยว่าทาสเหล่านั้นได้พิจารณาเห็น
ว่า เป็นอำนาจที่ชอบธรรมแห่งผู้รับมรดกของมูลนายที่จะปกครองไว้
เหมือนอย่างทรัพย์สินสมบัติอื่น ๆ ด้วยประการฉะนี้ ทาสจะหลุดพ้นไม่ได้
ก็ต้องใช้ค่าตัว 3 ส่วนให้ส่วน 1 เมื่อมูลนายจะถึงแก่มรณะภาพ ไม่มี
ทรัพย์สินสมบัติเหลืออยู่แล้ว ทาสนั้นจะต้องทำการงานเพื่อประโยชน์แก่
ผู้รับมรดกของมูลนายที่จะให้หลุดค่าตัว ที่ยังเหลืออยู่สองส่วนนั้น
และถ้ามูลนายถึงแก่มรณะภาพลงมิได้ทำพินัยกรรมไว้ ทาสจะพ้นเป็นไทย
ไม่ได้ เพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้ของมูลนาย คิคค่าแรงให้เต็มราคา
ค่าตัว จึงจะพ้นเป็นไทยได้

ฝ่ายทาสที่เรียกว่าอมิวิลกันนั้น คือทาสที่เกิดจากครอบครัวให้แก่
นาย กทหมายที่ให้แก่ทาสชนคน ก็เหมือนอย่างทาสที่เรียกว่า
มุกบีร์ฟิดกันแต่มีโอกาสที่แก้ตัวทาสหนึ่งหนึ่ง คือไม่ต้องมีสัญญา
สิ่งใดก่อนนาย ๆ ถึงมรณะภาพลงทาสนั้นก็หลุดเป็นไทยทันที ถึงว่า
นายจะมีทรัพย์สินสมบัติอยู่ก็ หรือไม่มีเหลือก็ หรือมูลนายถึงแก่
มรณะภาพ มิได้ทำพินัยกรรมไว้หรือโดยทางอื่น ๆ ก็ดี ทาสนั้นก็หลุด
เป็นไทยได้ แต่การข้อนี้ต้องเป็นที่เข้าใจว่า บิการมารดาของทาสเช่นนั้น
มิได้ตั้งกำหนดไว้ให้มูลนายนั้น เว้นไว้แต่นายไคยอมรับแต่ทาสที่เกิด
เป็นทาสครั้งแรกเท่านั้น นายจึงยอมรับว่าเป็นชนนิกได้

การที่ใช้แรงการงานของทาสนั้น นายใช้แทบจะทุกอย่างมิได้มี
กำหนดละเว้น ทาสจะแต่งงานมีครอบครัวก็ไม่ได้ ถ้าไม่ได้รับอนุญาต

ของมุลนายก่อนแล้ว หรือทาสนั้นจะเป็นพยานเบิกความก็ไม่ได้ หรือ
ทาสนั้นจะรับในการทักเี่ยวด้วยการทรมานข่มขู่ก็ไม่ได้ เว้นไว้แต่ได้
รับอนุญาตก่อนการ และทาสนั้นจะรับตำแหน่งฝ่ายพลเรือนทำการใน
ราชการไม่ได้ หรือจะเป็นผู้รับชำระจ้ดมรดก หรือเป็นประกันหรือเป็น
พยานก็ไม่ได้ เว้นไว้แต่นายคงให้เลี้ยงลูกเด็ก ๆ ของนายเป็นการ
พิเศษ ทาสนั้นจึงจะเป็นเลี้ยงลูกของนายได้ หรือจะเป็นผู้ให้ของ
หรือขายของ หรือรับทรัพย์สินจากผู้ให้ก็ไม่ได้เหมือนกัน มีอาการ
ที่ไม่สมควรที่ทาสจะพึงทำได้ ถึงวิสัยมานานแล้ว ทาสก็ต้องยกเว้น
จากความจำเป็นที่จะให้หลุดเป็นไทยได้ และทาสนั้นไม่มีผู้ฟ้องร้องที่
จะจับเขาไปชำระได้ เว้นไว้แต่ต่อหน้ามุลนาย และทาสนั้นไม่ต้องเสีย
ภาษีอากรสิ่งใด และไม่ต้องจำขังเร่งเงินสำหรับเป็นหนี้ด้วย เว้นแต่
โทษที่เป็นอาวาทหลวงเป็นฉกกันหมันคโทษนั้น ทาสต้องรับโทษอยู่
บ่อย ๆ เพราะมีข้ออาวาทกักขทาสที่ทาสต้องประพฤดิอยู่มาก

ก็และทาสที่กล่าวมาทั้ง 3 ชนิดนี้ จะได้รับอนุญาตสำหรับการ
เฉพาะสิ่งหรือการสามัญทั่วไป เพื่อธุระการค้าขายแล้วทาสนั้นก็ไ้
ยอมให้ทำการไ้จนสิ้นกำหนดเขต และมุลนายจะบังคับทาสของตัว
ให้แต่งงานมีครอบครัวก็ได้ ทาสที่ชนิดเป่สลิทินั้น มุลนายจะขาย
เขาเงินมาให้แก่เมีย หรือเลี้ยงเมียมันก็ได้ และทาสสิ้นใดที่ไม่เป็น
สลิทินั้น มุลนายจะบังคับให้ทำการงานเพื่อที่จะไ้มาเลี้ยงเมียมันก็ได้
ผู้ชายคนหนึ่งคนใดจะแต่งงานกับทาสคนหนึ่งคนใดไม่ได้ ในขณะที่มี

เมียเป็นไทยอยู่แล้ว หรือด้วยเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดนายจะแต่งงาน
 ด้วยทาสของตนเองเขาเป็นภรรยาที่ไม่ได้ หรือทาสนั้นจะแต่งงานเป็น
 ผัวของนายผู้หญิงของมันเองก็ไม่ได้เหมือนกัน จนทั้งหลายทมิความ
 สัมพันธ์เป็นญาติเป็นชั้นชนก็เกี่ยวเสมอกัน ตามในกำหนดข้อห้าม
 แล้วจะเป็นทาสซึ่งกันและกันไม่ได้ ถ้าลูกทาสเกิดมาทาสชายเป็นทาส
 หญิงนายหนึ่ง ทาสหญิงเป็นทาสหญิงนายอื่นแล้ว นายจ้างทาสผู้ชาย
 จะมาเรียกร้องเอาลูกครอกที่เกิดมาตามกกฎหมายไม่ได้ ลูกครอกที่
 เกิดมากไปกับแม่มันแล อาจมาภาพวิสัยนายบรรยายทาสกذا มา
 ด้วยเรื่องราวที่เป็นกฎหมายเหตุของทาสในชาติภาสาต่าง ๆ พอ
 สิ้นควนแก่เวลา จะได้รับประทานวิสัยนาในตอนที่ 2 สืบไป ขอยุติ
 ตามกาลเวลาด้วยประการฉะนี้ เหวงก็มี.

Cinnamon Hall

15, Kelawei Road,

Penang. S. S.

วันที่ 2 พฤษภาคม พุทธศักราช 2482

ถึง พระยาอนุমানราชชน

ฉันได้รับจดหมายของเจ้าคุณส่งหนังสือเทศน์มหาชาติมาให้ฉัน
 ตามประสงค์นั้นขอบใจมาก

หนังสือสำหรับพิมพ์แรกในงานพระเมรุ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวง
 เพชรบุรีนั้น มีเรื่องเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นเรื่อง

สำคัญอันควรจะแต่งและพิมพ์ให้เรื่องหนึ่ง ซึ่งฉันได้เคยคิดใคร่จะ
แต่งแต่เมื่อก่อนชรณานมาแล้ว คือ “เรื่องเล็กทาสในประเทศ
สยาม” เรื่องนี้มีหนังสือเก่าซึ่งจะเก็บความรู้มาเรียบเรียงได้ ทั้ง
ประเพณีในเอเชีย ยุโรป และอเมริกา ตลอดจนวิถีชีวิตอันเขาเล็กทาส
ด้วยประการอย่างไร เช่นพระเจ้าชาอาเลกซานเดรเล็กทาสในรัสเซีย
ถูกปลงพระชนม์ เปรสิเคนต์ลิ่งคินเล็กทาสในอเมริกาเกิดลี้ภัยกลางเมือง
เป็นต้น ในส่วนเมืองเราทาสแต่โบราณเป็นอย่างไร ก็มีอธิบายอยู่ใน
กฎหมายลักษณทาส ลักษณะการทาสเมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเลิกทาส
โดยประการอย่างไร ก็มีอยู่ในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่ขจร
พ.ศ. 2417 เป็นต้นมา และยังมีนัยซึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเคย
กำหวัณเกล้าให้ฉันฟัง ซึ่งฉันอาจจะบอกให้ได้

เจ้าคุณก็มีทั้งความรู้และความสามารถทั้งใจรักกับโบราณคดี ฉัน
เห็นว่าอาจจะแต่งได้ ลำบากแต่จะต้องค้นหนังสือมากสักหน่อย แต่
ก็มีเหตุที่น่าจะทำเพราะเรื่องสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเลิกทาส แม้
มีรูปภาพเขียนเฉลิมพระเกียรติไว้ในพระที่นั่งอนันตสมาคมแล้ว ก็ยัง
ไม่มีใครแต่งพรรณนาไว้ให้มหาชนรู้กระจ่างในหนังสือ เจ้าคุณก็ยัง
ไม่แก้สงสัยแต่คุณจะเป็นไร ถ้าแต่งในนามของเจ้าคุณฉันจะช่วย
ตามกำลัง.

(ลงพระนาม) ดำรงราชานุภาพ

Cinnamon Hall

15, Kelawei Road

Penang. S. S.

วันที่ 11 พฤษภาคม พุทธศักราช 2482

ถึง พระยาอนุমানราชชน

ฉันขอทูลเกล้าฯ ถวายเวลานี้กำลังอ่านสอหนังสือ เวสสันดรชาดก ได้หนังสือเทศน์มหาชาติที่เจ้าคุณส่งมาแล้ว 1 กับ หนังสือสมทานิยาตซึ่งพิมพ์แจกในงานพระศพสมเด็จพระสังฆราช พระ ธิมปาโมกข์ส่งมาให้ชุดหนึ่ง 2 เล่ม หยากได้หนังสือมหาชาติคำหลวง ก่อไป หนังสือมหาชาติคำหลวงนั้นหอพระสมุด ฯ พิมพ์ในงานสพ พระยาไพบูลย์สมบัติเห็นจะยังมีฉบับอยู่ในหอพระสมุด ฯ ยังมีหนังสือ เวสสันดรชาดก สมเด็จพระปกเกล้า ฯ โปรดให้ พิมพ์ เป็นเล่ม ท้ายใน พจนานิยาตชาดก ฉบับก็เห็นจะยังมีอยู่ในหอพระสมุด ฯ ถ้าเจ้าคุณ ช่วยหาหนังสือมหาชาติคำหลวง กับ เวสสันดรชาดกส่งมาให้ได้จะขอบ ใจมาก

อนึ่งเรื่องทาสที่ฉันพูดไปในจดหมายฉบับก่อนนั้น ต่อมา ฉันไปหอสมุดที่เมืองบิ้งนั้ววันหนึ่ง ไปพลิกดูอธิบาย Slavery ในหนังสือเอนไซโคลปีเดีย บริตานิกะ มีถ้วนถัดมาก ถ้า เจ้าคุณ จะแต่งเรื่อง เลิกทาส อาดจะ เก็บ ความไว้นั้น มาใช้ เป็น เบื้องต้นได้ จึงบอกมาให้รู้

(ลงพระนาม) ดำรงราชานุภาพ

กรมศิลปากร

17 พฤษภาคม 2482

ขอประทานกราบทูล ขงซาบได้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ ลงวันที่ 2 วันที่ 11 พฤษภาคม
รวม 2 ฉบับไว้แล้ว พระเดชพระคุณล้นเกล้า ฯ หาทสฺกมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในกระแสพระดำริว่าควนจะแต่ง
เรื่องสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเลิกทาส เป็นหนังสือสำหรับ
พิมพ์แจกในงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรี ฯ แต่
เรื่องเลิกทาสเป็นงานใหญ่ ต้องใช้เวลาสักสามากจึงจะเข้าใจ
เรื่องเดิมได้แจ่มแจ้ง ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ค้นเรื่องที่เกี่ยวกับ
เลิกทาสมาจับอ่านดู รู้สึกด้วยเกล้า ฯ ว่ามีข้อความที่ไม่สู้
เข้าใจอยู่หลายตอน ในชั้นแรกข้าพระพุทธเจ้าจะเก็บรวบรวม
เอกสารเหล่านี้ คัดขึ้นไว้ก่อน และได้ซาบเกล้า ฯ ว่า
มองสิเออร์แลงกาต์ที่ปรึกษากดหมาย เคยทำการค้นคว้าแต่ง
รับปริณดาออกเตอร์ไว้แล้ว คงสะดวกเข้า ข้าพระพุทธเจ้า
จะสอบถามความรู้ทาง ม. แลงกาต์ต่อไป ส่วนเรื่องทาสฝรั่ง
ขงแนะนำเรื่องที่มิใช่ใน เอนไซโคลบิเดียบริดเตนนิกะ พระ
เดชพระคุณล้นเกล้า ฯ ข้าพระพุทธเจ้าจะ อาสัยหนังสือเล่มนั้น
เป็นแนวทางต่อไป

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายหนังสือ มหาชาติ คำหลวงเล่ม 1
และ นิบาตชาดก เล่ม 22 เล่ม 1 ตาม ที่ต้อง พระ ประสงค์ มาพร้อมกับ
หนังสือฉบับนี้

ควรมีควนแล้วแต่ะไปรคเกล้า ฯ

(ลงชื่อ) ข้าพระพุทธเจ้า อนุমানราชชน

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
พระยาดำรงราชานุภาพ

Cinnamon Hall

15, Kelawei Road

Penang. S. S.

วันที่ 21 มิถุนายน พุทธศักราช 2482

ถึง พระยาอนุমানราชชน

ฉันได้รับจดหมายจากคุณ กับ สมคหนังสือ มหาชาติคำหลวง และ
นิบาตชาดกก่อนมหาชาติเล่มที่ 22 ซึ่งส่งมาให้ตามประสงค์แล้ว ขอ
ใจเจ้าคุณมาก

ถ้าเจ้าคุณคิดจะแต่งเรื่อง “ เลิกทาสในรัชกาลที่ ๕ ” พิมพ์เป็น
หนังสืออนุสรณ์ พระราชทานแจกในงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวง
เพชรบุรีราชสิรินทร ฉันนั้นกว่ามีเวลานานพอเจ้าคุณจะรวบรวมหา
ความรู้มาแต่งได้ เพราะงานพระเมรุคงรอลงคริฑคุณไปทำก่อวิบูลย์
แล้วคณปลายบิ

ข้อความที่ฉันรู้โดย สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง คำหริศ เกล้าให้ ฟัง
เมื่อฉันเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยนั้น ว่าเมื่อแรกซึ่งพระราชดำริ
จะเลิกทาส ตรัสปรึกษาราชการผู้ใหญ่น้อย ทั้งแต่เสนาบดีลงไป
โดยมากไม่เห็นชอบด้วย แม้เมื่ออภิสิทธิ์แพร่หลายลงไปถึงพวกทัว
ทาสเองก็ไม่พอใจที่จะให้เลิกทาส

เพราะประเพณี Social Custom ของไทยแต่โบราณมาจนสมัยนั้น
บุคคลชั้นสูงทั้งอาลัยใช้ทาสทำงานต่าง ๆ ช่วยกิจการบ้านเรือน ถ้า
เลิกทาส คือปล่อยคนสำหรับใช้สอยไปเสียหมด ก็จะไม่สามารถเลี้ยง
ตัวได้ จะจ้างคนใช้แทนทาสก็จะสิ้นเปลืองเหลือกำลัง จึงรู้สึกขัดข้อง
ด้วยประการนั้น ที่ทัวทาสไม่หยากพ้นจากเป็นทาสนั้นเพราะถือว่าเป็น
ทาส “สินไถ่” Bond Slaves ถ้าหยุกับนายเงินคนใดไม่สยบยกก็อาจ
จะไปหาเงินที่นายคนอื่นมาไถ่ตัวย้ายไปหยุกับนายอื่นได้ ด้วยเหตุ
นั้นเหมือนกับมีข้อบังคับให้นายเงินต้อง ปกครองทาส ด้วยเอาใจเลี้ยงค
ทาส ให้กินหยูและใช้สอยแต่พอสมควร และพวกทาสยังเข้าใจกัน
ต่อไปว่า ถ้าพ้นจากทาสไปจะกลับได้ความเดือดร้อน เพราะจะมีแต่
ตัวต้องทำมาหากินหยูและหาการงานทำเลี้ยงชีพลำบากกว่าเป็นทาสที่
นายเลี้ยง ว่าโดยย่อพระราชดำริจะเลิกทาสในชั้นแรกขัดกับควา
นิยมของมหาชน Public Opinion ถ้าชั้นเลิกทาสก็คงเกิดยุ่งขึ้น จึง
ซึ่งพระราชดำริหาอธิบายที่จะเลิกทาสด้วยทางหย่างอื่นมิให้คนทหลาย
รู้สึกเดือดร้อน ซึ่งพิจารณาดูในกฎหมายลักษณะทาสเห็นช่องทางที่จะ

ใช้ชื่อยาเลิกทาสได้มีอยู่ในตอนที่ว่าด้วยกระเล็ยรอายุลูกทาส

ในกฎหมายลักสนทาสบัญญัติว่า เด็กที่เกิดในเวลาพ่อแม่เป็นทาสของผู้ใดนับว่าเป็นทาสของผู้นั้นด้วย เรียกว่า “ลูกทาส” (คือเป็นทาสด้วยกำเนิด ย่อมมีไ้มีค่าตัว) ในกฎหมายจึงตั้งพิกัตอัตราค่าตัวของลูกทาส เรียกว่า “กระเล็ยรอายุ” (ความหมายว่าค่าชดใช้ที่นายต้องเลี้ยงดู) มีเป็นชั้น ๆ ตามอายุ เป็นต้นว่าลูกทาสตั้งแต่อายุไ้เกิน 1 จน 3 เดือน เป็นชายค่าตัว 6 บาท เป็นหญิงค่าตัว 4 บาท พิกัตค่าตัวลูกทาสลูกทาสเพิ่มขึ้นตามอายุเป็นลำดับไป ถ้าพ่อแม่จะไ้ตัวก็ต้องเพิ่มค่ากระเล็ยรอายุของลูกให้แก่ฝ่ายตามพิกัต แล้วจึงเอาลูกไปถวายไ้ ดังนั้นจึงลูกทาสที่เป็นชายอายุเข้าระหว่าง 26 จน 40 ปี ค่าตัว 56 บาท ลูกทาสที่เป็นผู้หญิงอายุเข้าระหว่าง 21 จนถึง 30 ปี ค่าตัว 48 บาทเป็นสูงสุด แต่นั่นก็ลตพิกัตค่าตัวลงตามอายุโดยลำดับจนที่สุด ลูกทาสผู้ชายอายุในระหว่าง 91 บจน 100 ปี พิกัตค่าตัวเพียง 4 บาท ลูกทาสผู้หญิงอายุเท่านั้นคงมีค่าตัวเพียง 3 บาท

สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงจับเอาพิกัตกระเล็ยรอายุที่บัญญัติไว้ในกฎหมายเดิมนั้นเป็นอุปาย เริ่มต้นการเลิกทาสด้วยแก้พิกัตกระเล็ยรอายุลูกทาส อันใคร ๆ ก็ต้องรับว่าอย่างเดิมไม่เป็นยุติธรรมและไม่พึงเป็นไ้กับกฎหมาย ซึ่งทั้งพิกัตกระเล็ยรอายุลูกทาสและลูกไทย (คือลูกพ่อแม่อันมิไ้เป็นทาสจะขายลูกเป็นทาส) เป็นระเบียบใหม่ และ

ซึ่งผ่อนผันมิให้ผู้ใดเกิดก่อน ทั่วปให้ใช้พิภคซึ่งขงบฉฉกใหม่แต่
เฉพาะแก่ลูกทาสลูกไทยที่เกิดในรัชกาลที่ 5 คือ ตั้งแต่บมะโรง พ. ส.
2411 เป็นต้นไป ไม่เกยวข้องถึงลูกทาสลูกไทยที่เกิดก่อนนั้น ใ้คง
ใช้ตามพิภคเดิมต่อไป

พิภคที่ขงค้งใหม่นั้นลักสนะก็เหมือนหย่างเดิม คือตั้งแต่ค้วเด็ก
แต่เกิดใ้เดือน 1 จน 3 เดือน และเพิ่มพิภคขึ้นตามอายุ แต่พิภค
กตกหมายเดิมเป็นข้อสำคัญ

1) กำหนดอายุลูกทาสลูกไทย ระหว่าง 7 บ^๔ จน 8 บ^๔ เป็นชั้น
สูงสุด ทั้งเด็กชายค่าตัว 32 บาท เด็กหญิงค่าตัว 28 บาท ก่อนนั้นไป
ลดพิภคลงโดยลำดับจนเด็กอายุในระหว่าง 18 บ^๔ จน 20 บ^๔ ค่าตัวลด
เหลืออยู่ 3 บาท ทั้งชายและหญิง เทียบเท่าอายุ 100 บ^๔ ตามพิภคเดิม

2) เมื่อลูกทาสอายุถึง 21 บ^๔ เป็นพ้นจากทาส และลูกไทยเมื่อ
อายุครบ 21 บ^๔ แล้วจะขายเป็นทาสไม่ได้ หรือถ้าว่าอีกหย่างหนึ่งคน
ที่เกิดในรัชกาลที่ 5 ตั้งแต่ พ. ส. 2411 จะเริ่มพ้นจากทาสตั้งแต่ พ. ส.
2432 เป็นลำดับกันไป คนที่เกิดภายหลัง พ. ส. 2432 เกิดเป็นไทยหมด
ถึงแม้จะสู่มักเป็นทาสก็ไม่ได้ ทั่วปอาศัยพระบรมราชโบายค้ง
กล่าวมานี้จำนวนทาสก็ค่อยลดลงโดยลำดับจนหมดไปทั้งพระราชอาณา
เขต พระราชบัณฉกในเรือนเรียกแต่ว่า “พระราชบัณฉกทะเลีร
อายุลูกทาสลูกไทย” แรกค้งเมื่อบ^๔จอ จุลฉกกราช 1236 (พ. ส. 2417)
มีพิมพ์ความพิศการอยู่ใ้หนึ่งสัอราชกิจจานุเบกษา บ^๔จอฉกฉกนั้น

หน้า 208 ลงฉบับ หน้า 219 ฉบับหนึ่ง ความในพระราชปรารภแห่ง
 กระจัดซึกเจนนีมาก (แต่ฉันไม่มีราชกิจจานุเบกษาที่จะสอบต่อไป)
 เวลาประกาศนั้นอายุฉันถึงปี โคนจกแล้ว จำได้แต่ว่าเวลาเมื่อออก
 ประกาศนั้นไม่ได้ยินบุคคลภายนอกใครคัดค้าน หรือ สแดง ความยัถิ
 โสมนัสอย่างไร เพราะบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติมีแต่เด็ก
 อายุ 6 ขวบเป็นอย่างสูงก็ไม่มีใครเป็นกังวล สงบเงียบมาหลายปีจึง
 เกิดกรณียัตถ์ออกพระราชบัญญัติพิทักษ์เสวยอายุลูกทาสลูกไทยอีก
 หลายฉบับ เหตุที่ของมีประกาศแก่พระราชบัญญัตินั้นล้วนแต่เกิด
 ด้วยพ่อแม่ใช้ซื้อขายขายลูกที่เป็นไทยตามพระราชบัญญัติแล้ว จะให้
 กลับเป็นทาสด้วยก็ซื้อขายเลี้ยงพระราชบัญญัติ เช่นทำสัญญาคุ้ม
 และให้ลูกรับใช้แทนคอกเขยบ้าง หรือพวกลูกทาสที่พ้นจากทาสตาม
 พระราชบัญญัตินั้นแล้วหยากขายตัว เป็นทาสเลี้ยงทำสัญญา รับเป็นลูก
 จ้าง แต่เรียกเงินค่าตัวเป็นค่าจ้างให้ล่วงหน้าบ้าง และใช้ซื้อขายอย่าง
 อื่นอีก ซึ่งฉันจำไม่ได้ในเวลานี้ เจ้าคุณต้องค้นในหนังสือราชกิจจา
 นุเบกษา บอกในจดหมายฉบับนี้เพียงเท่านี้ แล้วจะค้นหาความรู้
 จากท่อนบอกให้ต่อไป

หวังใจว่าเจ้าคุณจะมีความสุขสบายดีอยู่

(ลงพระนาม) ดำรงราชานุภาพ

เรื่องเลิกลาสนิรชาลที่ 5

พระนิพนธ์สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
จากพระประวัติกรมหลวงพิชิตปรีชากร

ในเวลา^{ที่} (กรมหลวงพิชิตปรีชากร) ยันชาการศาลแพ่ง^{ชั้น} กรมหลวงพิชิตปรีชากร ได้^{ขึ้น}ทำการ^{ขึ้น}สำคัญ ๒ อย่าง คืออย่าง^{ที่} 1 ในเรื่องเลิกลาสนิรชาล ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชประสงค์^{ที่}มาแต่แรก^{ที่}เกิด^{ขึ้น}ถึง^{กับ}ฉะ^{ขึ้น}ราชสมบัติ แต่^{ที่}คิดขัด^{ขึ้น}กัวย เป็น^{ขึ้น}ประเพณี^{ที่}บ้านเมือง^{ที่}มาแต่^{ที่}กติก^{ที่}ดาบ^{ที่}ร^{ที่}พระ^{ที่}หา^{ที่}ผู้^{ที่}มีความเห็น^{ที่}นิยม^{ที่}อย่าง พระราชดำ^{ที่}ห^{ที่}ริ^{ที่}ได้^{ที่}โดย^{ที่}ยาก ได้^{ขึ้น}ชง^{ที่}พยายาม^{ที่}ในเรื่อง^{ที่}นี้^{ที่}มาจน^{ที่}ที่สุด^{ที่}ที่^{ที่}ประชุม เสนา^{ที่}ย^{ที่}ก^{ที่} และ^{ที่}วัด^{ที่}มน^{ที่}ตร^{ที่}ี^{ที่}สภา พร้อม^{ที่}กัน^{ที่}เห็น^{ที่}ชอบ^{ที่}โดย^{ที่}พระ^{ที่}ราช^{ที่}บริหาร ซึ่ง^{ที่}ได้^{ที่}ชง^{ที่}ผ่อน^{ที่}ผัน^{ที่}ใน^{ที่}ชั้น^{ที่}ต้น^{ที่} เพียง^{ที่}แต่^{ที่}กำหนด^{ที่}กะ^{ที่}เส^{ที่}ียร^{ที่}อายุ ให้^{ที่}ยัน^{ที่}ดา^{ที่}คน ซึ่ง^{ที่}เกิด^{ที่}ใน^{ที่}รัช^{ที่}กาล^{ที่}ของ^{ที่}พระ^{ที่}องค์^{ที่}พัน^{ที่}จาก^{ที่}ทาส ได้^{ที่}ประกาศ^{ที่}พระ^{ที่}ราช^{ที่}บัญญัติ^{ที่}เหมือน^{ที่}วัน^{ที่}สุ^{ที่}กร^{ที่} ๙ ค่ำ เดือน^{ที่} ๙ ปี^{ที่}จอ ๙ จุล^{ที่}ศั^{ที่}ก^{ที่}ว^{ที่}ศ^{ที่} 1236 ตรง^{ที่}กับ วันที่ 21 สิงหาคม ร.ศ. 93 แม้^{ที่}ได้^{ที่}ตั้ง^{ที่}พระ^{ที่}ราช^{ที่}บัญญัติ^{ที่}ที่จะ^{ที่}จัดการ^{ที่}ให้^{ที่}เป็น ไป^{ที่}ได้^{ที่}จึง^{ที่}ถึง^{ที่}พระ^{ที่}ราช^{ที่}บัญญัติ^{ที่}นั้น มา^{ที่}ปรากฏ^{ที่}ว่า^{ที่}เป็น^{ที่}การ^{ที่}มี^{ที่}ไ^{ที่}ช^{ที่}น^{ที่}อ^{ที่}ย^{ที่}ที่^{ที่}เกี่ยว เพราะ^{ที่}คน^{ที่}โดย^{ที่}มาก^{ที่}ยัง^{ที่}ไม่^{ที่}แล^{ที่}เห็น^{ที่}คน^{ที่}ของ^{ที่}พระ^{ที่}ราช^{ที่}บัญญัติ^{ที่} ฝ่าย^{ที่}นาย^{ที่}เงิน ก็^{ที่}ไม่^{ที่}แล^{ที่}เห็น^{ที่}ทาง^{ที่}ที่จะ^{ที่}ประกอบ^{ที่}การ^{ที่}เล^{ที่}ียง^{ที่}ชี^{ที่}ฟ^{ที่}ได้^{ที่}ห^{ที่}ย^{ที่}ัง^{ที่}ไ^{ที่} นอกจาก^{ที่}ที่จะ^{ที่}ต้อง ใช้^{ที่}ทาส ฝ่าย^{ที่}ทาส^{ที่}ก็^{ที่}ไม่^{ที่}แล^{ที่}เห็น^{ที่}ว่า^{ที่}จะ^{ที่}ห^{ที่}ย^{ที่}ไป^{ที่}ได้^{ที่}ห^{ที่}ย^{ที่}ัง^{ที่}ไ^{ที่} กัวย^{ที่}ไม่^{ที่}มี^{ที่}นาย^{ที่}เป็น

ที่อาศัย แต่หากในเวลาเมื่อองค์พระราชบัญญัติคนเกิดในรัชกาลที่ ๕
 ยังเป็นเด็ก ยังไม่มีข้อบัญญัติอันจะเกิดขึ้นด้วยเรื่องกระเสี้ยวราย พระราช
 บัญญัติก็ไม่มีผลสำคัญอันใด นอกจากที่โจสกันคราวหนึ่งในครั้งนั้น
 แล้วก็ส่งมา ครั้นมาเมื่อกรมหลวงพิชิตปรีชากร ได้ชงขึ้นหาการ
 สาธิตแห่งประจวบเวลาเริ่มขุดหากเสี้ยวรายมาขึ้น กรมหลวงพิชิต
 ปรีชากรได้ชงลี้กสามาในคดีปัจจุบัน มีทั้งความรู้ความเห็น และความ
 นิยมตามกระแสพระราชดำริบังคับคดีเรื่องกระเสี้ยวราย อีกความมุ่ง
 หมายของพระราชบัญญัติเป็นสำคัญ มิได้ครั้นคร้ามต่อความเคียด
 แค้นของนายเงิน และชงพยายามทุกหนที่จะทำให้ท้าวทาสนิยมต่อความ
 เป็นอิสระภาพ ขึ้นเหมือนกรมหลวงพิชิตปรีชากร ได้เป็นพระราช
 สัตราอันคมกล้า กระทำให้การเลิกทาสก็มีผลลุล่วง สมพระราช
 ประสงค์เป็นเกมมา.

ในหนังสือประชุมพระนิพนธ์กรมหลวงพิชิตปรีชากร (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2472)

พระราชปรารภ

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ว่าด้วยเรื่องทาสและกะเสียร่าย

วันพุธ เดือนแปด อุตตราศต ขึ้นเก้าค่ำ⁽¹⁾ ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน⁽²⁾ ประชุมในพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ เวลาค่ำพระบาท

(1) ตรงกับวันพุธที่ 12 กรกฎาคม 2417

(2) ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ในเวลานั้นเรียกว่า เคาน์ซิลเลอร์ มีจำนวน 12 คนด้วยกัน ท่านเคาน์ซิลเลอร์ที่มาประชุมในวันนั้น มีรายชื่อดังต่อไปนี้ :-

1. พระยาราชสุภาวดี (เพ็ง เพ็ญกุล) ต่อมาเป็นเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง
2. พระยาศรีพิพัทธ์ (แพ บุนนาค) ต่อมาเป็นเจ้าพระยาศรีพิพัทธ์
3. พระยาราชวรานุกูล (บุนรอด กัลยานมิตร) ต่อมาเป็นเจ้าพระยารัตนบดินทร์
4. พระยากระสาปน์กิจโกศล (โหมต อมาตยกุล)
5. พระยาภาสกรวงส์ (พร บุนนาค) ต่อมาเป็นเจ้าพระยาภาสกรวงส์
6. พระยามหาอำมาตย์ (ชื่น กัลยานมิตร)
7. พระยาอภัยรณฤทธิ์ (แอ้ม บุนขรตันพันธ์)
8. พระยาราชไชย (จำเริญ บุณศิริ)
9. พระยาเจริญราชไมตรี (ไม่خابชื่อ)
10. พระยาพิพิธโกศัย (ไม่خابชื่อ)
11. พระยาราชโยธา (เนียม สิงห์เสนี)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ประทับร่วมประชุมด้วย

เวลาสามเสส เลิกการประชุม

12. พระยาลาโหมราชเสนา (กรับ บุนขรตันพันธ์) ไม่ได้มาประชุม

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปรึกษากับการจะลดภาระเสียรายค่าตัวลูกทาส
และจะให้บิดามารดาขายได้ตามภาระเสียรายซึ่งจะตั้งขึ้นใหม่ ห้ามมิให้
ขายแก่ราคาแพง ๆ เกินกำหนดได้พระราชทานลำนาคความซึ่ง
พระราชทานนั้น ให้ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินปรึกษากันตาม
เนื่อความว่า

ข้าพเจ้ามีความปรารถนาว่า การสิ่งใดซึ่งเป็นการเจริญมีคุณค่า
 ราษฎรควรจะสนใจไปให้ที่ละเล็กที่ละน้อยตามการตามเวลา การสิ่งใด
 ซึ่งเป็นการทำนุบำรุงบ้านเมืองมาแต่โบราณ แต่ไม่สู้เป็นยุติธรรม ก็พยายามจะ
 เลิกถอนเสีย แต่จะรู้ไหมหมอกเขาที่เคียวนั้นไม่ได้ จะต้องค่อยคัต
 ถอนไปให้ที่ละเล็กที่ละน้อย พอให้เขาข้างเข้าทุกที เมื่อเป็นหย่อมหนึ่ง
 การก็ควรจะสนใจไปที่ละน้อย ๆ เรียบร้อยไปตามเวลาตามการ บัดนี้
 ได้คิดเห็นว่าลูกทาสซึ่งเกิดในเรือนเบี้ยนายเงินนั้น ในพิภพตกคดหมาย
 เดิมต้องเป็นลูกทาส คิดอายุตั้งแต่ 26 ปี ถึง 40 ปี เต็มค่า 14 ตำลึง
 ถ้าหญิงอายุตั้งแต่ 21 ปี ถึง 30 ปี เต็มค่า 12 ตำลึง ถ้าชายเกินอายุ
 40 ปี หญิงเกินอายุ 30 ปี จึงให้ลดน้อยลดหย่อนค่าตัวลงทุกทีจนอายุถึง
 100 ปี ยังมีค่าตัวชายตำลึง 1 หญิง 3 บาท ยังหาขาดค่าตัวไม่
 ของเดิมมีหย่อมหนึ่ง

ข้าพเจ้าคิดเห็นว่าลูกทาสซึ่งเกิดในเรือนเบี้ย ตั้งแต่ออกจากท้อง
พ่อเดิมมา ก็ต้องนับเป็นทาสมาค่าตัวไปจนถึงอายุ 100 หนึ่งก็ยังไม่หมด
ดังนั้นคงเป็นหามีความกรุณาแก่ลูกทาสไม่ว่าตัวเล็กที่เกิดมาไม่ใคร่

ไม่ได้เห็นสิ่งไรเลย บิถัมมารดาทำตัวไปขายตัวท่านแล้วยังพวยพุ่งไป
 ให้เป็นทาสจนสิ้นชีวิตอีกเล่า เพราะวัยโทสทชของบิถัมมารดาเท่านั้น
 เอง หากคนที่เขาเป็นทาสจนตลอดชีวิตไม่ แต่ครั้งจะให้เลิกถอน
 หลุดค่าตัวเสียทีเดียว ถ้านายเงินที่ไม่มีเมตตากรรณาแก่เด็ก ก็จะไม่
 เขาเป็นอิสระให้มารดาเลี้ยงรักษา เพราะเด็กเกิดมาไม่เป็นคนเป็น
 ประโยชน์แก่ตน ก็จะมีมารดาไปใช้การงานของตัวมิให้เลี้ยงเด็ก ๆ
 นั้น ก็จะเป็นอันตรายตายไป เพราะนายเงินไม่มีเมตตากรรณาจึงคิด
 เห็นว่า ถ้าจะไม่ได้เป็นประโยชน์แก่นายเงินบ้าง นายเงินก็จะไม่มี
 เมตตากรรณาแก่เด็ก ถ้าจะคิดลงให้มีพอเวลาหลุดเป็นไทยได้บ้าง
 เห็นว่าจะเป็นการศึกษาที่ดี ดังที่ถูกรอจากทาสไปได้ เด็กหลุดทาสทั้งแต่
 อายุ 8 ปีไป นายได้ข้าสยขอน้ำ ขอฟี ครอบจะคิดเขาอายุ 8 ปีเป็น
 เต็มค่า ตั้งแต่พ้น 8 ปีไปให้นายมีความกรุณาลดกะเสียบอายุให้ลูก
 ทาสจนถึง 21 ปี เป็นสิ้นค่ากะเสียบอายุพอจะได้ไปทันอุปสมบท และ
 คิดทำมาหากินต่อไป ถ้าเป็นหญิงจะให้มัลลภพไปตามการ ถ้าจะคิด
 แบ่งกะเสียบอายุ อย่างเช่นว่ามาแล้วนั้น คือหลุดทาสตั้งแต่เกิดมา
 คิดตามกรรมสิทธิ์เดิมจนถึงอายุ 8 ปี เต็มค่าเป็นเงิน 8 ตำลึง ตั้งแต่
 นั้นต่อไปให้คิดลดกะเสียบอายุ ตั้งแต่ 9 ขวบ 10 ขวบ 11 ขวบ 7 ตำลึง
 12 ขวบ 14 ขวบ 5 ตำลึง 2 บาท 15 ขวบ 16 ขวบ 17 3 ตำลึง 2 บาท
 18 ขวบ 19 ขวบ 20 ขวบ ตำลึงหนึ่ง 21 ขวบ ขาดค่าสิ้นค่าตัว . .
 หญิงอายุ 8 ปี 7 ตำลึง ตามกะเสียบอายุในกรรมสิทธิ์เดิม ตั้งแต่ 9 ขวบ

10 ขวบ 11 ขวบ 6 ^๕กำลัง 12 ขวบ 13 ขวบ 14 ขวบ 4 ^๕กำลัง 3 บาท
 15 ขวบ 16 ขวบ 17 ขวบ 3 ^๕กำลัง 18 ขวบ 19 ขวบ 20 ขวบ 3 บาท
 21 ขาคำ^๕สันคำ^๕ทวิ เพราะอายุ^๕ทั้ง^๕แต่ 9 ปี นายได้ใช้สอยมาจนถึง
 อายุ 20 ปี ก็เห็นว่าพอแก่ทำอะไร^๕ห่วย^๕แล้ว เพราะลูกทาส^๕นึก^๕เอา^๕เป็น
 ทำไร^๕เปล่า ๆ ไม่มี^๕สาร^๕กรม^๕ธรรม^๕ เสีย^๕เงิน^๕ของ^๕สิ่ง^๕ไร^๕ไป^๕เลย เมื่อ^๕ใช้^๕ไป
 จน^๕ครบ 20 ปี ก็^๕ให้^๕ปล่อย^๕เสีย หย่า^๕ให้^๕กับ^๕ลูก^๕ทาส^๕ไว้^๕ใช้^๕สอย^๕ต่อไป
 เห็น^๕ว่า^๕ถ้า^๕เมื่อ^๕ลูก^๕ทาส^๕มัน^๕จะ^๕ก็^๕ข้าง^๕ก็^๕พอ^๕จะ^๕ถอน^๕ตัว^๕ได้ ถึง^๕นาย^๕เล่า^๕ก็^๕ไม่^๕เป็น
 ความ^๕เกิด^๕วุ่น^๕วุ่น^๕สิ่ง^๕ไร^๕มาก^๕นัก เพราะ^๕เป็น^๕การ^๕ได้^๕ปล่อย^๕เสีย^๕เปล่า ถึง^๕บ้าน
 ผู้^๕มี^๕นภา^๕ลัก^๕ก็^๕ทุก^๕วัน^๕นี้ ก็^๕ไม่^๕ใคร^๕จะ^๕ได้^๕คิด^๕กะ^๕เสีย^๕ร่าย^๕ลูก^๕ทาส^๕มาก^๕นัก
 เป็น^๕แก่^๕คน^๕ตาม^๕ทำ^๕เนียม^๕มาก อนึ่ง ถ้า^๕ลูก^๕ทาส^๕ซึ่ง^๕ได้^๕พิน^๕คำ^๕ทวิ^๕ใน^๕อายุ
 21 ปี^๕ทั้ง^๕นั้น^๕แล้ว คง^๕ไป^๕ลัก^๕เป็น^๕ลูก^๕ทาส^๕เสีย^๕ค่า^๕ราช^๕การ^๕หุ้ย^๕บ^๕ละ^๕หกล^๕สิ่ง^๕
 ถ้า^๕หล^๕ก^๕พิน^๕คำ^๕ทวิ^๕ทั้ง^๕นั้น^๕แล้ว^๕ตาม^๕ก^๕ด^๕ห^๕มา^๕ย^๕เกิ^๕ม^๕ทั้ง^๕ลัก^๕เป็น^๕ส^๕ม การ^๕ซ^๕อน
 เห็น^๕ว่า ถ้า^๕ลูก^๕ทาส^๕หล^๕ก^๕พิน^๕คำ^๕ทวิ^๕จะ^๕ให้^๕ไป^๕ลัก^๕เป็น^๕ส^๕ม ก็^๕คง^๕จะ^๕ไม่^๕ส^๕ม^๕ค^๕
 เพราะ^๕จะ^๕ทั้ง^๕เสีย^๕ค่า^๕ราช^๕การ^๕แรง^๕บ^๕ละ^๕หกล^๕บาท ก็^๕คง^๕จะ^๕กล^๕บ^๕ท^๕อด^๕ตัว^๕ลง
 เป็น^๕ทาส^๕เสีย^๕ห^๕ย^๕่าง^๕เกิ^๕ม เสีย^๕แต่^๕หกล^๕สิ่ง^๕ส^๕บาย^๕กว่า การ^๕ซึ่ง^๕เป็น^๕ดัง^๕นี้^๕ก็
 เพราะ^๕เงิน^๕ค่า^๕ราช^๕การ^๕ซึ่ง^๕เกิ^๕ย^๕จาก^๕ตัว^๕เล^๕ก^๕นั้น^๕ยัง^๕สูง^๕ ๆ ทำ^๕ ๆ หา^๕เส^๕ม^๕อ^๕กัน^๕ไม่
 อนึ่ง^๕นาย^๕เงิน^๕เมื่อ^๕เวลา^๕ทาส^๕หล^๕ก^๕พิน^๕คำ^๕ทวิ^๕แล้ว ก็^๕จะ^๕ทั้ง^๕ร^๕ีบ^๕ส่ง^๕ตัว^๕ไป^๕ยัง
 กรม^๕พระ^๕สุ^๕ริ^๕ส^๕ว^๕ดี^๕ให้^๕ลัก^๕แ^๕ปล^๕ง เพราะ^๕ก^๕ล^๕ว^๕จะ^๕ทั้ง^๕เสีย^๕ค่า^๕ราช^๕การ^๕ต่อ^๕ไป
 กรม^๕พระ^๕สุ^๕ริ^๕ส^๕ว^๕ดี^๕ริ^๕บ^๕เขา^๕ตัว^๕ไป^๕ไว้ ก็^๕จะ^๕เอา^๕ไว้^๕ดิน^๕เ^๕เปล่า^๕ไม่^๕ได้ จะ^๕ทั้ง^๕จำ^๕ไว้
 จน^๕มี^๕เจ้า^๕หม^๕ม^๕ล^๕นาย^๕มา^๕ริ^๕บ^๕รอง^๕ไป การ^๕ซึ่ง^๕จะ^๕ผ่อน^๕ให้^๕เ^๕็น^๕ก็^๕จะ^๕กล^๕บ^๕เป็น^๕ร^๕อน

แก้ตัวทาสขึ้น ว่าพอพ้นค่าตัวเป็นไทยก็ติดครวน ก็เหมือนหนึ่งกับ
 คนให้กลับเป็นทาสเข้าอีกเหมือนกัน หยู่ในไม่มีคนสิ่งไร เห็นว่าถ้าจะ
 ให้เลิกค่าตัวดังนี้แล้ว ก็จะต้องทำไปให้หลุดคือลูกทาสซึ่งหลุดพ้น
 ค่าตัวได้สักข้อมือแล้วนั้น ให้คงเรียกลูกทาสหยู่ตามเดิม เสียค่า
 ราชการแต่ปลายหกสลึง จะหยู่กับเจ้าหม่อมมุนายเดิม หรือจะหักโอน
 ไปหยู่กับเจ้าหม่อมมุนายใหม่ ก็ให้คงเป็นลูกทาสหยู่ตามเดิม ถ้าลูก
 ทาสซึ่งหลุดค่าตัวแล้วนั้น จะไปทำชั่วขายตัวลงเป็นทาสอีกก็จะต้องมี
 สวรรกรรมกรรม ก็ถ้าทาสที่มีสวรรกรรมกรรมส่งค่าตัวหลุดให้สักแปลง
 เป็นสม ตามพระราชกำหนดกฎหมายเดิมยักเอาสวรรกรรมกรรมเป็น
 สำคัญ ถ้าทาสกิด หรือลูกทาสกิด มีสวรรกรรมกรรมหลุดจากค่าตัว
 ต้องสักแปลงเป็นสม ถ้าลูกทาสที่ยังข้อมือขาว อายุเต็มค่าหลุดจาก
 เป็นทาสเอง หรือส่งเงินให้นายตามกะเลียบอายุ แต่ยังไม่ครบค่าตัว
 หลุดเป็นไทยกิด ถ้าไปเป็นชนหมื่นชนพัน หรือไปเป็นอะไร ก็สิ้น
 แล้วไป ถ้าไม่ได้เป็นอะไร ก็ต้องสักเป็นสม เพราะมันมีโทษที่หนัก
 สักไป เห็นว่าซึ่งลูกทาสกลับไปเป็นทาสอีก ก็จะไม่เบาบางลง บางที
 ก็คงตัวได้บ้าง อีกประการหนึ่ง เห็นว่าลูกพลเรือน บิการมารดา
 เกียตครัวนไม่ทำมาหากิน ก็หันเข้าเป็นนักร้อง ครั้นเล่นเบียดไป
 ลงแล้ว ก็เอาขอรไปขายรับใช้การงานของนายเงิน ครั้นบุตรเคยไหย่
 บิการมารดาก็นั้นค่าตัวมากขึ้นทุกที ๆ มีหยู่อย่างนี้โดยมาก ถึงบุตร
 นั้นจะโตไหย่ขึ้นจะคิดหาเงินทองมาใช้ให้พ้นจากเป็นทาสนั้น ก็ไม่

ใครจะไ้ เพราะบิดามารดาขายไว้แพง ๆ เหลือกำลังลูกที่จะถอน
 ใ้ตัวไ้ กคหมายลักสนทาสเดิมมีว่า ถ้าผู้เมียพ่อแม่นายเงิน
 เอาช้อลูกเมียค่าคนลงในสารธรรมจรม์ ท่านว่าเป็นสิทธิ์ แม้น
 เจ้าถิ่นบอกก็ไ้ มิไ้บอกก็ไ้ ท่านว่าเป็นสิทธิ์ โดยกระบินเมือง
 เหตุว่าผู้พ่อแม่นายเงินเป็นอิสระ ครั้นต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอม
 เกล้าเจ้าอยู่หัว ใ้ยกกคหมายขทนเสีย จึงตั้งพระราชบัญญัติว่า
 ถ้าผู้แม่เอาช้อลูกมาขาย อายุยังไม่ถึง 15 ปีและหยู่กับผู้แม่ ถึง
 ไม่มีแกลงไ้และคำยอม ก็เป็นอันขายไ้ ถ้าลูกแยกย้ายไปจากผู้แม่
 หรือผู้แม่โกรธหย่าร้างกัน ลูกตกไปอยู่ข้างอื่น จะลอบลักเอาช้อ
 มาขายไม่ไ้ ถ้าลูกขายลูกหยิง อายุ 15 ปีขึ้นไปแล้ว ผู้แม่จะเอา
 มาขาย ตัวเรือนเขยลงแกลงไ้ยินยอมจึงเป็นอันขายไ้ ถ้าลูกไม่มี
 ผู้แม่เอามาเลี้ยงเหมือนลูก อายุต่ำ 7 ขวบลงมา ก็ขายไ้เหมือน
 กับลูกของตัว เพราะจะได้มีรดกด้วย จะขายไ้ไ้อายุต่ำกว่า 15 ปีลงมา
 ถ้าอายุพ้น 15 ปีขึ้นไปแล้ว ตัวเรือนเขยยินยอมด้วยจึงขายไ้ และ
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใ้ตั้งพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
 ลดย่อนลงไว้ก็มากขึ้นหนึ่งแล้ว ครั้นเห็นว่า บุตรชายหยิงซึ่งยัง
 ไม่ไ้เป็นทาส อายุต่ำ 15 ปีลงมา ถึงตัวเกิดจรรู้ก็ มิรู้ก็ไ้ ก็ใ้
 ขายไ้ตามพระราชบัญญัติเดิม เพราะจะได้รับทศบิดามารดา ครั้น
 จะห้ามไม่ให้ขายเล่า ก็จะเป็นโทษมนัสเสียใจแก่บิดามารดาว่าเสีย
 แรงเลี้ยงมา เวลาที่ช้ออันซัดสนจะขายก็ไ้ไ้ การซึ่งยังชักขวางอยู่

กัน เพราะเหตุซึ่งทำเนียบที่ชายตัวเป็นทาสนั้น จะเลิกถอนตัวถอน
 ไปโดยเร็วไม่ได้ ครั้นที่บิดามารดา จะให้กู้ยืมเงินผู้ใด ก็ไม่มีใคร
 เชื้อฉ้อ เพราะฉะนั้นจึงให้ยอมขายไ้ไปก่อน แต่จะต้องรักเข้าอีกชั้น
 หนึ่งว่า ถ้าบิดามารดาจะขายบุตรอายุต่ำ 15 ปีลงมา ต้องให้ขายไ้
 ตามกะเสียวอายุซึ่งตั้งขึ้นใหม่นั้น แต่พ้นอายุ 15 ปี ขึ้นไปนั้นต้องบอก
 ตัวเรือนเบี้ย ให้รู้ตามพระราชบัญญัติ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ตัวเรือนเบี้ยยอมให้ขายจึงขายไ้ ถึงจะเกินกว่ากะเสียว
 อายุไ้ไ้ ก็การทั้งสองอย่างนั้น หยากจะให้ไ้ไ้ตั้งขึ้น นับแต่ครั้งแรกไ้
 รัชราชสมบัติ คือบ่มะโรง สัมวิทธิสถ ต่อไปข้างหน้า ถ้าลูกทาสซึ่ง
 เกิดแต่บ่มะโรงสัมวิทธิสถ นับไปจนถึงแปดสิบต่อไป ปีที่ 9 ให้ลดค่า
 ตัวตามกะเสียวอายุซึ่งตั้งขึ้นใหม่นั้น แต่ลูกทาสซึ่งเกิดเห็นบ่มะโรง
 สัมวิทธิสถขึ้นไปนั้น ครั้นจะตกถึงก็จะลำบาก ให้คงไปตามกรรมสักก็
 เติมไ้ไ้ แต่ลูกเกิดซึ่งขายกันนั้น จะคิดแต่บ่มะโรงสัมวิทธิสถก็จะ
 เป็นความลำบาก ด้วยว่าไ้ขายกันไว้แพง ๆ แล้ว ไ้คิดแต่ข้อ
 ฉ้อสก พายหลังพระราชบัญญัติออกไป คนซึ่งขายไว้ก่อนพระราช
 บัญญัติแล้วนั้น ให้คงหยู่ตามเดิม แต่การซึ่งคิดมานาฟเจ้าทเป็น
 ผู้คิด ก็แฉเห็นหยู่ว่าจะไปไม่ตลอดที่เกี่ยว เพราะการอื่น ๆ ยังกดหยู่
 มากเหมือนหนึ่งไม่หยากจะให้คนเป็นทาส คนก็คงจะยังหยากเป็น
 ทาสหยู่ เพราะเหตุที่เป็นทาสไม่ต้องเสียค่ารัชการมากนัก แล้ว
 ไม่ต้องทำมาหากินสิ่งไร อาศัยกินข้าวของนายไปมือหนึ่ง ๆ เมื่อมี

มากทำ ก็เมื่อไม่มีการกันชนหย่อนเล่า ๆ ถ้ามีทุนรอนข้างเล็กน้อย
 ก็คิดเล่นไปเล่นหอย ลองเคราะห์หัดเคราะห์ร้ายก็หนึ่ง เมื่อมันเสีย
 แล้วไป หยุในคงมีข้าวกิน ก็การซึ่งจะให้ทำสหมกไปนั้น ถ้าทันเหตุ
 ยังไม่สิ้นปลายเหตุก็คงยังมี แต่คิดเห็นว่าการสิ่งใดเป็นช่องเป็นคราว
 ควรจะไปได้ก็ให้เป็นไปทีละเล็กละน้อย ทว่าเมื่อไรได้แก้ทันรากต้นเหง้า
 คืออย่าให้ไพร่เสียเงินสูง ๆ ทำ ๆ มาก ๆ น้อย ๆ เผลยที่ส่งมาหา
 ที่ทำ เผลยที่ต่ำขึ้นไปหาที่สูง ให้เสมอกันกัน ถึงจะเป็นทาสเป็น
 ไทยอย่างไร ก็คงต้องเผลยให้เสมอกัน อนึ่งจะต้องหาเงินแผ่นดินให้
 พอกับการที่จะเลิกถอนสิ่งสำคัญ ซึ่งทำให้ราษฎรเสียเวลาทำมาหากิน
 คือการเล่นเบี้ยการพนันต่าง ๆ และช่วยทำนุบำรุงการที่จะทำมาหากิน
 พอให้มีทางหากินได้คล่อง ๆ การนี้ก็จะสำเร็จได้ ก็แต่ขัณฑ์การ
 ที่ว่ามาแล้วนั้น จะทำไปก็ยังไม่สำเร็จ จะเลิกถอนเงินแผ่นดินเสีย
 ก็ยังไม่ไถ้ง่าย ๆ เพราะฉะนั้นการซึ่งคิดนี้ยังไม่เป็นอันเลิกถอนได้แต่
 แต่คิดเห็นว่า ถ้าเป็นช่องพอจะทำได้ก็ควรจักไป พอให้เป็นทางของ
 การใหญ่ ๆ เหล่านั้น เมื่อจะเป็นไคเมื่อไร ก็จะเป็นไปตามการ ท่าน
 ผู้ใดได้เห็นคำปรึกษาที่ว่ามานี้ ยังจะมีการขัดข้องหยู่กับพระราช
 กำหนดกฎหมายเก่าใหม่ และทำเนียบบ้านเมืองประการใด หรือเป็น
 การเกิดครึ้นกับเจ้าเงินและตัวทาส ซึ่งจะมีอย่างไรในปัจจุบันและต่อ
 ไปข้างหน้า ก็ขอให้ช่วยคิดดูให้ตลอดทั่ว เพราะการเรอทางสน
 เกี่ยวข้องหยู่ในพระราชกำหนดกฎหมาย และทั่วไปในคนทั้งปวงมาก

ซึ่งคนเกียจะคิดไปให้แลเห็นตลอดกันไม่ได้ ถ้าท่านทั้งปวงเห็นสิ่งใด
 ซึ่งยังชักข้องจะเป็นเหตุในบ้จจุบันหรือพายุหน้า ก็ขอให้เรียบเรียงเนื้อ
 ความซื่อนั้นมา จะได้ปรึกษากันต่อไปกว่าการนี้จะไปติดอยู่เพียง
 ไร ก็จะต้องทำไปไม่ได้ ถ้าการควนจะให้ตลอดไป ก็จะได้จัดการให้
 ตลอดไปตามการที่ควน อนึ่งการซึ่งคิดมานี้ ถ้าสำเร็จไปได้ ข้าพเจ้า
 ก็คิดเห็นหยูว่ามีกรอีกอย่างหนึ่ง ที่ควนจะรักพอให้เป็นกรช่วยลูก
 ทาสให้พ้นจากเป็นทาสได้จริง ๆ บ้าง เพราะลูกทาสตั้งแต่เล็กมาก็ได้
 ให้นายใช้หยูจนโต ไม่ได้ร่ำเรียนวิชาการสิ่งใด ผักหักชำนาญหยู
 แต่ในการที่จะเป็นทาสปฏิบัติคนาย ไม่ได้รู้ในการทำมาหากินสิ่งไรมาก
 ถ้าเวลารว่างก็หักเล่นเบี้ยมาแต่เล็กจนโต นิสัยของทาสก็อบรมตัวแน่น
 หนา เห็นเป็นมีความสุขสยายคิดว่าจะไปหากินหย่างอื่น ถึงจะออก
 จากทาสจริง ๆ เถ่า ก็ไม่มีวิชาสิ่งไรที่จะพาตัวให้คิ ก็คงวนกลับลงไป
 เป็นทาสร่ำไป เห็นว่าการโรงเรียนหนังสือที่ในเมืองเรานควนจะให้มี
 ขึ้นจริง ๆ สักแห่งหนึ่ง เหมือนหนึ่งโรงเรียน พระเจ้าแผ่นดินซึ่งโปรด
 ให้สอนหนังสือมาแต่ค่อนนั้น เด็ก ๆ ก็ได้รู้หนังสือไปมาก คนที่เป็น
 เสมียนเขียนหนังสือ ก็เป็นคนออกจากโรงเรียนโดยมาก แต่ไม่มีใคร
 จะมากออกได้ ไม่ใคร่จะรู้จริง ๆ เพราะครูอาจารย์ไม่ใคร่จะเอาใจใส่
 ในการที่จะสอนเด็ก แล้วเด็กนั้นจะมากก็ได้ไม่มากก็ได้ตามชอบใจ การ
 ึ่งไม่เรียบร้อย ไม่เป็นการจึงเข้าได้ อนึ่งก็ได้ตั้งโรงเรียนที่ในวัง
 สอนหนังสือลูกขุนนางก็เรียนพอรู้บ้าง คิดว่าที่โรงเรียน แต่ก็ยังมายัง

ไม่มายัง ช่างชาวฝรั่งเศส ทุกวันผู้ซึ่งจะทำการต่าง ๆ จะหา
 เสมียนไม่ว่าใครจะพอใช้กับการ ถ้าคนหนึ่งลือแล้ว ชื่อน้ำขนนางก็
 หยากจะหาใช้มาก ถึงจะหาเงินการจ้างก็ได้อีก คนที่รู้หนังสือจะเป็นทาส
 คราวคราวใหญ่กันน้อยตัว จึงเห็นว่าการหนังสือจะช่วยทาสให้เป็นไทย
 ไปได้ ๆ ถ้าลูกทาสจะหลุดค่าตัวไ้ถึงนั้นแล้ว ก็คงโรงเรียนขึ้นได้
 จึง ๆ ก็จะเป็นการช่วยสงเคราะห์อย่างหนึ่ง คือลูกทาสอายุ 11 ปี
 12 ปี ค่าตัวเพียง 7 คำถึง 5 คำถึงสองบาท ถ้าจะลงทุนก็ซื้อเอาเด็ก
 เหล่านั้นมาให้เข้าโรงเรียนก็โรงเรียนเสียให้เรียบร้อย ให้ได้ส่งสอน
 กันจึง ๆ หย่าปล่อยให้เด็กไปเที่ยวชุกชน เลี้ยงให้กินอยู่ในนั้นให้เล็ก
 หย่าให้เล่นเบียดเล่นการพนันสิ่งไรเลย เพราะเด็กในอายุ 12 ปี 13 ปี
 14 ปีนี้ กำลังจะฝึกหัดในการเล่นเบียด ที่คิดเอามากักขังเสีย หย่าให้
 รู้จักเลขที่เดียว สอนหนังสือพอให้รู้ แล้วให้เรียนวิชาต่าง ๆ ถึงจะ
 แปลมาจากวิชาข้างยุโรปก็ได้ พอจะรู้การแล้ว อายุได้ 17 ปี 18 ปี
 ก็ปล่อยให้ไปรับราชการต่าง ๆ ก็คนซึ่งรู้หนังสือวิชาหย่างนั้นแล้ว ก็
 คงจะมีผู้ต้องการเอาใช้สอย เป็นชนหมื่นชนพัน เป็นเสมียนทนาย
 หรือจะคิดรับจ้างทำกรงานต่าง ๆ ก็ได้ เห็นว่าคนซึ่งจะชั่วกลับลงเป็น
 ทาสอีกนั้นก็จะน้อยลง ก่อที่ช่วยจึง ๆ จึงจะวนกลับไปถึงนั้น แต่
 การที่ใช้สอยในโรงเรียนนั้น จะต้องใช้เงินทองมากขึ้นไปทุกคราว ถ้า
 คิดหาเงินไรได้สักสิ่งหนึ่ง พอทำเล็กน้อยไปก่อน แล้วจึงค่อยให้ยืม
 ไปทุกที เห็นว่าจะเป็นการเจริญแก่ชาวสควในบ้านเมืองอย่างหนึ่ง และ

เป็นการชักชวนให้ทำสเขาข้างขึ้นด้วย ถึงการทำไปข้างหน้าจะเลิก
ถอนก็ถอนอย่างไรก็จะค่อยง่ายขึ้น การทำมาหากินจะบริบูรณ์ขึ้นได้
ทีละน้อย ๆ การซึ่งว่ามานี้ เป็นของจะต้องคิดขึ้นใหม่ จะควนสำหรับค
เวลาไรก็ได้ ก็ยากจะให้สำหรับได้โดยเร็ว ให้ท่านทั้งปวงไตร่ตรอง
การคึกคักวุ่น เทอน.

เวลายามหนึ่ง เลิกการประชุม

พระราชบัญญัติ

พิกัดกะเสียรอายุลูกทาสลูกไทย

สุภมัสสุ ลุฏฐักกราช 1236 โสนสังวัจฉระสาวัน มาสซุนหัยกส
นวมักิถัสสุกรวาร์⁽¹⁾ ปริจเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหารามกุต บรุษยรัตน
ราชรวังส วรุตมพงสับริพัตรวรชัถยราชินิกโรคม จาตุรันตมหาจักพิท
ราชสังกาส บรมธรรมิกมหาราชธานีราชบรมนาถบพิตร พระจุลจอม-
เกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม รัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงศ์ซึ่งประกีสถาน
แลดำรงสิริราชสมบัติ รัตนราชไมยสรวริยธิปัตติ นครกรุงเทพมหานคร
อมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยามหาคิติกภพพรรัตนราชธานี บัรรมย์
อุดมราชธานีเวสมหาสถาน ซึ่งเป็นพระมหานครบรมราชธานีใหญ่ ใน
ราชอาณาจักรแดนสยามฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ แลเป็นบรมราชาธิราชอันใหญ่
ในประเทศราชที่ใกล้เคียง คือลาวกะเหวียงมลายูประเทศแลอื่น ๆ ผู้
ซึ่งพระคุณอันมหาประเสริฐ สดัดคอกณะพระที่นั่งสมมติเทวราช
อุปถัมภ์ เบืองบุรพาทิสภาภาคแห่งพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ซึ่งสถิต
เหนือขั้ววรราชอาสน์อันพิจิตร บันจงแป้ว พระพิภคร์ทรงทักษิณทิศทักษิณ
พร้อมด้วยท่านที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทโดย

(1) ตรงกับวันศุกร์ ที่ 21 สิงหาคม 2417

ลำดับ ชงพระอนุสรคำนึงถึงทำเนียบบ้านเมืองมาแต่โบราณ ทำเนียบไท
 เป็นการเจริญ มีคนมีประโยชน์เป็นยุดิฉันแล้ว หยากจะชงทำนุบำรุงให้
 วัฒนาการเจริญยิ่งขึ้น ให้ดำรงไปไ้สันกาลนาน ถ้าทำเนียบไทไม่เป็น
 การเจริญแก่ประชาชนชาวพระนคร ไม่เป็นคนเป็นประโยชน์ ไม่เป็น
 ยุดิฉัน ก็หยากจะชงเลิกถอนเสีย แต่จะต้องค่อยๆ ถอนผ่อนไป ที
 ละเล็ก ทีละน้อย ตามการตามเวลาที่จะเรียบร้อยไปไ้ ก็แต่ใน
 พระราชบัญญัติเดิมอันโบราณราชสัทธิทั้งไว้ ตามคัมภีร์พระภูมิสาคร
 ว่าด้วยลักสนะทาส 7 จำพวก คือทาสสินไ้ 1 ลูกทาสเกิดในเรือน
 ไ้ 1 ทาสไ้มาแต่บิดามารดา 1 ทาสท่านไ้ 1 ทาสอันไ้ด้วยช่วย
 กัณฑ์ชวธอน 1 ทาสไ้ไ้โดยมาเมื่อกาลทวิชัย 1 ทาสไ้ไปรบศึกไ้
 มาเป็นชเลย 1 เป็น 7 จำพวกด้วยกันทั้งนี้ อันทาส 7 จำพวกนี้ นับว่า
 เป็นทาสโดยกะบั้นเมืองท่าน ถ้าไม่มีเงินมาไ้ให้แก่เจ้าทาสครบค่าแล้วก็
 ไม่มีเวลาที่จะพ้นจากทชเป็นไทไ้ ฝ่ายลูกทาสซึ่งเกิดแต่ทาสทั้ง 7
 จำพวกนั้น นับแต่ออกจากครรภ์ พอลืมตาก็ต้องนับว่าเป็นทาสมีค่าตัวไป
 จนอายุถึงร้อยไ้แล้วก็ยังไม่หมดค่าตัว คือท่านคิดอายุตั้งแต่เดือนหนึ่ง
 2 เดือน 3 เดือน ชาย 6 บาท หญิงต่ำถึง 1 จนชายอายุ 26 บ ถึง 40 บ
 เต็มค่า สิบต่ำถึง หญิงอายุ 21 บ ถึง 31 บ เต็มค่าสิบสองต่ำถึง ถ้า
 ชายอายุเกิน 40 บ หญิงอายุเกิน 30 บ จึงไ้ลดลดหย่อนค่าตัวลง จนอายุ
 ถึง 100 บ ยังมีค่าตัวชายต่ำถึง 1 หญิงสามบาท ยังหาขาดค่าตัวไม่
 เป็นทำเนียบเดิมมีมาทั้งนี้ ดูประหนึ่งหามีความกรุณาแก่ลูกทาสไ้

ด้วยลูกทาสที่เกิดมา ไม่ได้รู้ ไม่ได้เห็นสิ่งใดเลย บิดามารดาชั่วไว้
 แล้วยังพาลูกให้เป็นทาสไปจนสิ้นชีวิตอีกเล่า เพราะวัยโทสทชของพ่อ
 ของแม่เท่านั้น หากคนที่เขาเป็นทาสจนตลอดชีวิตไม่ ถ้าจะไปร
 เลิกถอนให้ลูกทาสหลุดค่าตัวเสียทีเดียว นายเงินผู้ไม่มีความเมตตา
 กรนาก็จะไม่ให้ทาสสามารถเลี้ยงรักษาลูก เพราะเห็นว่าลูกทาสเกิดมา
 ไม่เป็นคุณไม่เป็นประโยชน์แก่นายเงิน ๆ ก็เอาทาสที่เป็นพ่อแม่ ไป
 ใช้การงานของตัว มิให้เลี้ยงรักษาลูก ๆ นั้นก็จะเป็นอันตรายตายเสีย
 เป็นอันมาก เพราะนายเงินจะแกล้งฉนี้ จำต้องผ่อนให้เป็นประโยชน์
 แก่นายเงินบ้าง ให้ลูกทาสพอมีเวลาหลุดเป็นไทยไ้บ้าง ถ้าลูกทาส
 เป็นชายครบวันหลุดพ้นค่าตัวแล้ว จะให้รับจ้างทำมาค้าขายฝึกหัดวิชา
 การ และจะได้บรรพชาอุปสมบทบ้าง ถ้าเป็นหญิงหลุดพ้นเป็นไทย ได้
 ผัวได้ลูกมีช่องที่จะประกอบกิจการมาหากินไ้บ้าง เมื่อเป็นดังนี้ จะเป็น
 การรุ่งเรืองเจริญแก่ประชาชาวพระนครสยามโดยแท้ จึงมีพระบรม
 ราชโองการมานพระบันฑิตสุรสิงหนาท คำหริศเห็นอเกล้าฯ สั่งให้ที่
 ปรีกษาราชการแผ่นดิน ทราพระราชกฤษฎีกาเป็นพระราชบัญญัติไว้
 ให้พระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าราชการทุกกระทรวงทบวงการฝ่ายมหาน
 พลเรือน แลอาณาประชาราษฎรในกรุงเทพฯ แลหัวเมืองเอก โท ครี
 จัตวา ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้ชายทั่วกันว่าจุลศักราช 1230 ๔ บมะโรงสัมฤทธิ์
 สก⁽¹⁾ นี้เป็นปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เฉลิมถวัลยราชสมบัติ

(1) พ.ศ. 2411

บรมราชาภิเษก ในพระมหาเศวตฉัตรเป็นขัตติยมหามงคลอันประเสริฐ จึง
โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขัตติยโองสัพเพทติสสเป็นต้นพระราชบัญญัติลักษณะ
ลูกทาสว่า ตั้งแต่สิบไป

มาตรา 1 ถ้าลูกทาสชายหญิง เกิดเมื่อจุลศักราช 1230 ขัตติยโอง
สัพเพทติสส (1) นี้เป็นต้นไป ให้คิกค่ากระเล็บริขายตั้งแต่เดือนหนึ่ง 2
เดือน 3 เดือน จนอายุ 8 ขวบเต็มค่า ตั้งแต่ 8 ขวบต่อไป ให้ลดกระเล็
บริขายลงทุกปี ถึงอายุ 21 ขวบค่า ให้ลูกทาสพ้นค่าตัวเป็นไทย

มาตรา 2 ทารวณะเล็บริขายลูกทาส ซึ่งพระราชบัญญัติทั้งใหม่
ให้ใช้แต่ลูกทาสแลบุตรทาสที่ยังเป็นไทยไม่เป็นทาส จำเพาะแต่ที่
เกิดในขัตติยโองสัพเพทติสส (1) แลขัตติยโองสัพเพทติสส (2) ต่อ ๆ ไป คือ
ชายอายุเดือนหนึ่ง 2 เดือน 3 เดือนกระเล็บริขายเงิน ตำลึงถึง 4 เดือน
5 เดือน 6 เดือน สองตำลึง 7 เดือน 8 เดือน 9 เดือนสองตำลึงถึง 10
เดือน 11 เดือน สามตำลึง 1 ปี 2 ปี สี่ตำลึง 3 ปี 4 ปี ห้าตำลึง 5 ปี
6 ปี หกตำลึง 7 ปี 8 ปี แปดตำลึง 9 ปี 10 ปี 11 ปี เจ็ดตำลึง 12 ปี 13 ปี
14 ปี ห้าตำลึงถึง 15 ปี 16 ปี 17 ปี สามตำลึงถึง 18 ปี 19 ปี 20 ปี ตำลึง 1
หญิงอายุเดือน 1, 2 เดือน 3 เดือน ตำลึงหนึ่ง 4 เดือน 5 เดือน 6 เดือน
ตำลึงถึง 7 เดือน 8 เดือน 9 เดือน สองตำลึง 10 เดือน 11 เดือน สอง
ตำลึงถึง 1 ปี 2 ปี สามตำลึง 3 ปี 4 ปี สี่ตำลึง 5 ปี 6 ปี ห้าตำลึง
7 ปี 8 ปี เจ็ดตำลึง 9 ปี 10 ปี 11 ปี หกตำลึง 12 ปี 13 ปี 14 ปี ห้า

(1) พ.ศ. 2411 (2) พ.ศ. 2412

คำถึง สามบาท 15 บั 16 บั 17 บั สามคำถึง 18 บั 19 บั 20 บั สามบาท
 ถึง 21 บั หมคำค่าทวงชายทั้งหึง ตารางกะเลียรชายทั้งชนทั้งลก
 หนึ่ง ถ้าคนเกิดในบ้เงาะนพสภ (1) หนึ่งไป และระกักลินคคักถัย
 ความอื่น ๆ ให้ใช้กะเลียรชายในกรมสักกิกิเถม เมื่อรุดสักกราช 955
 บัระกา เบณจสภ (2) โนน

มาตรา 3 ลูกทาสชายหญิง ซึ่งเกิดในเรือนเบี้ยนายเงิน ตั้งแต่
 ปีมะโรงสัมฤทธิ์ศก⁽³⁾ ต่อไป จะหยูกับนายเงินเดิมตลอดไปจนอายุถึง
 21 ปี^๔ บัณฑิต^๕ ไม่ได้หยูกับนายเงินเดิม จะยกย้ายวางเงินไปหยูกับนายเงิน
 ที่ 2 ที่ 3 ที่ 4 ที่ 5 ที่ 6 ในระหว่างยังไม่ถึง 21 ปี^๖ บัณฑิต^๗ ให้คิดพิกัต
 กระเล็ยรอายุคามขันคามลคต่อไปทุก ๆ นายเงิน กว่าลูกทาสชายหญิง
 อายุจะได้ถึง 21 ปี^๘ พันค่าตัวเป็นไทย

มาตรา 4 ลูกทาสเป็นชายก็ค้เป็นหญิงก็ค้ ที่เกิดในข่มโรง
 สมิทธิสิก และในข่มอื่น ซึ่งจะช่วยไถ่กันต่อๆ ไปนั้น ให้ค้ค้กระเสีย
 ขนลกตามพิคค้แบบน ค้ค่าท่วเคิมอ้ายกอผว้อชอเมีย 2 คน เงิน
 3 ชั่ง 5 ตำลึง เกิดลกในเรือนเบยนายเงินทหนึ่ง 2 คน ชายช้ออ้ายคอ
 หึงช้ออึงอ หุยกัเบยนายเงินทหนึ่ง จนอ้ายอ้ายคอไค้ 3 ปี อึงอไค้ 3
 เดือน วางเงินไปหุยกัเบยนายเงินทสองๆ ท้องเคิมเงินขนค้กระเสียราย
 ส่วนลกทาสค้ค้มา อ้ายคอ 3 ปี ห้าตำลึง อึงอ 3 เดือน ตำลึง 1 ทรว

(1) प.स, 2410

(2) จุลัตถ์ราช 955 ตรงกับปีมะเสงเบญจศก 2136 ถ้าปีระกานุปนพศก พ.ศ. 2140

(3) พ.ศ. 2411

ไว้ในกรมหมื่นเป็นแผนกส่วนค่ากระเสียรายลูกทาสเงินหกตำลึง รวม
ทั้งค่าตัวอ้ายก้ออิชอพ่อแม่เป็นเงิน 3 ชั่ง 11 ตำลึง ถ้าหยูกับนายเงิน
ทั้งสอง 5 บ อายอ้ายคอไ้ 8 บ เต็มค่า 8 ตำลึง อายอิชอไ้ 5 บ 3 เดือน
5 ตำลึง แล้ววางเงินไปหยูกับนายเงินที่สาม ๆ ต้องเพิ่มเงินขึ้นค่า
กระเสียราย อ้ายคอสามตำลึง เก้าใหม่เป็นแปดตำลึง อิชอสี่ตำลึง
เก้าใหม่เป็นห้าตำลึง ทราไว้ในกรมธรรม์ เป็นแผนกส่วนอ้ายคออิชอ
รวมทั้งค่าตัวอ้ายก้ออิชอพ่อแม่เป็นเงิน 3 ชั่ง สิบแปดตำลึง หยูกับ
นายเงินที่สาม 8 บกับ 6 เดือน อายอ้ายคอไ้ 16 บ 6 เดือนค่าตัวลูก
หยู่แต่ 3 ตำลึงถึง อายอิชอไ้ 13 บ 9 เดือน ค่าตัวลูกหยู่แต่ห้าตำลึง
ถึง แล้ววางเงินไปหยูกับนายเงินที่ 4 นายเงินที่ 3 ต้องลดเงินค่าตัว
ส่วนอ้ายคอสี่ตำลึงถึง เอาแต่สามตำลึงถึง ส่วนอิชอเอาขึ้นถึงตำลึง
เป็นห้าตำลึงถึง รวมเก้าตำลึง นายเงินที่ 4 ต้องออกเงินช่วยไ้ทรา
ไว้ในกรมธรรม์ เป็นแผนก ส่วนลูกทาสอ้ายคอเก้าแปดตำลึงลดสี่
ตำลึงถึงคงสามตำลึงถึง อิชอเก้าห้าตำลึงขึ้นถึงตำลึง คงห้าตำลึงถึง
รวม 9 ตำลึง รวมทั้งค่าตัวอ้ายก้ออิชอเป็นเงิน 3 ชั่ง 14 ตำลึง ถ้าหยู
กับนายเงินที่ 4 ไ้ 3 บกับ 7 เดือน อายอ้ายคอไ้ 20 บ กับเดือน 1
ส่วนอ้ายคอหลุดพ้นค่าตัวเป็นไทย แต่อิชออายไ้ 17 บกับ 4 เดือนลด
ค่าตัวลงหยู่แต่สามบาท อ้ายก้ออิชออิชอ วางเงินไปหยูกับนายเงินที่ 5
นายเงินที่ 4 ต้องลดส่วนค่าอิชอของสี่ตำลึงสามบาท เอาแต่สามบาท
ควยอิชออายไ้ 17 บกับ 4 เดือน ย่างเข้า 18 ปี พิกัดกระเสียรายลูกคง

หยู่ สามบาทแล้ว นายเงินที่ 5 ต้องออกเงินช่วยไ้รวมทั้งค่าตัวอ้ายกอ
อื่ออึ้งอ เป็นเงินตรา 3 ซึ่ง 5 คำลึง สามบาท ถ้าหยู่กับนายเงินที่ 5
ไ้ 2 บั๊ก 8 เกือน อายุอึ้งอไ้ 20 บั๊ก 2 เกือน ส่วนตัวอึ้งอหลุดพ้น
ค่าตัวเป็นไทย แต่อ้ายกออื่ออึ้งอพ่อแม่ค่าตัวคง 3 ซึ่ง 5 คำลึงตามเดิม
ถ้าอ้ายกออื่ออึ้งอ อ้ายกออึ้งอ คนใดคนหนึ่งตายเสียในระหว่างนายเงิน
ไ้คนนายเงินหนึ่ง ก็ให้หักยกส่วนค่าตัวผู้ตาย ผู้ยังเป็นภัพแก่นายเงิน
ตามพระราชกำหนดกตกหมายเดิม

มาตรา 5 ว่าทั้งแก่สกุลสักราช 1236 บั๊จจอสก⁽¹⁾ นี้ไป ผู้มีสิน
มีทรัพย์ จะรับช่วยไ้คนยากจนขาดแคลนมาเป็นทาสลงใหม่ก็ดี ทาส
เก่าที่วางเงินมาแก่นายอื่น ๆ ก็ดี ซึ่งมีลูกทาสเกิดในบ้มาโรงสัมิวัธิ
สกกติกมาด้วยไ้ ให้ผู้เป็นเจ้าของนายเงินพร้อมกัน กับอำเภอกำนัน
แลท้าวทาส ทำสารกรมธรรม์เขียนด้วยเส้นหมึกให้ชัดเป็นส่วนออกว่า
ลูกทาสชายหญิง เกิดในบ้ไหน ๆ อายุไ้เท่านั้น เงินค่าตัวตามกะเลียร
อายุใหม่เท่านั้น ให้ท้าวทาสเขียนชื่อมันเอง หรือจ้างวานเขาเขียนชื่อ
มันไว้ในท้ายกรมธรรม์ แล้วประทับตราอำเภอกำนันไว้เป็นสำคัญ
ทุกฉบับ

มาตรา 6 ทวยราสตรซึ่งเป็นไทย ยังมีไ้ทักขยากลงเป็นทาส
ฉิวาชักสนชั้นจนขาดแคลน บิคามารทญ่าตายายลงบ้าน้ำอาพิชาย
พิหญิง จะเอาบุตรเอาหลานที่เกิดตั้งแต่บ้มาโรงสัมิวัธิสกก อายุต่ำกว่า

(1) พ.ศ. 2417

15^๔ บังมา ไปขายฝากประจำเชิงกระยาชอกเบี้ยไว้กับท่าน ลังซอ^๕
 ในกรมธรรม์เจ้าสินตัวเบียจะรู้คดีมีรู้จัก^๕ ว่าเป็นสิทธิ โดยกระบินเมืองท่าน
 เพราะบิดามารดาญาติผู้ใหญ่เป็นอิสราภาพ ตามพระราชกำหนดใหม่
 ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อจุลศักราช 1229
 ปีเถาะนพศก (1) แก่ให้ขายไ้ตามพิกักกะเลียร อายุใหม่ ใน รัชกาล
 ปัจจุบัน.

มาตรา 7 ถ้ายกรหลานที่เกิดตั้งแต่^๕ บังมะโรงสัมฤทธิ์สก จำเวิน
 วัยอายุไ้ 15^๔ บังขึ้นไป ถึง 20^๔ บัง นับว่ารู้เตียงสาการผิดชอบแล้ว บิดา
 มารดาญาติผู้ใหญ่ จะเอาไปขายประจำเชิงกระยาชอกเบี้ยท่านใส่ชื่อใน
 กรมธรรม์ใช้ ต้องให้มันตัวเรือนเบียรู้เห็นลงกำแหงแกงไ้เขียนชื่อไว้
 เป็นสำคัณ จึงเป็นสิทธิไ้แก่เจ้าสินค่าตัวมันตัวเบียตัวเบียสก ตาม
 พิกักกะเลียรอายุใหม่ในรัชกาลปัจจุบัน ถ้าตัวเบียมีรู้มิเห็นไ้ไ้เขียน
 ชื่อด้วยลายมือเองแลไ้ไ้จ้างไ้ไ้ว่านเขาเขียนชื่อใช้ หย่านับว่าเป็น
 ทาสเลย.

มาตรา 8 ลูกทาสกัถิ ลูกไทยกัถิ ที่เกิดใน^๕ บังมะโรงสัมฤทธิ์สก
 เป็นตันไป อายุไ้ 21^๔ บัง บิดามารดาวงสาคนาณาติ หรือตัวมันเอง
 กัถิ ขาคแคลนลงจะไปขายฝากประจำเชิงกระยาชอกเบี้ยไว้กับท่านไ้
 ห้ามมิให้เจ้าสินผู้มีทรัพยรั้งช่วยไ้ได้ มาเป็นทาสตนเป็นอันขาด ถ้าลูก
 ทาสลูกไทยที่เกิดใน^๕ บังมะโรงสัมฤทธิ์สกเป็นตันไป อายุถึง 21^๔ บังแล้ว

(1) พ.ศ. 2410

กต หรืออายุจะมากเกินขึ้นไปถึง 25 ปี กต ถึง 30 ปี กต 35 ปี กต 40 ปี
 กต 45 ปี กต 50 ปี กต ยากจนขาดแคลนลงจะกล่าวเทิดทูลออกหลวงท่าน
 ว่าข้าพเจ้ามิได้เกิดในขี้มะโรงสัมฤทธิ์ธิดา ในขี้มะเสงเอกสกเป็นต้นไป
 ข้าพเจ้าเกิดในขี้เถาะนพลก หรือขี้ชานอติสก หรือขี้ผลดัยตสก
 พ้นขึ้นไปแล้วมันมีอาสนไปขายตัวประจำเชิงเขยท่านใช้ ให้ท่านผู้มี
 ทรัพย์ช่วยได้ เป็นเจ้าเขยนายเงินชำระได้ถามผู้ซึ่งจะมา เป็นตัวเขยว่า
 เกิดที่ไหน รุสสิกราชเท่าไรแล้วรทหมายปากคำไว้ ให้เป็นแน่ในสาร
 กรมธรรม์ ว่ามันเกิดขี้ชาน นกสิกรสกเท่านั้น ถ้าพ่ายหลังมันกลับด้อย
 คั้นคำเป็นอย่างอื่นใช้ จงปรับโทษมันผู้ทาสเกิดโดยฉานกระบัตสินท่าน
 ในลักสนะทาสมาตรา 14 โน้น ถ้าเจ้าสินหยากใช้ทาสมิได้ถามเอาปาก
 คำมันตราไว้ในกรมธรรม์ให้แน่ชัด แล้วช่วยได้มจปนทาส ถ้า
 ตัวทาสมันว่า มันเกิดในขี้มะโรงสัมฤทธิ์ธิดาเป็นต้นไป ซึ่งเป็นขี้ทห้าม
 ในพระราชบัญญัติใช้ ให้ปรับไหมเจ้าเขยนายเงินเป็นภพในเงินค่าตัว
 ทาสซึ่งมีในสารกรมธรรม์นั้น.

มาตรา 9 ถ้าผู้มีทรัพย์ช่วยได้ลูกทาส ลูกไทยที่เกิดในขี้มะโรง
 สัมฤทธิ์ธิดาเป็นต้นไป อายุได้ 21 ปีพ้นหนหลุดค่าตัวเป็นไทยแล้วนั้น มา
 เป็นทาสมิได้เป็นสิทธิ์แก่เจ้าสินโดยพระราชบัญญัติ ถึงกรมธรรม์มี
 สุกมาสวนคั้น ข้อตัวเขยจำนวนเงินประการใด ตัวเขยจะไปจากเจ้าเขย
 เจ้าเงินได้ตามลำพังใจเจ้าเขยเจ้าเงิน จะตามกุมเกาะมาว่ากล่าวไม่ได้
 เงินค่าตัวเป็นภพแก่เจ้าเขยเจ้าเงิน โดยโทษล่วงพระราชกฤษฎีกา

มาตรา 10 ลูกทาสลูกไทย อายุถึง 21 ปีพ้นค่าตัวจากเจ้าเขี่ย
 นายเงินแล้ว มันเหล่านั้สักซ้อมือหมายหมู่แล้วก็ ยังมีไ้สักซ้อมือ
 ขาวก็ ให้เจ้าเขี่ยนายเงินเดิมหรือเจ้าหมู่มุลนายใหม่ ทำทางว่า
 สักแปลง ขึ้นต่อกรมพระสุรัสวดี ให้สักแปลงเป็นทาสพันค่าตัว มี
 สักกินา 10 ไร่จ้งทุกคน ถ้านายเดิมแลเจ้าหมู่ใหม่แลงยังบักยังเลือกใส
 ไม่นำทาสพันค่าตัวไปสัก จงปรียใหม่มีโทษแก่ผู้บักยังงหนักตาม
 พระราชกฤษฎีกา.

มาตรา 11 ทวยไพร่หลวงจ่ายไพร่หลวงส่วย ไพร่หลวงคงเมือง
 กองอัทมาท กองมหันคโทส วิเสส โรงสี สักโรงไหม โชลน โรง
 ทาน ขึ้นค่าคนหลวงลอยลักปลอมแปลงไปทำสาธารณกรรม ขาย
 ประจำเชิงกระยาออกเขี่ยไว้กับท่าน มันเกิดลงในเรือนเขี่ยท่านตั้งแต่
 มะโรงสัมิวทิสกเป็นต้นไป อายุลูกเรือนเขี่ยถึง 21 ปีให้ ให้เจ้าเขี่ย
 นายเงินไปแจ้งความต่อกรมพระสุรัสวดี ให้เจ้าหมู่พาเอามันไปสักคง
 หมู่ ส่วนพ่อมัน ส่วนแม่มัน คงออกเดือนให้เจ้าเข้าเดือนให้นายทนาย
 พระราชกำหนดเดิม.

มาตรา 12 ว่าในลักสนะทาสเดิม มาตรา 20 ครังมหาจักราช
 1359 (1) บั่มแม่มักสักรนั้น คือตรงกับจุลจักราช 799 บั่มแม่มนพลก
 โนน มีความว่าชายหญิงมีอาสนชายตัวเองไว้กับท่าน ให้ท่านใช้ ถ้า

(1) มหาจักราช 135 9ตรงกับปีมะเสง พ.ศ. 1980 ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชา
 ธิราช ที่ 2 (สามพระยา) ครองกรุงศรีอยุธยา แต่ได้ถือเอาปีนักษัตร คือปีมะแมตามนี้
 เปนมหาจักราช 1361 ตรงกับ พ.ศ. 1982 ในรัชกาลเดิยกัน

ลูกชายลูกหญิงอายุตั้งแต่ 1 เดือน 2 เดือน ก็ติดตามพ่อแม่พี่ช้าน้ำอา
มาอยู่ด้วย มิได้เข้าอาสน์ทัวเบยช้อขาย ลูกนั้นโตใหญ่ขึ้นจะไป ให้
นายเงินคึกแบ่งเอาค่าข้าวบ่อน 2 ส่วนครึ่ง หย่าให้ต่อไปให้ยกเล็ก
มาทรา 20 นั้นเสียแทนสียไปทวยราชทรชายหญิงขาดแคลนขึ้นจน มี
อาสน์มาขายทัวอยู่กันท่าน ถ้าลูกชายหญิงติดตามพ่อแม่พี่ช้าน้ำอา
มาอยู่ด้วย แต่มิได้เข้าช้อเป็นทัวเบยในกรมธรรม์ท่าน ถึงลูกชายหญิง
นั้น จะติดตามอยู่ตั้งแต่ได้ 1 เดือน 2 เดือน 3 เดือนขึ้นไป จนถึง 7 ขวบ
ก็ให้ หรืออายุเกิน 7 ขวบขึ้นไปก็ให้ หย่าให้เจ้าเบยนายเงินคึกเอา ค่า
นั้นมาข้าวบ่อนกับทวยราชเป็นเงินค่าทัว หย่าเอาทวยราชนั้นเป็นทาสต่อไป
เป็นอันขาด.

พระราชบัญญัติลูกทาสลูกไทยนี้ ให้เจ้าเบยนายเงินผู้มีทาสและจะ
ช่วยไถ่ทาส ให้ทั้งอายุลูกทาสลงเรือนเงินไว้ในสารกรมธรรม์ไว้ให้ชัด
ทั้งในมาตรา ๕ ให้เสียแก่ในบ่อขอสกนต่อไปทั้งแก่นวันเดือน 5 ขึ้น
ค่า 1 บ่อนยังเป็นขอสก (1) ให้ผู้ชำระกตสันนิษฐานของผู้ที่เกี่ยวของ
ด้วยลูกทาสลูกไทยทำตามพระราชบัญญัติใหม่จงทุกข้อทุกประการ

(1) ตรงกับวันที่ 6 เมษายน 2418

ประกาศสุกทาส

มีพระบรมราชโองการ มาณพระยันทุสสุรังสินหาท ในพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุล
จอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม ให้ประกาศแก่พระราชวงสนางส์ และข้าทูล
ละของอุลพระบาท ฝ่ายทหานพลเรือนชายชวาหน้าใน กำนันอำเภอ
รวังแขวงและประชาราษฎรทุกจังหวัด ในกรุงเทพ ฯ หัวเมืองฝ่ายใต้
ฝ่ายเหนือ บันคาผู้ทมิฬข้าทาส และผู้ซึ่งเป็นทาสเป็นชเลยให้รู้ทั่วกัน
ด้วยซึ่งพระราชดำหริพร้อมด้วยท่านเสนาบดี และที่ปรึกษาราชการ
แผ่นดิน ว่าทั้งแก่กับคนสืบไป ให้เจ้าเขียนนายเงินผู้ทาสตั้งแต่คนหนึ่ง
สองคน เก้าคนสิบคน เก้าคร้วสิบคร้ว ให้ทรวคตราคฤททาสของตัว
ซึ่งเกิดในเรือนเบี้ย ว่ามันเกิดในบ่มะโรงส์มริทิสก บ่มะเสงเฮกสก
เป็นต้นไป จะมีชายหญิงสักกี่คน แล้วให้พร้อมด้วยอำเภอกับตัวทาส
สักหลังสารกรมธรรม์ไว้ไปแผนก ว่าข้ายอิมชื่อเกิดในบ่มะโรงส์มริทิส
กเป็นต้นไป ชายใดเท่านั้นบ่งให้มีไว้ทุก ๆ ฌบับสารกรมธรรม์ ถ้า
ลูกทาสเกิดในเรือนเบี้ย ทั้งแต่บ่มะโรงส์มริทิสกมาไม่มี หรือมีแต่
ลูกทาสซึ่งเกิดในบ่มะโรงเฮนพลก⁽¹⁾ บ่ชานอิดสก⁽²⁾ พันขึ้นไป ก็ไม่ต้อง
สักหลังสารกรมธรรม์ไว้ อนึ่งทั้งแต่บ่มะโรงส์มริทิสกต่อไป ผู้มีทรัพย์
รับช่วยไถ่ผู้คนข้าทาสชายหญิงเป็นทาส ก็ไปทรวคตราคฤททาส

ซึ่งช่วยไถ่มาใหม่ ว่าจะมีลูกทาสเกิดในปีมะโรงสัมฤทธิ์สกเป็นต้นมา
 บ้างหรือไม่ ถ้ามีคิดมาข้างแล้วใช้ ก็ให้อำเภอกำนันพร้อมกันกับทัว
 ทาสลักหลังสารกรมธรรม์ไว้เป็นแผนก ส่วนข้ายอืลูกทาสซึ่งคิดมาว่า
 ข้ายอมีชื่อนั้นอายุเท่านั้นจงทุกราย หย่าละเมิดเพิกเฉยเสียเป็นอันขาด
 ครั้นไปปรกเกล้าฯ ให้ออกพระราชบัญญัติเมื่อใด จึงให้เจ้าเขียนายเงิน
 แบ่งเงินในสารกรมธรรม์ มาลงเป็นเงินค่าตัวส่วนลูกทาสตามพิกัต
 ทะเลียรอายุ ซึ่งมีในพระราชบัญญัติเรื่องลูกทาสมาตรา 3 4 5 นั้น
 ท่อไปพายหน้าทัวทาสจะวางเงินไป ๆ มา ๆ จะได้คิกราคาทะเลียรอายุ
 ลูกทาสขึ้น ๆ ลก ๆ ให้ถูกต้องกันโดยง่าย ตามในพระราชกำหนด
 บัญญัติไว้ในมาตรา 3 โน้น กับขึ้นเจ้าเขียนายเงินซึ่งมีสารกรมธรรม์
 ประทับตราอำเภอยุ่แล้ว จะลักหลังสารกรมธรรม์แย่งลูกทาสครั้ง
 ห้ามหย่าให้อำเภอเรียกเอาเงินค่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดกับเจ้าเขียนายเงิน หรือ
 ทัวทาส ถ้าเจ้าเขียนายเงินเอาสารกรมธรรม์มาให้ลักหลังเมื่อใด หย่า
 ให้อำเภอแกลังชักช้าทำให้เสียเวลาของผู้ที่มาทำเป็นอันขาด ประกาศ
 มานะวันพืฬหีสักคี่เดือนสิบแรมสิบสามค่ำ ปีจอฉศก 1236⁽¹⁾

(1) ตรงวันวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2417

ประกาศ

กะเล็ยรอายุลูกทาสลูกไทย

มีพระบรมราชโองการ มาณพระยันทูรสุรสิงหนาท ไปรคเกล้า
ไปรคตะหม่อม ให้แจ้งความแก่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ
ผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายหน้าฝ่ายใน และอาณาประชาราษฎร์ไทย จีน พม่า
ชาวต่างประเทศ ในกรุงเทพ ฯ และหัวเมืองฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ ทูตทั้ง
พระราชอาณาจักรให้ทราบทั่วกัน ใต้ซึ่งพระราชดำหริ ปรีกสาพร้อม
ด้วยท่านเสนาบดีและเจ้านายพลเสนา ให้ทั้งพระราชบัญญัติลักษณะ
ลูกทาส ซึ่งเกิดแก่ทาสทั้ง ๗ จำพวก ทั้งไว้เป็นพระราชกำหนด
กฎหมายสำหรับแผ่นดิน เพื่อจะให้ไปรคบุตรไปรคธิดามีความสุขเจริญ
แก่ชนชาวสยามต่อไปฝ่ายหน้า แต่ซึ่งพระราชดำหริวิधिकหยูว่าด้วย
คน ๑ จำพวกจะไม่ซาชักเข้าใจนัก ในพระราชดำหริในพระราช
ประสงค์ ซึ่งซึ่งจัดเป็นพระราชบัญญัติขึ้นครั้งนั้น คือคนพวกหนึ่งซึ่งมี
สันดานอันหนาแน่นอยู่ด้วยทำเนียบเดิม ซึ่งเป็นของชั่วประกอบแต่
การกคชกันและกัน คนมีเงินซ่อมเหงคนจน คนวาสนามากกคชคน
วาสนาน้อย ความหย่างจารึกโบราณแต่เดิม ๆ มา นั้น ก็จะไม่เป็นที่
ชอบใจพวกกันไปกันมาว่า ซึ่งไปรคทั้งพระราชบัญญัติ ลูกพิคคกะเล็ย
อายุลูกทาสลงชั้นหนึ่งแล้ว ๆ เมื่อลูกทาสอายุถึง ๒๑ ปี หลุดค่าตัวแล้ว

ก็ห้ามมิให้ช่วยไถ่กันไว้ก่อนไปก่อนนี้ เจ้านายข้าราชการและผู้มีทรัพย์สิน
 ทั้งปวง ที่ไม่เคยทำกิจการงานด้วยแรงตน ก็จะต้องทนทุกข์ลำบากทำ
 การเอง เพราะจะไม่มีทาสและลูกทาสใช้สอยเป็นพาหนะกำลังช่วยทำ
 มาหากินประกอบกิจการต่าง ๆ จะไต่ความลำบากยากเย็นเป็นอันมาก
 ฝ่ายคนพลเรือนและไพร่พลยากจนขัดสนลง จะเอาบุตรเอาหลานไป
 ฝากขายไว้พอแก้ไขขัดไปบ้างเหมือนอย่างแต่ก่อน พอผ่อนเงินไปก็ไม่ได้
 ฝ่ายคนอื่นจำพวกหนึ่ง ซึ่งเป็นคนที่มีความรู้มาเมตตาตามทำเนียม
 ที่ชอบที่ชอบ ได้ยินได้ฟังการสืบลูกของใจคนต่างประเทศ ก็ระนึกไป
 ว่า ซึ่งโปรดตั้งพระราชบัญญัติเรื่องลูกทาสลูกไทยไว้ครั้งนั้น ก็เป็น
 การที่การชอชคงจะรุ่งเรืองแก่บ้านเมือง ราชครจะหย่อนเป็นสุขขึ้นบ้าง
 แต่ยังไม่เข้าใจที่ทาสจะเลิกให้หมด เหมือนเมืองสรีวิไลเชชนั้นด้วย
 พระราชบัญญัติใหม่ยังมีไว้ ห้ามขาดเรื่องขายทาสชอชทาสช่วยไถ่ทาส
 ช่วยไถ่ชเลบเลิกถอนกทหมายลักสนทาสเก่าชาติที่เคยว ก็ยัง
 ยังมีไว้เล็กน้อยนัยการพนัน ซึ่งเป็นรากเง้าเค้ามูลแห่งความที่จะก่อ
 ให้เกิดเป็นทาสชอชเนือขายตัวกันทั้งนี้ เมื่อไรทาสจึงจะหมดได้ เห็น
 จะยังช้าอีกหลายสิบปี จึงจะไต่เป็นการที่ไม่ก่อขัดข้องกัน เหมือน
 ประเทศอื่น ๆ ที่สมบรูณ์นั้น ก็ซึ่งคนทั้งสองจำพวกที่คิดเห็นต่าง ๆ
 กันที่ว่ามานี้ ก็เป็นการดกด้วยกันทั้งสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าเป็น
 การที่มีคุณ ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าเป็นโทษไม่มีคุณสิ่งใด ก็จะแรงให้เข้าใจ
 ตามความพระราชดำริ ความพระราชประสงค์ซึ่งไต่ซึ่งโปรดตั้งพระ

ราชบัณฑิตไว้เป็นปานกลาง จะได้เป็นทางที่จะได้คิดแปลงผ่อนผัน หัน
 การชั่วคราวหาการที่ตามกาลตามเวลาที่เล็กลง คราวละน้อยๆ ทุกๆ ครั้ง
 ทุกๆ คราวไป ก็ฝ่ายใจคนจำพวกที่มีสันดานเคยตัว ในการชั่วใช้
 ทาสหาอำนาจในการกดขี่นั้น ก็ระแวกพรวนหัวนทวาทกลวิทาสจะสย
 หมดไปโดยเร็ววัน จึงเข้าใจให้ชัดเถิด ว่าลูกทาสลูกไทย ซึ่งไปรค
 ให้ลิดกระเสียวรายลง เสมอ 7 บั 8 บั เต็มค่าเพียง 8 ตำลึง ๑๖ ถึง
 21 บั หมดค่าตัวนั้น ที่พ้นค่าตัวเป็นไทยแล้ว ช่วยได้กันไม่ได้นั้นก็
 การที่จำเพาะแต่เด็กที่เกิดในบ้มีโรงสมิทธิธิดา เป็นต้นไปเท่านั้น ก็
 ยังเด็กที่เกิดในบ้มีเถาะนพลก บ้มีชานอติสกลดอยขึ้นไป ก็ยังมีอยู่เป็นอัน
 มาก คงได้ช่วยได้เอามาเป็นทาสใช้สอยหยู่นาน และทาสที่เป็นพ่อ
 แม่พี่ชายน้าอาเถาะๆ เหล่านั้นก็ยังมีถมไป คงช่วยได้ใช้กันอยู่อีกนาน
 กลัวจะเกินอายุ ท่านผู้ที่มีความวิตกกังวลเสียอีก ด้วยคนที่เกิดในบ้มีชาน
 บ้มีเถาะนั้น กว่าที่จะถึงอายุ 70 บั ยอกหักชราได้นั้นก็ยังไม่แน่นอน ถ้าจะคิด
 ตั้งแต่บ้มีจนไป ก็ยังอีก 61 บั 62 บั เพราะฉะนั้นจึงซึ่งพระราชดำริ
 เป็นปานกลาง พอจะได้ให้เป็นทางเข้าใจรู้สึกตัวไว้บ้าง ที่จะได้เลือก
 คนที่เกิดในบ้มีโรงเป็นต้น ไว้ใช้พ่อเข้าใจเสียก่อน จึงมิได้ซึ่งพระราช
 ดำริเลิกถอนโดยเร็ว แข่งแรงเหมือนเมื่อครั้งคิดกันมาแต่แรกบรม
 ราชาภิเษก ว่าจะให้ขายเงินลดค่าตัวให้แก่ทาสเถื่อนละกึ่งตำลึงนั้น
 ถ้าคิดคิดที่จะลดกึ่งนั้นหนึ่งเป็นเงิน 6 ตำลึง ทาสค่าตัวด้วยธิดาคนละ
 2 ชั่ง คิดดู 7 บั เสสทาสก็จะต้องเลิกหมดไปโดยเร็ว ผู้ที่ช่วยได้มี

ทาสไว้แต่เดิมก็จะไ้ความลำบากยากแค้นเป็นอันมาก เหมือนผู้หญ่
 ที่อันสยายกลีบกลายมาถูกร้อนโดยเร็ว ก็คงจะไม่สยายไปต่าง ๆ แล้ว
 ก็เป็นทางที่ขาดทุนเสียทรัพย์สินของผู้ที่ช่วยไปไว้แต่เดิมนั้น จึงชงผ่อน
 ผืนแต่เรื่องลูกทาสที่ไม่เป็นการขาดทุนสิ่งใด เพราะชงหวังทั้งพระราช
 หรีอที่ให้แก่เป็นคุณเป็นประโยชน์ ไม่ชงหยากให้เป็นโทษไ้ความ
 เกือกร้อนรำคาญต่าง ๆ จึงไ้ชงไว้เป็นปานกลาง พอให้เป็นหนทาง
 ที่จะได้ไ้ลูกจ้างบ้าง ไ้ทาสบ้าง ระคนปนกันพอเคยใจไว้ เพราะ
 ไม่ชงหยากให้เจ้าของทรัพย์สินขาดทุนเดิมสิ่งใดให้เป็นที่ร้อนใจรำคาญใน
 การชงชงพระราชกำหนด ก็นั่งทาสไพร่ใจพาลสันดานชั่ว ก็ยังไม่
 รู้จักที่จะทำมาหากินสิ่งไร จึงต้องผ่อนหย่อนไปพอให้อาส์นายเงิน
 ไ้กินหย่อนงุ่มไปพลาง ๆ ก่อน กว่าบุตรหลานจะได้หลุดถอนพ้นคำ
 ทั้วไป ไ้วิชาสิ่งไรพอรับจ้างหากินมีทรัพย์สินมาช่วยรับใช้แบ่งไ้ให้
 บิคารมารคาพ้นคำหลุดเป็นไทยไปไ้บ้าง เปรียบเหมือนหย่างบิคารคน
 หนึ่ง มารดาคนหนึ่ง บุตร ๓ คน ถ้าบุตรหลุดพ้นไปไ้ คงคิดเขียง
 ย่ารับจ้างหาเงินมาช่วยไ้บิคารมารคาไปให้เป็นไทยไ้ ก็คงช่วยกัน
 ซ้อขายทำมาหากินต่อไป บิคารมารคาคงไม่กลับใจไปในการที่ชั่ว
 ตามที่เคยทั้วมาแต่แรก เพราะบุตรไ้ร่ำเรียนวิชา คงชักพาให้ทั้มี
 แต่ที่ชอบทุกประการ จึงไ้ชงพระสันนิธานเป็นพระราชบัญญัติไว้
 เป็นหย่างกลางตามทางดังนี้ หนึ่งฝ่ายตนอีกจำพวกหนึ่งทั้สันดานดี
 หยากจะไม่ไ้หม้ทำเนียมไ้ทาสนั้น พึงชายพระราชกำหนดหรือพระราช
 ประสงค์เถิดว่า ชงชงไปรรมมีพระราชบัญญัติดังนี้ เพื่อจะแบ่งหนัก

ให้เป็นเขาไว้ก่อน เพราะจะผ่อนลกทาสลูกไทยซึ่งเกิดในข่มโรงเป็น
 คันนั้น อายุได้ 21 ปี พันหนหลุดค่าตัวและไม่ให้ขายกันได้ต่อไปนั้น
 เพราะจะให้หักทำการหาวิชาเป็นที่ทำมาหากิน รัฐบาลในศิลปสาครต่าง ๆ
 จะได้เป็นลกจ้างหาเงินต่อไป เมื่อทำเนียมจ้างกันหนาแน่นซุกซมขึ้น
 แล้ว ก็เห็นว่าทำเนียมใช้ทาสก็คงจะน้อยถอยลงทุกครั้งที่หัก การก
 ก็จะมีมากขึ้นต่อไป จึงได้ซึ่งทรงพระราชบัญญัติให้คนเข้าใจเคยหเคยตา
 ด้วยกันมาก แล้วพายนาคต่อไปถึงจะไม่มีการใช้ทาสก็คงจะไม่เป็นไร
 นัก เพราะเหมือนชวนชักให้คนที่มิสนัดกันอันหนา ตามอัมคาหยา
 จะใช้ทาสนั้นให้เคยหเคยใจเคยตาเสียก่อน ก็คงจะมีความผ่อนหาสิ่ง
 สว่าง เสื่อมต่างการที่ชั่วได้ จึงยกย้ายพระราชบัญญัติที่หักต่อเพิ่มเติม
 ขึ้นตามกาลตามเวลาที่จะเป็นไปได้ทุกสิ่งทุกอย่าง จนถึงหนทางที่จะ
 ทรงนั้น ก็ยังมีการเล่นเบี้ยพนันเอาเงินกัน เป็นที่ก่อตัวรากให้เกิด
 เป็นทาสขึ้นนั้น การอันมีพระราชหัตถ์ว่าพึงด้อยเสมอ ที่จะเลิก
 ถอนผ่อนให้หมดไปนั้นเป็นแน่ แต่เป็นเงินถึง 11000 ซึ่งเสส ได้สำหรับ
 จ่ายใช้ราชการแผ่นดินห้อยเสมอ ถ้าจะเลิกถอนเสียโดยเร็วนี้ เงินซึ่ง
 สำหรับจะใช้จ่ายราชการก็ยังไม่พอที่จะทำการงานโยธาต่าง ๆ แทน
 เงินซึ่งจะเลิกได้นั้น แต่การอันนี้ได้ซึ่งพระราชดำหริปรักสาหุใน
 เคา่นซิลแล้ว เมื่อตกลงอย่างไรท่านทั้งปวงคงได้ขายต่อไปเมื่อพาย
 หน้า แจ้งความมานะวันอาทิตย์ เดือนสิบเอ็ด ขึ้นแปดค่ำ บจุฉอสก
 สักราช 1236⁽¹⁾ เป็นปีที่ 7 ในรัชกาลปัจจุบันนี้.

ขุนหลวงพระไกรสีห์เคล็ดออฟเคาน์ซิล

เรื่องการเลิกทาส

ย่อความตามพระราชบัญญัติและประกาศต่าง ๆ

ที่ออกภายหลังพระราชบัญญัติพิทักษ์เสรีชนอายุ

ลูกทาสลูกไทย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงมีมหาราชเจ้า ซึ่งเริ่ม
ทำการเลิกทาสด้วยพิทักษ์เสรีชนลูกทาสลูกไทยแล้ว⁽¹⁾ ก็ทรง
เริ่มต้นการเลิกทาสในมณฑลพายัพด้วยลดค่าตัวทาสลง⁽²⁾ ทาสใน
มณฑลพายัพมีอยู่ 2 จำพวก คือ ทาสชเลียบ 1 ทาสสินไถ่ 1 ทาส
ชเลียบมีกำหนดค่าตัวตามอัตราประเมินเมืองต่างกันทั้งนี้ คือ นคร
เชียงใหม่ ชายมีค่าตัว 54 บาท หญิงค่าตัว 72 บาท นครน่าน ชาย
มีค่าตัว 62 บาท หญิงค่าตัว 62 บาท นครลำปาง ชายมีค่าตัว 45 บาท
หญิงค่าตัว 60 บาท นครลำพูน ชายมีค่าตัว 54 บาท หญิงค่าตัว
72 บาท เมืองแพร่ ชายมีค่าตัว 48 บาท หญิงค่าตัว 48 บาท เมือง
เงิน ชายมีค่าตัว 42 บาท หญิงค่าตัว 64 บาท ให้ลดค่าตัวทาส
ชเลียบทั้งปวง ชายมีค่าตัวแต่ 25 บาท หญิงแต่ 32 บาท ถ้าอายุถึง
60 ปีแล้วพ้นค่าตัวเป็นไทย ส่วนทาสสินไถ่คงเป็นไปตามพระราช

1. พระราชบัญญัติพิทักษ์เสรีชนลูกทาสลูกไทย ปีจอ จุลศักราช 1236 (พ.ศ. 2417)

2. พระราชบัญญัติลักษณะทาสมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ (มณฑลพายัพ) รัตนโกสินทร
ศก 119 (พ.ศ. 2443)

บัณฑิตเคมี ตั้งมาแต่โบราณกาล กล่าวคือ ถ้าทาสไม่มีเงินมาให้แก่
เจ้าทาสจนครบค่าตัวแล้ว ก็ไม่มีเวลาอะไรไต่เป็นไทย ซึ่งกำหนดอายุ
ทาสสินไถ่ไว้ 60 ปี ถ้าอายุถึงกำหนดแล้วก็พ้นค่าตัวเป็นไทย ให้
เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเวลานั้นสมเด็จพระยาตากษัตริย์
นุภาพ ซึ่งดำรงตำแหน่งเสนาบดี เป็นเจ้าหน้าที่ดำเนินการในเรื่องนี้
เป็นต้นว่า การให้เจ้าเงินที่มืมหาสมาทำหนังสือสารกรมธรรม์ทาสต่อ
นายแขวงตามกำหนดเวลา การทำสารกรมธรรม์ทาสนี้ให้เลื่อนกำหนด
เวลาไป 2 ครั้ง⁽¹⁾ เพราะหนทางไปมาถนัดการ เจ้าเงินจะมาทำไม่ทัน
และส่งแบบพิมพ์สำหรับทำสารกรมธรรม์ไปถึงช้ามาก อนึ่งการเก็บ
เงินค่าแรงแทนเกณฑ์ในมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ⁽²⁾ เป็น “ทาสซึ่ง
รับใช้สอยการงานหยาบในบ้านนายเงิน ให้นายเงินเสียแทน ทาสซึ่งผก
คอกเบี้ย หรือทาสที่มีไว้รับใช้การงานหยาบในบ้านเรือนนายเงิน ให้ตัว
ทาสเสียเอง” นอกนั้นซึ่งเริ่มต้นการเลิกทาสในมณฑลบูรพา⁽³⁾ โดย

1. ประกาศเลื่อนกำหนดทำสารกรมธรรม์ทาสมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ (มณฑลพายัพ)
ประกาศเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก 119 (พ.ศ. 2443) และ
ประกาศเลื่อนกำหนดทำสารกรมธรรม์ทาสมณฑลพายัพครั้งที่ 2
ประกาศเมื่อวันที่ 2 มกราคม รัตนโกสินทรศก 120 (พ.ศ. 2444)
2. พระราชบัญญัติการเก็บเงินค่าแรงแทนเกณฑ์มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือรัตนโกสินทร
ศก 119 (พ.ศ. 2443)
ประกาศเมื่อวันที่ 23 เมษายน รัตนโกสินทรศก 119
3. ประกาศลดค่าตัวทาสในมณฑลบูรพา
ประกาศเมื่อวันที่ 9 มกราคม รัตนโกสินทรศก 123 (พ.ศ. 2447)

“ให้เจ้าเงินลดค่าตัวทาสเคือนละ 4 บาทเสมอไปจนกว่าจะหมดค่าตัว”

การซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงมีมหาราชเจ้า ซึ่งให้เลิกทาสด้วยการตั้งพิภักตะเลียบรวบลูกทาสใหม่นั้น เป็นเพียงการห้ามมิให้คนเกิดในรัชกาลของพระองค์เป็นทาส และเป็นการค่อยลดหย่อนถอนวิธิตาสลง ฉะนั้นค่อนข้างลดหย่อนประเพณีทาสให้อย่างน้อยลงอีก กล่าวคือ ให้บันดาลูกทาสเป็นไทยหมด “มิให้มีพิภักตะเลียบรายถึงว่าไว้ในพระราชบัญญัติลูกทาสลูกไทย รุสสิกราช 1236 นั้นต่อไป” (1) ตลอดทั่วราชอาณาจักร เว้นแต่মনทลพายัพและมนทลบูรพา เพราะได้ตราพระราชบัญญัติทาสไว้สำหรับมนทลนั้น ๆ แล้ว กับมนทลไชยบุรีและเมืองกลันตันเมืองตรังงาน ซึ่งใช้กฎหมายตามลัทธิศาสนาของเมืองนั้น ๆ แต่ต่อมาได้ประกาศถอนมนทลพายัพ (2) เลียบมนทลหนึ่ง.

1. พระราชบัญญัติทาส รัตนโกสินทรศก 124 (พ.ศ. 2448)

ประกาศมาณวันที่ 1 เมษายน รัตนโกสินทรศก 124

2. ประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติเลิกทาส สก 123 ในมนทลพายัพ

ประกาศมาณวันที่ 16 มกราคม รัตนโกสินทรศก 123 (พ.ศ. 2454)

เรื่องทาสในคัมภีร์บาลี

ในวินัยปิฎกมีพระพุทธรูปบัญญัติว่า “น ภิกขเวทาโส ปพฺพาเซตพุ
โ โพ ภิกฺขุทั้งหลาย ทาสให้ยวคไม่ได้” (พระไตรปิฎกฉบับพิมพ์
รัชกาลที่ 7 เล่ม 4 หน้า 156)

ผู้แต่งอรรถกถาวินัย อธิบายความแห่งพระพุทธรูปบัญญัตินั้นทั้งนี้
ทาสมี 4 จำพวก คือ 1. ทาสในเรือนเบี้ย (อนโคชาโค)
2. ทาสสินไถ่ (ธนุกโกโต) 3. ทาสชเลย (กรมวานิโค) และ 4. ทาส
ที่ยอมท้าวเป็นทาสเอง (สามิ ทาสพย อูปคโค)

ทาสในเรือนเบี้ย ได้แก่ผู้ที่เป้นทาสโดยกำหนด คือเป็นลูก
ของทาสในเรือนเบี้ย (มรทาส)

ทาสสินไถ่ ได้แก่ลูกที่เขาซื้อจากพ่อแม่ หรือทาสที่เขาไถ่จาก
สำนักนายเงิน นำมาเป้นทาส ทั้งสองพวกนี้ให้ยวคไม่ได้ เว้นแต่จะ
ทำให้พ้นจากความเป้นทาสตามจารีตในท้องถิ่นนั้น ๆ เสียก่อน

ทาสชเลย คือชเลยส์ที่เขาทำการกวาดต้อนมาจากพายนอก
ประเทศในการสงคราม หรือประชาชนบางตำบลถูกนำตัวมาจากตำบล
นั้น พายในประเทศนั้นเองที่ทำความผิดจนถูกริบราชบาตร และถูก
นำตัวมาจากตำบลนั้น คนเหล่านี้ที่เป็นชายก็ตกเป้นทาส ที่เป็นหญิง
ก็ตกเป้นทาส ทั้งหมดนี้เรียกว่าทาสชเลย ทาสชเลยนี้เมื่อยังหุยู่ใน
สำนักของผู้ที่นำตัวมา หรือถูกกักขังหุยู่ในเรือนจำ หรือถูกคุมตัวหุยู่

จะให้ยวคไม้ได้ เว้นแต่ผู้ทั้นไปได้ ก็ให้ยวคได้ในที่ซึ่งเขาหนีไป
หรือเมื่อพระราชาชงโปรกให้ปล่อยเป็นอิสระแล้ว ก็ให้ยวคได้

ทาสที่ยอมตัวเป็นทาสเอง ใ้แก่ผู้ที่ยอมตัวเป็นทาสเองเพราะ
เหตุแห่งชีวิต หรือเพราะเหตุแห่งการรักษาสี เช่นคนเลี้ยงช้าง เลี้ยง
ม้า เลี้ยงโค และเลี้ยงกระบือ ของพระราชาเป็นต้น ทาสชนิดนี้
ให้ยวคไม้ได้

ลูกนางวรรณทาสีของพระราชา ก็เช่นเดียวกับลูกอำมา ให้
ยวคไม้ได้ทั้งนั้น หญิงที่เป็นไทยแก่ตัว ไม่มีใครคุมห้าม เทียวไป
กับพวกนางวรรณทาสี ลูกของหญิงพวกนี้ให้ยวคได้

ทาสของคนเช่นคนะภักทิปุตตะกะเป็นต้น คนะเขายังไม่ยอมให้
ก็ยังให้ยวคไม้ได้

ทาสสำหรับอาราม ซึ่งพระราชาพระราชทานไว้ในวัดต่าง ๆ
ทาสเหล่านี้ให้ยวคไม้ได้ เว้นแต่จะทำให้เป็นไทยแก่ตัวเสียก่อน
ในอรรถกถาอธิบายว่า ทาสในเรือนเบี้ยและทาสสินไถ่ที่เขานำมา
มอบถวายแก่ภิกษุสงฆ์ให้เป็นทาสสำหรับอาราม ก็เช่นเดียวกับทาส
ที่เขาเรากเปรียบบนสีสะให้ยวคได้ แต่ในอรรถกถากรณีที่ กล่าวตรง
กันข้ามว่า ทาสที่เขาถวายโดยกัปปิยโวหารว่าให้ไว้เป็นทาสสำหรับ
อาราม หรือถวายโดยโวหารอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม ให้ยวคไม้ได้

คนเช่นใจิกิระอาศัยสงฆ์เลี้ยงชีวิต จึงไปเป็นกัปปิยการกหุ
ในวัด คนพวกนี้ให้ยวคได้

ลูกที่พ่อแม่เป็นทาส หรือเป็นทาสเฉพาะแม่พ่อมิได้เป็นทาส ให้
ยวคไม่ไ้

ทาสซึ่งฉาวหรืออุปถากของภิกษุถวายไว้เพื่อให้ยวคช่วยทำ
กิจธุระ หรือทาสส่วนตัวของภิกษุนั้นเอง ทาสจำพวกนี้ทำให้เป็นไทย
เสียก่อนแล้วให้ยวคไ้

ในอรรถกถาฎฐกฐินที่ว่า พวกนายเงินมอขทาสถวายสังค์โดย
กล่าวว่า ขอไ้ยวคทาสคนนี้ ถ้าเขาพอใจในศาสนาที่จะไ้ให้เขาเป็น
ทาส แต่ถ้าเขาเสียออกไป ก็จะต้องกลั้เป็นทาสตามเดิม ชนิดนี้
เรียกว่า คนยม ไ้ยวคไม่ไ้

ทาสไม่มีนาย ทำให้เป็นไทยก่อน แล้วไ้ยวคไ้ หากเมื่อ
แรกไม่ขาย ครั้นไ้ยวคพบหรืออุปสมบทแล้ว พายหลังจึงขาย
ก็ควนทำให้เป็นไทยเหมือนกัน

เพื่อให้ความชัดเจนขึ้น ท่านจึงเล่าเรื่องประกอบว่า นางกุล
ทาสคนหนึ่งหนีจากกรุงอนราชปุระ ไปกับชายคนหนึ่ง ไปอาศัยอยู่ในโร
หนชนบท และเกิดลูกด้วยกันเป็นชาย ลูกชายนั้นพายหลังไ้ยวคพบ
อุปสมบทเป็นพระภิกษุรักสาวินัยเคร่งครัด วันหนึ่งพระลูกชายถาม
โยมผู้หิงว่า พี่น้องชายหิงของโยมไม่มีหรือ จึงไ้เห็นฉาวลัก
คนหนึ่ง โยมผู้หิงตอบว่า ฉนั้นเป็นกุลทาสในกรุงอนราชปุระ หนีมา
กับโยมผู้ชายของท่าน และมาหิงกับ พระลูกชายไ้ฟังคำโยม
บอกเช่นนั้นก็สลดใจ เกิดความรังเกียจว่าการยวคของคนไม่บริสุทธิ์

จึงถามโยมถึงชื่อตัวและชื่อสกุลของผู้เป็นนาย แล้วมากรุงอรุณราชประ
ยันทูที่ประทับของผู้นั้น คนในบ้านเข้าใจว่าท่านมาขึ้นทูล
จึงบอกว่านิมนต์ท่านไปโปรดข้างหน้าก่อนเถิด แต่ท่านก็ไม่ไป จึง
ถามท่านว่า มีธุระอะไรหรือ ท่านถามเขาว่า ทาสีของท่านชื่อนี้ ๆ
หนีไปมีหรือ เขาตอบว่ามี ท่านบอกว่า ตัวท่านเป็นลูกชายของทาสี
คนนั้น ถ้าอนุญาตให้ ท่านก็จะไต่สวนต่อไป เพราะนายของโยม
ผู้หนึ่งก็เป็นนายของท่านด้วย คนในบ้านนั้นพากันขี้นึก ยอมยกให้
ท่านเป็นไทยแก่ตัว พ้นจากความเป็นทาส แล้วนิมนต์ให้อยู่ในวัด
ใหญ่ อุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัยทั้งสี่ ท่านได้อาศัยพระภิกษุหนึ่ง
ไว้สำหรับเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง

(อรรถกถาวิชัย ชื่อสมันตปาสาฬกา เล่ม 3 หน้า 66-69)

หนึ่งในสี่คนนั้นก็ กล่าวถึงลักษณะของทาสที่ชื่อว่า ย่อม
ประจบด้วยคนสมบัตินั่น คือคนก่อน นอนที่หลัง- คอยฟังว่าจะสั่งให้
ทำอะไร ประพฤติถูกใจ พูกลีลา และคอยแทนคุณหน้า (ผู้เป็นนาย)
หยาบเป็นปรกติ

(พระไตรปิฎกฉบับพิมพ์รัชกาลที่ 7 เล่ม 8 หน้า 78)

ทาสที่กล่าวถึงในพระสูตรนี้ ท่านผู้แต่งอรรถกถาอธิบายว่า เป็น
ทาสจำพวกใดจำพวกหนึ่งใน 4 จำพวก คือทาสในเรือนเบี้ย ทาสสินไถ่
ทาสขเลย และทาสที่ยอมตัวเป็นทาสเอง (เช่นเดียวกับในอรรถกถา
วินัยที่กล่าวข้างต้น) (อรรถกถาชื่อสมังควลิตาสนิ เล่ม 1 หน้า 209)

เรื่องทาสในต่างประเทศ

เก็บความจากเอ็นไซโคลปีเดีย บริตานิกา

นักสถิติผู้มีชื่อคนหนึ่งกล่าวว่า ระบอบเสถกิจแห่งสังคมทุกๆ แห่งที่ซังกไปเมื่อไม่นานมานี้เกิดขึ้นจากการใช้ทาสในโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ นานี้ ก็เป็นความจริง ในชั้นเดิม เมื่อสมัยคนเรากำลังชีวิตอยู่ด้วยการล่าสัตว์เป็นอาหาร นักรบฆ่าเถื่อนหาได้รบศัตรูไว้เป็นทาสไม่ใคร่ แพ้ก็ถูกฆ่าตายไป พวกผู้หญิงอาคถูกกวาดต้อนไปยัง แต่ก็เป็นเมียหรือคนใช้ เพราะในครั้งนั้นการขานการเรือนตกเป็นภาระของผู้หญิงแทบทั้งหมึก ครั้นมาถึงสมัยการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ ทาสที่จับมาก็เอาไว้สำหรับขาย มียกเว้นไม่กี่คนเมื่อต้องการให้ช่วยไว้ใช้ดูแลสัตว์บ้าง พืชผลเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ปลูกขึ้นบ้าง ต่อมาเมื่อคนชอบชีวิตนี้ ๆ นอน ๆ มากขึ้น และการแสวงผลประโยชน์ด้วยการกลักมีขยายตัวกว้างขวางขึ้น ทั้ง ๆ ที่การรวบรวมค่าพินก็ยังคงจะทำกันอยู่ งานของพวกทาสจึงเพิ่มขึ้นตามส่วน เช่นหาอาหารให้นายบ้าง ช่วยปลูกเลี้ยงองงานนำเอาต่าง ๆ บ้าง ในระยะนี้แหละที่การทาสกลายเป็นของธัมภาและจำเอน แต่ในที่ใดศาสนาเป็นใหญ่ การทาสในที่นั้นไม่ใคร่ทำกันแข็งขันนัก ส่วนในหมู่ที่การปกครองหย่างทหานใหญ่เห็นอำนาจพระ และยิ่งหมู่ที่จักทรงขึ้นเพื่อการรบบฟุ้งโฉบทรงด้วยแล้ว พวกทาส

มีฐานะเป็นทาสเต็มทีตามความหมายของคำกึ่งที่เข้าใจกัน อันที่จริง การทาสนั้น ไม่เพียงแต่เป็นการก้าวก้าวขึ้นมากจากการค้าฟันชเล่ย์ หย่างวีชิยาเดอนเท่านั้น เรงงานพวกทาสยังเป็นประโยชน์แก่ฝ่าย ชนะอีกด้วย แต่เรามักไม่ใคร่เข้าใจกันว่า การทาสให้ประโยชน์แก่ สังคมมากมายในเวลาต่อมา กล่าวคือ ประการที่หนึ่ง ทำให้การ ทหาคำเนินไปอย่างเข้มงวดกวชขันขันต้องใช้วิธีร่วมงานกัน และ ประการที่สอง ทำให้ชเล่ย์และวงสวารว่นเครือที่เข้ามาเป็นพลเมือง ส่วนใหญ่ของฝ่ายชนะถูกบังคับให้มีชีวิตชขันขันแข็ง เปลี่ยนจากสันดาน เกียศร่าณค่องานหนักงานประจำที่ฝังลึกหยู่ในมนัสทุกคน เมื่อพิจารณา ประการหลังนี้จะเห็นได้ว่า ไม่มีที่ไหนที่ความยากจนหม่นชขันขันเกิดขึ้น มาเองหย่างสมัคใจ ไม่ว่าดินดานบ้านเมืองใด คนอ่อนแอย่อมถูกคน แข็งแรงบังคับให้ทำงานทงสน แล้วที่เคียวเส้นลงในนิสัยคนไ้ก็ักด้วย วินัยบังคับหย่างเข้มงวด ส่วนประการแรกคนที่เป้นไทยแก่ตัวในครั้งนั้น คือคนกรบ ฝ่ายทาสเป็นผู้ช่วยทำงานหน้าที่ประกอบอื่น ๆ ต่างฝ่าย ต่างก็ปฏิบัติงานอันจำเป็นแก่หมู่คณะด้วยกัน ผิดกับการทาสสมัยใหม่ ที่ในเมื่อทั้งสองฝ่ายทำงานร่วมกัน พวกทาสเป็นฝ่ายเคียวทคองทำ งานหนัก พวกอื่นมีหน้าที่แต่จะหาความสควกสขายโดยไม่ต้องทำ อะไรเลย

การทหาคในอาณาจักรโรมันเท่านั้นที่ทำให้เกิดมีชนคนตามหน้าที่ การงานต่าง ๆ ขึ้น ส่วนในกรีก นอกจากทอสูกับเปอร์เซียแล้ว ทหาค

ไม่มีใครได้ทำอะไรมาก แม้ในอาณาจักรโรมันเอง การทาสก็เป็นอีกแผ่น
 ชั่วแต่ตลอดเวลาที่มันงานให้ทำอยู่ ต่อมาเมื่อชัยชนะของชาวโรมัน
 ถึงที่สุด การทาสก็เปลี่ยนแปลงไปคืบ เมื่อมหาอาณาจักรโรมัน
 แดกแยกออกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย วันเวลาแห่งการรุกรานขยาย
 เขตแดนสุดสิ้นลง ทั้งจำต้องคิดใช้วิธีการป้องกันตัวจากการรุกราน
 ของคนชาติอื่นอีกคืบ ประเพณีใช้ทาสก็ค่อย ๆ หายไป และเกิด
 มีไพร่ (serf) ขึ้นแทนที่

เมื่อพิจารณาในแง่การเมือง การทาสอย่างโบราณไม่ใช่แต่มี
 ประโยชน์ ยังเป็นความจำเป็นอีกคืบถึงที่กล่าวมา แต่ถ้าจะพิจารณาที่
 ในแง่ศีลธรรม การทาสเป็นสิ่งเลวร้ายอย่างร้ายแรง ทั้งแก่ทาส
 และแก่นาย แก่ฝ่ายทาสทำให้ขาดความสุขอันเกิดแต่ความอิสระ
 ทำการงาน ด้วยการไม่ให้โอกาสได้รู้จักเกียรติศักดิ์แห่งความเป็นคน
 แก่ฝ่ายนายแล้ว การมีทาสใช้ก็เป็นภัยทางศีลธรรมทั้งส่วนตัวส่วนครอบครัว
 และส่วนสังคม

ทาสสมัยโบราณ

— กรีก —

ในกรีก การทาสมีมาตั้งแต่สมัยโฮเมอร์ ซึ่งเลวเลวสมัยนั้น
 ต้องถูกยัดตัวไว้เป็นทาสหรือขาย หรือไม่ก็ถูกไว้เรียกค่าไถ่ บางที
 พวกผู้ชายถูกค่าและผู้หญิงถูกลวาทก่อนเข้าตัวไป คนเป็นไทยแก่ตัว
 ที่ถูกโจรสลัดขโมยไปขายในดินแดนอื่นก็มีไม่น้อย ดังนั้นจึงกล่าวได้

ว่า ทาสอาคมี่ฉานะโคยกำเหมิกเท่าเทียมกันนาย ซึ่งรู้ว่าวันหนึ่ง
 โศคร้ายทำนองเดียวกันอาคะมาถึงคนหรือคนในครอบครัวคนก็เป็นได้
 ฉานะทาสในสมัยนั้น จึงไม่สู้ลำบากนัก สมดังที่นักประวัติศาสตร์รัก
 คนหนึ่งกล่าวไว้ว่า คนกรีก “ทุกชั้นมีนิสัยใจคอและการศึกษาเท่า
 เทียมกันหมด” ทาสชายมีหน้าที่ทำไร่ไถนา และเลี้ยงวัวควาย
 ฝ่ายทาสหญิงก็ทำงานในบ้าน ทาสคนไหนมีคุณสมบัติเด่นมักจะได้รับ
 ความไว้วางใจจากนายเป็นพิเศษ และได้รับมอบหมายการงานสำคัญๆ
 ให้ทำ และเมื่อทำงานเป็นที่ถูกอกถูกใจมานานพอ ก็ได้รับอนุญาต
 ให้มีบ้านช่องทรัพย์สินสมบัติของตนเอง ทาสหญิงก็ไม่ต่างไปกว่าทาส
 ชาย นอกจากบางรายที่ต้องทำงานหนักเกินกำลัง และมีนายใจคอ
 โศคร้ายเป็นต้น

ประเภททาส

มีเอกสารเหลือมาจนทุกวันนี้มากพอที่จะทำการค้นคว้าเรื่องทาส
 ในสมัยกรีกได้ ทาสสมัยกรีกมี 5 ประเภท คือ

1. ทาสโดยกำเนิด ฉานะทาสเป็นสิ่งที่ต้องรับมรดกกัน พ่อ
 แม่เป็นทาส ลูกจะต้องเป็นทาสด้วย แต่ทาสชนิดนี้ไม่มีใครมีมาก
 เพราะทาสหญิงมีจำนวนน้อยกว่าชาย และการซื้อหาทาสมาใช้ยังถูก
 กว่าเลี้ยงทาสไว้ใช้ตั้งแต่เด็ก

2. ทาสนำเงิน พ่อแม่ที่ไม่ใช่ทาสขายลูกเอาเงิน ให้ลูกตก
 เป็นทาสแก่คนอื่น เช่นนี้ก็ยังมีบ้างแต่่น้อย และไม่มีทั่วไป กะทำกัน

แต่เพียงในบางแคว้น และในบางแคว้นการกระทำเช่นนั้นเป็นการผิดกตมหาย ซึ่งผู้ฝ่าฝืนจะต้องมีโทษอย่างหนัก ทาสนำเงินอีกอย่างหนึ่งคือคนที่ขโมยและเงินแล้วขายตนเอง และในที่สุดเมื่อไม่สามารถหาเงินมาใช้หนี้ ก็จะต้องตกไปเป็นทาสของเจ้าหนี้

3. ทาสชเลย ทาสชเลยลึกลับเป็นจำนวนมาก ทั้งคนที่ตกเป็นทาสไม่ใช่คนเพราะชาวต่างชาติต่างทวีปเท่านั้น คนชาติกรีกด้วยกันที่จับได้ในการรบพุ่งระหว่างรัฐก็ตกเป็นทาสได้

4. ทาสขโมย ภัยอันเกิดแต่ถูกโจรสลัดที่มิมีลำนายกตามริมฝั่งทะเลขโมยเอาตัวไปเป็นทาส เป็นสิ่งที่คนหวาดกลัวกันมาก พวกโจรสลัดได้ผลประโยชน์จากการขโมยคนอยู่เสมอ ไม่ว่าจะขโมยเอาไปขายหรือเอาไว้เรียกค่าไถ่ ถ้าหากมีคนไถ่ถอนตัว ผู้เคราะห์ร้ายก็จะต้องตกเป็นทาสของผู้ไถ่ถอนตามกตมหาย จนกว่าจะชดใช้หนี้หมด หรือทำงานใช้ให้คุ้มจำนวนเงินที่ผู้ไถ่ถอนลงทุนไป พวกนักขโมยคนมักเที่ยวขโมยเด็กจากที่ต่าง ๆ แม้จนในเมืองหลวง แล้วเอาไปเลี้ยงไว้เป็นทาส ดังนั้นคนชาวกรีกทุกคนจึงอาจมีเคราะห์ร้ายต้องตกไปเป็นทาสได้ไม่เลือกหน้า

5. ทาสสินค้า นอกจากขายทาสชเลยลึกลับเวลาที่มีการรบพุ่งหรือยึดเมืองอื่นได้ ยังมีการขายทาสตามวิธีการค้าอีกด้วย ซีเรีย (Syria) พอนทัส (Pontus) กาลาเซีย (Galatia) ลิดีเชีย (Lydia) และเธเรซ (Thrace) เป็นแหล่งที่มาของสินค้าทาสที่ขายในท้องตลาด

อียิปต์และเอธิโอเปียก็มีทาสมาขายบ้างเหมือนกัน อิตาลีก็นับว่ามีบ้างเล็กน้อยในบันทึกทาสจากที่ต่าง ๆ อีกกันว่าชาวเอเชียมีราคาสูงลิ่ว เพราะเป็นพวกว่องไว และมีความรู้ทางศิลปะก็มีอันประณีตหรูหราต่าง ๆ แต่ที่มีราคาสูงที่สุดคือคนชาติกรีก ซึ่งมีผู้พยายามเสาะหาไปจำหน่ายยังต่างประเทศกันมาก มหาคเณศรับใช้และนางกำนัลเพื่อนรำทำเพลง ความราชสำนักเจ้าประเทศเล็ก ๆ ในตะวันออกมักได้มาจากแคว้นกรีกแท้และ เกาะไอโอเนีย (Ionia) กรุงเอเธนส์เป็นตลาดค้าทาสสำคัญแห่งหนึ่ง และโรมมีรายได้จากพาส์ที่เกี่ยวข้องในการค้านี้ด้วย แต่ตลาดค้าทาสใหญ่อยู่ที่เกาะไซปรัส (Cyprus) เกาะซามอส (Samos) เกาะเอเฟซุส (Ephesus) และที่เมืองไคโอส (Chios)

งานที่พวกทาสทำ

การใช้ทาส ใช้ทั้งงานบ้านเช่นดูแลบ้านช่อง ไร่ไถ่ หรือคึกหน้าทามหลัง และใช้ในกิจการงานอย่างอื่น เป็นต้นว่างานกลึงไม้หรืองานในเมือง ที่อัทติก้า (Attica) ตอนต้น ๆ จนถึงสมัยเปริคลีส (Pericles) เจ้าของที่ดินมักตั้งบ้านเรือนอยู่ตามชนบท แต่สงครามเปโลโพนนิเซียน (Peloponnesian War) ทำให้เปลี่ยนแปลงไป หลังสงครามนั้นคนเจ้าของที่ดินพากันเข้ามาอยู่ ณ กรุงเอเธนส์ และการกลึงไม้ตกอยู่ในมือพวกทาส การหีดักก็ทำ การค้าขายก็ค้าขาย ตกเป็นภาระของพวกทาสที่ละน้อย นักหมุนเงินมักจะเอาทาสมาใช้

โดยตรง เป็นช่างบ้าง เป็นเอเย่นต์จรรยา การธนาคารบ้าง หรือ
 มิฉะนั้นก็ให้เขาเขาไปทำงานในเหมืองแร่หรือโรงงาน หรือทำงานตาม
 บ้านคน เช่นเป็นคนครัว คนเฝ้าขลุ่ย ๆ ล ๆ เป็นต้น หรือบางทีก็
 ใช้ทางชั่วร้ายเลวซามต่าง ๆ นอกจากนี่ยังมีทาสสาธารณะ บางพวก
 เป็นของวัด โดยมีคนนำไปถวายวัด และบางพวกก็มีไว้สำหรับ
 เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองใช้การงาน หรือไว้สำหรับใช้ทำงาน สาธารณะ
 ทั่วไป ที่กรุงเอเธนส์มีนักแม่นธนูชาวสไซเธียน (Scythian) 1,200 คน
 ไว้ใช้ทำงานฝ่ายตำรวจ นอกจากนั้นทาสยังรับใช้ในกองทัพเรือและ
 กองทัพบกอีกด้วย ส่วนมากทำหน้าที่คนงาน มีทาสยังกัดเคาะราย
 พิเศษจึง ๆ

คามปรกติกความเป็นอยู่ของ พวกทาสใน กรุงเอเธนส์ไม่สู้ลำบาก
 ยากแค้นนัก เดโมสเธนิส (Demosthenes) กล่าวว่า ถ้าพวกชาว
 บ้าเถื่อนบนคาบสมุทรมาซาย เป็นทาส รู้ว่าการ เป็นทาสใน กรุงเอเธนส์
 สดวกสบายปานไรแล้ว พวกนี้จะพากันนิยมชมชอบชาวกรุงเอเธนส์
 หาน้อยไม่ ในเรื่องละครคอนเพลตัส (Plautus) ก็แสดงให้คนรู้
 ทาสในกรุงเอเธนส์ได้รับสิทธิต่าง ๆ อันเป็นที่ก่อความพิสดวงแก่คนชาว
 โรมันอย่างยิ่ง การรับทาสเข้ามาไว้ในครอบครัวมักมีพิธีของตาม
 ทำเนียมเล็กน้อย ทาสได้รับอนุญาตให้มีสินทรัพย์ของตัวเอง การ
 แต่งงานของทาสแม้จะให้ทำโดยไม่มีพิธี ทางศาสนาก็เป็นสิ่งที่ ยอมรับ
 รองกันตามประเพณี ทาสได้รับสิทธิให้ปฏิบัติกิจทางศาสนาได้เป็นส่วน

ทั่ว และไปในการวิ่งแข่งอย่างไ้ ในบางเมืองเช่นกรุงเฮเธนส์
 พวกทาสถึงกับมีงานวิ่งแข่งในระหว่างพวกเดียวกันเป็นพิเศษ เมื่อคาย
 ลงก็ยอมให้ฝั่งสฟในฝั่งประจำตระกูลของนาย ซึ่งบางทีก็มีอันสาววัย
 หน่อยสาวไว้เป็นพระลูกถึงด้วยความปลอดภัยใคร่ เมื่อมีชีวิตอยู่
 ก็อยู่รวมกับนายหรือลูกหลานของนายอย่างใกล้ชิดสนิทสนม แต่ใน
 ส่วนจิตใจ ก็เป็นธิดาที่ฝ่ายหนึ่งจะต้องอยู่ด้วยความขนอยขยบคิดว่า
 เกินฐานะตน และอีกฝ่ายหนึ่งก็มีที่ท้าวได้ลดตัวลงไปหา เพราะนาย
 มีความซอมซมที่ระเหยียศทาสได้ แม้ทาสในบ้านก็ถูกเคียดขี้บอย ๆ
 พวกทำงานในโรงงาน บางทีก็ไ้ รัยความลำบากมากกว่าพวกอยู่บ้าน
 ยิ่งพวกทำงานหนักในไร่ในนา ด้วยแล้วก็ยิ่งลำบากไป กว่าพวกอื่น ๆ
 เพราะต้องถูกล่ามโซ่และถือเส้มนั่นสั้วตัวใช้งานข่อย ๆ เมื่อนาย
 โกรธขึ้นมา มักจะไล่ทาส รัยไซ้ใน บ้านไป ทำงาน ตามโรงไม้ หรือ ตาม
 เหมืองแร่เป็นการลงโทษ ทาสที่ถูกบีบคั้นกดขี่มาก ก็มีวิค เทเวสสถาน
 และคนใจบุญสุนทานเป็นทพง กคหมายเฮเธนส์ก็มีใช้ว่าจะละเลยไม่
 ให้ความคุ้มครองทาส ทาสมีสิทธิร้องฟ้องไ้เหมือนคนไทย และใคร
 ทำอันตรายทาสถึงแก่ชีวิต บ้านเมืองก็พิจารณาลงโทษเสมือนทำ
 พลเมืองคนหนึ่งถึงแก่ชีวิต และถ้าอันตรายนั้นเกิดแต่ความทารุณ
 โหดร้ายของนาย นายก็ต้องไ้รัยโทษ เช่นถูกเนรเทศและลงโทษ
 ทางศาสนาเป็นต้น แม้ว่าเมื่อทาสค่านาย ญาติพี่น้องหรือคนใน
 ครอบครัวนายจะลงโทษทาสผู้นั้นโดยพลการไ้ไ้ไ้ ต้องส่งตัวไ้

บุคลากรพิจารณาโทษตามกฎหมาย ทาสคนใดมีหลักฐานพอเพียงที่
จะทนอยู่ไม่ได้ ก็มีสิทธิร้องเรียนให้นายชายคนให้คนอื่นต่อไป และ
เมื่อทาสเรียกร้องความเป็นไทย กฎหมายก็ยอมให้มีทนายและมีที่
พำนักรอเสียจนกว่าจะตัดสินความได้ค ^๕ อนึ่งยังมีวิธีการข่มขู่กันพวกทาส
ก่อนการลงอาญา ^๖ โดยวิธีแยกพวกทาสชาติเดียวกันมาเลี้ยงดูกัน
ไว้ห่าง ๆ กัน บางทีก็มีการจองจำไม่ให้หนีไปได้ พวกที่ลุดหนี
ไปหนึ่งแล้วก็ต้องถูกติดตามเพื่อช่วยให้จับได้ง่าย นอกจากนั้นยังมีสนธิ
สัญญาระหว่างวัดตกลงช่วยกันจับทาสที่หนีข้ามแดนส่งคืนที่เดิม และ
มีสัญญาตกลงระหว่างบุคคลในอันที่จะช่วยเหลือซึ่งกันไม่ให้ทาสหลบ
หนีไปได้ง่าย ๆ

การพ้นจากเป็นทาส

ทาสอาจซื้อความเป็นไทยของตนได้ด้วยการรับส่วนตัว (Pe-
culium) โดยทำความตกลงกับนาย และอาจไต่ปล่อยให้เป็นไทย
ตามพินัยกรรม หรือในระหว่างที่นายมีชีวิตอยู่ นายก็ปลดทาสได้โดย
ประกาศตามโรงละครคอน โรงศาล หรือสถานสาธารณะอื่น ๆ หรือ
จากข้อในทเขียนล้ำมโนครว ในสมัยก่อนมา มีการยอมให้ทาสเป็นไทย
โดยขายหรือถวายวัด อันเป็นการกระทำที่ช่วยให้ทาสเป็นไทยแก่ตัว
ไม่ใช่เป็นทาสของวัด ^๗ บางทีก่อนจะพ้นเป็นทาสได้ก็ต้องมีข้อผูกพันให้
หยุดต่อไปกับนายเก่าหรือผู้ใดผู้หนึ่งที่นายเลือก ^๘ นานเท่าที่กำหนดให้

บ้าง ตลอดจนชีวิตบ้าง หรือจะต้องทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดเป็นพิเศษ บ้าง เงินค่าจ้างหรือสิทธิในทรัพย์สินสมบัติเดิมก็อาจถูกยึดไว้ด้วย เมื่อเป็นไทยแก่ตัวแล้ว คนผู้นั้นมีความสัมพันธ์กับรัฐบาลเป็นคนมาตั้งหลักแหล่ง และมีความสัมพันธ์กับนายงานลูกจ้าง ดังนั้นงานจึงอยู่กึ่งกลางระหว่างความเป็นทาสและเป็นไทยสมบูรณ์ หากผู้ที่ไปปล่อยพ้นจากเป็นทาสนั้นผาผันไม่ปฏิบัติหน้าที่อันมีต่อผู้อุปการะของตน ก็ถือว่ามีความผิดต้องถูกฟ้องตามกตหมาย และถ้าทางการพิจารณาเห็นว่าเป็นผู้ผิดก็จะถูกลงโทษให้ตกเป็นทาสอีกครั้งหนึ่ง คนที่พ้นจากเป็นทาสเหล่านั้นมีโอกาสได้เป็นพลเมืองของรัฐอย่างสมบูรณ์โดยวิธีเดียวกับชาวต่างประเทศ คือในเมื่อที่ประชุมราษฎรจำนวน 6,000 คนลงมติให้แม้กระนั้นมติทางการเมืองอาจไม่เรียบร้อยนักก็ได้ ส่วนทาสที่ได้ทำประโยชน์สำคัญให้แก่บ้านเมือง เช่นพวกที่เขารบ ที่อาณินเซ (Arginusae) และที่เซโรนี (Chaeronea) ได้รับความยินยอมให้เป็นพลเมืองกรีกในชั้นที่เรียกว่าเพลเทียนส์ (Plataeans) ที่นั และแม้กระนั้นเช่นนั้น การก็ยังสงวนสิทธิพลเมืองบางอย่างไว้บ้าง คงให้สิทธิเต็มทีแต่แก่คนชั้นลูกของคนพวกนั้นที่เกิดแต่แม่ที่เป็นหญิงกรีกเท่านั้น ทาสที่ได้ปลดเป็นไทยในกรุงเอเธนส์จึงมีจำนวนไม่สู้มากนัก

ความคิดเห็นบางประการในเรื่องทาส

เป็นที่ชายกันหย่ว่าอาริสโตเติล ถือการทาสเป็นสิ่งจำเป็นและจำเป็น และถ้าหยู่ด้วยกันอย่างเที่ยงธรรมแล้ว นับว่าเป็นประโยชน์ก็

ด้วยกันทั้งสองฝ่าย อันเป็นความคิดเห็นที่ถูกต้องในแง่การเมืองเมื่อพิจารณาความเป็นไปในสมัยนั้น มีคติพจน์ได้จากหนังสือชุดเศรษฐศาสตร์ (Economics) ของอาริสโตเติลว่า “ไม่ขัดใจกันก็ไม่สนิทชิดชอบกัน” (No outrage, and no familiarity) ความเห็นอีกข้อหนึ่งของอาริสโตเติลมีว่า ควรจะให้ทาสมีหวังได้รับความเป็นไทยเป็นรางวัลตอบแทนการทำงาน ส่วนปลาโตทำหน้าที่คนกรีกมีทาสเป็นคนกรีกด้วยกันอย่างรุนแรง แต่ในหนังสือจดหมาย ปลาโตยอมรับว่าการทาสเป็นสิ่งจำเป็นแม้ว่าจะน่าละอาย และให้คำแนะนำแก่พวกนายทาสให้พยายามจัดการให้ทาสเชื่อชาติต่าง ๆ ได้ให้รู้ร่วมกัน และให้ประพฤติต่อทาสอย่างละมุนละม่อม แต่ทั้งที่ทำการทารุณต่อพวกทาสเช่นนั้น ปลาโตก็ยังสนับสนุนให้คนเหยียดหยามชั้นวรรณะของพวกทาสเป็นส่วนรวมด้วย หลักจริยวิทยาของกรีกในสมัยต่อมาไม่มีใครได้เกี่ยวข้องกับเรื่องทาสนัก พวกสิสของเอพิคิวเร (Epicurean) ไม่ปรากฏว่ารู้สึกตะขิดตะขวงใจในการที่ได้นำพิกัดแรงของพวกทาสมาบำรุงความสุขสำราญและความสงบสุขให้ตน พวกด็อกสโตอิก (Stoic) เห็นว่าการเป็นไทยหรือเป็นทาสเป็นเพียงเหตุภายนอก ไม่สลักสำคัญอะไรในสายตาปรารถนา ความเป็นไทยไม่มีอะไรน่าหึงผยอง ความเป็นทาสก็ไม่มีอะไรน่าขุ่นเคือง หรือถ้าหากว่าตนไม่ได้จริง ๆ การค้าทาสขายก็เป็นช่องทางเปิดให้หันผันไปได้เสมอ ส่วนพวกกวีโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักประพันธ์บทละครคนสุหนาคักมีเล็งเห็นมนุษยนิยมเป็นไทย และย้ำ

เจ้าพนักงานปกครองเขารับงานชุดหนึ่ง ก็มักประกาศสงครามกับพวก
เซลอคส์ที่หนึ่ง เพื่อหาโอกาสค่าเสียโดยไม่กระทบกระเทือนทางศาสนา
มีหลักฐานยืนยันว่า ครึ่งหนึ่งพวกเซลอคส์ 2,000 คนได้พ้นจากทาส
เป็นการตอบแทนความดีความชอบในสงคราม และแล้วทั้ง 2,000 คน
นั้นก็ถูกลอยค่าตายหมด

— โรมัน —

ทาสสมัยโรมันผิดกับทาสสมัยกรีกมาก การทาสสมัยโรมันมี
วิธีการจัดแบ่งชั้นหย่างละเอียดละออยิ่งกว่าที่อื่นทั้งหมด การทาสสมัย
โรมันยุคโบราณก็แตกต่างกับยุคต่อมามาก ในยุคโบราณมีสมัยที่นาย
โณนาเคียงไปกักขฬ หรือมีฉะนั้นเมื่อนายมีทนามากจนทำไม้ไผ่ก็จัด
ทาสไปดูแลเป็นส่ว ๗ ในยุคโบราณนี้แม้ว่าชาวโรมันที่กินแคนไกล์
เคียงในแหลมอิตาลีและไคซเลเยสีกเป็นทาส แต่ก็นำมาใช้เป็นทาส
จำนวนไม่มากเท่าไร ต่อมาเมื่ออาณาจักรโรมันทำสงครามขยายเขต
แคนและเสียผู้คนพลเมืองไปมาก จึงต้องริบชเลเยมาใช้เป็นทาสมาก
ขึ้นทุกที คอนปลายสมัยประชาธิปไตยและกันสมัยราชอาณาจักร ใน
เอปิร์ส (Epirus) มีการขายชเลเยจำนวน 150,000 คน ชเลเยสีกที่
อาเค (Acquae) เซ็กซ์เคีย (Sextiae) และแวลเซลล์ี (Vercellae)
เป็นพวกทวกัน 90,000 คน และพวกชิมบรี 60,000 คน ชัซาร์ขาย
ชเลเยสีกในกอลครึ่งเคียวถึง 68,000 คน แต่ทาสไม่เหมาะที่จะเป็น

พลเมือง จึงเกิดการเบียดตลาดซื้อขายทาสขึ้น และการไต่ทาสมา
ก็เสื่อมลงจากชัยชนะลึกหย่างในคโยรานมาเป็นการค้าขาย พวก
โจรสลัดขายทาสเป็นจำนวนมากที่เดโลส (Delos) ซึ่งเป็นตลาด
สินค้าทาสใหญ่ และการขายทาสจะทำกันหย่างลับ ๆ หลังจากชัย
ชนะของปอมเปย์ ในโรมก็มีสินค้าทาสส่งมาเป็นประจำจากอาฟริกา
สเปน และกอล และประเทศในเอเชีย เช่น บิทธิเนีย (Bithynia)
กาลาเซีย (Galatia) คัปปาโดเซีย (Cappadocia) และซีเรีย
(Syria)

นอกจากนี้ ยังมีทาสประเภทอื่น ๆ โทสหย่างทำให้คน
ต้องโทสตกเป็นทาสและต้องทำงานหนักตามข้อแ่หรือเหมือง แต่เดิม
พ่อแม่ก็ขายลูกเป็นทาสได้ เจ้าหนกก็คลกหนกที่ไม่สามาถชำระหนี้
เป็นทาสหรือส่งไปขายนอกเมืองได้

งานที่พวกทาสต้องทำ

ทำเนียบโรมัน ก็มีทาสสาธารณะและทาสส่วนบุคคลเช่นเดียวกับ
กรีก เดิมทีเกี่ยวกับการงานทางเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองใช้คนที่เป้นไทย
แก่ตัวทำ แต่ต่อมางานชั้นต่ำ เช่นคนเก็บหนังสือ คนรับใช้ในโรง
สาล คนรับใช้ในเรือนจำ คนรับใช้ในวัด ใช้ทาสทำทงนั้น งาน
เทศบาลส่วนมากก็ใช้ทาส เช่นงานล้างถนน ชำระท่อ หรือจึกหน้า
ใช้สอย งานทั้งสองจำพวกนี้เป็นภาระของพวกทาสไม่เพียงในกรุงโรม

มักเลือกจากทาสทมิฬเชื้อชาติเป็นนักรบเช่นพวกซามไนท์ (Samnites) พวกกอล (Gauls) และพวกชาวเธเรซ (Thracian) เป็นต้น พวกนักทกระบะของ และต่อสู้กับศัตรูร้ายให้คนทมิฬมีคุณสมบัติการเป็นล่าเป็นสันแล้วให้เข้า ส่วนเจ้าของบางที่เป็นคนชั้นสูง

มีตัวอย่างมากมายที่แสดงว่าบ้านชาวโรมันที่มั่งคั่งมีทาสยวียวามากมายเช่นชาวโรมันผู้หนึ่งถูกฆ่าตายในบ้าน บ้านคาทาสที่หุบในบ้าน ขณะที่นายผู้หนึ่งถูกฆ่าจำนวนถึง 400 คน ถูกตัดสินประหารชีวิตหมดทุก ๆ ที่ประชาชนส่วนมากคัดค้านเต็มที่ คนไทยปลุกเป็นไทยในสมัยพระเจ้าเอากุสตุสคนหนึ่งมีทาสปรากฏในพินัยกรรม 4,116 คน บัญหาเรื่องจำนวนทาสทั้งหมดในกรุงโรมและอิตาลี เป็นปัญหาที่ยากมาก เพราะไม่สามารถหาจำนวนที่แน่นอนได้ นักประวัติศาสตร์ผู้หนึ่งได้ให้ความเห็นว่า จำนวนทาสในอาณาจักรโรมันในรัชสมัยพระเจ้าเคลาดิอุส มากเท่ากับจำนวนพลเมืองที่เป็นไทย แต่นักประวัติศาสตร์อีกผู้หนึ่งค้านว่า จำนวนดังกล่าวนั้นพอ เชื่อได้ว่าน่าจะถูกต้องสำหรับสมัยแรก ๆ แต่น้อยเกินไปสำหรับสมัยที่อ้างถึง และในสมัยตั้งแต่เมื่อทำสงครามชนะกรีก ค.ศ. 146 ถึงรัชสมัยพระเจ้าอาเล็กซานเดอร์ เซเวรุส (Alexander Severus) ค.ศ. 222-235 น่าจะมีจำนวนทาสเป็นสามเท่าจำนวนไทย และจำนวนทาสทั้งหมดในอิตาลีในสมัยพระเจ้าเคลาดิอุส คงจะมีประมาณ 20,832,000 คน

กคทหมาย.

ตามกคทหมายโรมันโบราณ ยอมให้นายมีอำนาจสิทธิขาดเหนือ ทาสอย่างเต็มที่ถึงกับตัดสินความเป็นความตายได้ ทาสจะมีทรัพย์สินสมบัติใด ๆ ไม่ได้ทั้งสิ้น ทุกสิ่งทุกอย่างที่ทาสหามาได้เป็นของนาย ตามกคทหมาย แต่อย่างไรก็ตาม ที่ยุติจริง ๆ ก็ยอมให้ทาสมีทรัพย์สินส่วนตัวที่ยังเงินหามาได้หรือเก็บหอมรอมริบไว้ได้ หรือมีส่วนแบ่งในผลประโยชน์ที่ตนลงแรงบ้าง ทรัพย์สินส่วนตัวนี้เรียกว่า เปกเลียม (Peculium) นายจะทำสัญญาผูกพันเรื่องใด ๆ กับทาสไม่ได้ หรือจะฟ้องร้องว่าทาสเป็นขโมยก็ไม่ได้ เพราะสิ่งใดที่ทาสหยิบยกเอาไปไม่ถือว่าสิ่งนั้นหายไป ถือเพียงว่า เป็นการวางผิดที่เท่านั้น ทาสหญิงทาสชายอยู่ด้วยกันไม่ถือว่าสมรสกันตามกคทหมาย คงถือว่าสมรสอยู่กินด้วยกัน ซึ่งนายอาจปล่อยให้กระทำต่อไป หรือหยุกเลิกเสียเมื่อไรก็ได้ตามใจชอบ ฉะนั้นทาสจึงไม่มีโอกาสจะทำผิดกคทหมายชั่วตัว แต่ส่วนความรู้สึกทั่วไปของประชาชนพอจะอดลืมนอชวมากในเรื่องความสัมพันธ์ทางนี้ เพราะคำว่าฉวเมีย เป็นคำที่ใช้ในภาสากล่าวถึงทาสในละคอน แม้ในกคทหมายและคำจารึกที่หลุมฝังศพก็มี ทาสก็ยังอาจเข้าเป็นทหานหรือรับราชการถือว่ามีความผิดโทษถึงตาย ตามปรกติทาสจะให้การเป็นพยานไม่ได้ ใต้แต่โดยทรมาน แต่เมื่อนายถูกฟ้องร้องจะส่งตัวทาสของตนไปให้ทรมานพิสูจน์สอบสวนได้ หรือจะเรียกร้องให้ทาสของอีกฝ่ายหนึ่งพิสูจน์ก็ได้เช่นเดียวกัน และในการนี้ถ้า

ทาสต้องมาเก็บหรือถึงตายเฝ้าของไม่มีผิด ทาสจะกล่าวโทษนาย
ไม่ได้ นอกจากในคดีขี้สาวหรือล่วงประเวณีฉาวคณิน (ในประการ
หลังนี้รวมทั้งการขูกรุกสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วย) ต่อมา
เพิ่มความผิดฉาวกบด้วยอีกอย่างหนึ่ง ทาสที่ดกกล่าวหาจะร้องขอ
ความช่วยเหลือจากคนละชุมชนด้วยวิธีใด ๆ ไม่ได้ทั้งสิ้น อาณาทาง
กตหมายรุนแรงกับทาสผิดกว่าอัมคา

ความประพริตต่อทาส

ความจริงมีผู้ชมเชยความสนิทสนมเป็นกันเองระหว่างนายกับทาส
สมัยโรมันไม่ใช่น้อย คาโต (Cato) เคยดื่มเคยกินอาหารเหลว ๆ ร่วม
กับพวกทาส และยอมให้ลูก ๆ พวกทาสคนมกรรยาตน เพื่อให้
เกิดความรักใคร่ในครอบครัวของตน เลี้ยงแต่เฟื่องเลี้ยงหากำไรในการ
ติดต่อกับทาสทุกสิ่งทุกอย่าง เช่นยินยอมให้ทาสหยิงชายหยูกันด้วย
กัน โดยต้องเอาเงินส่วนตัวมาชำระให้เป็นต้น อันที่จริงจำนวนลูก
ที่เกิดแต่การให้ทาสหยูกันด้วยกันก็เป็นประโยชน์แก่นายมากพออยู่
แล้ว มีผู้กล่าวว่านายควรมีรางวัลให้ทาสหยิงที่มีลูกมากเลี้ยงอีก
ที่กินนอกกรุงของชาวโรมันแต่ละคนกว้างขวางจนเหลือสติปัญญา
จะรู้จักทาสได้ทั่วถึง แม้ว่าจะพยายามสักเพียงไรก็ดี การควบคุมจึง
ทำได้ยาก บางทีต้องใช้วิธีจำจองด้วย การจำจองนี้ไม่เพียงเฉพาะเวลา
ทำงานในนาเท่านั้น เวลานอนในที่พักกลางคืนก็ต้องตรึงตรา ทาส

พวกเขาทำงานในกรุงคอนซังจะมีชีวิตน่าอิจฉาเล็กน้อย โดยเฉพาะพวกเขาทำงานค้าขายให้นักหมุนเงิน แม้ในบ้านส่วนตัวในกรุงโรมจนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าโอวิด (Ovid) คนเฒ่าประยูรยังต้องล่ามโซ่ไว้ ทาสฝ่ายปรนนิบัติรับใช้นั้นพวกทวิโปรคปรานของนายเป็นพวกสหายที่สุด และอาจใช้อิทธิพลชักจูงนายได้บ้าง จึงมักมีคนที่ต้องการความช่วยเหลือสนับสนุนประจบประแจงให้ของกำนันน้อย ๆ ที่นายกับทาสรักใคร่กัน ด้วยน้ำใสใจจริงก็ย่อมต้องมีบ้าง ทวิอย่างเช่นเรื่องทาสสแดงความจงรักภักดีต่อนายทวิการยอมตายแทนในสงครามกลางเมือง อันเป็นเรื่องเลื่องลือรูงกันไม่น้อย พวกทาสที่ไม่ได้รับใช้ใกล้ชิด คือพวกใช้ทำงานนอกบ้าน เช่นดูแลเรือเฝ้าเรือน ทำงานในโรงงาน หรือเป็นเสมียนทำบัญชีค้าขาย คอนซังมีอิสระไปไหนมาไหนได้สะดวกกว่าพวกอื่น ทาสจำพวกแม่สื่อและครูสอนกระบะของและต่อสู้กับสัตว์ร้าย ถือเป็นพวกชั้นต่ำและลำบากกว่าพวกอื่นทั้งหมด โทสขนาดเข้าที่นายลงทันทีก็คือ โยบรายตัว หรือไล่ออกจากบ้านไปทำงานหนักตามไร่ในบ้านนอก โทสขนาดหนักกว่านั้นก็คือ ทำงานในโรงไม้ หรือตามเหมืองแร่ หรือขุดหิน พวกทาสที่ทำงานในเหมืองแร่ เปลือยตัวครึ่งท่อน ทั้งชายและหญิงถูกล่ามโซ่ และมีทห่านถือแซ่คม สมัยพระเจ้าเฮกตัสตุส มีขุนนางคนหนึ่ง โยนทาสที่ทำผิดเพียงเล็กน้อยหรือโดยบังเอิญลงบ่อปลาให้ปลาแลมเปรย์กิน (lamprey, เป็นปลาจำพวกปลาหลดปลาไหลหรือปลากะติง) คาโตก็ยังได้แนะนำกสิกรโรมันให้ขายวัวแก่ ๆ และ

ทาสแก่ ๆ เลีย รวมทั้งที่เจ็บช่วยด้วย ทาสที่เจ็บหนักทำงานไม่ไหว
พวกโรมันมักเขาไปปล่อยไว้ที่เกาะเอสกลาปิอุส (Aesculapius) ใน
แม่น้ำไทเบอร์ ต่อมาพระเจ้าเคลอติอุสจึงได้ออกกริสตีกันว่า ทาส
ที่เขาไปทิ้งเกาะนั้นแล้ว ถ้าหายป่วยไม่ให้นายเขากลับมาใช้อีก

แม้ทาสโรมันจะไม่ถูกข่มขู่คุกคามให้เชื่อถ้อยฟังคำหยาบเสมอ
อย่างพวกเชลยของชาวสเปน แต่จำนวนมากมายของทาสโรมัน
เป็นข้อเกอติอันตรายได้เสมอ อาณาเขตประหารชีวิตทาสเป็นเครื่อง
พิสูจน์ให้เห็นความเกรงขามอย่างนี้ ในประวัติศาสตร์โรมันมีเรื่องทาส
ก่อการประทุรร้ายหลายหน และบางครั้งก็เกิดการกบฏที่น่ากลัว
ยิ่งนักทีเดียว ก็ยังทำให้ทาสทวีจำนวนขึ้น และเป็นที่น่าหวาดกลัว
ยิ่งนัก การใช้ไทยทำงานไม่เป็นที่นิยม คนไทยโคททั้งหลายยังคงเห็น
ว่า ให้ทาสทำงานดีกว่าไทย นอกจากในค่ายกันการและในโอกาส
ทำงานใหญ่เป็นพิเศษบางครั้ง ซึ่งขาดเหลือความสามารถของทาส
ประจำชนบทนั้น ๆ ไทยที่ทำงานตามที่คนไทย ๆ ค่อย ๆ หายไป
และมีทาสเข้ามาแทนเป็นฝูง ๆ ในเกาะซิซิลีครั้งหนึ่งทาสทำงานหนัก
ที่สุด ทั้งในเกาะเองจึงเป็นที่ ๆ พวกทาสได้ก่อการกบฏเป็นครั้งแรก
การก่อการไม่สงบเมื่อ ค.ศ. 133 ก็ยังทำการปราบปรามด้วย
ความขากล้ายากมาก ต่อมามีการจลาจลที่บางภาคในอิตาลี การ
กบฏครั้งที่ 2 ในซิซิลี ต่อมาอีกไม่ช้าสงครามทาสก็เกิดตามมาอีก
มีพวก คิเคบะของ และต่อสู้ กับสัตว์ ร่วมอยู่ในหมู่ ก่อการ ระเบิดสาย

ทวย ในสงครามกลางเมืองก็มีพวกนี้ร่วมอยู่ทั้งสองฝ่าย พวกที่ค่า
ชีวิตก็ได้พวกที่กระบระของนี้หอมล้อมไปยังคาพิทอล (Capitol) อัน
โตนี ออกทาวีส และ เซกส์ทุสไปอุสก็จ้างพวกนี้ช่วยรบใน
สงครามกลางเมืองครั้งที่สอง และพระเจ้าเฮอกลุสทงจารึกไว้ว่า
พระองค์ทรงมอบตัว ทาสคืนให้นายไปลงโทษในสถานที่หลบหนี และถือ
ชาวอิทาลิอันเป็นจำนวน 30,000 คน

อย่างไรก็ตามผู้เปรียบเทียบการทาสกรีกและโรมันแล้วอธิบายว่า
ทาสชาวโรมันได้เป็นไทยสทวกตายดีกว่าทาสกรีกมาก เพราะว่า
“ไม่มีทาสโรมันคนไหนจะสิ้นหวังเป็นไทยแก่ตัวรวมทั้งเป็นพลเมืองของ
รัฐด้วย” การให้ทาสเป็นไทยตามกฎหมายมี 2 วิธี คือวิธีสามัญกับ
วิธีพิเศษ การที่ทาสได้เป็นไทยโดยวิธีสามัญ มี 4 โอกาส คือ 1)
โดยรับเป็นลูก ซึ่งมีน้อย 2) โดยทำพินัยกรรม 3) โดยแจ้งทเบียน
สำมะโนครัว ซึ่งใช้น้อยที่สุด และ 4) โดยปล่อยในที่ประชุม ซึ่ง
เป็นวิธีมีค่าที่มาก นั่นคือ นายจับตัวทาสมาหมุนแล้วกล่าวว่า
“Liber esto” (เจ้าเป็นไทย) ต่อหน้ากลุ่มคน แล้วนายหมวด
จะตีทาสผู้นั้นด้วยไม้ ส่วนการปล่อยทาสตามวิธีพิเศษนั้น นายเพียง
แค่แสดงความจริงให้ปรากฏอย่างหนึ่งอย่างใด อาจจะโดยเขียน
หนังสือ หรือคำพูด หรือให้ทาสสวมหมวกเครื่องหมายความเป็นไทย
(Pilius or cap of liberty) หรือจะเป็นวิธีการอื่นอันมีความสำคัญ
พอเพียงที่จะแสดงความจริงใจให้ความเป็นไทยแก่ทาสหรือจะใช้วิธีมอบ

ให้ทำสัญญาเป็นพลเมืองลูกหลานในบ้านก็ได้ การปล่อยทาสให้เป็นไทย
วิเศษเสียนั้นไม่สู้สมบูรณ์นัก และมีน้อย บางคนเมื่อเข้าใจว่าตนเป็น
ไทยแล้ว แต่กคหมายยังถือว่าตนทาสหย่อนตายและไม่สามาถทำ
พินัยกรรมหรือหยิบยกทรัพย์สินส่วนตัวให้ใครได้

ทาสที่เป็นไทยแล้ว นอกจากกคหมายจะให้เป็นอย่างอื่น ต้อง
ถือว่าเป็นลูกจ้างของนายอยู่ และทั้งสองฝ่ายมีความผูกพันกันฉันท์
ลูกจ้างนายจ้าง ข้อผูกพันทำนองนี้ แม้จะเป็นทาสของวัด ของเมือง
ของวัด หรือของบริษัทรูปใดที่ปล่อยเป็นไทยแล้วก็ถือเป็นเช่นเดียวกัน
ทาสที่เป็นไทยใช้ชื่อของนายเดิมได้ และถือว่ายังเป็นหนี้ในความ
ช่วยเหลือเกื้อกูลของนายอยู่ หากทาสที่ได้เป็นไทยคนหนึ่งคนใด
ละเลยหน้าที่ดังกล่าวจะต้องถูกลงโทษอย่างหนัก จนกระทั่งเสียความ
เป็นไทยก็ได้ นายอาจวางเงื่อนไขไว้ว่าจะให้ทาสเป็นไทยโดยต้องอยู่
ในบ้านนายต่อไป หรือรับใช้งานทั่วไป หรือทำงานพิเศษอย่างหนึ่ง
อย่างใด หรือเสียเงินให้ก็ได้ แต่ต่อมาราวต้นคริสต์ที่ 1 ก่อนคริสต์
กาลได้จำกัดเงื่อนไขที่เวลานั้นเสีย และข้อจำกัดนี้ได้ใช้เป็นแนวปฏิบัติ
ต่อมา เมื่อทาสที่เป็นไทยแล้วตายลงโดยไม่มีทายาทและไม่ได้ทำ
พินัยกรรม นายเดิมขณะนั้นเป็นผู้อุปการะจะได้รับทรัพย์สินสมบัติต่อไป
และถ้าหากจะทำพินัยกรรม ก็สามารถยกสิทธิทรัพย์สินให้ผู้อื่นได้เพียงครั้ง
หนึ่งเท่านั้น อีกครั้งหนึ่งต้องตกเป็นของผู้อุปการะ ทาสที่ได้เป็นไทย
และลูกยังไม่ได้สิทธิเป็นพลเมืองโรมันครบถ้วน จนกว่าจะถึงสามชั่ว

คน คือชนเหล่านั้น จึงจะเป็นพลเมืองโรมันได้สมบูรณ์ เชื้อสายทาส
จึงกลายเข้ามาอยู่ในชาวเมืองดังนี้

นายมักได้กำไรทางการเงินในการปล่อยทาสให้เป็นไทย เพราะ
ปล่อยทาสคนหนึ่งก็ได้เงินค่าชดใช้ซึ่งทำให้สามารถซื้อทาสมาแทนได้
คนหนึ่ง และในขณะเดียวกันก็ได้จ้างอีกคนหนึ่ง ถือได้ว่าทาสมี
สิทธิในทรัพย์สินส่วนตัวทาสที่ขยันขันแข็งจะซื้อความเป็นไทยได้ภายใน
6 ปี พระเจ้าเฮอกลุสจึงทรงริเริ่มการปล่อยทาสเป็นไทยมาก ๆ
อย่างยิ่ง คงเป็นเพราะทรงเห็นว่าการมีพลเมืองใหม่รวดเร็วให้ฐานะ
ของประเทศไม่มั่นคง และได้ขังมอขนโยบายนี้ให้แก่กษัตริย์สืบราช
สมบัติต่อมาว่าลึกไว้ด้วย ใน ค.ศ. 3 มีกฎหมายห้ามการปล่อย
ทาสเป็นไทยโดยนายที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี หรือทาสอายุต่ำกว่า 30 ปี
ยกเว้นแต่กรณีพิเศษขางราย ต่อมาใน ค.ศ. 7 มีกฎหมายอีกฉบับ
หนึ่ง กำหนดจำนวนทาสที่นายคนหนึ่ง ๆ จะปล่อยเป็นไทยได้โดย
พินัยกรรม แม้ว่าทาสยี่สิบหรือทั้งหมดจะมีอยู่เท่าไรก็ตาม จะปล่อยเกิน
100 คนไม่ได้ ในสมัยการปกครองอย่างราชอาณาจักรนั้น ฐานะอันคา
ทาสที่เป็นไทยก้าวหน้าขึ้นมาก ได้เป็นทาสชั้นมีเกียรติ และเข้าอยู่
ในสภาเซเนต ย่างก็ได้ตำแหน่งในทางปกครองตามหัวเมือง และได้
ตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ในราชสำนัก ซึ่งทำให้ได้แต่งตั้งเป็นหัวหน้า
หน่วยราชการทางปกครองด้วย ชั้นต่ำลงมาก็ได้เข้าทำงานฝ่ายป
ครองชั้นรองลงไป หรือประจำในกองพลในกรุง หรือประจำในกอง

ที่พบก จะเห็นได้ว่า เมื่อเริ่มนิยมใช้แรงงานคนที่คนไทย พวกทาส
ที่ได้เป็นไทยนี้ ล้วนเข้าทำการค้าและอาชีพอื่น ๆ นอกจากนั้น
บางคนยังได้มีชื่อในทางหนังสืออีก เช่นติโร (Tiro) คนเขียน
หนังสือของซีเซโร (Cicero) ไฮยีนัส (Hyginus) บรรณารักษ์ของ
พระเจ้าเอากุสตุส นอกจากนั้นก็มี ลิวิอุส อันโดรนิคุส (Livius
Andronicus) เซซิลิอุส (Caecilius) สตาติอุส (Statius) เทเรนเซ
(Terence) ปุบลิลิอุส ไชรุส (Publilius Syrus) เฟดรุส (Phaedrus)
และเอปิกเตตุส (Epictetus)

ในคริสต์ศตวรรษที่ 2 ปรากฏว่า การทาสได้เปลี่ยนแปลงไปมาก
ทั้งแนวความคิดและทางกฎหมาย เซเนกา (Seneca) เป็นผู้เสนอ
หลักเหตุผลและหลักมนุษยธรรมในเรื่องนี้ จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 2 จึงได้
เป็นสมัยที่สลัสมได้ชัยชนะอย่างเด็ดขาดทั้งในเรื่องนี้ และเรื่องอื่น ๆ
.....ดิโอ คริโซสโตม (Dio Chrysostom) ที่ปรึกษาของพระเจ้า
ทรายานุส (Trajanus) เป็นนักประพันธ์กรีกคนแรกที่ประมาณการทาส
ว่า เป็นการขัดต่ออกคัมชาติ นโยบายของประเทศก็ได้เปลี่ยนแปลง
ตามกันไปด้วย อาชีพทาสในโรมได้ถึงขั้นสุดแล้ว และพระราช
จักราชเองก็เข้าพระทัยคิดว่า ในกาลข้างหน้าการอุส่าหก็มิจะแพร่หลาย
จึงเตรียมการเลิกทาสเท่าที่จะทำได้ในเวลานั้น โดยวิธียกย่องทาส
ที่เป็นไทยแล้ว ให้ควมคุ้มครองทาสมิให้นายทารุโหดร้ายด้วย
และอำนวยความสะดวกในการปล่อยให้ทาสเป็นไทยตามกฎหมาย ทั้ง

รัชสมัยแห่งพระราชาราช และคติพจน์ของผู้บัญญัติกฎหมายก็เอน
 เอียงไปข้างให้เสรีภาพ การทวงขว้างหรือขายเด็ก และเอาเด็กมา
 เป็นตัวจำนำแทนหนี้สินก็ถูกห้ามขาด ต่อมาก็มีการห้ามมิให้คนที่เป็
 นไทยแก่ตัวขายตัวเอง ผู้ร้ายลักคนจะต้องถูกลงโทษถึงตาย ถูกหน
 ที่ไม่สามารถชำระหนี้ก็ได้รับความช่วยเหลือปลดจากแอกเจ้าหนี้ แม้ว่า
 ยังยินยอมให้มีการค้าทาสอยู่ แต่ห้ามการทารุณทักแซนทักขวิดเด็ก
 ชายและชายหนุ่มซึ่งเคยทำกันบ่อย ๆ ใครฝ่าฝืนจะต้องถูกเนรเทศ
 หรือถูกลงโทษถึงตาย ในการเลิกล้มล้างการค้าทาส ถ้าทาส
 คนใดถูกคืนให้ผู้ขาย จะต้องคืนพ่อแม่พี่น้องของทาสทั้งครัวเรือนให้
 ในการใช้ค่าในพันธินก็จะต้องเข้าใจว่าสมาชิกแห่งครอบครัวเดียวกัน
 จะแบ่งแยกไปตามคนรับมรดกต่าง ๆ กันไม่ได้ นอกจากนั้นกฎหมาย
 ยังช่วยเหลือสงวนทรัพย์สินส่วนตัวให้เป็นประโยชน์แก่ทาสอีกด้วย
 ซึ่งตามหลักยังถือว่า เป็นของนายอยู่ รัชสมัยให้ทาสสาธารณะมีสิทธิ
 ทำพันธินยกทรัพย์สินมาให้พวกพ้องใดครั้งหนึ่ง เจ้าของทาสส่วน
 ตัวก็ทำตามอย่างด้วย และบางทีก็ยอมให้มากกว่านั้น แต่ยังคงให้
 ยกให้ทาสร่วมนายด้วยกัน พระเจ้าชาเตเรียนได้ล้มเลิกอำนาจเหนือ
 ความเป็นความตายของทาสและอำนาจคุมขังทาสในคุกใต้ดินเสีย
 อันโตนิอุส บัซุสให้ลงโทษนายที่ค้าทาสของตัวตายเสมือนหนึ่งค้าทาส
 ของผู้อื่น ในรัชสมัยพระเจ้าเนโรบันดาเจ้าพนักงานผู้แยกครองได้รั
 บันชาให้รับคำร้องทุกข์ของพวกทาสที่ถูกนายทารุณ และกฎหมายอีก

ฉวยหนึ่ง^๑ที่ออกในสมัยเดียวกันหรือก่อนนั้นเล็กน้อย ห้ามไม่ให้พวก
 นายสังฆาสเข้าไปต่อสู้กับสัตว์ร้าย ม. เฮาเรอลิอุส (M. Aurelius
 (มาร์ค แอนโทนี)) ให้สิทธินายร้องฟ้องทาสได้ ทั้ง^๒ความสัมพันธ์
 ระหว่างนายกับทาส จึงหยุดใกล้สายคาของกฎหมายและมติมหาชนยิ่ง
 ขึ้น ทาสยังคงสาบานในศาลไม่ได้ และต้องถูกไต่สวนโดยทรมาน
 ตามเดิม แต่พระราชาราช และ ลูกขุนได้จำกัด การ ทรมานให้น้อย
 ลงแม้จะเป็นคดี สำคัญประการใด เมื่อนายประพฤติกผิดกฎหมาย ทาส
 อาจฟ้องร้องได้โดยมีทนายทำหน้าที่แทน การปล่อยทาสเนไทยค่อย
 สดวกยิ่งขึ้น และเงื่อนไขที่ขัดขวางการทำพินัยกรรมปล่อยทาสก็ถูก
 จำกัดลง เงื่อนไขที่ใช้หยุกก็ต้องแปลไปในทำนองที่เป็นประโยชน์ข้าง
 ปล่อยเป็นไทย พระราชาราชก็อาจพระราชทานความเป็นไทยได้
 โดยพระราชทานแหวนทองคำแก่ทาสด้วยความยินยอมของนาย และ
 การปฏิบัติตามกฎหมายให้มีสัตวชาติ (restitutio natalium) ทำ
 ให้ทาสผู้นั้นเป็นพลเมืองโดยสมบูรณ์

อิทธิพลคริสตศาสนา

คริสตศาสนาที่เข้ามาเผยแผร์ในอาณาจักรโรมันช่วยให้ความเป็น
 ใหญ่ของพวกทาสยิ่งขึ้นอีก ความรู้สึกที่เกิดแก่ศาสนานี้ไม่เพียงแต่
 ก่อความเมตตาการุณาท่อทาสเฉพาะในเวลาเท่านั้น แต่ยังเป็นต้นเหตุ
 ที่นำมาซึ่งการปลดปล่อยแอกโดยสิ้นเชิงในเวลาต่อมาอีกด้วย บาง

ครั้งมีผู้ค้านว่า ลัทธิคริสเตียนมิได้ย่อanamการทาสว่าเป็นความผิดทางสังคมหรือประสงค์จะให้เลิกเสีย แต่เราเห็นแล้วว่าการทาสเป็นส่วนสำคัญของระบอบการปกครองอาณาจักรโรมันมาแต่เดิม เมื่อได้ชัยชนะเพียงนี้แล้วหาจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงทั้งถอนเสีย จนหมดครกรากไหม้ ไม่ว่าจะเป็นระเบียบสังคมซึ่งกลมกลืนกันกับระบอบการปกครอง หรือความคิดเห็นทั่ว ๆ ไปซึ่งสืบเนื่องกันมา ความคิดเห็นนั้นย่อมจะโน้มน้าอมตามไปที่ละน้อยเอง ทั้งสังเกตเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงในนโยบายกตทหมายที่ออกใหม่ ๆ อันแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในความรู้สึกเรื่องทาสซึ่งดูไม่เกี่ยวข้อง กับคำสอนของ คริสตศาสนาโดยตรงเลย ส่วนหลักการแท้ ๆ นั้นยังรบกวนกันที่ไม่ได้ ถ้าขึ้นทำจะเกิดผลร้ายแรงยิ่ง ผลร้ายส่วนใหญ่ก็จะตกแก่พวกทาสนั้นเอง ก่อนที่ความมุ่งหมายดังกล่าวจะสำเร็จได้ จะต้องมัสังคมรูปใหม่ขึ้นมาเสียก่อน แต่ในระหว่างนั้นก็พอจะลดความชั่วร้ายต่าง ๆ ของการทาสลงเสียได้มากโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ทำให้นาย และ ทาสเข้าใจว่าทั้งสองฝ่ายมีหน้าที่ต่อกันอย่างไร และควบคุมความประพฤติที่สัดต่อกันโดยใช้อำนาจพระธรรมสอนใจ ทั้งนี้เป็นภาระของคริสตศาสนาซึ่งจะปฏิเสธไม่ได้ว่า ได้กระทำไปแล้วอย่างทีเพียงไร แม้ว่าพระในคริสตศาสนาเห็นพ้องกับนักปรัชญาสโตอิก (ลัทธิไม่ใช่ในความทุกข์ความสุข) แห่งสหัสวรรษที่ 2 ในข้อที่ว่า การทาสไม่ใช่เรื่องสำคัญในสายคาของศาสนาและศีลธรรมจรรยา แต่ท่านก็ได้ยอมรับความสมเพชเวทนา

คนพวกนี้หย่างจึงใจ แทนที่จะก่หมิ่นถ่มถั่วแกล่นกั๊งที่พวกสโตอิกเคย
 สแดงออกมาย่อย ๆ พระแห่งคริสต์ศาสนายังได้คักค้ำนการเพิ่ม
 จำนวนทาสเพื่อความสำรวบโง้อวความบ้านคนไทยคนโต คักค้ำน
 การละเล่นแบบให้คนสู้กันด้วยอาวุธหรือสู้กับสัตว์ร้าย และคักค้ำน
 การมอบหมายให้ทาส มีอาชีพ สแดงละคอน อันเป็นแหล่ง แห่งการเสีย
 คน ทางศาสนายังสนับสนุนการปล่อยทาสเป็นไทยและการไถ่ถอนพวก
 ซเลดด้วย อิทธิพลเหล่านี้เห็นได้จากร่างกตหมายของพระราชาริราช
 ที่เป็นคริสต์ศาสนิก ซึ่งคล้ายความเข้มงวดแห่งกตหมายทาสเกมิ
 ขางตอนลงไปมาก อิทธิพลคริสต์ศาสนาแรงกล้าในรัชสมัยพระเจ้า
 เรออดอซียุส (Theodosius) และแรงที่สุดเมื่อคราวพระเจ้ายุสทิเนียน
 (Justinian) ซึ่งร่างกตหมายใหม่ ความพยายามนี้ปรากฏอยู่ใน
 คำของพระองค์เองที่ว่า “Pro libertate, quam et fovere et tueri,
 Romanis legibus et praecipue nostro numini peculiare est”
 (ถ้าจะว่าถึงการมีเสรีภาพ การเมตตาปรานี ทั้งการสอคล้องและ
 ราชศรวแล้วก็ได้แก่กตหมายโรมัน และได้แก่พระ (ราชาริราช) ของ
 เราเป็นพิเศส) กตหมายยังคงปกติเสมอไม่รับรู้เรื่องการแต่งงานของ
 พวกทาส แต่พระเจ้ายุสทิเนียนโปรดให้ทาสที่เป็นไทยแล้วมีสิทธิสืบ
 ตระกูลต่อกันไป การแต่งงานระหว่างชายทาสกับหญิงไทยหรือระหว่าง
 ชายไทยกับหญิงทาสยังคงห้าม และมีโทษอย่างหนักต่อมาอีกนานใน
 ถานะพยานทาสยังถูกรรมาณไต่สวน และในถานะนักโทษยังถูกลงโทษ

หนักกว่าไทย ถ้าทาสกล่าวหาขายไปความผิดอื่นนอกจากคดีกบฏจะ ถูกเผาทั้งเป็น แต่เวลานี้ทาสอากร้องต่อกษัตริย์เรียกสิทธิความเป็น ไทยด้วยตนเองได้แล้ว ไม่ต้องมีนายผู้แทน ทาสหึงคงยังถือว่าไม่ หยู่ในสถานะที่จะมีผิดทางชั่วสาว แต่พระเจ้ายูลิเยนซึ่งสั่งให้ประหาร ชีวิตผู้ที่ข่มขืนฆ่าเราหึงทาส หรือหึงทาสที่เป็นไทยแล้ว หรือหึง ที่เป็นไทยแก่ตัวเองเหมือนกันทั้งนั้น นายที่ค่าทาสของตนตายจะต้อง ถูกลงโทษสถานค่าคนตาย นอกจากกระทำโดยไม่เจตนา พระเจ้าคอน สตันติน (Constantine) ซึ่งถือการทำทารุณกรรมหลายอย่างเท่ากับการ ค่าคน ถึงแม้ในรัชสมัยของพระเจ้าเฮออคคอสซูลก็ยังไม่ยอมให้มีการ ต่อสู้กันในสังเวียน แม้จะไม่สนับสนุนเป็นทางการก็ตาม กิลาเหล่านี ผู้เข้าแข่งขันถือว่าเป็นเกียรติยศ การต่อสู้ระหว่างคนกับสัตว์ร้าย มีต่อมาช้านานที่สุดจนถึงต้นรัชกาลพระเจ้ายูลิเยน ได้มีการปล่อย ทาสเป็นไทยใหม่อีกอย่างหนึ่ง คือจะต้องไปทำพิธีกันในโบสถ์โดยผู้ เป็นใหญ่ทางศาสนาร่วมด้วย และพระจะปล่อยทาสของท่านเองเป็น ไทยได้โดยเพียงแต่สละความประสงค์ออกมาเท่านั้น ทาสที่ขบถจะ ได้เป็นไทย ยกเว้นเฉพาะเงื่อนไข บางอย่างที่จำกัดไว้เพื่อป้องกัน การ ทุจริตหรืออชุกติมิ พระเจ้ายูลิเยนซึ่งลี้ภัยหนีจากโรมในกษัตริย์ ราชวงศ์ของพระเจ้าเฮอากุสตุสที่จำกัดอายุ นาย และทาส และ จำนวนทาสที่ปล่อย ให้เป็นไทยได้ ทาสที่เป็นไทยจะโดยวิธีใดก็ตามจะได้เป็นพลเมือง โรมันโดยสมบูรณ์ทันที นายเก่ายังมีสิทธิเป็นผู้อุปการะหุงต้ม เปรี้ยว ถ้าเด็กเล็กด้วยจะทำให้ยอทัตต่อการปล่อยทาสให้เป็นไทย

การกลายเป็นไพร่

เมื่อทาสพวกอื่นได้ความเป็นไทย กันด้วยวิธีต่าง ๆ นั้นพวกชั้น
ก็มกรหาได้ด้วยไม่ ยังมีชั้นวรรณะอีกชั้นหนึ่งซึ่งไม่แตกต่างกับทาส
นัก เรียกว่าไพร่ (serf) ต้นเค้าที่ทำให้กลายมาเป็นชั้นวรรณะชน
ได้มีเหตุผล 4 อย่าง ซึ่งควนสังเกตไว้คือ

1) เมื่อชาติโรมันต้องหยุดรุกรานขยายเขตแดน ทาสชเลเย
ที่เคยจับได้ครั้งละมาก ๆ ชาติมีน้อยไป จึงหยุดเมื่อคนป่าเถื่อนรุกราน
อาณาจักรโรมันในตอนต้นคริสต์ที่ 8 ก็จับชเลเยไว้ได้ไม่บ่อย และ
ชเลเยเหล่านี้เมื่อไม่ไ้เกณฑ์ไว้ใช้ในกองทัพก็ใช้ทำงานกลีกรรม หรือ
รับใช้งานบ้าน แต่อย่างไรก็ดี สินค้าทาสซึ่งเคยเข้ามาเป็นคราว ๆ
ลดน้อยลงไปมาก ทาสที่มีอยู่แต่เดิมจึงมีราคาแพงขึ้น ทุกบ้าน
ต่างก็หวงแหนเก็บทาสที่มีอยู่แต่เดิมไว้ไม่ให้หมดไป ดังนั้นการเลิก
การค้าทาสพายนอกก็ทำให้การค้าทาสภายในเลิกไปด้วย นี่เป็นเหตุ
ทำให้ทาสต้องติดอยู่กับครอบครัวและที่ดินของนาย

2) เมื่อทาสมีน้อยลง การงานต่าง ๆ ก็กลับมาใช้คนที่เป้น
ไทยทำอีก การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ปรากฏตั้งแต่คริสต์ที่ 2 เป็นต้นมา
ราชอาณาจักรไทยทำงานงานสวน ตัวตำแหน่งสูงก็ใช้คนที่เป้นไทย
แล้วทำ สิลปวิทยาชั้นสูงเช่นแพทย์ ภาษาศาสตร์ และช่างเขียนก็
ตกอยู่ในมือของคนที่ได้เป้นไทยแล้วและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชา ทาม
โรงงานต่าง ๆ ซึ่งแต่เดิมคนมั่งมีเป้นเจ้าของและใช้ให้ทาสทำก็มีพวก

คนที่ทำงานรวมกันทั้งบริษัทแข่งขัน ยิ่งงานกลไกก็ยิ่งปรากฏว่ามีคนที่คนไทยแก้ตัววิจัยทำทวชน

3) การที่พวกคนที่ไ้รยความเ็นไทย ร่วมมีอกัน ประกอบการอาชีพต่าง ๆ นทำให้อาชีพเหล่านั้น ตกเป็นงานประจำ ของคนแต่ละคน และรียช่วงสัสมรตกกันเป็นงานประจำของตระกูลแต่ละตระกูล อันคไม่ต่างกับการแบ่งชั้นวรรณะของชาวตะวันตกก็มากนัก ซึ่งต้องทำเช่นนี้ ก็เพื่อที่จะต่อต้าน การรุกรานของ ชนชาติอื่น ด้วยความมั่นคงเข้มแข็งภายใน รักษาระเบียบภายใน สร้างความขยันขันแข็ง และประกันรายได้ของรติไว้ เสรีภาพส่วนบุคคลต้องเสียสละไปในคร้งนี้มาก แต่ก็ไ้รยสาผลประโยชน์อันสำคัญยิ่งกว่าไว้ไ้มาก แต่วิธีการนี้ก็ทำให้คนยังคัคนเองและบันชาการงานของคนเองไ้่น้อยลง ก็ทำให้คนเหล่านั้นไม่แตกต่างกับทาสไปเท่าไร ทั้งนี้ทาสพวกหนึ่งและไทยที่เป็นคนไ้ใช้ตามบ้านและคนงานตามโรงงานอีกพวกหนึ่ง สองพวกนี้กลายเป็นไพร่ (serf) ไปโดยไ้ไม่รู้ตัว

4) ส่วนพวกทาสที่ไ้ทำไรไ้ดินนอกเมือง การเปลี่ยนเกิดขึ้นเนื่องแต่ปะปนไปกับพวกกัมกรทำนา (coloni) พวกกัมกรทำนาแต่เดิมเป็นไทยที่เข้าที่ดินและทำสัญญาว่าจะเสียค่าเช่าเป็นรายปี หรือเป็นพืชผลที่ไ้จากนาส่วนหนึ่ง ต่อมาถึงศตวรรษที่ 4 คำว่ากัมกรทำนา หมายถึงคนทำไรไ้ดินที่แม้ตัวเป็นไทยแต่ต้องคักคักอยู่กับที่ดิน ลูกหลานต่อ ๆ มาก็ต้องเป็นเช่นเดียวกัน นักลายเป็นถาณะธิดาของ

ชาวนาโรมันส่วนมาก คนชั้นกษัตริย์ทำนาจริงประกอบขึ้นมาด้วยคน
ทำสัญญาเช่านาที่มีหนี้สินติดค้างมาก และผูกมัดอยู่กับที่ดินถาวรเป็น
ลูกหนี้พวกหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากชาวชนต่างชาติที่อพยพมาตั้งหลัก
แหล่งในที่ดิน พวกหนึ่ง พวกเจ้าของที่ดินเล็ก ๆ น้อย ๆ และคน
จนอื่น ๆ ที่สมัครใจเป็น เพื่อเกื้อหนุนฐานะของตน อีกพวกหนึ่ง คน
พวกนี้เสียพืชผลที่ได้ส่วนหนึ่งให้แก่เจ้าของที่ และเสียแรงงานทำ
งานในที่ดินส่วนที่เจ้าของกันเอาไว้ กตหมายก็ไม่ได้ยื่นมือเข้ามาเกี่ยว
ข้องกับคนพวกนี้จนกระทั่งถึงคริสต์ 4 เมื่อทางรวัดเกิดมีความต้องการ
รายได้และต้องการเกณฑ์กำลังทหารขึ้น จึงได้จัดให้เจตทเบียนสามโน
ครัวพวกนี้ทำนาเหล่านี้ให้เสียภาษีแก่รวัด และเจ้าของที่ดินต้องรับ
พืชสอยและเสียภาษีให้ ในสมัยพระเจ้าคอนสตันตินถือว่าพวกนี้
เหล่านี้ก็ถูกผูกมัดกับนาตลอดไป ถ้าหนี้จะต้องถูกจับมาลงโทษ ถ้าใคร
รับไว้จะไม่เพียงแต่ต้องส่งคืนเท่านั้น จะต้องมีโทษด้วย ผู้ชายจะแต่ง
งานนอกเขตที่ดินของเจ้าของไม่ได้ และถ้าขึ้นไปแต่งงานกับผู้หญิงที่
เป็นของเจ้าของอื่นก็ต้องแยกกันอยู่ ลูกที่เกิดมาก็จะต้องแบ่งกัน
ระหว่างที่ดินทั้งสอง ลูกหลานของกษัตริย์พวกนี้มีฐานะเช่นเดียวกับพ่อ
แม่ และไม่มัววันหลุดพ้นจากข้อผูกพันไปได้ ในคริสต์ 5 กตหมาย
ให้กษัตริย์ทำนาที่มาเป็นโดยใจสมัครติดอยู่กับที่ดินเป็นเวลา 30 ปี นาย
ลงโทษก็การทำนาได้พอประมาณ นายจำใช้ตรวนพวกที่พยายามหนี
ได้ แต่พวกนี้มีสิทธิร้องฟ้องได้ ถ้าหากนายเรียกต้องผลประโยชน์

หย่างอยุ่คิมหรือทารุโหดร้าย นายจีนราคาค่าเช่าหรือเรียกแรงงานเพิ่มอีกไม่ได้ พวกเขามีสิทธิจะมีทรัพย์สินของตนเองแต่จะหยียกให้ใครโดยนายไม่ยินยอมอนุญาตไม่ได้ พวกเขาก็ทำนาเหล่านี้นึงเป็นไทยแต่ชื่อ ส่วนถานะไถ่ไปข้างกิ่งทาส หลายคนกล่าวว่าพวกนี้ไม่ใช่ชนไถ่ คือทาสนั่นเอง แต่ก็กล่าวเกินความจริงไป ถานะก็มีการทำนาไม่หนักหนาเลย ไม่ต้องถูกรักรับกรวยอย่างไร เป็นถานะก้าวหน้าคืบจากถานะทาสทำงานหนักนอกบ้าน แต่ก็มีความละม้ายคล้ายคลึงกัน ย่างระหว่างมีการทำนา และ ทาส ซึ่งทำให้กลายเป็นพวกเดียวกันได้ในเวลาต่อมา

นอกจากมีการทำนาก็มีทาสอีกจำพวกหนึ่ง ซึ่งทำงานในนาของนายที่หยู่ไกลออกไปจากเมือง มีมากในสหัสที่ 4 นายมักแบ่งทนายบางส่วนให้ทาสพวกนี้อาศัยอยู่และเกี่ยวข้องกันโดยมีเงื่อนไขคล้ายคลึงกับมีการทำนา พวกนี้คล้ายกับมีการทำนามาก กล่าวคือ มีครอบครัวของตัวเองอยู่ต่างหาก ตามกฎหมายทาสพวกนี้สิทธิขาดหยู่กับนายทุกหย่าง มีสิทธิทรัพย์สินของตนเองไม่ได้ และนายขายให้กับคนอื่นแยกกับครอบครัวก็ได้ แต่ผลประโยชน์ของนายหย่างหนึ่ง และเลี้ยงตัวไปอีกหย่างหนึ่งที่ทำให้นายไม่ใคร่ใช้สิทธินี้แม้ก่อนที่กฎหมายจะยอมเข้าเกี่ยวข้อง ทาสพวกนี้จึงหยู่ที่เดิมสลับต่อกันมา และพอใจในความเป็นหยู่ของตน จนกระทั่งมีกฎหมายออกเมื่อปี 377 ห้ามขายทาสจำพวกนี้ ยกเว้นแต่เมื่อขายที่ดินที่คนพวกนี้หยู่ไปด้วยพร้อมกัน พวก

กัมกรทำนาและพวกทาสทำนา^{นี้}ไม่ใช่พวกเดียวกัน และมีฐานะผิดกัน
 ตามกตหมายมาจนกระทั่งหลังสมัยอาณาจักรโรมันถูกรบกวนรุกรานแล้ว
 แต่ตามชีวิตจริงไม่แตกต่างกันนัก กัมกรทำนาอยู่บ้านทาสบ่อย ๆ
 และทาสก็เข้ามาอยู่ร่วมบ้านกับกัมกรบ่อย ๆ สองพวกนี้จึงแต่งงาน
 กันมาก และราวปลายสหัสวรรษที่ 7 ก็ไม่ปรากฏว่าคนสองพวกนี้^{นี้}
 ต่างกันอย่างไรเลย

ไพร่สมัยกลาง

-ในยุโรป-

ถ้านคนที่ไม่เป็นไทยแก่ตัวในสมัยกลาง เรียกว่า เซฟ (serf ;
 สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าทรงปรากฏว่า ไพร่ตัวเล็ก) พวก
 เซฟหรือไพร่^{นี้}ไม่ใช่ไทย และไม่ใช่ทาส พวกไพร่ไม่เป็นนายตัวเอง
 ต้องทำงานให้ผู้อื่นเป็นสำคัญ แต่ก็^{นี้}ไม่เป็นสิทธิขาดแก่เจ้าของที่เหมือน
 หนึ่งสินทรัพย์หรือสัตว์ กล่าวคือ อำนาจของเจ้าของที่มีขอบเขตจำกัด
 เป็นที่เข้าใจกันส่วนมากว่า ไพร่ต้องควบติดไปกับที่ดินของเจ้านาย
 เสมอไป แต่นักไม่ใช้กตทนายตัว ไพร่ที่อยู่กับนายโดยตรงก็มี ตาม
 รัชกาลาเทศะที่มีไพร่ชนนั้น มาแต่เมื่อชนชาติที่ยังไม่เจริญหมู่หนึ่ง
 รุกรานได้ชัยชนะอีกหมู่หนึ่ง แต่ไม่มีกำลังสามารถพอที่จะค่า^{นี้}ฟัน หรือ
 รับคนฝ่ายแพ้ไว้เป็นทรัพย์สินของตนได้หมด นอกจากเกิดแต่ฝ่าย
 ชนะลดน้อยถอยกำลังลงแล้ว ยังเกิดแต่มีอุปสรรคภัยผลประโยชน์จาก

ทาสแทบจะไม่ไ้ก็มี ตามแคว้นทำการถดถอยและใช้แรงงานเป็นเงินนั้น ฝ่ายชนะจึงมักเห็นว่า ถ้าให้ฝ่ายแพ้อยู่กับดินแดนบ้านช่องเดิม แล้วจะเกณฑ์ให้ส่งส่วยสาหรณการก็จะเป็นผลประโยชน์ดีกว่า วิธีนี้ใช้กันมากตามแคว้นที่ทำการถดถอยในกรีกสมัยโบราณ เช่นพวก เพเนสเต (Penestae) ที่เเชซซาลี (Thessaly) เดิมเป็นชนหมู่หนึ่งซึ่งคงเหลือแห่งอยู่ชายแดนมาเซโดเนีย (Macedonia) แล้วตกมาเป็นชาวนาส่งผลประโยชน์ให้พวกผู้พิชิตชาวเเชซซาลี พวกนอยเท (Mnoitae) คลาราวเท (Klarsae) และอาฟามิโอเท (Aphamiotae) ก็มีสถานะคล้ายคลึงกัน แม้พวกเฮลลอสต์ที่มีหน้าที่รับใช้ผู้พิชิตชาวสปาร์ตาก็เช่นเดียวกัน งานสำคัญของพวกเฮลลอสต์ คือสะสมข้าวโพด เหล้าองุ่น และน้ำมันจากที่คั้นที่คนอาศัยหากินส่งให้นาย การรับใช้งานส่วนตัวไม่ใคร่ปรากฏ บางคนก็จัดว่า พวกเฮลลอสต์อยู่กึ่งกลางระหว่างทาสกับไทย การที่รดยาลเกี่ยวข้องกำหนดกตเกณฑ์ฐานะไพร่เหล่านั้นเป็นสิ่งที่น่าสัระเกดไว้ เพราะได้จำกัดอำนาจสิทธิของเจ้าของที่ดินลงมาก จะเห็นได้ว่า ทาสของรดยหรือวันั้น แม้จะต่ำช้าสามัญก็ยังสยบายกว่าทาสส่วนตัวของคนชาวกรีก

พลเมืองชาวนาในเซกตาเซียที่ห่วยพวยไต่ปกครองของกรีก ส่วนมากอาศัยที่คินที่เป็นสิทธิของกษัตริ์เซอสาเยเซลุซุส (Seleucus) ทำมาหาเลี้ยงชีพ พวกนี้ไม่ใช่ทาส แต่ความเป็นอยู่ผูกพันติดต่อกับการเพาะปลูกที่คินที่คนอาศัยอย่างแน่นหนา ส่วนในอาณาจักรโรมันพระราช

กำหนดกฎหมายเรื่องพาณิชย์และกบฏที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชาวนา
ที่เช่าที่ดินของรัฐบาลทำมาหากินเป็นต้นเหตุให้เกิดมีไพร่ขึ้น หลัก
เกณฑ์เกี่ยวกับไพร่ของโรมันก็เฝ้าอย่างกรีกเป็นส่วนมาก ควบจะ
สังเกตว่า ฉานะของ “ กัมกรทำนา ” (Coloni) เกิดขึ้นแต่ความ
จำเป็นทางการเมืองบ้านเสถียรและสังคมในสหัสวรรษ ๆ ของราชอาณาจักร
จักรโรมัน และเพิ่งปรากฏในกฎหมายในสหัสวรรษที่ 4 และที่ 5 พระ
ราชบัญญัติของพระเจ้าฮุสตีเนียนสรุปเรื่องกัมกรทำนาไว้เป็น ๒ ชั้น ขึ้น
หนึ่งเป็นเหมือนไพร่แท้ ๆ อีกชั้นหนึ่งเป็นกัมกรทำนาที่เป็นไทย มีทรัพย์สิน
ของตนเอง แต่ยกเว้นส่วนที่แตกต่างกันเพียงเล็กน้อยเสีย ทั้งสอง
จำพวกนี้มีฉานะเป็นไพร่ของแผ่นดินส่วนที่คนอาศัยอยู่ และมีกฎหมาย
คุ้มครองทั้งส่วนตัวและส่วนที่ดินด้วย ดังนั้นการผูกพันกับที่ดินซึ่ง
แต่เดิม หมายถึงผูกพันกับ ส่วยสาอากร ที่จะต้องส่งให้เจ้าของที่ จึงเป็น
เครื่องหมายบอกสักดิ์เป็นไพร่ พระราชาริราชหลายองค์ซึ่งพยายาม
ใช้อำนาจกฎหมายบังคับกันไม่ให้พวกเจ้าของที่ดินขับไล่หรือขึ้นค่าเช่า
กับกัมกรทำนา โดยวิธีอื่นอัตราค่าเช่าและแรงงานรับใช้จึงเป็นเรื่องที่
รัดเอวใจได้และกำหนดให้ข้าง

เมื่ออาณาจักรโรมันแตกแยกออกไป รัฐบาลอ่อนแอการบริหาร
การบ้านเมืองแทนที่ไม่สามารถรักษาระเบียบและอำนาจทางศาลที่พิทักษ์
ค่าเช่าและความเป็นอยู่ของพวกไพร่ไว้ได้ แต่ตลอดสมัยกลางนี้
พลเมืองชั้นต่ำมีฉานะเป็นไพร่เป็นส่วนมาก ทำเนียบประเพณีและการ

เงินของไพร่จึงตกอยู่ในอำนาจเจ้าของที่ดินตั้งแต่บัดนั้นตลอดมา ในเวลส์และไอร์แลนด์คนชั้นกัมมกรตามชนบทไม่เป็นทาสแต่เป็นไพร่ ในเขตเหล่านี้ทาสชายไม่มีความสำคัญทางอื่น เป็นเพียงเครื่องใช้สอยของนายแต่อย่างเดียว ส่วนทาสหญิงเป็นของจำเป็นสำหรับบ้านมากกว่า และมีราคาขายเป็นรายคนด้วย เพราะมีคนต้องการเป็นนางบำเรอและสาวใช้ในบ้านเสมอ ส่วนกัมมกรชายเป็นไทยทั้งทาสและมีสิทธิทางกฎหมายข้างเล็กน้อย แต่ยังไม่เป็นไทยแก่ตัวที่เกี่ยวเหมือนคนส่งขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง คนส่งขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งในเขตเหล่านี้มีมากแต่ไม่มีใครร่ำรวยและต้องทำงานหนักด้วยตัวเอง เห็นได้จากที่ดินเขาทำไร่ไถนาซึ่งแบ่งให้คนอังกฤษที่เข้าไปอยู่ในเวลส์และไอร์แลนด์ก่อนหลังเป็นที่ดินของไทยและของไพร่มากด้วยกัน พวกชาวนาถึงทาสแตกต่างกับพวกอื่นคือต้องทำงานหนักกว่า และมีพาสีอากรที่ต้องเสียมากกว่า ส่วนในเวลส์ชาวนาแบ่งออกเป็นพวกกาเวลล์ (Gavells) และพวกเกลลิส (Gaelys) พวกนี้เป็นไทยแก่ตัวและทำงานเกี่ยวข้งกับที่ดิน แต่ไม่ปรากฏว่ามีข้อเกี่ยวข้งผูกพันเป็นไพร่ของแผ่นดิน จึงนับว่าเกี่ยวข้งกับเจ้าของที่ทางส่วนตัว

พวกชนเชื้อชาติเยอรมัน (Germanic tribes) ก็คล้ายคลึงกันคือทาสมีที่อยู่มาก และนายเก็บรายได้จากทาสเป็นข้าวโพด วัควาย หรือเสือด่า และไพร่ก็จำต้องเสียส่วยสาอากรเหล่านี้ให้ ทั้งนี้หมายความว่านายเห็นประโยชน์ข้างเกินพาสี จึงไม่ใช้งานอย่างทาส

เมื่อชนเชื้อชาติเยอรมันรุกรานเข้ามาอยู่ในเขตแคว้นต่าง ๆ ของอาณาจักรโรมัน พวกก็มักทำนาโรมันก็ไปกับชาวนาสส์ส่วยของเยอรมัน แล้วกลายเป็นไพร่แห่งสมัยกลาง พวกคนกึ่งไทยกึ่งทาสนี้มีปรากฏชัดเจนในกฎหมายฉบับต่าง ๆ แต่ต่อมาคนพวกนี้ปะปนไปกับทาสที่ได้ปลดเป็นไทย ทาสทำงานในที่กินเป็นหลักแหล่ง และทาสที่เกือบได้ปลดเป็นไทยรวมเป็นคนชั้นไพร่ ซึ่งประเทศหนึ่งก็มีชื่อเรียกไปอย่างหนึ่ง หน้าที่ของคนพวกนี้ต่อเจ้าของที่ดินของเขามีบังคับไว้ชัดแจ้งในกฎหมายชาวบาเวเรียน (Bavarian) ในศตวรรษที่ 7 ว่า ไพร่อาศัยที่วัดต้องทำงานให้นายสัปดาห์ละ 3 วัน และต้องเสียค่าเช่าและส่วยเป็นสัตว์สิ่งของ กคเกนตันปรากฏอยู่ในเอกสารกฎหมายก็จริง แต่ไม่ใช่ตัวกฎหมาย เป็นเพียงคำซึ่งเจ้าของที่ดินวัดอ้างสิทธิเอากับคนอาศัยเท่านั้น ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเจ้านายเจ้าของที่ดินอื่น ๆ ก็คงทำแบบเดียวกัน ส่วนชาวชนบทในอังกฤษแบ่งแยกเป็นชั้นย่อยหลายชั้นเช่น พวกเกเนตส์ (Geneats) รับใช้ไปนครังคราว พวกเกบูร์ส (Geburs) ทำงานประจำสัปดาห์ และพวกคอตเซตส์ (Cotsets) มีบ้านเล็ก ๆ หนึ่ง และรับใช้งานเบา ราวสัปดาห์ละครั้งเป็นต้น ในบันดาชั้นย่อยเหล่านี้พวกเกบูร์ส (Geburs) ใกล้เคียงกับไพร่ในยุโรปมากที่สุด

ลักษณะไพร่ในสมัยกลางสองลักษณะคือ ลกตลงมาจากเป็นไทยอย่างหนึ่ง และกระต่องขึ้นจากเป็นทาสอย่างหนึ่ง จะสังเกตเห็นได้ตลอดประวัติศาสตร์สมัยกลาง ตัวอย่างเช่นลูกขุนในฝรั่งเศสสมัย

สทวสีที่ 13 เน้นข้อแตกต่างทางกคหมายระหว่างไพร่แท้ที่ร่างกายเป็น
 สติธิชาดแก่นาย และไพร่ที่มีข้อผูกพันต้องทำหน้าที่บางอย่างซึ่ง
 เจ้าของที่ดินที่ไพร่เหล่านั้นอาศัยอยู่ไม่ควนกคหข่มเหง แต่เอกสารที่ยัง
 ข้อแตกต่างระหว่างชั้นทั้งสองนั้นก็แจ้งไว้ด้วยว่า ไม่มีอะไรเป็นประกัน
 การรักษาวัวซึ่งสิทธิของคนชั้นสูงกว่า นอกจากสลัมและประโยชน์
 ส่วนตัวของพวกนาย กล่าวคือแม้ในสมัยที่ลำบากที่สุด การเงินก็
 เป็นเครื่องคุ้มครองชาวนาที่สละสิทธิหรือเรียนขอความคุ้มครองทาง
 กคหมาย พวกนายที่ไม่ปราณนาจะเห็นที่ดินของคนตกทอดทั้งต้อง
 ยอมให้สิทธิแบ่งผลประโยชน์แก่พวกชาวนาดังที่เคยปฏิบัติมาจนเป็น
 ทำเนียม และฉากทำเนียบนั้นเองที่ทำให้สินทรัพย์ทวชนในมี คนตราก
 คร่ำทำงานเหล่านั้น อันเป็นผลทำให้คนพวกนี้ได้โอกาสเป็นไทยแก่ตัว
 ในเวลาต่อมา

ตัวอย่างคันเหตกที่มีไพร่ เห็นได้ชัดอีกแห่งหนึ่งใน ประวัติศาสตร
 รุสเซีย ทาสอย่างเดียวกับที่มีในประเทศตะวันตกมีในรุสเซียโบราณ
 และส่วนมากได้มาจากชนะสงคราม แต่ที่ได้มาจากการสมัครห้อยด้วย
 เพราะขัดสน และได้ค่าปรียและหนี้สินก็มี ชาวนาจำนวนมากมาย
 เติบโตเป็นไทยแก่ตัว แม้ต่อมาเมื่อกัมสิทธิในที่ดินตกเป็นของหลวง
 ของวัด หรือของผู้ใดต่าง ๆ คนทำไร่ไถนายังเป็นไทยแก่ตัว และ
 ถือว่าเป็นชาวนาเข้าที่นาตามข้อสัญญาตกลงและมีอิสระที่จะละทิ้งนาไป
 ได้ถ้าชดใช้หนี้สินและค่าเช่าที่คั่งค้างหมด ต่อมาเมื่อทำเนียบรัดแรง

เรื่องเกี่ยวกับชาวนานในราววันที่ระลอกเซนต์ยอร์ช (24 พฤศจิกายน)
กล่าวคือหลังรื้อเกี่ยวเก็บและสีนํ้านา

ถาคนชนคําทงกทหมายเปนเชนนเจนดงปลยสทวสท 16 เมอ
มการเปลยนเปลงหย่งใหญ่ ซ่งเปนผลอนเกดซ่นทละนอยจกสทเหตุ
ทงการเสอจกและการเมอง 3 ประการ คอ หนึ่ง ชววนาทอสยวท
และพวกนคหุ่มกมทสนร่งว่งมหมทสนทอ กงนทว่งคกเปนสทท
ซาทแกเจ้าชองทกน มกเข้ททททจนมสอมาด ปลดเปล่งทว ออกเปน
ไทยตามกทหมาย ประการหนึ่ง สอง รดยาลรสเชยชยงนกว่ง
ชว่งชนและตองการรายทอเพ่มช่น จ่งเพ่งคนประโยชนชองนาในแง่
ทเกยพาสทอและจกการสงวนผลประโยชนชองรดยาลวโดยวชชองกน
มให้คนโยกย้ายหรือทอททททงอนจะทอให้เกยพาสทอได้คําลงประการ
หนึ่ง และ สาม เจ้าชองทกนประมุดคนออสยแข่งขันกน อกประการ
หนึ่ง กทหมายดบยแรก ๆ ทกํทหนคชนวรรณคนประเททคล้ยคล่ง
กยกมกรทํานาของโรมนนออกเมอตอนค่น ๆ แ่งสทวสท 17 (บ
1601—1606) และประกาศห้ามมให้แย่งคนทอไรโจนาทกนเพอน
ข่านโกล์เคยง กงนเปนเหตุให้เกกมคความคกเห็นชววนาควนจะตอง
คคหุ่มกยทกน และอานาจักรรสเชยในสมยวงสโรมานอฟปกครอง
กได้ทงหลักเกนทถาเนชววนตามแนวความคคเห็นชอ พระเจ้า
เทอรัมหาราชชงกทอให้แนวความคคเห็นชอนสมยร่น โดยให้มการ
สํารวดและจททเบย่นสํมโนครวชววนา ในทสคผลการกระทำครงนไม่

แต่จำกัดสิทธิการเช่าที่ของชาวนาเท่านั้น แต่ยังไม่กำหนดภาระพลเมือง
 ชาวนาทั้งหมดเป็นชั้นวรรณะหนึ่งอยู่ในปกครองของเจ้าของที่ดิน ในการกำหนดภาระนี้ได้อาศัยความแตกต่างระหว่างทาสกับไพร่ไว้ด้วย ส่วน
 ข้างพวกชาวนาเองหาเข้าใจว่าถูกกดขี่ภาระไม่ คงยังเข้าใจว่าตนมี
 สิทธิพิเศษอย่างคนเขานาใหญ่ แต่ความจริงกลับมีภาระต่ำลงไปเสมือน
 หนึ่งสวามิภักททรัพย์ การปล่อยคนจำพวกนี้เป็นไทยกระทำในคริสต์ที่ 19
 เนื่องจากเหตุผลทางเสถียรและทางมนุษยธรรม เพราะในขณะนั้น
 พันธะผูกมัดคนชาวนาได้แน่นยิ่งขึ้นจนกระทั่ง ห้ามทำงาน ส่วนตัวและลง
 ทุนหรือแรงงานแต่ลำพัง แม้แต่จะโยกย้ายคนทำนามาทางใดใน
 ที่ ๆ ผ่านดินอุทกสมบูรณก็ยังติดขัดด้วยกฏเกณฑ์ บังคับให้คนเหล่านั้น
 ติดอยู่กึ่งที่ดินทางเหนือ ในรัชสมัยพระเจ้านิโกลาสที่ 1 หลังจากที่ไ้
 พยายามอย่างไร้ใคร่หมิ่นที่จะเปลี่ยนข้อหาข้อนี้โดยไม่ให้กะทบกระเทือน
 เสียหายแก่สิทธิของคนชั้นสูงมาหลายหนหลายครั้ง กกหมายปล่อย
 ไพร่เป็นไทยลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 1861 จึงออกได้ เพราะระบอบเก่า
 ชดเชยลงในระหว่างสงครามไครเมีย กกหมายฉบับนี้ปล่อยไพร่ให้
 พันธะผูกมัดนานาประการเสียถึง 15 ล้านคน และตามกกหมายนั้นพวก
 ชาวนาได้เปรียบคนรับใช้ในบ้าน คือนอกจากได้เป็นไทยแล้วยังได้ส่วน
 แบ่งจากที่ดินที่ตนเคยอาศัยอยู่ด้วย รัชชกาลใช้ค่าส่วนแบ่งนี้ให้เจ้าของ
 ที่ดินเดิม และชาวนาต้องผ่อนส่งใช้เป็นรายปี นับเวลาหลายปีกว่าจะ
 หมดสิ้น

ส่วนประวัติเรื่องไพร่ข้ามประเทศทางตะวันตก แตกต่างกันในรัสเซีย เราได้สังเกตเห็นแล้วว่าไพร่มีขึ้นตามเขตแคว้นต่าง ๆ ทางตะวันตกเพราะเป็นชาวนาอัสยด้วยกันเจ้าของที่ดินไม่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลกลาง การผ่นเกลียวผูกมัดก็เช่นเดียวกัน คือเริ่มมาจากวงนอก ในฝรั่งเศสไพร่ (serf) และไพร่บ้าน (villein) มีสถานะสูงขึ้นทีละน้อยทำงานมีหน้ามีตาขึ้น และถึงกับมีสิทธิในที่ดินที่ตนอัสยอยู่ด้วย ทอคเกอวิล (Tocquevilles) กล่าวว่า ก่อนการปฏิวัติในปี 1789 ที่ดินในฝรั่งเศสตกอยู่ในมือเจ้าของนาเล็ก ๆ เป็นส่วนมาก และการสำรวจในปี 1789 นั้นยืนยันคำที่ทอคเกอวิลกล่าวไว้ อำนาจอันยิ่งใหญ่ของเจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ ในฝรั่งเศสก็หมดไป กลายเป็นอาณาจักรอันหนึ่งแยกแยะเจ้าของออกไปต่าง ๆ กันตามสถานะรูป ส่วนที่ยังมีคนอัสยที่ขังล่ายากยากแค้นเหลืออยู่ เช่นไพร่แถบพูเซยวรา (Jura) ก็เพียงแต่สแดงว่า สภาพชีวิตตามกตหมายกับสภาพชีวิตตามจริงย่อมแตกต่างกัน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นในวันที่ 4 สิงหาคม 1789 ได้ชักสิ่งเหล่านี้ให้หมดไปในปริบทาเกี่ยว ประวัติชีวิตพลเมืองชาวนาต่อไปจะมีแต่การแข่งขันและการทำสัญญาระหว่างคนที่เป้นไทยแก่ตัวแล้วทั้งสิ้น

ส่วนเรื่องไพร่ในเยอรมันนั้นรัฐบาลได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางแคว้นตะวันออก เพราะการตั้งเขตแคว้นตะวันออกและการสู้รบกับพวกสลัฟส์ (slavs) ทำให้ต้องเอาใจใส่ปรนปรี

กำลังคนชั้นสูงให้เข้มแข็ง และการรัชทายาทโรมันมาใช้ในระหว่าง
 สทวิสต์ที่ 15 และ 16 ยิ่งทำให้ทำเนียบเดิมเข้มแข็งขึ้น ฮาคกล่าวได้
 ว่าประเทศเยอรมนีอยู่กึ่งกลางระหว่างยุโรปตะวันตกกับรัสเซียในเรื่อง
 เช่นนี้เช่นเดียวกับเรื่องอื่น ๆ การเปลี่ยนทาสเป็นไทยก็ปฏิบัติกัน
 ทางสายกลาง กล่าวคือรัฐบาลลงมือจะทำ แต่สังคมได้เตรียมยาก
 ทางไว้แล้ว การเปลี่ยนแปลงโดยชไตน์ (Stein) และ ฮาเกนเชอร์ก
 (Hardenberg) ในปรัสเซีย และโดยชาวฝรั่งเศสและบัลแกเรีย
 ที่อยู่ในดินแดนเยอรมนีได้ เปิดทางให้ชาวนาในเยอรมนีได้ปล่อยเป็น
 ไทยทีละน้อย ไพร่ส่วนทวีไต่ยกเล็กก่อน และไพร่สืบลีเซียสไต่ยก
 เล็กถัดไป การปล่อยในกรณีนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการให้ชาวนาได้สิทธิ
 เต็มที่ในที่ดิน เมื่อเป็นไทยแล้วพวกนี้ต้องจากที่ดินไปเป็นจำนวนมาก
 ส่วนพวกเจ้าของที่ดินไม่ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องเสถียรภาพตั้งแต่
 ต้นจนถึงที่สุด การงานในที่ดินก็เรียบร้อยดี โดยอาศัยความช่วยเหลือ
 เหลือของกสิกรและชาวนาอื่น ๆ ส่วนทางตะวันตกพวกเจ้าของนา
 เล็ก ๆ มีโอกาสดีกว่า แต่โอกาสก็เหล่านี้นักได้จากการเงินมากกว่า
 จากการมีสิทธิในที่ดิน สรุปความได้ว่าสังคมไพร่เป็นผลของการปก
 ครองแบบเจ้าครองนคร (Fendalism) สังคมไพร่เกิดขึ้นมาจากทำเนียบ
 มีคนในบังคับ และใช้แรงงานคน กระทำการ กสิกรรม แล้วสูญไป เมื่อสมัย
 ฟานิชอูสาก็เข้ามาแทนที่

-ในอังกฤษ-

ในอังกฤษคนชั้นไพร่เรียกว่า วิลเลน (Villain) คำว่า Villain มาจากคำ Villa, villanus แปลว่าหมู่บ้าน แห่งหมู่บ้าน คำนี้เป็นศัพท์สมัยกลาง หมายถึงศักดิ์ไพร่ (Serfdom) ซึ่งหยั่งถึงกลางระหว่างไทยและทาส เป็นศัพท์ซึ่งอังกฤษได้มาจากพวกนอร์มันฝรั่งเศส

คนจำพวกวิลเลนส์ หรือไพร่ หรือไพร่บ้าน มีมาแต่สมัยแองโกลแซกซัน ซึ่งเรียกกันในสมัยนั้นว่า เซิลส์ (Ceorls) เดิมพวกเซิลส์ก็มีเสรีภาพเช่นเดียวกับพลเมืองทั้งหลาย แต่เป็นคนชั้นต่ำที่สุดเท่านั้น ครั้นเมื่อการเมืองและการเสถียรภาพแปรต่อมา คนชั้นนี้ยากจนจนแค้นลงทุกที จึงต้องหันเข้าพึ่งพวกขุนนางและพวกมีอำนาจทางการเงิน เป็นต้นว่า ขอเช่าที่ดินทำผลประโยชน์บ้าง เป็นลูกจ้างบ้าง แล้วค่อยกลายสภาพไปที่ละน้อย ๆ แล้วแต่การขบขันขี้ขลาดของเจ้าของที่ดิน จากที่ปรากฏหลักฐานในเอกสารภาษาลาตินซึ่งคงจะเขียนไว้ในคริสต์ที่ 11 ว่า พวกเกเนต (Geneat) คือพวกชาวนาที่เช่าที่ดินทำ แต่ทำงานเขากว่าพวกเกบูร์ (Gebur) ซึ่งเป็นชาวนาที่เช่าที่ดินทำเหมือนกันแต่ทำงานหนักกว่าพวกเกเนต และชี้แจงว่า พวกเกเนตคือคนจำพวกไพร่บ้านนั่นเอง แต่ส่วนหลักฐานทางแองโกลแซกซันว่าพวกเกบูร์ คือพวกไพร่บ้าน และอธิบายว่า พวกเกบูร์มีสภาพไม่ต่างอะไรกับพวกทาสและรวมพวกทาสที่ปล่อยเป็นไทยแล้วห่วยควย และมึนงาและรายใ้ไม่สูงกว่าทาสเท่าไรนัก คนทั้งสองจำพวกนี้พอถึงสมัย

ชาวออร์มิงไคชัยชนะ ก็ไม่มีความแตกต่างกันเหลืออยู่ เป็นที่เข้าใจกันที่ว่า ส่วนมากกลายมาเป็นพวกไพร่บ้าน

ตามรายงานสำหรับที่ดินในอังกฤษสมัยพระเจ้าวิลเลียมผู้ชนะครองราชย์ (Domesday's Inquest) ว่า มีพวกไพร่บ้านเป็นจำนวนมากในหมีพลเมืองของอังกฤษ เช่น พลเมือง 240,000 ครั้วเรือนเป็นพวกไพร่บ้านเสีย 100,000 ครั้วเรือน พวกไพร่บ้านนี้ คือชาวชนบททำงานให้แก่เจ้าของที่ดินหรือพวกขุนนางที่มีอำนาจเหนือ ความจริงพวกนี้มีกำเนิดเป็นไทย มีที่ดินครอบครองเล็กน้อยแต่ไม่มีสิทธิจะโอนที่ดินนั้นให้คนอื่นได้ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานให้เห็นความแตกต่างระหว่างพวกนี้กับพวกอื่น ๆ อีก กล่าวคือต่างกับพวกเป็นไทยแก่ตัวและต่างกับพวกขอลเคอไร (Borderii) พวกคอตเทอไร (Cotterii) และพวกทาส (Slave) ที่ว่าต่างกับพวกแรกคือ พวกแรกมีเสรีภาพมากกว่า เป็นความแตกต่างเพียงมีเสรีภาพมากกว่านั้นอีกเท่านั้น ไม่ใช่ผิดแผกกันทีเดียว เพราะพวกไพร่บ้านก็มีกำเนิดเป็นไทย และมีที่ดินเป็นสมบัติ แต่ไม่มีสิทธิโอนให้ผู้อื่นได้เท่านั้น ที่ว่าต่างกับพวกหลังคือพวกขอลเคอไรกับพวกคอตเทอไรนั้นต่างกันที่ทรัพย์สินสมบัติ พวกไพร่บ้านมีสิทธิในทรัพย์สินสมบัติของตำบลส่วนหนึ่ง คือมีที่นาแห่งหนึ่งขนาด 1 เวอเกต (Virgate) หรือ 1 บอเวต (Bovate) (เวอเกตหรือโบเวตเป็นมาตรวัดที่ดินของอังกฤษประมาณ 4 ถึง 32 เอเคอร์) ส่วนพวกขอลเคอไรครอบครองที่ดินน้อยกว่า คือ มีที่ดินไม่เกิน 5 เอเคอร์

และพวกคอกเทอไรต่ำกว่าเพื่อน คือมีเพียงกระท่อมที่ปลูกกับที่ดินเล็กน้อยในบริเวณบ้าน ดังนั้นข้อความในรายงานสำหรับที่ดินสมัยพระเจ้าวิลเลียม จึงกล่าวถึงสถานะชาวชนบทไว้ 2 อย่าง คือ เรื่องสิทธิโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินอย่างหนึ่ง ขนาดที่ดินและเครื่องใช้ไม่สอยในครอบครองอีกอย่างหนึ่ง ส่วนไพร่บ้านรับใช้นายโดยตรงก็มี แต่เป็นจำนวนน้อย มีราว 25,000 คนเท่านั้น ซึ่งแสดงว่า การไ้ทำสในอังกฤษมีคนน้อยลงไปแล้วในราวสมัยพระเจ้าวิลเลียมนี้ ในรายงานสำหรับตนเองก็มักกล่าวถึงที่ดินในครอบครองของไพร่บ้าน ว่าแตกต่างกับที่ดินผืนใหญ่ของเจ้าบ้าน กล่าวคือ เสียภาษีไม่เท่ากัน ดังนั้นทรัพย์สินของเจ้าบ้านและทรัพย์สินของไพร่บ้านจึงแตกต่างกันเห็นได้ชัด

รายงานสำหรับที่ดินสมัยพระเจ้าวิลเลียม ผู้ชนะนี้สแกลงให้เห็นความเป็นไปของประเทศอังกฤษตอนปลายสมัยแซกซัน คือกับคนสมัยนอร์มัน ความก้าวหน้าในการปกครองแบบเจ้าผู้ครองนคร การรวมอำนาจให้มาอยู่ที่พระเจ้าแผ่นดิน และการจัดตั้งกตหมายร่วมกันใช้ เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า พระเจ้าแผ่นดินซึ่งจัดการก่อสร้างความเจริญในบ้านต่าง ๆ แต่ทั้งชาวนาไว้ในกำมือนายเต็มที การสละก็เจริญขึ้นในหมู่คนไทยแก่ตัว ไพร่ไม่มีส่วนร่วมด้วย สลไม่ยอมรับฟ้องร้องของไพร่บ้านที่ฟ้องร้องนาย ซึ่งแต่ก่อนศาลเคยพิจารณาในกรณีที่เป็นความร้ายทารุณของนายอันก่อความเสียหายแก่อาชีพทำไร่นาของไพร่บ้าน ถึงแม้คดีปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ 2-3 คดี

ว่าในสทวสัถ 15 สาลธิปิการนาเรื่องไพร่ฟ้องร้องนาย ต่อมาการ
การเพิกเฉยต่อไพร่ก็เพิ่มขึ้นจนกระทั่งไม่รับรู้หย่างใดอีก สแดงว่า
นักกคหมายอังกริทในสทวสัถ 12—13 รับแนวกคหมายทาสโรมันมา
ใช้ เช่นถือว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไพร่กับนายเป็นความสัมพันธ์ส่วน
บุคคล ไม่ใช่ส่วนที่ดิน คนเกิดมาในครอบครัวไพร่บ้านจะต้องเป็นของ
นาย และทำงานตามทนายหรือทนายของนายใช้เหล่านั้นเป็นต้น ข้อแตก
ต่างระหว่างไพร่บ้านพวกสหายและพวกถอยหลังนี้ เห็นได้ที่ลัทธิทาง
สาลหย่างหนึ่ง อีกหย่างหนึ่ง คือไพร่ไม่มีสิทธิมีทรัพย์สินส่วนตัว
ตามกคหมายที่ว่า “Quicquid servo acquiritur domino acquiritur”
(สิ่งใดที่ทาสหามาได้ สิ่งนั้นคือนายหามาได้) ที่กล่าวว่า ขึ้นเดิม
พวกนี้เคยได้รัยความคุ้มครองเสมือนกับพวก เชลล์ใน สมัย ก่อน ก็คือ
1) ในทางอาญา พวกไพร่บ้านเคยได้รัยการพิจารณาโดยคิจากสาล
โดยไม่คำนึงถึงฐานะอันต่ำ นอกจากนั้นยังมีหน่วยจำหรวกักตังขึ้น
เพื่อให้ความคุ้มครองในก้านความสงบเท่าเทียม กับ คนทั่วไป อีก ด้วย
2) ในทางการเมือง พวกไพร่บ้านกันั้นยู่ในสถานะเป็นพลเมือง กล่าว
คือ ต้องเสียภาษี รัยราชการทหารในเมื่อมีเหตุการณ์คว่น รัยใช้ใน
การไต่สวน ฯลฯ แม้ว่ามีการกคสถานะให้ต่ำต้อย ฐานะต่ำต้อย
ในสังคมกัมิได้ทำให้ความเป็นพลเมืองสญไป 3) ในทางแพ่ง ถือว่า
พวกไพร่บ้านเป็นไทย อาจฟ้องหรือถูกฟ้องในชื่อของตัวเองได้ และ
สามารถจะฟ้องนายเป็นจำเลยกัได้ ไม่มีข้อความใดในกคหมายขัดขวาง

ไม่ได้ไพร่ใช้สิทธิอันนี้ ยิ่งกว่านั้นรดยังให้ความคุ้มครองในเมื่อได้รับความทารุณโหดร้ายจากนายถึงกับร่างกายพิการ หรือ เสียชีวิตอีกด้วย แต่การตั้งกฏเกณฑ์เหล่านี้คนอังกฤษก็คงได้อาศัยตัวหย่างจากกฏหมายโรมันตอนหลังบ้าง โดยฉเพาะหย่างยิ่งตามแบบพระเจ้าฮาเคเรียน พระเจ้าอันโทนิอัส และพระเจ้าคอนสตันตินิมหาราช เป็นต้น

แต่หย่างไรก็ดีการกฏดำนคนพวกไพร่บ้านในสมัยต่อมาเมื่อก่อน คือพวกชนบทที่อาศัยที่หลวงเก่าแก่อยู่ หมายถึงที่ดินที่เป็นพระราชทรัพย์ของพระเจ้าแผ่นดินก่อนสมัยพระเจ้าวิลเลียม พวกนี้มีสิทธิถึงกับโต้แย้งนายเรื่องการเช่าที่ดินและงานรับใช้ได้ ตามหลักสิทธินี้ให้แก่คนที่ลงทเบียนสำโนครัวในรายงานสำหรับที่ดินสมัยพระเจ้าวิลเลียมว่า เป็นคนหยู่ในที่หลวงของพระเจ้าเฮกวิกผู้เลื่อมใสศาสนา (Edward the Confessor) แต่สิทธินี้มักได้ใช้แต่ในเมื่อที่ดินเหล่านั้นเป็นที่พระราชทานให้ข้าหลวงแล้ว เพราะถ้ายังเป็นของหลวงอยู่จะอุดหนุนการค้าเรื่องถักขี้ไต้หรือการค้าเข้าไต้ยาก กล่าวคือถ้าหากถูกรุกราน พวกไพร่บ้านหรือที่เรียกว่าไพร่อาศัยที่หลวงเก่าแก่กัน (Villein socmen of ancient demesse manors) จะต่อสู้พวกนายที่บุกรุกสิทธิโดยขี้ไต้คนจากที่เคยเช่าหรือเพิ่มงานเคยทำได้โดยยื่นขอไ้ไ้ร้องสองชนิด เมื่อศาลไ้รับไ้ร้องแล้วจึงจะเป็นโจทก์กล่าวหานายได้ คดีเช่นนี้มีปรากฏหยู่หลายราย อันที่จริงมีองเฝิน ๆ สิทธินี้ไพร่ที่เช่าที่หลวงทั้งหมดน่าจะไ้ แต่ที่กำหนดไว้ว่าให้แต่พวกที่ถกที่หลวงก่อนสมัยพระเจ้าวิลเลียม

เท่านั้น ก็ยอมสแดงว่าให้พวกไพร่สมัยแองโกลแซกซันมีสิทธิคิดว่า
ไพร่สมัยหลังนั่นเอง ทั้งนี้เพราะพวกนี้มาจากพวกเซลส์ ซึ่งมีกำเนิด
เป็นไทยมาแต่เดิมดังที่กล่าวแล้ว

ความแตกต่างระหว่างไทยกับไพร่ในสมัยกลางมีมากดังนี้ จึง
ความรู้ให้ละเอียดลงไปอีกว่า คนอย่างไรบ้างที่นับว่าเป็นไพร่ กตเกณฑ์
เรือนคนชั้นจะซับซ้อนยุ่งยากมาก คนที่เกิดจากพ่อแม่เป็นไพร่บ้าน
ที่แต่งงานกันถูกต้อง ย่อมเป็นไพร่บ้านตามกตหมาย แต่พวกที่เกิด
ไม่ถูกต้องตามกตหมายนั้นกตสันไต่ยาก เป็นธัมมิกาลูกไม่มีพ่อให้ถือ
ตามแม่ แม่เป็นทาสลูกก็เป็นทาสด้วย ส่วนลูกที่เกิดจากพ่อแม่เป็น
บุคคลคนละชั้นให้ถือที่เกิดเป็นสำคัญ หากว่าไพร่บ้านหลบหนีไป ถ้า
เจ้าย่านจับได้ใน รั้ง ของไพร่นั้นเอง ก็จับตัวเอาไปไต่โดยไม่ว่าจะมี
ข้อหาอะไรอีก แต่ถ้าจับไม่ได้เจ้าย่านมีสิทธิคิดตามตัวเป็นเวลา 4 วัน
เมื่อพ้นกำหนดนี้ให้ถือว่าคนไทยแก่ตัว ถ้าเจ้าย่านต้องการเอาไพร่
มาใช้ให้ไต่ จะต้องฟ้องร้องหาหลักฐานยืนยันว่าเป็นไพร่ของตนจึง

ในการพิสูจน์ว่าผู้ใดเป็นไพร่โดยกำหนดนี้มีเพียงเท่าที่กล่าวมานี้
แต่ยังมีหลักฐานอื่น ๆ ที่พอจะเป็นเครื่องช่วยพิสูจน์ว่าผู้ใดมีศักดิ์เป็น
ไพร่อีกหลายอย่าง เช่นสอบสวนลักษณะงานรับใช้ของผู้ซึ่งเป็นต้น
ในชั้นศาลไม่ถ้อยพยานโดยควรเป็นสำคัญ แต่พิจารณาลักษณะการ
เป็นอยู่เช่นพยานสนับสนุนโดยอ้อม ภาระบางอย่างเช่นการเสียค่าปรับ
ให้เจ้าย่านเมื่อแต่งงานลูกสาวออกไป (Merchet) ถือว่าเป็น

เครื่องหมายบอกว่าเป็นคนชั้นไพร่อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ไพร่คือถูกเกณฑ์เป็นพลตระเวน (Reeve) นอกจากนั้นสาธยายามจะวัดจากงานเพาะปลูกเกี่ยวเกี่ยวว่า ตามปกติไพร่ต้องทำมากน้อย แต่บางคนก็กล่าวว่า งานที่ไพร่ต้องทำไม่มีกตเกณฑ์แน่นอน ไพร่นั้น “ไม่รู้ว่าคุณนอนเข้าจะมีงานอะไรทำบ้าง” วิธีสั่งงานไพร่บางทีก็ดูเป็นเรื่องเหลือเชื่อ กล่าวคือจะทำตามทำเนียม ไม่มีกำหนดกตเกณฑ์ เพราะฉะนั้นส่วนมากจึงไม่มีหลักฐานอ้างอิงได้นอกจากขารายที่มีอัตราส่วนแบ่งไว้ในพินัยกรรมของเจ้านายท่านนั้น เข้าใจว่าแต่เดิมคงจะมีข้อตกลงมีงานพิเศษเป็นครั้งคราวบ้าง และงานประจำทำการเพาะปลูกเกี่ยวเกี่ยวเป็นอัตราสัปดาห์ละท่านั้นวันท่านั้นบ้าง งานพิเศษเป็นครั้งคราวไม่ถือว่าเป็นเครื่องหมายไพร่ เพราะงานประเภทคนพวกอื่นก็ต้องทำกัน แต่งานเพาะปลูกเกี่ยวเกี่ยวประจำสัปดาห์ถือว่าเป็นประเภทงานของไพร่โดยตรง

เรื่องนี้ทำให้น่าพิศวงเพราะที่สภาพความเป็นอยู่จริง ๆ ของพวกไพร่ในสมัยกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศตวรรษที่ 12, 13 และ 14 ตามที่ปรากฏในทะเบียนบันทึกของแขวง (Hundred Rolls) อันเป็นหลักฐานคดีต่าง ๆ ที่รวบรวมขึ้นในสมัยพระเจ้าเฮนรีที่ 1 และเอกสารทางกฎหมายอื่น ๆ ฐานะความเป็นอยู่ของไพร่ไม่เหมือนกับทาสเลย แต่คำบรรยายงานการที่ไพร่ต้องทำต่าง ๆ ทำให้สังเกตเห็นได้ว่าเป็นทนายใช้อำนาจตามอำเภอใจจนเคยชินกัน บางคน

ถึงกับขายไฟที่อาศัยอยู่กับคน เช่นมีบันทึกว่า “กลัสตันเบอรี แอบบี้ ขายพิลลิป ฮาร์ทิงไป เป็นราคา 20 ชิลลิง” แต่การขายคน เช่นนั้นาน ๆ จึงจะมีสักครั้งหนึ่ง ส่วนแบบขายเป็นสินค้าอย่างสมัยโบราณไม่ปรากฏว่ามี ค่าตัวลูกสาว (Merchet) ที่ต้องเสียให้นายในเวลาแต่งงาน ซึ่งถือว่าเท่ากับ “ขอซื้อเลือกตนเอง” (Servus de sanguine suo emendo) อันเป็นเครื่องหมายซื้อขายไฟอย่างหนึ่งก็ไม่จำกัด แต่เฉพาะไฟ พวกเคียวคนเป็นไทยแก่ตัวที่ต้องเสียก็มี

ในตำนานเสถียร การเสถียรของไฟบ้านขึ้นอยู่กับเจ้านาย กล่าวคือ ชนบทหนึ่งแบ่งออกเป็นตำบลหลายตำบล ตำบลหนึ่งแบ่งออกเป็นหลายหลังคาเรือน ซึ่งเป็นที่ครอบครองไฟที่อาศัยอยู่ ในตำบลหนึ่ง ๆ นั้นมีนากลาง ซึ่งขึ้นปกครองครอบครองไฟในตำบลนั้น ๆ เป็นผู้ทำการเพาะปลูกเกี่ยวเกี่ยว วิธีการเช่นนี้เรียกกันว่า สิทธิเจ้าบ้าน (maorial system)

งานสำคัญของพวกไฟบ้าน คืองานทำนาประจำสัปดาห์ งานนั้นคนที่เช่าที่ดิน เวลาคาดหนึ่ง หรือขอเวทหนึ่ง จะต้องส่งคนไปทำงานในนากลางของนายทุกสัปดาห์ ๆ ละ 3 วันเป็นอัตราปรกติ 4 หรือ 5 วันก็มีบ้างแต่น้อย งานใหญ่ ๆ ที่ต้องทำก็คืองานไถนา ซึ่งชาวนาไม่เพียงแต่ไปทำงานให้เท่านั้น ยังต้องเอาวัวควายและคันไถของตนเองไปใช้ไถอีกด้วย คันไถหนึ่งราคาแพงเทียบเท่ากับวัวถึง 8 วัน

ชาวนาต้องเข้าทูลกันจับหาขึ้น โฉงเสียแล้ว ครากดินเพื่อหว่านเพาะ
 ชาวนาก็ต้องใช้ครากของตน เวลาเก็บเกี่ยวก็ใช้เกวียนของตนเอง
 ทั้งต้องเสียภาษีตลอดตามวันที่ใช้ด้วย นอกจากนั้นยังต้องทำไร่
 ซ่อมไร่ กันทำนบ ซุกคู นวดข้าว เลี้ยงแกะ ฯลฯ งานเหล่านี้
 ถือเป็นทำเนียบว่า เป็นงานประจำวัน หรือประจำสัปดาห์ นอกจาก
 งานประจำวัน ยังต้องทำงานเพิ่มเติมอีก เช่นนายมีนามากก็ต้องเรียก
 ให้ชาวนาไปทำเพิ่มเติมจากปรกติ งานเพิ่มนี้ไม่ได้กำหนดเวลาให้ทำ
 อย่างงานประจำ แต่กำหนดเนื้อนาให้ให้ไถหว่านเก็บเกี่ยวโดยไม่คำนึง
 ถึงเวลา หากเป็นเวลาเกี่ยวนวดข้าว อาจะบ่าวร้องให้คนในที่นั้น
 ทั้งหมดมาช่วยกันทำได้ เว้นไว้เพียงเติกหรือหึ่ง 2-3 คนเผ่าบ้าน
 เวลาเช่นนั้นเป็นเวลาทำงานหนักที่สุด และนายคอยแทนแรงงานที่ทำให้
 เปล่า ๆ นี้ ด้วยอาหารเลี้ยงในวันทำงานชุกมากจนชาวนาต้องทิ้งนาส่วน
 ตัวของตนมาทำให้ให้นายไม่หยุดหย่อน บางทีงานหนักมากจนนายต้อง
 เลี้ยงเหล่าเฮลส์กัม

ในสัปดาห์ที่ 14 เป็นสัปดาห์ที่สมัยใช้ทรัพย์สินสมบัติคือแรงงานเป็น
 มาตรการแลกเปลี่ยนทางเสถียรกิจกำลังหมดไป และสมัยใช้เงินตรา
 สมัยการค้าและสมัยทำสัญญาผูกมัดกำลังใกล้เข้ามา

ก่อนที่วิธีการเข้าบ้าน (manorial) จะสิ้นอายุ และวิธีการค้า
 (commercial) จะเข้ามาแทนที่ คนสังเกตด้วยว่า คำเนินไปที่ละขั้น
 อย่างไร ก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงไปนี้ วิธีการเข้าที่ดินมี 2 ชนิดคือ เข้า

ไม่มีสัญญา หรือเช่าตามทำเนียบที่เคยมาสำหรับพวกไพร่บ้านหย่าง
หนึ่ง และเช่ามีสัญญา สำหรับคนเช่าที่เป็นไทยแก่ตัวอีกหย่างหนึ่ง
แต่เมื่อลัทธิเจ้าบ้านได้แพร่หลายออกไปก็ทำให้ฐานะของประชาชนที่มี
ต่อที่ดินเปลี่ยนแปลงไปด้วย จึงอยู่แม้ในเวลานั้นจะมีคนเป็นไทยแก่
ตัวเช่ามาเคียงกันไปกับพวกไพร่บ้าน และไพร่บ้านเช่าที่ดินหย่างคน
เป็นไทยแก่ตัวตามความตกลงพิเศษบ้าง แต่กันฮัยที่สุด ส่วนมากคน
ใช้วิธีเช่าที่ดินผูกขาด บางคนเช่ากันเป็นปี ๆ และบางคนเช่าตลอด
ชีวิต หย่างแพร่หลายในระหว่างศตวรรษที่ 13 ต่อมาก็กมีการเช่าแบ่งให้
พวกชาววนาด้วยกันเช่าต่อ มีกำหนดเวลาเช่าและอัตราค่าเช่าต่าง ๆ
ดังนั้นวิธีการเช่าแยกออกไปไม่เกี่ยวข้องกับเจ้าบ้านก็เกิดขึ้น

ต่อมาวิธีการรับใช้ในบ้านเปลี่ยนไปเป็นเสียเงินให้ กล่าวคือ
 โพรบ้านจะขอชดเชยงานพิเศษบางอย่างที่ช่วยเงินแทนที่จะไปทำงาน หรือ
 เอาเงินไปให้ที่บ้าน 1 เพนนีแทนไก่ 1 ตัว หรือเสียเงินแทนเอาวัว
 ควายของตนไปไถนาที่บ้านสัปดาห์ละ 3 วัน เป็นต้น ยิ่งกว่านั้นต่อมา
 มีพวกชาวนารวมทุนกันเป็นบริษัทขอซื้อแรงงานส่วนที่ต้องทำให้ที่บ้าน
 แล้วผ่อนส่งเป็นงวดอย่างค่าเช่า วิชนใช้กันแพร่หลายจนทุกที่ ตอน
 แรกก็เป็นพอใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ เจ้าบ้านได้เงินอันเป็น
 แก้วสารพัดนึกแทนงานซึ่งผู้มาทำมักทำให้เสียหายไม่ได้ และไม่
 ใ้ใครออกคอกออกผลตามฤดูกาล ทั้งระเบียบงานก็สะดวกล็กน้อย ๆ
 ส่วนชาวนาก็พอใจที่ไม่เสียเวลาทำงานและไม่เปลืองข้าวของเครื่องใช้

ทั้งนี้ไม่ต้องหยุดได้บริษัทบ้านชาพลกทนายและคนใช้ของเจ้าบ้าน ซึ่งมัก
รักษาตาทนกับตนต่าง ๆ ต่อไป

วิธีนี้ยังแพร่หลายการเงินก็ยิ่งหมุนเวียนมากขึ้น แต่ยังไม่ลืม
ว่าวิธีใช้เงินแทนแรงงานนั้นเป็นไปได้ ๕๕ และเป็นการตกลงส่วนตัว
ไม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่ทั่วไปในศตวรรษที่ 14 โดยตรง
ศตวรรษที่ 14 นั้น เห็นได้ชัดว่า มีปัญหาที่ยากเรื่องขาดแรงงาน สาเหตุ
เกิดขึ้นจากคนตายลง ด้วยกาฬโรคซึ่งระบาดทั่วไปทั่วยุโรป เป็นจำนวน
มาก เจ้าบ้านหันกลับมาต้องการแรงงานคนแทนเงินกันใหม่ ที่ดินของ
วัดไม่ได้ให้หันกลับมาเรียกแรงงานคน คงเก็บค่าเช่าเป็นเงินอยู่อย่างเดิม
เลยเห็นกันว่าใช้ระบบค่าจ้างมีก็มี ข้อเสียทางเจ้าบ้านอีกอย่างหนึ่ง
ก็คือ อีกราคาเช่าซึ่งกำหนดไว้ด้วยราคาลงไปมาก เพราะเงิน
หมุนเวียนมากขึ้น เงินตราที่มีราคาถูกลง จนกระทั่งค่าแรงวันละ 2
เพนนี ซึ่งชอกันในศตวรรษที่ 13 มีราคาเหลือไม่ถึงครึ่ง ที่นาโคเจ้าของ
เดิมไม่ได้กำหนดค่าเช่าไว้เป็นเงินตายตัว สกทหลานว่านเคิร์กก็ว่ารวบ
ด้วยพืชผลและแรงงานที่นาโคเจ้าของเดิม คงราคาเช่าไว้เป็นเงินก็
ล้มจมลงเพราะเงินหมดราคา พวกเจ้าบ้านที่มองเห็นการเปลี่ยนแปลง
เช่นนี้ก็พยายามหันกลับไปเรียกค่าเช่าเป็นแรงงานอีก แต่การใช้เงิน
เป็นมาตรฐานแลกเปลี่ยนนิยมกันแพร่หลายเสียแล้ว จึงเกิดความไม่
พอใจกันขึ้น

วิวัฒนาการทางเสถียรในต้นศตวรรษที่ 14 นี้ ทำให้เกิดวิวัฒนาการ

ทางกฎหมายในสทวิสต์ 15 กล่าวคือ ศาลไม่ยอมรับคุ้มครองพวก
ไพร่บ้านกึ่งในสมัยก่อน ทั้งนี้เพราะทางศาลรับรองทำเนียบการเช่า
ที่ดินสมัยเดิมว่าการเช่าต้องเป็นไปตามประสงค์ของเจ้าบ้านและปฏิบัติตาม
ตามประเพณีลัทธิเจ้าบ้านเป็นกฎหมาย (Copyhold)

ดังนั้นเหตุการณ์สำคัญในสทวิสต์ 15 คือ ทำเนียบประเพณีฝ่ายหนึ่ง
และอำนาจศาลอีกฝ่ายหนึ่งรุนแรงขึ้นจนถึงขีดที่ศาลหลวงต้องหันมา
รับรู้เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชาวนาและเจ้าบ้าน ความเสมอภาค
เริ่มปรากฏในสมัยนี้ แม้ในตอนแรกตราชยุตติฉิมจะไม่ใคร่เที่ยงตรง
นักและต้องสั่งให้ศาลสูงพิจารณาใหม่บ่อยๆ แต่คำตัดสินของศาลสูง
เองที่เป็นบันทึกถาวรแห่งกฎหมายต่อมาโดยไม่ได้อำเลิกรื้อฟื้นไฟร์และ
ทำเนียบการเช่าที่ดินเดิม (Copyhold) เป็นทางการ ทำเนียบการ
มีไฟร์ในอังกฤษจึงหายไปเงียบๆ ไม่เหมือนกับในฝรั่งเศสซึ่งประโคน
ผลสำหรับดินหยางครีกโครมเมื่อออกคริสต์กาปล่อยไฟร์เป็นไทยในวันที่
4 สิงหาคม 1789

ไฟร์ในอังกฤษหมดไปทุกที่จนกระทั่งถึงสทวิสต์ 16 เหลืออยู่เพียง
เล็กน้อย ที่ตกค้างถึงสทวิสต์ 17 ก็มีข้างเพียงสองสามราย และใน
ที่สุดก็หมดไปเอง ในปี 1887 และ 1894 จึงได้มีพระราชบัญญัติ
เกี่ยวกับทำเนียบการเช่าที่ดิน (Copyhold Act) ปรับปรุงเรื่องเช่า
ที่ดินให้เป็นอันสิ้นเป็นทางการ และกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินภาค 5
(Law of Property Act Part 5) ที่ออกในปี 1922 ได้ล้มเลิกทำเนียบ
การเช่าที่ดินเดิมทั้งหมด

การค้าทาสสมัยใหม่

เมื่อทำเนียบมีไพร่ (Serf) ค่อย ๆ หายไปจากชนมชนที่ค่อนข้างเจริญแล้ว วิธีการทาสหยาบก็เกิดขึ้นอีก ซึ่งแทนที่จะเป็นผลดีแก่โลกทั่วไป กลับยิ่งก่อผลร้ายทั้งทางการเมืองและสังคม

—สเปน—

ในปี ค.ศ. 1442 เมื่อชาวปอตุเกสในบังคับยัชนะเจ้าชายเฮนรี นักเดินเรือไปสำรวจชายฝั่งแอตแลนติกแห่งอาฟริกา ทหาณคนหนึ่งชื่ออันทัม กอนซาเวส (Antam Gonsawes) ไปจับพวกมัวร์มา 2-3 คน เจ้าชายเฮนรีจึงสั่งให้พาตัวไปส่งที่เคมในอาฟริกา กอนซาเวสได้ทองคำและคนผิวดำมา 10 คน ซึ่งพวกมัวร์ให้เป็นเครื่องคอบแทน ชำวนเจ้าความโลภของคนให้แตกคันท่อเรือไปทำการค้าเป็นการใหญ่ และสร้างข้อมไว้ตามชายฝั่งอาฟริกาอย่างแข็งแรง ชาวนิโกรเป็นจำนวนมากถูกพาเข้าไปในสเปนในคราวนี้ การค้าทาสครั้งนี้เป็นต้นเหตุให้มีเชื้อสายชาวนิโกรชนในโลกตะวันตกที่พบใหม่ เมื่อนิโกลา เดอ โอวันโด (Nicolas de Ovando) ถูกส่งไปเป็นผู้ว่าราชการเกาะไฮติ (Haiti) ในปี 1502 มีกักขังบังคับคุมครองชาวเกาะ แต่ส่วนชาวนิโกรที่เกิดในแคว้นเซวิล (Seville) และแคว้นอื่น ๆ ในสเปน รัฐบาลอนุญาตให้พาไปเป็นทาสได้ ปรากฏจากจดหมายของโอวันโดว่าเวลานั้นมีชาวนิโกรอยู่ในเกาะมากแล้ว ขอย่าให้ส่งไปอีก แต่ในปี 1510

พระเจ้าเฟอดินันด์ (Ferdinand) ก็สั่งให้ส่งทาสอาฟริกกันไปชุกแร่ที่
เกาะนั้นอีกเป็นจำนวนมาก

โกลัมบัสเคยเสนอให้ใช้ขี้เลื่อยชาวเกาะอินเดียนตะวันตกเป็นทาส
แทนพวกแขกคำที่พ่อค้าสเปนขนไปขาย และในปี 1494 โกลัม
บัสถึงกับส่งพวกขี้เลื่อยอินเดียนที่จับได้กว่า 500 คน มาที่สเปน และ
แนะนำว่าควรจะเอาไปขายเป็นทาสที่เมืองเซวิล ครั้นเมื่อพระราชา
ประทานอนุมัติให้ขายทาสเหล่านั้นแล้ว พระนางอิซาเบลลา (Isabella)
ซึ่งได้ยินมาว่า ชาวพื้นเมืองเหล่านั้นสภาพอ่อนโยนโอโยข้อมอารีและว่า
นอนสอนง่าย จึงมีสาวไปตั้งสังคราซฟอนเซกา (Fonseca) ผู้สำหรัค
ราชการฝ่ายอินเดียน ให้ระงับกตหมายขายพวกเหล่านั้นเป็นทาสไว้ก่อน
จนกว่าจะสอบสวนสาเหตุที่ถุกจับมาเส็ด พวกพระไม่เห็นด้วย พระนาง
จึงมีพระเสาวนีย์ให้ส่งพวกกลับย่านเมืองเดิมหมก

ต่อมาเมื่อพระชอยาโทโลเม เคอ ลัส กาซัส (Bartolome de las
Casas) สังคราซผู้มิชชันนารีแห่งเชียปา (Chiapa) ไปยังเกาะไฮติ
แลเห็นพวกอินเดียนที่ทำงานไ้รับความลำบากมาก หยาก
จะช่วยเหลือ จึงขามมายังสเปนทูลขออนุมัติพระเจ้าชาร์ลส์ให้ชาว
สเปนที่ทั้งดินแดนหมู่เกาะมีสิทธิมีทาสนิโกรได้คนละ 1 โหล ต่อมา
ท่านสังคราซลัสกาซัสก็ไ้สำรวจพบไว้ว่า นี่เป็นความผิดใหญ่หลวง
แต่เมื่อครั้งนั้นใคร ๆ ก็มีความเห็นเช่นเดียวกัน ก่อนที่สังคราซลัสกา
ซัสจะขออนุมัติ และพระเจ้าชาร์ลส์เองก็ทรงอนุญาตเมื่อปี 1516 ให้

ข้าราชการสำนักมีสิทธิเอาพวกนิโกรไปขายตามเมืองขึ้นได้ เหตุที่ลัทธิ
 ศาสตร์ต้องการใช้ทาสนิโกร เพราะเห็นว่าพวกนิโกรทำงานหนักไ้ทนกว่า
 พวกอินเดียนซึ่งกำลังลึกลนน้อยลงจำนวนลงไปอย่างรวดเร็ว แต่ถึงหย่าง
 ไรลัทธิศาสนิกที่หนักทนทำหนักจะเลิกลัทธิไปไม่พ้น เพราะแม้จะไ้เกียรติ
 ว่าเคื้อคเ็นอรันไ้แทนพวกพ่นเมือง แต่ก็ต้งถูกทำหนักล้งละเมืก
 หลักลัทธิ เพราะใคร ๆ ก็พากันเอาหย่างและคำทาสกันมากขึ้น
 พระเจ้าชาร์ลส์ประธานอนมัตไ้คนโปรคของพระองค์คนหนึ่งผูกขาดล้ง
 ทาสนิโกรไปขายยังเกาะไฮติ คิวบา ยาไมกา และปอโตริโก ปีละ
 4,000 คน และคนโปรคคนนขายสิทธิผูกขาดไ้พ่อค้าชาวเณวีร์ เปน
 ราคา 25,000 กีกัลส์ พ่อค้าเหล่านี้ไ้ทำสมาจากชาวปอตุเกสอีกค่อ
 หนึ่ง และการค้าทาสระหว่างอาฟริกาและอเมริกาไ้เกิดขึ้นจากวิธีการ
 นี้เป็นต้นมา

— อังกริต —

ชาวอังกริตคนแรกไ้ริ่เริ่มการค้าทาสก็คือ เซอร์ยอน ฮอกกินส์
 (Sir John Hawkins) ในตอนแรกพวกพ่อค้าทาสชาวอังกริตเอาทาส
 ไปขายไ้พวกสเปน เพราะในรัชสมัยของพระนางเอลิซาเบธประเทศ
 อังกริตไม่มีเมืองขึ้นในอเมริกาเป็นหลักฐานแน่นอน ต่อมาในปี 1620
 มีเรือของชนชาติวิลันดาจากฝั่กัน (Guinea) มาแวะเยี่ยมเมือง
 เจมส์ทาวน์ (James town) ในแคว้นเวอร์จิเนีย (Virginia) และ
 ขายสินค้าส่วนหนึ่งในเรือคือทาสนิโกร ไ้เจ้าของไร่ยาสูบ เป็นการ

ซื้อขายทาสในดินแดนอเมริกาที่เป็นของอังกฤษเป็นครั้งแรก ต่อมา
จำนวนทาสนิโกรก็เพิ่มขึ้นทุกที และงานหนักต่าง ๆ ในไร่ก็ตกเป็น
ภาระพวกทาสทั้งสิ้น ในปี ค.ศ. 1790 ปรากฏว่าในรัฐเวอร์จิเนียมี
ทาสนิโกรถึง 200,000 คน

การค้าทาสอาฟริกันของอังกฤษตกอยู่ในมือของพวกบริษัทอยู่
เป็นเวลานาน แต่พระราชบัญญัติที่ออกในปีแรกที่พระเจ้าวิลเลียม
และพระนางมารีครองราชย์ ได้เปิดโอกาสให้ชาวอังกฤษทำได้ทั่วไป
อย่างไรก็ดีบริษัทอาฟริกันเหล่านั้นยังคงอยู่ และสามารถขอร้องมุก
จากสภาให้ค้าทาสได้เป็นจำนวนคราวละมาก ๆ เสมอ ตามสนธิสัญญา
ที่เมืองอูเทรคต์ (Utrecht) สัทธิผูกขาดจำหน่ายทาสนิโกรแก่เมืองขึ้น
ของสเปนมีละ 4,800 คนซึ่งเปลี่ยนมือจากวิสันตคามมาเป็นของฝรั่งเศสนั้น
ได้ตกมาเป็นของรัฐบาลอังกฤษ และบริษัทอังกฤษบริษัทหนึ่งได้รับสิทธิ
เป็นผู้ค้าและผู้เคี้ยวเป็นเวลาถึง 30 ปีนับแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 1713 แต่
สัญญาได้สิ้นสุดลงในปี 1739 เมื่อคำร้องขอของพวกพ่อค้าอังกฤษ
ฝ่ายหนึ่งและของข้าราชการสเปนอีกฝ่ายหนึ่ง ได้ขึ้นถึงซีกัสตุสจน
พระเจ้าฟิลลิปที่ 5 ทรงประกาศความตั้งพระทัยที่จะเพิกถอนสัญญาผูก
ขาดซื้อขายทาส และเซอร์โรเบิร์ต วอลโพล ก็ถูกมติมหาชนบังคับให้
ทำสงครามกับสเปน ระหว่างปี 1680 กับปี 1739 บริษัทอาฟริกันได้
ส่งทาสออกจากประเทศถึง 140,000 คน และพวกนักผจญภัยทาส
ออกมาอีก 160,000 คน รวมทั้งสิ้นเป็นจำนวน 300,000 คน ระหว่าง

ปี 1700 กับปลายปี 1786 มีท่าส่งไปขายยังเกาะยาไมกาแต่แห่ง
 เกือบมากกว่า 610,000 คน เกาะยาไมกาเป็นของอังกฤษเมื่อ
 1655 ไบรอันเฮดเวิร์ดส์ (Bryan Edwards) คำนวนจำนวนทาส
 ทั้งหมดที่นำมาขายในเมืองขึ้นของอังกฤษที่อเมริกา และที่หมู่เกาะอื่น
 เกือบวันตก ตั้งแต่ปี 1680 ถึงปี 1786 เป็นจำนวน 2,130,000 คน
 คิดเฉลี่ยปีละ 20,095 คน การค้าทาสของอังกฤษได้ขยายถึงขีดสุด
 ก่อนหน้าสงครามประกาศอิสรภาพของอเมริกันไม่นานนัก ที่ทำการ
 ค้าทาสใหญ่อยู่ที่เมืองลิเวอร์พูล ลอนดอน บรีสตอลและแลงแคสเตอร์
 เรือขนทาสจากเมืองท่าเหล่านี้มีจำนวนรวม 190 ลำ มีขนทาส
 นิโกรไป 41,746 คน ในระหว่างสงครามการค้าทาสตกต่ำ แต่พอ
 สงครามเสียดสนักเฟื่องฟูขึ้นทันที เฮดเวิร์ดส์บันทึกไว้เมื่อปี 1791 ว่า
 จำนวนโรงงานจัดการค้าทาสของชาวยุโรปขนขายฝั่งอาฟริกามีถึง
 40 แห่ง เป็นของอังกฤษ 14 แห่ง ของฝรั่งเศส 3 แห่ง ของวิลันดา
 15 แห่ง ของปอร์ตเกส 4 แห่ง ของชาวเดนมาร์กอีก 4 แห่ง มีหลัก
 ฉานหาได้ว่าจำนวนทาสทั้งหมดที่ชาวยุโรปเอาออกไปขายในปี 1790 มี
 ถึง คือ ของพ่อค้าอังกฤษจำนวน 38,000 คน พ่อค้าฝรั่งเศส 20,000 คน
 พ่อค้าวิลันดา 4,000 คน พ่อค้าเดนมาร์ก 2,000 คน พ่อค้าปอร์ตเกส
 10,000 คน รวมทั้งสิ้น 74,000 คน ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าครึ่งหนึ่งของ
 การค้าทาสอยู่ในกำมืออังกฤษ

การล่าหาแมนสเปน ๆ มาใช้เป็นทาส ขยายใหญ่โตขึ้นเนื่อง

แต่ความต้องการใช้แรงงานทางอาณานิคมต่าง ๆ ของประเทศในยุโรป
 หัวหน้าชาวพื้นเมืองก็เข้าร่วมมือในการปล้นคนด้วย บางคราวก็ลงมือ
 ปล้นคนที่อยู่ในปกครองของตนเอง ทั้งนี้เพื่อเอาไปแลกเปลี่ยนกับ
 สินค้าฟุ่มเฟือยของชาวตะวันตก มักใช้วัตถุไฟเผาหมู่บ้านในเวลา
 กลางคืนแล้วคอยตักจับคนพื้นเมืองที่หนีไฟออกมา การกระทำของชาว
 ต่างประเทศทั้งสิ้นนี้ ทำให้ความข่าเถื่อนในอาฟริกาทวีความรุนแรง
 ร้ายกาชยิ่งขึ้นทุกที ไม่นับพวกที่ตายก่อนขึ้นทุกระจากอาฟริกาแล้ว
 ทาสราว $12\frac{1}{2}\%$ ที่ยังสูญหายระหว่างเดินทางไปหมู่เกาะอินเดียตะวัน
 ตก และ $4\frac{1}{2}\%$ ตายขณะอยู่ที่ท่าเรือยาไมกา หรือก่อนขาย และ
 อีก 1 ใน 3 ส่วน ยังตายเสียอีกระหว่างเวลาขาย ดังนั้นในจำนวน
 ทาสทุก ๆ 100 คนที่ขึ้นทุกระจากอาฟริกา จำนวน 17 คนตายลง
 เพียงชั่วเวลา 9 สัปดาห์และในที่สุดเหลือทำงานได้ไม่เกิน 50 คน ชีวิต
 ความเป็นอยู่เมื่อทำงานก็ไม่สบายพอที่จะเพิ่มจำนวนได้ ที่เกาะยาไม
 กาในปี 1690 มีทาสอยู่ 40,000 คน ตั้งแต่บัดนั้นจนถึงปี 1820 ได้ซื
 ทาสเข้ามาเป็นจำนวนถึง 800,000 คน แม้กระนั้นปรากฏในเวลาต่อมา
 ว่ามีทาสอยู่ในเกาะเพียง 340,000 คน เหตุประการหนึ่งที่ไม่ทำให้ทาส
 เกิดลูกหลานได้ก็มากน้อยก็คือจำนวนผู้ชายและผู้หญิงต่างกันมากใน
 ปี 1789 ที่เกาะยาไมกาแห่งเดียว มีทาสชายเกินจำนวนหญิงถึง
 30,000 คน

— ความพยายามเลิกค้าทาสในอังกฤษ —

เมื่อความเป็นไปเรื่องค้าทาสรู้ไปถึงมหาชน พวกคนชั้นคใน
อังกฤษพากันเกลียดชังการละเมิดมนุษยธรรมอย่างยิ่ง บันดาผู้ประนาม
การค้าทาสนอกจากพวกคนที่ไม่มีชื่อเสียง โกงคัง รู้จักกันในปัจจุบัน
แล้ว ก็มี แบทซเตอร์ (Baxter) เซอร์ริชาร์ดสตีล (Sir Richard
Steele) พวกกวีแถบไค้ โป๊ป (Pope) ทอมสัน (Thomson)
เชนส์โตน (Shenstone) ไคเยอร์ (Dyer) ซาเวจ (Savage)
และ เคาเปอร์ (Cowper) โทมัสเคย์ (Thomasday) . สเตอว์น
(Sterne) วอเบอร์ตัน (Warburton) ฮัททิสัน (Hutchison)
บีทตี้ (Beattie) ขอน เวสลีย์ (John Wesley) วิทฟิลด์
(Whitfield) อัดัม สมิท (Adam Smith) มิลลาร์ (Millar)
โรเบอซัน (Robertson) ดร. ขอนสัน (Dr. Johnson) ปาเลย์
(Paley) เกรกอรี (Gregory) กิลเบอท เวคฟิลด์ (Gilbert
Wakefield) สังคราช ปอร์เทียส (Bishop Porteus) และ
อธิการทักเคอร์ (Dean Tucker) เป็นต้น บัณฑิตทางกฎหมายเรื่อง
การค้าทาสในอังกฤษและไอร์แลนด์ก็ได้ถกยกขึ้นอภิปรายกันเนื่องๆ มี
คดีเกิดขึ้นเรื่องหนึ่งว่าทาสหลบหนีจากเกาะอินเดียนตะวันตก มาถึง
ประเทศอังกฤษแล้วจะยังคงเป็นทาสอยู่หรือไม่ ฝ่ายป็องร้องให้ประ-
โยชน์แก่เจ้าของทาสยืนยันว่าจะต้องเป็นทาสหุ้ยตลอดไป นายมีสิทธิ
บังคับให้กลับไปทำงานได้ ลอร์ด แมนส์ฟิลด์พิพากษาคดีนี้ และใน

ที่สุด ทักสินเกิดชากเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 1772 ว่า เมื่อใดทาสคนใด
 อย่างเหยียบแผ่นดินประเทศอังกฤษ เมื่อนั้นทาสคนนั้นเป็นไทยทันที
 แต่อย่างไรก็ดี เสียงพวกที่ไ้ประโยชน์จากการทาสยังดังกว่า ในปี
 1776 เดวิด ฮาเลย์ (David Harley) นำเรื่องนเข้าสภาเป็นครั้งแรก
 โดยเสนอว่า “การค้าทาส เป็นการขัดต่อกฎหมายของพระเจ้าและ
 สิทธิของมนุษย์” แต่ฉันทักสินก็ล้มเหลวไป

บุคคลพวกแรกในประเทศอังกฤษที่ลงมือทำการขัดขวางการค้า
 ทาส คือ พวกควอเกอร์ (Quakers) ซึ่งหัวหน้าบิชอปฟอกซ์
 (George Fox) ผู้สถาปนาองค์การนชน ได้แสดงความรู้สึกไว้นี้แต่
 ตอนต้นเมื่อปี 1671 ในปี 1727 พวกควอเกอร์ประกาศโคสนาว่าการ
 ค้าทาสเป็นการเลวชามไม่ควนกระทำ ในปี 1761 พวกนี้ให้บุคคลที่มี
 ผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับทาสออกจากสมาคมหมด และสั่งคำวิงวอน
 ไปยังสมาชิกรและประชาชนให้ทำการขัดขวางการค้าทาส ในปี 1783 ได้
 ก่อองค์การขึ้น เพื่อช่วยเหลือ และ ปลดปล่อยพวก นิโกร ตามหมู่เกาะ
 อินเดียตะวันตกให้พ้นจากทาส และขัดขวางการค้าทาสตามชายฝั่ง
 อาฟริกา นี่เป็นสมาคมแรกที่ตรงชนในอังกฤษเพื่อความมุ่งหมายอัน
 พวกควอเกอร์ในอเมริกาได้เริ่มปฏิบัติแผนการนั้นก่อนพวกในอังกฤษ
 พวกควอเกอร์ที่เพนซิลวาเนีย ได้แนะนำสมาชิกรให้ขัดขวางการ
 ค้าทาสเมื่อปี 1696 ในปี 1754 พวกนี้ได้ส่งคำชักชวนอย่างแข็งแรง
 ไปยังพวกเดียวกันให้เลิกสนับสนุนทาสทุกวิถีทาง ปี 1774 บุคคลที่

เกี่ยวข้องกับการค้าทาสและในปี 1776 พวกเจ้าของทาสที่ไม่ยอม
ปล่อยทาสให้เป็นไทก็ถูกขับออกจากสมาชิกรัฐ พวกเคเวกเกอร์ใน
แคว้นอื่น ๆ ของอเมริกาได้ประท้วงความพวกในเพนซิลวาเนีย บุคคลที่
ทำงานอย่าง กะตือรือร้น และเห็นคุณค่าในขั้นต้นพวก เคเวกเกอร์
ทออเมริกาในเรือนค้อยอนวูลแมน (John Woolman 1720 — 1773)
และอันโทนี เบเนต (Antony Beneget 1713 — 1784) ต่อจากนี้
ก็มีสมาคมกำจัดทาสเกิดขึ้นอีก หลายแห่ง ทั้งในอังกฤษ และ อเมริกา
สมาคมเหล่านี้ ได้พยายามทุกวิถีทางให้ประชาชนเข้าใจว่ามีชายว่าการ
ค้าทาสเป็นสิ่งโหดร้ายไม่พึงยินยอมให้คงอยู่และวิงวอนให้สภาพิจารณา
ล้มเลิกวิธีการอาชัณชั่วช้าทารุณเสีย ที่สมาคมมีสมาชิกรัฐสภา
พยายามเสนอญัตติเลิกทาสหลายคน

เมื่อเสียงประชาชนร่ำร้องคัดค้านวิธีการค้าทาสมากมาย พระ
เจ้าแผ่นดินจิงโปรดให้ตั้งสภาขึ้นชุดหนึ่งในปี 1788 เพื่อดูสอบสวนเรื่อง
การค้าทาส และพิตต์ (Pitt) ได้เสนอว่าสภาควรระหาเรื่องมา
พิจารณาในการประชุมคราวหน้า วิลเบอร์ฟอร์ส (Wilberforce) ได้สแกน
ปาถกถาในที่ประชุมสภาปี 1789 อย่างไพเราะ ได้เสนอข้อตกลง 12 ข้อ
ซึ่งมุ่งหมายจะให้ป็นบันทึกถาวรในญัตติล้มเลิกการค้าทาส การอภิปราย
ญัตตินี้ได้เลื่อนไปถึงสมัยประชุมต่อไป ในปี 1790 — 1791 มีการ
อภิปรายญัตติเหล่านี้ ในที่สุดเมื่อวันที่ 18 เมษายน ปี 1791 ได้มีญัตติ
เสนอพระราชบัญญัติห้ามนำทาสไปขายในอาณานิคม ของอังกฤษทั้งหมด

เกาะอินเดียนตะวันตก การจลาจลที่เซนต์คอบมิงโก (St. Domingo) และที่มาร์ตินิค (Martinic) และในเกาะคอบมินิกา (Dominica) ของอังกฤษทำให้คนสงสัยว่าหลักกรรม จะยังไม่สมควร และ ฌักก็แพ้ โดยคะแนนเสียง 163 ต่อ 88 ตกลงสภาได้ส่งเคราะห์เพียงอนุมัติให้ บริษัท เซียร์รา เลโอน (Sierra Leone) ตั้งที่ทำการรวบรวมคนแลชาวพื้นเมืองนากำนหนึ่งที่ตั้งในทวีปแอฟริกา และดำเนินการคัดค้านการค้าทาส ทนนั้น หวังกันในสมัยนั้นว่าสถานที่นั้นจะกลายเป็นศูนย์กลางก่อสร้าง วัฒนธรรมแอฟริกาต่อไป แต่ความคาดหมายนั้นไม่สมคาด ในวันที่ 2 เมษายน 1792 วิลเบอร์ฟอสได้เสนอต่อสภาอีกว่าควรจะเลิกการค้า ทาสเสียอย่างเด็ดขาด ต่อจากนั้นก็มีการร่าง อภิปราย โทแย้ง แก้ไข กตหมายันให้อยู่อีกเป็นเวลาถึง 15 ปี ถึงวันที่ 25 มีนาคม 1807 จึง ใ้รับพระบรมราชานุญาตให้ตราเป็นกตหมายว่า หลังจากวันที่ 1 พฤศจิกายน 1807 เป็นต้นไป ไม่ให้เรือลำใดออกจากเมืองท่าในอาณานิคม อังกฤษไปทำการจำหน่ายทาส และหลังจากวันที่ 1 มีนาคม 1808 เป็นต้นไป ทาสจะอย่างเหยียบยบนกินแดนอาณานิคมของอังกฤษไม่ได้

ในปี 1807 มีองค์การอาฟริกันทงชน ด้วยความมุ่งหมาย ข้อแรกเพื่อจะสอดส่องพวกพ่อค้าทาส และพยายามเท่าที่จะทำได้ที่จะ ให้ชาติยุโรปอื่น ๆ เลิการการค้าทาส นอกนั้นยังให้เป็นเครื่องมือ สำคัญให้การสังสาบรมชาวนิโกรและสอนให้มีความรู้ทั่วไป ในเรื่อง ทวีปอาฟริกาด้วย

กคหหมายฉบับ^๔ 1807 มักจะมีผู้ละเมิดกันอยู่เสมอ เพราะ
 พวกพ่อค้า^๕รู้ว่า ถ้าออกคทา^๖คทา^๗คทา^๘คทา^๙ไปเพียงหนึ่งในสามเที่ยวก็ได้อำไร
 เกินราคา^{๑๐}ที่เสียไป และแม้จะถูกริบไป โทส^{๑๑}ที่^{๑๒}จะ^{๑๓}ได้^{๑๔}รับ^{๑๕}ก็^{๑๖}เพียง^{๑๗}แต่^{๑๘}ปรับ^{๑๙}
 เงินเท่านั้น ฉะนั้นในปี 1811 สภาจึงออกกคหหมายฉบับหนึ่ง ว่า
 การค้าทาส^{๒๐}นับ^{๒๑}เป็น^{๒๒}การ^{๒๓}กระทำ^{๒๔}ผิด^{๒๕}อย่าง^{๒๖}ร้าย^{๒๗}แรง^{๒๘}และ^{๒๙}จะ^{๓๐}ต้อง^{๓๑}ถูกลง^{๓๒}โทษ^{๓๓}ด้วย^{๓๔}
 การ^{๓๕}เนรเทศ^{๓๖}ไป^{๓๗}ยัง^{๓๘}เกาะ^{๓๙}ซัง^{๔๐}นัก^{๔๑}โทส^{๔๒} ต่อ^{๔๓}มา^{๔๔}อีก^{๔๕}ไม่^{๔๖}กี่^{๔๗}ปี^{๔๘}ก็^{๔๙}ออก^{๕๐}กคห^{๕๑}หมาย^{๕๒}อีก^{๕๓}
 ฉบับ^{๕๔}หนึ่ง^{๕๕} ลง^{๕๖}โทษ^{๕๗}ให้^{๕๘}หนัก^{๕๙}ยิ่ง^{๖๐}ขึ้น^{๖๑}ไป^{๖๒}อีก^{๖๓} ซึ่ง^{๖๔}ไม่^{๖๕}ช้านัก^{๖๖}ก็^{๖๗}ประกาศ^{๖๘}ยกเลิก^{๖๙}
 เพราะ^{๗๐}กคห^{๗๑}หมาย^{๗๒}ฉบับ^{๗๓}ปี^{๗๔} 1811 ให้^{๗๕}ผล^{๗๖}ดี^{๗๗}แล้ว^{๗๘} และ^{๗๙}ทำให้^{๘๐}การ^{๘๑}ค้า^{๘๒}ทาส^{๘๓}ของ^{๘๔}
 อังกฤษ^{๘๕}ก็^{๘๖}ลดลง^{๘๗}

— การเลิกค้าทาสฝรั่งเศส —

การค้าทาสฝรั่งเศส^๑กว่า^๒จะ^๓เลิก^๔ได้^๕ก็^๖มีการ^๗วิวาท^๘สู้^๙รบ^{๑๐}กัน^{๑๑}มาก^{๑๒}มาย^{๑๓} ที่^{๑๔}
 บ้าน^{๑๕}ตะวันตก^{๑๖}ของ^{๑๗}เกาะ^{๑๘}เซนต์^{๑๙}ดอมิงโก^{๒๐} ซึ่ง^{๒๑}เดิม^{๒๒}เป็น^{๒๓}ของ^{๒๔}สเปน^{๒๕} กลาย^{๒๖}
 เป็น^{๒๗}แหล่ง^{๒๘}โจรสลัด^{๒๙}ที่^{๓๐}ซึ่ง^{๓๑}รัฐบาล^{๓๒}ฝรั่งเศส^{๓๓}เคย^{๓๔}สนับสนุน^{๓๕} และ^{๓๖}ตก^{๓๗}มา^{๓๘}อยู่^{๓๙}ใน^{๔๐}
 ครอบครอง^{๔๑}ของ^{๔๒}ฝรั่งเศส^{๔๓}ตาม^{๔๔}สัญญา^{๔๕}สงบ^{๔๖}ศึก^{๔๗}ที่^{๔๘}วิสซิก^{๔๙} (^{๕๐}Paris ^{๕๑}) ใน^{๕๒}
 ปี^{๕๓} 1697 ทาส^{๕๔}ใน^{๕๕}เกาะ^{๕๖}นั้นมี^{๕๗}มาก^{๕๘}มาย^{๕๙} ทั้ง^{๖๐}ปรากฏ^{๖๑}ว่า^{๖๒}ก่อน^{๖๓}ปี^{๖๔} 1791 มี^{๖๕}มากกว่า^{๖๖}
 คน^{๖๗}ผิว^{๖๘}ขาว^{๖๙}ถึง^{๗๐} 16 ^{๗๑}ต่อ^{๗๒} 1 ^{๗๓} คือ^{๗๔}มี^{๗๕}คน^{๗๖}ผิว^{๗๗}ดำ^{๗๘} 480,000 คน ^{๗๙}เลิก^{๘๐}ประ^{๘๑}สม^{๘๒}
 24,000 คน ^{๘๓}ส่วน^{๘๔}คน^{๘๕}ผิว^{๘๖}ขาว^{๘๗}มี^{๘๘} 30,000 คน^{๘๙}เท่านั้น ^{๙๐}กคห^{๙๑}หมาย^{๙๒}ฝรั่งเศส^{๙๓}
 เกี่ยวกับ^{๙๔}กคเณ^{๙๕}ที่^{๙๖}การค้า^{๙๗}ขาย^{๙๘}ทาส^{๙๙}ยัง^{๑๐๐}ไร^{๑๐๑}ทำ^{๑๐๒}การ^{๑๐๓}เพาะ^{๑๐๔}ปลูก^{๑๐๕} เรียกว่า^{๑๐๖} “Code
 Noir” ^{๑๐๗}ประมวล^{๑๐๘}กคห^{๑๐๙}หมาย^{๑๑๐}เรื่อง^{๑๑๑}คน^{๑๑๒}ดำ^{๑๑๓}) ^{๑๑๔}ร่าง^{๑๑๕}ขึ้น^{๑๑๖}แต่^{๑๑๗}ครั้ง^{๑๑๘}ผ่าน^{๑๑๙}ดิน^{๑๒๐}พระ

เจ้าหลุยส์ที่ 14 ในปี 1685 มีแนวความคิดที่แข็งขันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
 แต่บัดนี้พ่อค้าเจ้าของไร่มีอิสระและเลิกทาสโดยสิ้นเชิงแล้ว แม้แต่
 พวกเลิอกประสมก็ต้องทำงานหนักอย่างน่าสังเวช และถูกเหยียด
 หยามอย่างน่าขุ่นแค้น เมื่อปี 1788 มีสมาคมสหายคนผิวดำต่างชน
 สมาคมหนึ่ง (Societe des Amis des Noirs) ที่กรุงปารีส มีความมุ่ง
 หมายไม่เพียงเลิกทาส แต่ให้เลิกทาสโดยสิ้นเชิงด้วย นายก
 สมาคมคือ คอนดอร์เซต (Condorcet) สมาชิกของสมาคมมี ดัก เกอ
 ลา รอชฟอกลต์ (Duc de la Rochefoucault) สังคราช เกรกัวร์
 (Abbe Gregoire) บริสโซต์ (Brissot) กลาเวียร์ (Claviere) เปติอง
 (Petion) กียาฟาแยต (Lafayette) มิราโบ (Mirabeau) เป็นผู้สนับสนุน
 แข็งแรงมาก ความพยายามเลิกทาสในอังกฤษได้อาศัยคริสต
 ศาสนาเป็นเครื่องส่งเสริม ส่วนในฝรั่งเศสได้อาศัยมนุษยสัมพันธ์อัน
 กับสาเหตุการปฏิวัติใหญ่ ในปี 1789 มีพวกเลิอกประสมมาที่กรุงปารีส
 เพื่อจะขอสิทธิให้คนผิวดำ ประกาศว่าด้วยสิทธิของมนุษย์เมื่อสิงหาคม
 1789 จะเป็นประโยชน์ใจพวกขอร้อง แต่ในเดือนมีนาคม 1790 สภาคงจะ
 ตกใจกลัวเรื่องพวกเจ้าของไร่กลัวที่เซนต์ดอมิงโกไม่พอใจ จึง
 ประกาศว่า ประกาศฉบับก่อนมุ่งหมายสำหรับใช้ภายในประเทศเท่านั้น
 ไม่เกี่ยวข้องกับความเป็นไปในอาณานิคมเลย แวงซังต์ โอเจ (Vincent
 Oge) ผู้แทนพวกเลิอกประสมคนหนึ่งซึ่งอยู่นะกรุงปารีสโกรธแค้นอย่าง
 ยิ่งที่ผิดหวัง จึงกลับไปยังเซนต์ดอมิงโก ถึงเซนต์ดอมิงโกเดือน

ตุลาคม 1790 และมีจดหมายถึงผู้ว่าราชการเกาะ ประกาศความตั้งใจที่จะจับอาวุธในนามของพวกเขาเลือกประมุขถ้าหากยังไม่แก้ไขความอยุติธรรม ต่อจากนั้นพวกเขาก็เลือกประมุขที่ไม่สงบขึ้น แต่ไม่ช้าก็พ่ายแพ้โอเจ้าเป็นต้องหนีไปอยู่ที่เกาะของสเปน ในตอนสุดท้ายก็ถูกจับได้และพิจารณาคดีตัดสินลงโทษเอาล้อยบถึงตาย เมื่อข่าวนี้มาถึงปารีส ความรู้สึกของพวกเขาของไร้พาระปลุกก็เกิดขึ้น และสภาได้ลงมติตามความเห็นของสังคราชเกรกัว เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 1791 ว่า “ประชาชนนิวกาลิฟอร์เนียในอาณานิคมของฝรั่งเศส ซึ่งเกิดแต่พ่อแม่ที่เป็นไทยแต่ตัวมีสิทธิเท่าเทียมกับพลเมืองฝรั่งเศส” ในวันที่ 23 สิงหาคม พวกนิโกรก่อการกบฏขึ้นที่แคว้นในภาคเหนือของเซนต์ดอมิงโก ไม่ช้าก็แผ่ขยายไปทางภาคตะวันตก ซึ่งพวกนิวกาลิฟอร์เนียและพวกเลือกประมุขเข้าร่วมด้วย พวกกบฏได้ทำการทารุณต่าง ๆ และถูกคอยแทนด้วยความร้ายกาจเท่า ๆ กัน สภาฝรั่งเศสเกรงว่าอาณานิคมจะสลายไปจึงเพิกถอนการประกาศใช้ เมื่อเดือนพฤศจิกายนเสียเมื่อวันที่ 24 กันยายน การเพิกถอนกฤษฎาบัญชานี้ ได้ทำลายความหวังที่จะประสานให้พวกต่าง ๆ บนเกาะคืนดีกันได้ ความระส่ำระสายเกิดขึ้นทั่วไป คณะกรรมการพลเรือนที่ส่งไปจากฝรั่งเศสเพื่อสอบสวน เกิดวิวาทกับผู้ว่าราชการเกาะ และได้ให้เขาพวกนิโกรที่กบฏมารวมสู้กับพวกชาวผิวขาวที่เกาะนี้ คนผิวขาวที่เคปฟรังซัว (Cape Francois) ถูกกำหนดให้หมด ส่วนใหญ่ของตัวเมืองถูกไฟเผาผลาญทำลาย พวกเจ้าของไร้

เพราะปลูกพากันร้องขอความช่วยเหลือจากวิทยาลัยอกริก กอททาน อกริกกของหนึ่งถ่งส่งมาปรายที่อานานิคมน์ แต่จำนวนที่ส่งมาไม่พอ เพียงที่จะต่อที่งานฝ่ายเสรีกับพวกกบฏนิโครและเลื้อคประสมได้ โรคภัยไข้เจ็บก็เกิดลุกลามขึ้นทั่วไป จึงจำต้องถอนทหานออกจากเกาะนัไปเมื่อ 1798 ที่พิชอกริกออกไปแล้ววิทยาลัยแห่งอานานิคมก็อยู่ในมือของพวกก่อการเปลี่ยนแปลง การทาสก็หมดไป พวกคนผิวดำจึงได้ทำงานหย่างลักจ้างมีค่าจ้างเป็นพืชผล 1 ใน 3 ส่วนที่ทำได้ พลเมืองได้เจริญขึ้นหย่างรวดเร็ว และเป็นสุขสบาย ทั้งเกาะเป็นของฝรั่งเศสทั้งหมด ส่วนที่เป็นของสเปนก็ยกให้ฝรั่งเศสตามสนธิสัญญาบาเซล (Basel) เก็บความปรารถนาของวิทยาลัยใหม่นี้ก็คือ ให้เกาะเซนต์ค้อมิงโกเป็นอิสระ แต่คงเคารพอำนาจอธิปไตยและสิทธิการค้าขายของฝรั่งเศส แต่ต่อมาเหตุที่พระเจ้าโนเลียนโยนาปาตประกาศว่าพวกคนผิวดำแห่งเกาะนัประพริตรุนแรงและทรยศต่อฝรั่งเศส ก็เพราะพวกนัขับไล่กอททานที่ส่งมาปรายปรามไปหมด และตั้งรัถมณของตนเองขึ้นใหม่ ไม่ต้องสงสัยเลยว่วิทยาลัยบงส์บุรุษของสัชชุตต่อมาที่พยายามปกครองเกาะนัอีกก็คงจะมีเจตนาที่จะเอาการทาสมาใช้ และเบ็ดทำการค้าทาสอีก เพื่อซ่อมจำนวนพลเมืองที่ร่อยหรอลงไป แต่พระเจ้าโนเลียนชงระงับการค้าทาสเสียเมื่อสมัยร้อยวันทีสเกิดกลั้มมา แต่ก็ไม่สามาถเอาคนผิวดำที่เซนต์ค้อมิงโกคืนมาในปกครองได้ เมื่อราชวงศ์บุรุษของสักลัษชันครองราชย์อีกครั้งหนึ่งก็ไม่สามารถจัดให้มีการ

ค้าทาสไว้คือการที่จะปราบปรามเกาะนั้นก็จำต้องระงับไปด้วย เกาะนั้น
ไว้ให้ราชอาณาจักรสมบูรณเมื่อปี 1825 และมีชื่อตามเดิมว่าเกาะไฮติ

—การเลิกค้าทาสต่อมา—

ประเทศอังกฤษไม่ให้เป็นประเทศแรกในยุโรปที่เลิกการค้าทาส
เกียรติยศอันนี้คงได้แก่เคนมาร์ก พระเจ้าแผ่นดินเดนมาร์กได้มีพระ
ราชโองการออกเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน ปี 1790 ว่าการค้าทาสจะต้อง
เลิกหมดจากดินแดนที่เดนมาร์กครอบครอง นับแต่สิ้นปี 1802 เป็นต้น
ไป สหรัฐอเมริกาได้ห้ามเมื่อปี 1794 ไม่ให้ชาวอเมริกันหรือคนใน
บังคับของอเมริกันกระทำการค้าทาสในต่างประเทศ ต่อมาก็ได้ห้ามการนำ
ทาสจากอาฟริกาเข้ามาขายในดินแดนของอเมริกา กฎหมายได้ตรา
ออกเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 1807 แต่ยังไม่ได้ใช้บังคับจนถึงวันที่ 1 มกราคม
1808 ที่ประชุมคองเกรสแห่งเวียมนนา (ฟรีสกายน ปี 1814) รับรอง
หลักการว่าการค้าทาสจะต้องเลิกโดยเร็วที่สุด แต่ในการพิจารณา
กำหนดเวลานั้นสงวนไว้ให้ประเทศมหาอำนาจเจรจาตกลง สนธิสัญญา
ระหว่างฝรั่งเศสกับอังกฤษ (30 พฤศจิกายน ปี 1814) ได้กำหนดว่าจะ
ไม่ยอมให้ชาวต่างประเทศนำทาสเข้ามาขายในอาณานิคมของ ฝรั่งเศส
และห้ามชาวฝรั่งเศสเองจะทำอย่างเด็ดขาดหลังจากวันที่ 1 มิถุนายน การ
ที่ฝรั่งเศสเลื่อนเวลาเลิกค้าทาสไปเช่นนี้โดยมุ่งหมายจะส่งทาสรุ่นใหม่
ไปยังเกาะไฮติเมื่อหวังว่าจะได้ไฮติคืน แต่พระเจ้านโปเลียนโปรดให้

ล้มเลิกการค้าทาสของฝรั่งเศสในช่วงเวลาอันสั้นที่กลับมาครองราชย์อีกครั้งหนึ่งครั้งทกล่าวแล้ว และการเลิกนไ้โดยนัยนอกระวางสงขลักรึงที่สองนกรุงปารีสในวันที่ 20 พฤศจิกายน 1815 แต่ทางการยังมีไ้ไปปฏิบัติตามจนถึงมีนาคม 1818 ในเดือนมกราคม 1815 ชาวปอตุเกสถูกห้ามไม่ให้ทำการค้าเห้นจากเส้นสนัย์สูตร และห้ามค้าทั่วไปเมื่อวันที่ 21 มกราคม 1823 แต่ต่อมาต้องย้กเวลาไ้ถึงเดือนกุมภาพันธ์ ปี 1830 ในการนักรกิตต้องชดไ้เงิน 300,000 ปอนด์ไ้ปอตุเกส มีกริสติกากออกเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 1836 ห้ามการค้าทาสจากดินแดนพายไ้ครอบครองของปอตุเกส แต่กริสติกานยังมีผู้ละเมิดหุ่บ่อย ๆ ไ้ตกลงกันไ้ว่าการค้าทาสของสเปนจะต้องสิ้นสุดลงในปี 1820 โดยประเทศอังกฤตกลงยอม ชำระเงินไ้เป็น ค่าชดแทน 400,000 ปอนด์ ส่วนการค้าของชาววิลันดานั้นไ้ระงับลงเมื่อปี 1814 ของชาวสวีเดนเลิกเมื่อปี 1813 โดยสัณญาสงขลักรึงเมืองกองท์ (Ghent) ในเดือนธันวาคม ปี 1814 สหรัธอเมริกา กับ อังกฤไ้สัณญาตกลงกันว่าจะพยายามที่จะล้มเลิกการค้าทาสเท่าที่จะทำได้ และแล้วก็ไ้สั่งห้ามประเทศต่าง ๆ ในอเมริกาไ้หลายประเทศในทันที เมื่อประเทศเหล่านี้ต้องการอิสรภาพ เช่นประเทศลาปลาตา เวเนิสซุเอลา และชิลี ในปี 1831 และ 1833 ประเทศอังกฤไ้ตกลงกับฝรั่งเศส ในเรื่องมีสิทธิร่วมกันค้นหาปราบปรามพวกละเมิดพายในท้องทะเลหลวงตามเขตที่ประเทศอื่น ๆ ไ้ตกลงยอมรับเป็นส่วนมาก และตกลงกับสหรัธอเมริกา

โดยสนธิสัญญาทอชเชอร์ตัน (Ashburton) ปี 1842 ว่าให้ร่วมมือจัด
หมวดเรือรบไปเฝ้าไว้ที่ฝั่งตะวันตกของอาฟริกา ด้วยการทำทวิถิ
ทางจึงทำให้การค้าทาสในเรือที่ชักธงชาติยุโรป ทั้งหมดและที่ใช้ใน
กิจการติดต่อกับอาณานิคมของยุโรปทั้งปวงสิ้นสุดลง

—การเลิกทาส—

ในขณะที่กำลังเลิกค้าทาสอยู่นี้ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่ยิ่ง
อย่างหนึ่ง กำลังตระเตรียมกระทำอยู่ คือล้มเลิกการใช้ทาสภายใน
อาณานิคมของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเสียเอง เพราะเมื่อการค้าทาส
ของอังกฤษถึงขั้นลงแล้ว ปรากฏว่าความชั่วร้ายแห่งการค้านี้ยังคง
เหลืออยู่อีก และได้กลุ่กลามมากขึ้น ทั้ง ๆ ที่มีเรือลาดตระเวนอังกฤษ
ปฏิบัติการอยู่ พวกพ่อค้าก็พยายามอย่างมากที่จะยับยั้งทุกสิ่งค้าทาสไป
ให้มากที่สุดที่จะทำได้ทุกเที่ยวเรือ และกระทำการโหดร้ายอย่างยิ่ง
ที่จะกำจัดพวกทาส ในเมื่อรู้แน่ที่จะต้องถูกจับ ข้างที่พวกเรือลาด
ตระเวนก็เห็นแก่ผลประโยชน์ค่าไถ่เรือที่จับได้ และชอบจับเรือทาส
เสียมากกว่ายังกันไม่ให้เรือลำนั้นขึ้นทุกทาสอีกต่อไป กล่าวกันว่า
จำนวนทาสนิโกรที่นำมาจากอาฟริกา มากกว่าครั้งกระโน้นถึงสามเท่า
และสองในสามของจำนวนนี้ถูกค้าขายในทะเลหลวง นอกจากนั้นยัง
ปรากฏว่าในดินแดนที่เลิกค้าทาสพวกทาสกลับต้องทำงานหนักยิ่งขึ้นไป
อีกเพราะไม่มีทาสมาเพิ่มเติม จำนวนทาสพวกนี้ลดลงอย่างรวดเร็ว

ในปี 1807 มีทาสในโบรในอินเดียตะวันตก 800,000 คน ในปี 1830 ทาสมีเหลือเพียง 700,000 คน ความจริงได้ปรากฏชัดขึ้นทุกทีว่าความร้ายกาจจะหยุคได้หย่างเรียบร้อยก็ต่อเมื่อเลิกการทาสเสียทั้งหมด

วิลเบอร์ฟอซ (Wilberforce) ได้ทำคำอุธรณ์เมื่อปี 1821 ไปยังโทมัสโฟเวลล์บักซตัน (Thomas Fowell Buxton) เพื่อให้สภาพิจารณายกหาเรื่องใหม่นี้ มีสมาคมกำจัดทาสทั้งชนสมาคมหนึ่งเมื่อ 1823 สมาชิกคนสำคัญ ๆ ของสมาคม นอกจากวิลเบอร์ฟอซและบักซตันแล้วก็มีซาคารี แมคคอเลย์ (Zachary Macaulay) ดร. ลูซิงตัน (Dr. Lushington) และลอร์ดซัฟฟีลด์ (Lord Suffield) บักซตันเสนอในสภาเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 1823 ว่า สภาควรจะตั้งพิจารณาความเป็นอยู่ของทาสในอาณานิคมของอังกฤษ วัตถุประสงค์ก็คือเห็นว่า ควรจะดำเนินการเลิกทาสไปทีละน้อย โดยทั้งวิธีการทำนองเปลี่ยนเป็นไพร่ (Serfdom) และในขณะเดียวกันควรจะให้ลูกหลานของทาสที่เกิดมาเป็นไทยแก่ตัว คanning ได้แย้งบักซตันและพวกโดยเสนอว่า การที่จะทำให้ความเป็นอยู่และการประพรีติต่อทาสดีขึ้นนั้น รัฐบาลควรจะวางหลักเกณฑ์ไปให้เจ้าหน้าที่ทางกฎหมายแห่งอาณานิคม และใช้วิธีบังคับเพียงในกรณีที่มิผู้ขึ้น รัฐบาลจึงได้พิจารณาหลักเกณฑ์หย่างนี้ แล้วเสนอไปยังเจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณานิคม จากการกระทำนี้พวกเจ้าของที่ดินเพาะปลูกได้พากันร้องขึ้น ขอให้รัฐบาลระงับใช้หลักการของคนะกำจัดทาสเสีย

ที่เกาะดาเมรารา (Damerara) ได้มีผู้พยายามไม่ให้ทาสรู้ถึงคำสั่ง
 สภา เลยทำให้ทาสเข้าใจเขาเองว่าเป็นคำสั่งปล่อยทาสทั้งปวงเป็นไทย
 เหตุนี้พวกทาสจึงพากันปลื้มใจไม่ยอมทำงาน เป็นโอกาสให้เจ้าของ
 ที่กินใช้อำนาจบังคับ ทาสก็ต่อสู้ จนต้องประกาศใช้กฏอัยการศึก
 เหตุการณ์ได้ระงับลงด้วยความทารุณกรุร้าย บรูม (Brougham) ได้
 หยิบยกเรื่องการทารุณทาสมาสอนศาสนาซอสมีผู้หนึ่งมาเป็นประโยชน์
 ในการประนามพวกนายทาส จนเป็นเหตุก่อความรู้สึกเกลียดชังเจ้า
 ของที่กินกันในอังกฤษอย่างรุนแรง แต่ปัญหาเรื่องนี้ก็ก้าวหน้าไปเพียง
 เล็กน้อยในสภาตลอดเวลา 2-3 ปี แม้บักซตัน (Buxton) วิลเลียม
 สมิท (William Smith) ลูซิงตัน (Lusington) บรูม (Brougham)
 แมคกินทอช (Mackintosh) บัตเตอร์เวิร์ท (Butterworth) และ
 เดนแมน (Denman) ได้ช่วยกันดำเนินการต่อต้าน ทั้งได้รับการช่วย
 เหลือของ ซี. แมคคอเลย์ (Z. Macaulay) เจมส์ สตีเฟน (James
 Stephen) และคนอื่น ๆ ด้วยก็ตาม ปัญหา ยังคงค้างตลอดเวลา
 ที่รอผลลวาคดหมายท้องถิ่นบังคับได้เพียงใด ในปี 1838 คนผิวดำที่
 เป็นไทยแล้วจะฮานานิคมได้วยกย่องให้มีความเสมอภาคเท่าเทียม
 กับพลเมืองอื่นตามกดหมาย ต่อมาในปี 1830 ประชาชนได้พากัน
 ร้องเตือนเรื่องเดิมอย่างรุนแรง เพราะปรากฏที่ท่าซัดเจนว่า พวกเจ้า
 ของที่กินเพาะปลูกจะไม่ยอมปล่อยทาสให้เป็นไทยในพายหน้า หัวหน้า
 ผู้ก่อการครั้งนี้จะให้ล้มเลิกการทาสทั้งหมดในเวลาอันเร็วที่สุด รัต

บาลยังรับรองต่อไปอีก ในที่สุดในปี 1833 เมื่อรัฐบาลชุกเกรย์ (Earl Gray) เข้าปฏิบัติงานและเอาปัญหาเรื่องนี้ไปพิจารณาและจัดการ ล้มเลิกทาสได้โดยแทบไม่มีความลำบากเลย กงกหมวยเลิกทาสนั้น ออกเมื่อวันที่ 28 เดือนนั้นเอง มีการลงคะแนนเสียงให้ชุกใช้คำสั่งเสีย หายของพวกเจ้าของที่ดิน เพราะปลูก เป็น เงิน 20 ล้าน ปอนด์ สเตอริง ก่อนพ้นเป็นทาส พวกทาสจะต้องสำรองฝึกหัดงานอยู่ 7 ปี เป็นการ ตรีเตรียมตัวเพื่อเป็นไทย ทาสจะต้องทำงานให้นายในกำหนดเวลาวันละ $\frac{3}{4}$ ของวัน และจะถูกลงโทษเคียนก็ถ้าไม่ทำงานครบถ้วนตาม กำหนด เพื่อเป็นการตอบแทนนายจะต้องให้เสื้อผ้าและอาหาร เด็ก อายุต่ำกว่า 6 ขวบทั้งหมดจะต้องปล่อยให้เป็นไทยทันที พร้อมยังจัดการให้ได้รับอบรมทางศาสนาและศีลธรรมด้วย มีหลายคนเห็นว่า ควรจะปล่อยทาสทั้งหมดเป็นไทยทันที การปล่อยทาสให้เป็นไทยใน ทันทีนี้ไ้ทำกันที่แอนติกา (Antigua) และการก็เป็นไ้อย่างสงบเงียบ เรียบร้อยดีจนกระทั่งในคริสต์ปี 1833 เป็นครั้งแรกใน 20 ปี ที่ไม่ต้ง ประกาศใช้กฏการเลิกเพื่อจะรักษาความสงบแต่อย่างใด อย่างไรก็ดี สภาไ้ลงมติให้ล้มเลิกวิธีการรับรอง เลิกทาสอย่างช้า ๆ โดยไม่คำนึง ถึงการคิดค้ำของรัฐบาล และเมื่อได้ปฏิบัติไปเช่นนั้น คนก็มีการร้อง กงกหมวยท้องถิ่น ก็มองเห็นว่าทาสจะไม่ยอมทำงานให้นายอีกต่อไปจึง ไ้พักเวลาที่สำรองฝึกหัดพ้นจากเป็นทาสอีกอีก 2 ปี และไ้ไ้ให้ความ เป็นไทยแก่ทาสทั้งหมดในเดือนสิงหาคม 1836 แทนที่จะเป็นปี 1840

ประเทศอื่นในยุโรปได้ทำตามอย่างอังกฤษที่ละน้อย และบางรัฐในอาฟริกาก็กระทำเช่นเดียวกัน ในฝรั่งเศสได้ออกกฤษฎีกาให้ปล่อยทาสเป็นไทยทันที เมื่อปี 1848 ในปี 1858 วิทยาลัยปอตุเกสบริติชให้ทาสชาวปอตุเกสทุกคนเป็นไทยแก่ตัวภายใน 20 ปี นับแต่วันยกทาสออก ทาสปอตุเกสจึงได้เป็นไทยแก่ตัวในปี 1878 ชาตวิลันดาลีกทาสในปี 1863 รัฐอเมริกันสเปนหลายรัฐก็ประกาศเลิกทาสภายในกำหนดเวลาต่าง ๆ กัน เม็กซิโกเลิกทาสเมื่อวันที่ 15 กันยายน 1829 วิทยาลัยเชโนแอมเรสประกาศให้เลิกทาสที่เกิดขึ้นวันที่ 31 มกราคม 1813 ทุกคนเป็นไทย และในโคลัมเบียตกลงให้ทาสที่เกิดขึ้นวันที่ 16 กรกฎาคม 1821 พ้นจากทาสเมื่ออายุถึง 18 ปี

ยังมี การทาสสำคัญ อีก 3 แห่ง ที่ยังไม่ เลิก คือ สหรัฐอเมริกา แคว้นไค้ คิวบาและบราซิล

— สหรัฐอเมริกา —

ความจริงการใช้ทาสไม่ใช่สิ่งที่บัณฑิตคนสำคัญที่สร้างล้างสหรัฐอเมริกานิยมเลย ท่านยอร์ช วอชิงตันเองเมื่อตายลงก็ทำพินัยกรรมปล่อย ทาส ส่วนตัวให้ เป็นไทย หอมด และ เคย พด กับ เยฟเฟอซัน ไว้ว่า “ความปรารถนาขั้นแรกของท่านอย่างหนึ่งก็คือหยากจะเห็นประเทศของท่านหาวิธีให้มกคทาสล้มเลิกทาสเสีย” ยখনอกัมส์ ได้ประกาศความไม่พอใจประเพณีมีทาสใช้กันอย่างเปิดเผย และกล่าวว่า

“ควนต้องรีบพยายามลงมือกำจัดทาสเสียให้หมดสิ้นไปจากสหรัฐอเมริกา” ประธานาธิบดีและคนสำคัญของประเทศสมัยต่อมาที่รักเกี่ยวกับเรื่องทาสกันทุกคน เยฟเฟอซันพูดถึงเรื่องทาสว่า “นักชนมาที่รู้ว่าพระเจ้าชงไว้ ซึ่งความเที่ยงตรง แล้วเป็นอกสันขวันหายแทนประเทศทุกที่” แต่ก่อนที่ชาวอเมริกันจะไ้รวบรวมกันเป็นขั้วแผ่นก่อล้างระเบียนการปกครองประเทศขึ้น ทัวทั้งอเมริกันมีทาสใช้ห้อยแล้วเป็นจำนวนมากมาย ฉเพาะหย่างยิ่งในรัฐภาคใต้ ซึ่งผู้ตั้งถิ่นฐานมีอาชีพทางการสีกัมเป็นพัน เจ้าของที่ดินคนหนึ่งมีทาสใช้นัยด้วยจำนวนร้อยจำนวนพัน และมีความรู้สึกฝังแน่นว่าทาสเป็นสินทรัพย์ไม่ใช่คน จึงเป็นอัมคาที่ชาวรัฐภาคใต้จะต้องนึกถึงผลประโยชน์อันเกิดแต่การใช้ทาสมาก ดังนั้นเมื่อมีผู้เสนอออกกฎหมายในนามรัฐบาลกินแดนกันตะวันตกเฉียงเหนือ ในการประชุมครั้งแรกระหว่างรัฐต่าง ๆ ในอเมริกา พายหลังเวลาที่กองทหารองกริดถอนกลับไปแล้วว่า “หลังปี 1800 จะต้องไม่มีการใช้ทาสหรือบังคับใช้ทาสและผู้ฝ่าฝืนจะต้องถูกลงโทษ” ร่างกกฎหมายนี้จึงได้ตกไป ส่วนรัฐทางฝ่ายเหนือมีความคิดเห็นต่างกับฝ่ายใต้มาก และมีความกะตือรือร้นที่จะให้การใช้ทาสหมดไปโดยเร็ว กฎหมายฉบับปี 1787 (วันที่ 13 กรกฎาคม) สำหรับบังคับใช้ในอาณาเขตของสหรัฐอเมริการัฐตะวันตกเฉียงเหนือของแม่น้ำโอไฮโอ ซึ่งนาธานเดน (Nathan Dane) เป็นผู้นำเข้าสู่สภา และผู้ร่างขาตเป็น มานาเชย์ คัทเลอร์ (Manaseh Cutler) ก็ห้ามไม่ให้มีทาส

พ่ายในอานาเซคนัน

ในการประชุมที่ฟิลาเดลเฟีย เมื่อปี 1787 ซึ่งได้จัดการร่าง
 กฎหมายรัฐธรรมนูญ ผู้ร่างก็มีความรู้สึกถึงภัยของการทาส แต่วิตคาโร
 ไกลนาโต้ และรัลยอร์เขียนยืนยันขอให้รับรองการทาสก่อนที่ร่างทั้งสอง
 จะเข้าหุ้ในสหรัธบาล และขอให้ร่วมตกลงในการส่งทาสที่หลยหนี
 คืน ให้หุ้ในสัณณการร่วมสหรัธกัวย แต่ที่ประชุมตกลงให้เอาคำ
 ว่า “ ทาส ” และ “ การทาส ” ออกเลื้จากกฎหมายรัธมณณ กัง
 ที่แมคคัสันอ้างว่า คำเหล่านั้นไม่ไค้สแกงให้เห้นว่ามนุสมีสิทธิเป็น
 เจ้าของตัวเองเลย และในเวลาเดียวกันก็กำหนดเป็นกฎหมายกัวย
 ว่า สภาอาคสังห้ามการค้าทาสของชาวต่างประเทศเมื่อพ้นกำหนด
 20 ปีแล้ว จะต้องไม่ลื้ว่า ก่อนหรือหลังรวมรัธภาคเห้นของ
 อเมริกาสัคเล็กนัอยเริ่มกันด้วยรัธเวอร์มอนต์ในปี 1777 จนจบกัวยปี
 1804 เมื่อรัธนิวเฮอร์ซึเข้าร่วมสหภาพนัั้น รัธเหล่านั้นไค้ดำเนินการ
 เล็กทาส หรือ ทาวัธทางที่จะทำให้ทาสหมดไป จากเขตของคนที่ละนัอย
 แต่การกระทำทั้งนั้ก็เท่ากับทำให้ทาสในรัธฝ้ายเห้นอโห้ไปหุ้ในตลาด
 คำทาสในรัธภาคไค้นั้เอง

เราไม่สามาถหารายละเอื้ดพอที่จะชายเป็นชั้น ๆ ไปไค้ว่าใคร
 ในวงรัธบาลที่เป็นผู้เห้นยวรังทำเนื้ยมมีทาสไว้ การไค้หลยเขื้ยน
 รวมในสหรัธเมื่อปี 1803 ยังทำให้เลื้ยงฝ้ายให้ทาสคงหุ้ยถึงชนอ็ก การ
 ปรองคองกับรัธมัสซัชรเมื่อปี 1820 ปีกรรัธเทกซัสเมื่อปี 1845 กฎหมาย

ทาสหลายหน้ 1850 กวีลิตกาเกียวกับริดแคนซัสกับริดเนบราสกาใน
 1854 คำตัดสินเรื่องทาสเทรคสก็ช 1857 การพยายามครอบ
 ครอบเกาะคิวบา โดยเฉพาในปี 1854 และการเปิดการค้าทาสกับ
 ต่างประเทศใหม่ในปี 1859 — 1860 เหล่านี้เป็นชนค้ำเนินการอันสำคัญที่
 จักทำเพื่อกงทำเนียบใช้ทาสไว้ และแม้จะสำหรัคเพียงบางเรื่องแต่
 ก็ไ้เร้าความรู้สึกฝ่ายค้านให้รุนแรงยิ่งขึ้น ผู้นำก่อกองเลิกทาสครั้ง
 ลำที่สุกัมิเบนยามิน ลันดี (Benjamin Lundy 1789—1839) และผู้
 ทำตามก็คือวิลเลียม ลอยด์การิสัน (William Lloyd Garrison 1805—
 1879) เอลิยา. พ. ลัฟเจอย (Elijah P. Lovejoy 1802—1837) เวนเดล
 ฟิลลิป (Wendell Phillips) ชาลส์ซัมเมอร์ (Charles Sumner)
 และยอนบราวน์ (John Brown เกิดปี 1800 ถูกแขวนคอ เมื่อ 1859)
 ทั้งหมดล้วนแต่พยายามกำจักทำเนียบทาสด้วยวิธีต่าง ๆ กัน นอก
 จากในวงการเมือง คนหลักแหลมของอเมริกาที่คัดค้านชัคขวางการ
 ใช้ทาส ก็มวิลเลียม อี. แชนนิง (William E. Channing) ฮาร์ คัมบิล
 เอเมอร์สัน (R. W. Emerson) กวีไบรแอนท์ (Bryant) และลอง
 เฟลโล (Long Fellow) เป็นต้น

วิธีการต่าง ๆ ที่พวกคัดค้านชัคขวางไม่ให้มีทาสใช้ค่อไปใน
 สหรัตอเมริกัน พอจะแบ่งได้คือ พวกนักการเมืองใช้ฝปากโน้มน้อม
 ไปประชาชนให้เห็นคาม และหาวิธีให้รดยาลค้ำเนินการเลิกลัมทาส
 โดยตรง คนที่มีฝปากคมกล้า และใช้ความพยายามอย่างยิ่งเพื่

การหลังที่สุดคนหนึ่งคือ อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) ส่วนพวกเห็นว่าลัทธิไม่มีประโยชน์จึงใช้ความรุนแรงก็มี เช่น ยอนบราวน์ เป็นต้น ยอนบราวน์เป็นคนแรกที่ใช้อาวุธก่อการกำเริบประเพณีใช้ทาสเมื่อปี 1859 ที่ซาเปอร์ส เฟอริ (Harper's Ferry) ยอนบราวน์เป็นคนที่เคยอยู่ในร็อตทามัน ทั้งภาคเหนือและภาคใต้ ได้เห็นชีวิตอันน่าสมเพชของทาสอย่างใกล้ชิด และได้พยายามก่อกำเนิดการหาทุนรอนและสถานที่มั่นคงแข็งแรงทางพาเซาเวอร์รีเนีย ช่วยให้ทาสที่ต้องการเป็นไทหนีไปผ่านนักบุญได้ ครั้นแล้วก็รวบรวมอาวุธและชายฉกรรจ์ได้ 22 คนเข้าปล้นคลังอาวุธที่ซาเปอร์ส เฟอริ เพื่อจะสะสมกำลังอาวุธไว้ดำเนินการต่อไป กองทหารรัฐบาลได้รับคำสั่งให้ปราบปรามพวกก่อการไม่สงบนี้ ด้วยยอนบราวน์ถูกจับและพิพากษาในท้ายที่สุด ถูกจับไปยั้ง ยอนบราวน์ถูกตัดสินประหารชีวิต แต่ความตั้งใจและการกระทำของยอนบราวน์ ได้รับความรู้สึกฝ่ายต้องการเลิกทาสให้ร้อนแรงยิ่งขึ้น ต่อมาไม่นานก็มีเพลงรู้จักกันทั่วอเมริกา และแทบทั่วโลกว่า

John Brown's body lies, a mould'ring in the grave,

John Brown's body lies, a mould'ring in the grave,

John Brown's body lies, a mould'ring in the grave,

His soul is marching on.

ยอนบราวน์ร่างกาย มลายดับขมแผ่นดิน

ขอนขวานร่างกาย มลายทัณฑ์มแผ่นดิน

ขอนขวานร่างกาย มลายทัณฑ์มแผ่นดิน

(แต่วิณยานหุบยื่นขง)

นอกจากพวกใช้คมขวานและคมปากดักกล่าวแล้ว ยังมีพวกกวี
และนักประพันธ์ต่าง ๆ ที่ใช้คมปากกาประนามประเพณีใช้ทาส มี
อาจารย์หญิงในวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ชื่อมิสซิส แฮเรียต เอลิซเบธ
สโรว์ (Mrs. Harriet Elizabeth Stowe 1811—1896) ผู้ใช้วิธีเขียน
ต่างกับนักเขียนอื่น ๆ คือ เขียนหนังสือทำนองนวนิยาย ชื่อเรื่อง
“Uncle Tom's Cabin” (กระท่อมน้อยลุงทอม) หรือ “Life Among
the Lowly” (ชีวิตคนจน) ความคับแค้นต่าง ๆ ของพวกทาสที่ปรากฏ
ในหนังสือเรื่องนี้ ถ้าย้ายมาจากชีวิตจริงที่มิสซิสสโรว์ได้สังเกตเห็นทั้งต้น
หนังสือจริงเท่าเทียมไปปลิวคึกคักการทาสนั่นเอง หนังสือเรื่องนี้
แพร่หลายไปทั่วทุกวัดในภาคเหนือและปลุกใจคนให้สมเพชเวทนาทาส
และเกลียดชังการทารุณของพวกเจ้าของทาสจนถึงขีดที่สุด นอกจากนั้น
ยังเป็นต้นนิยมกันทั่วไป และมีคนแปลเป็นภาษาต่างประเทศถึง

28 ภาษา

ความพยายามต่าง ๆ ดังกล่าวมา ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทาง
วิทยาศาสตร์ ในรั้วฝ่ายเหนือทำให้ชีวิตจิตใจของชาวรั้วฝ่าย
เหนือและฝ่ายใต้แตกต่างกันจนแทบนับว่า เป็นสองประเทศก็ได้ ชาว
รั้วภาคเหนือประคิดรถไฟ ยาง เครื่องยนต์ และเครื่องจักรใช้ก่อน

ทอน คนจึงเห็นว่าเครื่องจักรเป็นทาสของมนุษย์ มนุษย์หาความเป็น
 ข้าทาสมนุษย์ด้วยกันไม่ ส่วนชาวไต้หวันก็คิดเห็นว่า การใช้แซกค้ำเป็น
 ทาสเป็นทำเนียบประเพณีมาแต่เดิม ถ้าล้มเลิกเสียชีวิตจะเปลี่ยนแปลง
 ยุ่งยากเสียระเขียและหาประโยชน์อย่างไ้ให้หลวง พวกชาววิธภาค
 ไ้และสมัคพิศพวกที่หยูทางภาคเหนือได้ทำความพยายามคักค้ำและ
 บ่อนกันไม่ให้การออกความคิดเห็นอันเกี่ยวกับเรื่องทาสแพร่หลายไป
 หมู่ประชาชน แม้พวกพระในวัดที่มีทาสก็ได้พยายามใช้อิทธิพลให้ทาส
 ยังกมีอยู่ต่อไป แต่จะพยายามสักเพียงไรก็ตาม ความรู้ลึกของ
 คนทั่วไปได้ซาบซึ้งในหนังสือเรื่อง กะท่อมน้อยลงทอม ซึ่งแพร่หลาย
 ไปถึงหมู่ประชาชนเสียแล้วก่อนที่ฝ่ายปฏิบัตการจะรู้ทั่ว ความพยายาม
 ของฝ่ายนิยมทาสบางหย่างจึงเกิดผลตรงกันข้าม เช่น คดีเกรตสก็อต
 ในปี 1856-57 เกรตสก็อตเป็นทาสแคว้นมิสซूरี่แล้วถูกย้ายไปหุบแคว้น
 อิลินอยและทอนซึ่งเป็นวิธพวกไม่ใช้ทาส ครั้นเมื่อถูกย้ายกลับมา
 มิสซूरี่อีก จึงร้องขอเป็นความเป็นไทย แต่กลับถูกขายไปท่นิวอรัค
 สก็อตขอออร์นเรื่องต่อไปจนถึงศาลสูง ศาลสูงพิจารณาความแล้วตัดสิน
 เห็นว่า สก็อตเป็นทาสหรือเชิอสาขายทาส เพราะฉะนั้นจึงไม่นับว่าเป็น
 พลเมือง และไม่มีสิทธิเข้ามาฟ้องในศาลของสหรัฐ เป็นหน้าที่ของสห
 รัธบาลที่จะต้องบ่อนกันรักษาทรัพย์สมบัติของสหรัฐไม่ให้สูญหาย ทาส
 ก็เป็นทรัพย์สมบัติอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น สภาของเกรตสจึงต้องบ่อนกัน
 รักษาทาสไว้ คำตัดสินนี้เป็นที่พอใจของชาวไ้ แต่ทำให้ชาววิธฝ่าย

เหนือขีดเคืองมาก เมื่อความคิดเห็นแตกต่างออกเป็นสองฝ่ายเช่น
 สหรัถภาคเหนือและภาคใต้จึงมีความรู้สึกเป็นปฏิกษัตถ์กันทุกที จน
 ในที่สุดเหตุการณ์ค่อยปรากฏชัดขึ้นว่า ปัญหาเรื่องนี้จะตกลงกันโดย
 ไม่ปะทะอาวุธไม่ได้ วาระที่ท่านอับราฮัม ลินคอล์นได้รับเลือกเป็น
 ประธานาธิบดีเมื่อเดือนพฤษภาคม 1860 จึงเท่ากับเป็นสัญญาณให้ภาค
 ใต้ก่อการรุนแรง และสงครามกลางเมืองก็ระเบิดขึ้นในเดือนเมษายน
 ค.ศ. 1861 ประธานาธิบดีลินคอล์นเรียกทหารอาสา 75,000 คน แต่มีคน
 สมัครถึง 3 หรือ 4 เท่าจำนวนที่ต้องการ ในตอนแรกพวกฝ่ายเหนือกล่าว
 ว่า จะต้องจับอาวุธด้วยหวังจะรักษาสหรัถบาลให้คงอยู่ แต่นักการ
 เมืองที่มอง เห็นการณ์ไกลได้เห็นมาแต่แรก และในตอนท้ายที่ชาติก็
 เข้าใจทั่วกันว่า เป็นการกระทำเพื่อจะให้เลิกทาสอย่างเด็ดขาดทั่วสหรั
 ดสงครามทั้งนี้ต่างฝ่ายต่างทุ่มเทกำลังเข้ารบกันอย่างคึกคักและกินเวลา
 ถึง 4 ปีเศษ คือ เริ่มต้นแต่เดือนเมษายน 1861 และสิ้นสุดลงเมื่อวันที่
 9 เมษายน 1865 เมื่อทัพฝ่ายใต้ยอมแพ้ที่แอปโปมาท็อกซ์ (Appomattox)
 หลังจากนั้น 3 วัน ประธานาธิบดีลินคอล์นก็ถูกคนทำร้ายร่างกายถึง
 แก่ความตายเมื่อวันที่ 15 เมษายน แต่สภาของเกรตไต้ยก็เลิกทาส
 แล้วตั้งแต่ปี 1862 คือลินคอล์นได้ออกประกาศยกเลิกทาสฉบับนั้น ใน
 วันที่ 22 กันยายน 1862 และประกาศให้ทาสที่จับอาวุธต่อสู้กับรัฐบาล
 ทั้งหมดเป็นไทยกเว้นแต่เมื่อวันที่ 1 มกราคม 1863 พอเดือนธันวาคม 1865
 ก็มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญใหม่ยกเลิกและห้ามการทาสทั่วทั้งสหรัถอเมริกา

ค่าใช้จ่ายในสงครามคราวนี้มีผู้สำหรับคิดคำนวณว่าในสามปีแรก
 รัชสมัยเหนือใช้ไป 5,000,000,000 ดอลลาร์ รัชสมัยใต้ใช้ 3,000,000,000
 000 ดอลลาร์ และเมื่อคำนวณข้าเห็นค่านานและค่าใช้จ่ายอื่นๆ อัน
 เกิดแต่สงครามรวมเข้าด้วยแล้ว ภาคนเหนือใช้รวมทั้งสิ้นประมาณ 11,
 000,000,000 ถึง 12,000,000,000 ดอลลาร์ และฝ่ายใต้ใช้ไปประมาณ
 4,000,000,000 ดอลลาร์ มีคนตายราว 750,000 ถึง 1,000,000 คน แต่
 มีผลคือ ขนยทำเนียมใช้ทำสสันลดลง ที่ดินอันสมบูรณ์ทางรัชภาค
 ใต้ได้ใช้ไ้ทำการกลักมีมากขึ้น การจ้างคนที่เป้นไทยแก้ตัวทำงานกลับ
 ได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยกว่าใช้ทำส รัชในภาคทั้งสองก็ร่วมอนานภาพ
 พลาณภาพกันเป้นมหาประเทศที่มีกำลังใหญ่ยิ่งประเทศหนึ่ง.

— กิวบา —

ประมวลกตหมายว่าด้วยเรื่องทาสของสเปนที่ประกาศใช้เมื่อ 2789
 นั้น เป้นที่ยอมรับทั่วกันว่ามัลลิสนะเมตตากฎนามาก โดยเหตุนี้ เมื่อ
 เกาะทรีนิแดด (Trinidad) มาอยู่ในความครอบครองขององกริกแล้ว
 คณะเล็กทาสจึงชักชวนความพยายามของพวกเจ้าของไร่เพาะปลูกที่จะ
 ให้ใช้กตหมายองกริกแทนกตหมายสเปนที่ใช้หู่ในเกาะนั้น และ กิจัก
 ชวางไ้สำหรับ ๔ 1819 แต่แม้ว่ากตหมายจะลดหย่อนเพียงไร
 ก็ตาม พายในอนานิคมของสเปนมีผู้ละเมิดย่อยๆ และในเกาะคิวบา
 ความเป้นหู่ของพวกทาสลำบากมาก พลเมืองที่เป้นทาสนะเกาะนั้นใน

ปี 1792 มีประมาณ 84,000 คน ในปี 1817 มี 179,000 คน ในปี 1827 มี
 286,000 คน และปี 1843 มี 436,000 คน รัฐบาลสเปนได้ออกกฎหมาย
 เมื่อปี 1870 ว่า นับแต่บัดนี้เป็นต้นไปทาสที่มีอายุ 60 ปี แล้ว หรือจะ
 มีอายุครบ 60 ปี จะได้รับความเป็นไทยทันที เด็กที่ยังไม่เกิดก็ให้ถือว่า
 เป็นไทยแก่ตัวด้วย แต่พวกเจ้าของจะต้องอยู่การเลี้ยงดูเด็กที่เกิดใหม่
 ไปจนถึงอายุ 18 ปี และตลอดเวลานี้เด็กจะอยู่ในฐานะผู้ฝึกหัดสำรอก
 งานที่เห็นว่าเหมาะสมในเมื่อมีอายุครบกำหนด กฎหมายฉบับนี้เรียก
 ว่า กฎหมายมอเรต์ (Moret Law) คือซินยอร์ มอเรต์ เพรนเดอเกาสต์
 (Señor Moret Prendergast) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคมเป็นผู้
 เสนอในสภาผู้แทนตามทฤษฎีสถิติปี 1867 มีพลเมืองในคิวบารวมทั้งสิ้น
 1,370,211 คน เป็นคนผิวขาวเสีย 764,750 คน คนผิวดำ 605,461 คน
 ในจำนวนคนผิวดำเป็นไทย 225,938 คน และทาส 379,523 คน ในปี
 1873 คิวบามีพลเมืองประมาณ 1,500,000 คน ซึ่ง 500,000 หรือ 1
 ใน 3 ส่วนเป็นทาส นายโครว์ (Cowe) กงสุลใหญ่ของอังกฤษ
 ที่เกาะนี้เมื่อปี 1885 กล่าวว่า “การทาสกำลังลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว
 ซึ่งในยี่สิบ หรืออย่างมากที่สุด 2 ปี การทาสซึ่งแม้เวลานี้ก็ลดหย่อน
 หมดแล้ว จะหมดสิ้นไป”

— บราซิล —

อังกฤษได้ทำอนุสัญญาเลิกการค้าทาสกับบราซิล เมื่อปี 1826

แต่ยังคงมีผู้ละเมิดอยู่เสมอทั้ง ๆ ที่เรือบขของอังกฤษกลาตตระเวนตรวจ
 ตราหยา ในปี 1830 พระราชาริราชของบราซิลได้ประกาศว่า การ
 ค้าทาสถือว่าเป็นการโจรสลัด อังกฤษได้ยื่นมือเข้าเกี่ยวข้องโดยออก
 กฎหมายฉบับหนึ่งชื่อเบอकिनแอคต์ (Aberdine Act) ปี 1845 กล่าว
 ถึงสิทธิในการจับกุมเรือที่นำส่งสยในน่านน้ำบราซิล กระนั้นก็ตามเจ้า
 หน้ที่ปกครองท้องถิ่นก็ยังยินยอมให้ทาสอาฟริกกันเข้ามาถึงปีละ 4,000
 คน ในปี 1850 การค้าได้ระงับลงโดยสิ้นเชิง บ้านเจ้าของที่ดิน
 เพาะปลูก และเจ้าของเหมืองแร่พากันร้องอุธรณ์ต่อรัฐบาลว่าเป็นความ
 หายนะแก่ชาติ การระงับการค้าทาสทำให้งานของทาสหนักขึ้นและ
 จำเป็นต้องเอาทาสที่เคยใช้สอยในครอบครัวยุไปใช้ทำงานในไร่เพาะปลูก
 แต่ถึงกระนั้นการทาสของบราซิลก็เขากว่าทาสในสหรัฐอเมริกา วันที่
 28 กันยายน 1871 สภาบราซิลได้ออกกฤษฎีกาว่าด้วยการเลิกทาสทั่ว
 ทั้งประเทศ ทาสของรัฐบาลจะให้เป็นไทยทั้งหมด ส่วนทาสอื่นที่มี
 หยาเดิม ยะคงเป็นทาสต่อไป แต่ก็จะได้รับความสะดวกในการออก
 เป็นไทย กฎหมายนี้ได้กำหนดว่า เด็กที่เกิดจากแม่ซึ่งเป็นทาส
 หลังวันทกกฎหมายออกให้นับเป็นไทย แต่อย่างไรก็ดี คนพวกนี้จะ
 ต้องรับใช้เจ้าของ ๆ แม่หยาเป็นเวลา 21 ปี ได้มีข้อความเพิ่มเติมใน
 กฎหมายอีกด้วยว่า เงินจำนวนหนึ่งที่ได้จากการปรับใหม่ในปีหนึ่ง ๆ
 จะต้องกันไว้เพื่อช่วยเหลือแคว้นทุกแคว้นในการที่จะชื้อทาสเพื่อ
 ปลอ่ยให้เป็นไทย เจ้าก่อนที่จะออกกฎหมายฉบับนี้พระราชาริราช

ของบราซิลผู้ซึ่งใช้อิทธิพลช่วยเหลือให้ทาสได้เป็นไทยตลอดมา ก็ได้
 ชงปล่อยทาสส่วนพระองค์เป็นไทย หลังจากปี 1871 นี้ ชาวบราซิลเลียน
 อื่น ๆ หลายคนได้โดยสเถิด และในที่สุดปี 1888 สภาได้ออกกฤษฎีกา
 ให้ยกเลิกทาสทั้งหมดในบราซิล ซึ่งทาสจำนวน 700,000 คนได้รับความ
 เป็นไทย

— การค้าทาสเลียงกตหมาย —

เมื่อห้ามการค้าทาสแล้ว ชาวอาณานิคมของประเทศในยุโรป
 มากกว่าหนึ่งประเทศได้พยายามเลียงหาวิธีอื่นแทนโดยเอาคนงานที่
 เป็นชนชาติที่มีวิธีต่ำกว่าไปใช้โดยมีสัญญาผูกมัด ซึ่งมักจะกำหนด
 เวลาไว้ให้นาน นี่เป็นตัวอย่างของวิธีการหลายวิธีที่ได้นำมาใช้ ซึ่ง
 กลายเป็นงานของการค้าทาสอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ประมาณปี
 1867 วิธีการชนิดนี้ก็รู้ชื่อออกไปว่าทำกันมากในหมู่เกาะท้องทะเลใต้
 กับนิวคาเลโดเนีย (New Caledonia) และในหมู่เกาะฟีจี (Fiji)
 วิธีนี้ดูเหมือนจะทำงานด้วยความสมัครใจ แต่ไม่ด้วยความโสดอัน
 ไม่มีขอบเขตจำกัด ของพ่อค้าก็นำมาซึ่งวิธีการหลอกลวง และ โหดร้าย
 ชาวพื้นเมืองถูกล่อลวงไปในเรือขึ้นทุกคนงาน แล้วใช้อำนาจบังคับกัก
 ขังไว้ หรือบางครั้งก็ถูกจับกุมบนฝั่งหรือในเรือคานู เขาไปไว้ในเรือใหญ่
 จะต้องการใช้ให้ไปทำงานเช่นไรก็ได้โดยไม่ได้อธิบายให้เข้าใจแจ่มแจ้ง และ
 มักจ้างไว้เป็นเวลาเกินกำหนดทางกฎหมาย วงการค้าวิธีนี้ขยายออกไป

มากในเวลารวดเร็ว ในปี 1884 รัฐบาลได้เริ่มเอาใจใส่เป็นพิเศษ
ในเรื่องการค้าทาสที่ควีนส์แลนด์ในหมู่เกาะแปซิฟิก และได้แต่งตั้ง
กรรมการออกมาสอบสวนเรื่องเรือที่ยื่นทุกคน ที่กระเกณฑ์มาจากชาวพื้น
เมืองเกาะนิวกินี (New Guinea) หมู่เกาะหลุยเซียนา (Louisiane)
และหมู่เกาะของเคโรกาสโตร (D'Entrecasteaux) ผลการสอบสวน
ซึ่งมีปากคำพยานเกือบ 500 คน ได้เปิดเผยวิธีการชั่วช้าทารุณไม่แพ้
การค้าทาสอาฟริกันเมื่อครั้งกระโน้น การกระทำอันน่าอับอายนั้นทำให้
พวกชาวเกาะถือว่าเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้อง แก่แค้นเอาภัยกับคนผิวขาว
ทุกคนที่ล่อให้มายังเหยียบขึ้นไปยังเกาะใด ขอนคอสเลอริชแพทเทอซัน
สังคราช แห่ง เมลานีเซีย (John Coleridge Patterson Bishop
of Melanesia) เป็นผู้ได้รับเคราะห์จากการพยายามทบทวนเกาะนุกาปู
(Nukapu) เมื่อวันที่ 20 กันยายน 1871

— โพรในรัสเซีย —

รัสเซียเป็นประเทศที่มี โคมหน้าทางประวัติศาสตร์ไม่เหมือนชาติ
อื่นในตะวันตก และที่เรียกกันว่าชาติตะวันตกนั้นนับว่าถูกต้อง เมื่อ
ทำเนียบใช้ทาสเลิกกันไป ประเทศรัสเซียเปลี่ยนเป็นใช้โพร (Serf)
แทนมาจนถึงในเร็ว ๆ นี้ ในสมัยนั้นๆ เท่าที่เรารู้ได้พลเมืองบ้าน
นอกของประเทศนี้ประกอบด้วย 1. ทาส 2. คนงานเพาะปลูกที่เป็น
ไทยแก่ตัว และ 3. ชาวนาแท้คือพวกที่ทำงานเล็กๆ ของตน หรือ เข้า

นาผู้อื่นทำและเป็นสมาชิกของตำบลด้วย. ที่มาของ ทาสที่นั่นก็เหมือน
กับที่อื่น ๆ คือ จับไปในการรบหนึ่ง ขอมชายตัวด้วยความยากจนหนึ่ง
มีหนี้สินล้นพ้นตัวหนึ่ง และถูกทนายลงโทษหนึ่ง ในสภวสันต์ 18 คน
ที่แตกต่างกันออกเป็น 3 ชั้นปนเปกันจนกลายมาเป็นชั้นเดียวเรียกว่า
ไพร่ (Serf) มีฐานะเป็นทรัพย์สินของเจ้าของที่ดินหรือของวัดไม่ใช้
ทรัพย์สินของที่ดินหย่างไพร่ที่อื่น แต่ห้ามไม่ให้โยกย้ายที่หยุด พระราช
บัญญัติพระราชพิธีราชธานีฉบับ 1721 กล่าวว่า “เจ้าของชาย
ชาวนาและคนใช้ไม่เพียงแต่ทั้งครอบครัวเท่านั้น แต่ชายที่ละทิ้งละตัว
เหมือนวัวควาย” การกระทำเช่นนั้น ในตอนแรกวัดบาลอนมีติ และ
ได้พ้นจากการขายนั้นด้วย ปกติก็เช่นนั้นมาหลายรัชกาล จนกระทั่ง
พระเจ้าบรมมหาราชได้ออกกฎหมายเก็บส่วยรัชชูปการพลเมืองบ้าน
นอกเป็นรายคน และบังคับให้เจ้าของที่ดินรับผิดชอบจำนวนเงินที่ไพร่
ของคนจะต้องเสีย ส่วนพวกคนจรจัดให้เข้าเป็นทาส พวกที่ไม่
สมัครเป็นทาส ยังบังคับให้คงหลักแหล่งทำงานในที่ดินฐานะสมาชิก
ของตำบลหรือไพร่ของนายที่เค็มใจรับ

วิธีการใช้ไพร่ทำกันแพร่หลายเต็มที่ในรัชสมัยพระนางมณฑารัตน์
ที่ 2 พวกไพร่ถูกซื้อขายย้ายยกให้กันเป็นของกำนันบ้าง บางทีก็พร้อม
กับที่ดิน บางทีก็ตัวเปล่า บางทีทั้งครอบครัว บางทีก็แยกกัน ขายทอด
ตลาดในที่ชุมนุมชนเป็นประการเดียวก็ห้าม โดยถือว่าไม่มงคลมา
สำหรับรัชทายาทยุโรป เจ้าของอาจส่งไพร่ที่เขาไว้ไม่หยุดไปยังไซบีเรีย

หรือไปยังเมืองแร่นกลกซิวก็ได้โดยไม่ต้องไต่สวน และไพร่ที่ร้อง
ทุกข์กล่าวโทษนายจะต้องโทษโดยและส่งไปยังเมืองแร่น ควบคุมการ
เปลี่ยนแปลงครั้งแรกปรากฏในรัชสมัยพระเจ้าปดุง (1796-1801)
พระองค์ได้ทรงออกกฎหมายว่า พวกไพร่จะต้องไม่ถูกบังคับให้ทำงาน
ให้นายมากกว่าสัปดาห์ละ 3 วัน และต่อจากนั้นก็มิได้พยายามเปลี่ยนแปลง
แก้ไขตลอดจนแสวงความนึกเห็นที่จะให้ปล่อยเป็นไทย นับแต่
ต้นสหัสที่ 19 เป็นต้นมา แต่ยังไม่มีการดำเนินการอย่างจริงจังก่อนที่
พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ ที่ 11 ได้ขึ้นครองราชย์ (1855) พระราชาธิราช
องค์นี้ภายหลังสงครามไครเมียแล้ว ซึ่งทั้งก็มีการตั้งขึ้นคณะหนึ่ง
ประกอบด้วยข้าราชการสำคัญ ๆ ของประเทศหลายคน เรียกว่าคณะ
มีการดูแลชาวนา ให้ไปค้าหรือหาวิธีการปล่อยทาสให้เป็นไทย ใน
องค์การนี้มีสมาชิกที่ทำงานอย่างเข้มแข็งคนหนึ่งคือ แกรนด์ดยุก
คอนสตันติน ยังเ็นมีเหตุการณ์อย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้งานของมีการ
คืบหน้าไปอย่างรวดเร็วเกิดขึ้น คือพวกนายในแคว้นลิทัวเนีย
พวกหนึ่งเกิดไม่ใคร่พอใจกฎหมายเรื่องไพร่ในแคว้นของตน พยายาม
จะหาวิธีการแก้ไข รัฐบาลได้โอกาสจึงแปลความหมายไปว่า เป็น
การเสนอความประสงค์จะให้เลิกไพร่ จึงออกคำสั่งที่คณะมีการ
พิจารณาเตรียมการปล่อยไพร่ให้เป็นไทยทีละน้อย ๆ และไม่ช้าก็ส่ง
หนังสือเวียนไปยังผู้ว่าการเมืองและเจ้านายใหญ่ ๆ โด ๆ ทั่วดินแดน
รัสเซียแท้ แจ้งความประสงค์ของพวกขุนนางลิทัวเนียขึ้น และจัด

วางแผนหลักเกณฑ์ในอันที่จะปล่อยไพร่เป็นไทย “ ถ้าหากเจ้านาย
แคว้นต่าง ๆ เหล่านี้เห็นชอบด้วย ” มคิมหาชนเห็นพ้องในแผน
การนี้ทั้งใจไปเสีย แม้พวกนายที่ไม่สู้จะเห็นชอบด้วยก็เห็นว่า หากจำเป็น
จะต้องทำแล้ว ก็มอบความไว้วางใจแก่พวกขุนนางจะดีกว่าและจะปลอดภัย
สำหรับผลประโยชน์กว่าที่จะมอบให้แก่พวกเจ้าหน้าที ฉะนั้นใน
ระหว่างปี 1858 จึงมีคณะมีการเลิกไพร่ครั้งขึ้นเกือบทั่วทุกแคว้นที่มีการ
ใช้ไพร่ และเพื่อให้แผนการนี้ต่าง ๆ ที่คณะมีการประจำแคว้นวางไว้
เหมาะสมยิ่งขึ้น รัฐบาลจึงตั้งมีการพิเคราะห์ตรวจแก้อีกคนหนึ่ง

เมื่อวางแผนการนี้ไว้พร้อมแล้ว แม้พวกขุนนางจะคัดค้านจนต้อง
ระงับไว้บ้าง แผนการนี้ก็ได้กลายเป็นกตหมายขึ้น และการใช้ไพร่ก็
ล้มเลิกลง (เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ ปีที่ขึ้นศักราชที่ 3
มีนาคม 1861) จำนวนไพร่ทั้งหมดซึ่งเป็นของเจ้าของที่ดิน ในขณะ
ปล่อยมีประมาณ 21,625,609 คน ในจำนวนนี้เป็นไพร่ทำนาเสีย
20,158,231 คน และเป็นไพร่รับใช้ในบ้านอีก 1,467,378 คน จำนวน
เหล่านี้มิได้รวมไพร่ของวัดด้วย ซึ่งมีประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนพล
เมืองชนบททั้งหมด ฉะนั้นของพวกคนพวกนี้ดีกว่าพวกที่มิใช่เป็นเจ้าของ
ที่ดินส่วนน้อยอยู่แล้ว ความจริงอาศัยตามคำของนาย อาร. ดี. เอม.
วอลเลซ (R. D. M. Wallace) ที่กล่าวไว้ไว้ไว้ว่า “ เป็นฉะ
ระหว่างไพร่กับไทย ” ในจำนวนพวกนี้ยังมีไพร่ที่ดินที่เป็นของวัดมา
ก่อนแล้วโอนมาเป็นของวัด ในรัชสมัยพระนางแคทเธอรีนที่ 2 อีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีพวก “ชนทิ” ที่รับใช้อยู่ในราชสำนักและตามวัง
เจ้านาย ซึ่งมีจำนวนประมาณ 3 ล้านครึ่ง ดังนั้นโดยกกดหมาย
ปี 1861 นี้ ไพร่กว่า 40 ล้านคนได้ปล่อยเป็นไทย

ทาสของชนชาติอิสลามะหะหมัด

คัมภีร์โคหร่านก็เหมือนกับคำสอนของโมเสสที่ขอมริบว่ามีทาส
และวางกกดเกณฑ์การใช้ทาสไว้ด้วย กกดเกณฑ์เหล่านี้ในกายหนึ่ง ๆ แปล
ความหมายแตกต่างกันไป บางนิกายก็เคร่งเครียด บางนิกายก็ลค
หย่อน ความทำเนียบประเพณีในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งตามวิถีรักษ
กกดหมายต่าง ๆ กันของพวกผู้ครองเขตแคว้น ในประเทศที่ถือศาสนา
มะหะหมัดที่ใหญ่และเจริญทันสมัย ได้มีประกาศนานมาแล้วว่าการ
ค้าทาสเป็นการผิดกกดหมาย อานาจักรเตอร์กี ได้เป็นภาคีสมาชิกใน
สัณณการุงเบอรลินปี 1885 และประกาศใช้เป็นกกดหมายเมื่อปี 1889
ว่าการค้าทาสเป็นความผิดทางกกดหมาย เปอรเซียและชันชิบารได้
เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกตามสัณณการุงบรัสเซลส์เมื่อปี 1890 แต่ใน
ประเทศเล็ก ๆ บางประเทศ เช่นในเมื่องเฮดยาส (Hedjaz) เป็นต้น
การค้าทาสยังคงกระทำอยู่จนถึงสมัยนี้

คัมภีร์โคหร่านไม่ให้คนกกดทาสเลย ซ้ำยังสนับสนุนให้ปล่อย
ทาสให้เป็นไทย โดยกล่าวว่าเป็นการกระทำที่ได้บุญ ลูกที่เกิดด้วยทาส
ภริยาของนาย ถือว่าเกิดมาเป็นไทยแก่ตัว และเมื่อมีลูกแล้วแม่ก็ได้

เป็นไทยด้วย ทาสที่เกิดในบ้านโดยทั่วไปถือกันว่า เป็นคนในครอบครัว และการขายทาสเช่นนั้นผู้คนจะทำหิติดินมาก ยกเว้นแต่กรณี ที่ประพริตชั่วจนเหลือขอจึงจะพอให้อภัย ทาสทั่วไปของคนสมัยนั้นมักจะ ได้ตำแหน่งหน้าที่สูง ๆ เช่นเป็นที่ปรึกษาราชการ เป็นเจ้าเมือง หรือ เป็นแม่ทัพ เป็นต้น เจ้าของทาสจำเป็นต้องเอาใจใส่ต่อทาสในยามเจ็บ ข่วย แก่ชรา และเลี้ยงดูภริยาและครอบครัวของทาสเมื่อตาย ทาส จะได้ตัวเองหรือขอให้คนอื่นไถ่ถอนให้ได้โดยสะดวก ทาสประจำที่ใด ก็ค่อย ๆ กลายเป็นไพร่ประจำที่ดินทีละน้อย และมักจะได้รับอนุญาตให้ มีสิทธิกินผลประโยชน์ของที่ดินไว้สำหรับคนใกล้ชิดคนหนึ่ง หรืออนุญาต ให้ทำงานในที่ใด ส่วนตัวได้ สัปดาห์ละวันหนึ่ง หรือ หลายวัน แล้วแต่จะ ตกกลงกัน

—ในอาฟริกา—

เมื่อการค้าทาสจากอาฟริกาตะวันตกไปยังอเมริกาและหมู่เกาะ อินเดียนตะวันตกเป็นการผิดกฎหมายแล้ว ในตอนต้นคริสต์ที่ 19 การ ลักลอบค้าทาสยังคงมีอยู่อย่างมากมาจนกระทั่งเมื่อมีการเลิกทาสใน อเมริกาหลังสงครามกลางเมือง ประเทศอังกฤษได้ใช้ความพยายาม อย่างยิ่งยวดที่จะระงับการค้านี้ โดยใช้เรือรบตรวจตราในทะเล และ ในปี 1861 ได้เอาเกาะลาโกส (Lagos) เป็นที่พักเรือที่ใช้ในการปราบปราม คำว่า “การค้าทาส” ซึ่งเมื่อเดิมมีความหมายเฉพาะเพียงค้า ส่งให้อเมริกา ต่อมาได้มีความหมายถึงการซ่อนเร้นเอาทาสออกไป

ชายที่อาเรเบีย เพอร์เซีย. และเมืองตามชายฝั่งทะเลแดงทางชายฝั่ง
ตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันออกของภาคพื้นยุโรป หรือหมายถึงการ
ค้าทาสภายในทวีปอาฟริกา ตามความต้องการของบัณฑิตประเทศที่ถือ
ศาสนาอะหะหมัดในภาคเหนือ และ ภาคตะวันตก และในเกาะซันชีบาร์
ตลอดจนในอาณาจักรพวกนิโกรด้วยตนเอง คือแคว้นอุกาคา (Uganda)
แคว้นเบนิน (Benin) แคว้นดาโฮเม (Dahomey) และอื่น ๆ ทาสที่
พวกนิโกรต้องการ ส่วนมากเขาไปจับชายันต์ในพิธีตามลัทธิประเพณี
พื้นเมือง และในเวลาพระเจ้าแผ่นดิน สิ้น พระชนม์ หรือ เจ้าของตาย
ลงเช่นกัน

การค้าทาสภายในชายฝั่งในยุโรปเป็นครั้งแรกโดยรายงาน
ของนักสำรวจสมัยแรกราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ฉเพาะอย่างยิ่งจากราย
งานของ ดร. ลิฟวิงส์โตน (Dr. Livingstone) ของ เซอร์แซมมวล
เบเกอร์ (Sir Samuel Baker) และของ ดร. บาร์ธ (Dr. Barth) การ
ค้าทาสในภาคเหนืออื่น ดร. อินแกรม (Dr. Ingram) ได้บรรยายไว้
ดังต่อไปนี้

แคว้นซูดาน (Sudan) ตอนกลางได้กลายเป็นดินแดนล่าทาส
กันกว้างใหญ่ ซึ่งเล่ห์เหลี่ยมได้ถูกพาไปยังตลาดทาสที่กุกกา (Kuka) ใน
บอร์นุ (Bornu) ซึ่งชายได้ไม่ต่ำกว่าประมาณ 10,000 คน เมื่อพ่อค้าซื้อแล้ว
พวกทาสก็ถูกบังคับให้เดินข้ามทะเลทราย สซาราไปยัง เมอร์ซุก (Mur-
zuk) ในเฟซซาน (Fezzan) จากที่นั่นแบ่งส่งต่อไปยังชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์

เรเนียนภาคเหนือและภาคตะวันออก ความยากแค้นในระหว่างทางนั้น
แสนสาหัส ส่วนมากไปไม่ไหวและล้มหายตายจากไป” รอลฟส์
(Rohlf) รายงานว่า “ใครไม่รู้จักทาง” ที่กองคาราวานผ่านไป “ก็
เพียงแต่จะตามกองกระดูกที่เรียงรายอยู่ซ้ายขวาหนทางนั้นไป พวก
นิโกรจากแคว้นซูดานตะวันตก และ ทิมบักตู (Timbuktu) ที่ถูกพาไป
ขายถึงมอรรอคโคก็มี สุนัขกลางการค้าทาสในมอรรอคโคคือซิดิ ฮาเมด
ฮิย์นมุซา (Sidi Hamed ibn musa) ซึ่งหย่าห่างจากตอนใต้ของ
โมกาดอร์ (Mogador) เป็นเวลา 7 วัน ที่นั่นมีงานออกร้านประจำ
เสมอ บ้างหนึ่ง ๆ มีคนซื้อทาสไปยังเมืองต่าง ๆ เป็นฝูง ๆ ส่วนมาก
ไปยังเมืองมาราเคช (Marrakesh) เมืองเฟซ (Fez) และเมกินเซ
(Mequinez) บ้างหนึ่งมีทาสส่งมาขายประมาณ 40,00 คน และสุลต่าน
เก็บภาษีไว้ประมาณปีละ 4,800 ปอนด์ ต่อมาฝรั่งเศสได้ปกครองจน
ถึงเขตซูดานตะวันตก อันเป็นเหตุให้มอรรอคโคขาดแหล่งส่งทาสราย
ใหญ่ไป ที่ลุ่มแม่น้ำไนล์ตอนต้น จนจดทะเลสาบก็เป็นที่อีกแหล่งหนึ่ง
ที่ทำการค้าทาส คนมักลอบส่งทาสไปขายในอียิปต์ หรือส่งข้ามทะเล
แดงไปยังเตอร์กี ผู้สำเร็จราชการอียิปต์ชื่ออิสมาอิล (Ismail)
ไคซาร์ เซอร์ แชมมวล เบเกอร์ เมื่อ 1869 ให้บังคับขึ้นชาของทหาน
ใหญ่กองหนึ่งสำหรับ “ตั้งรับค้าทาสไกล ๆ ให้แตกหักไป” งานนี้ขาย
พันเอก ซี.บี. กอร์ดอน (C.G. Gordon 1874—1879) รับผิดชอบทำต่อมา
แต่ผู้นำทางศาสนา (Madi) และผู้นำประเทศ (Khalifa) ทำให้การ

ค้าทาสฟันทันใหม่ ครั้นเมื่อกองทัพทางอังกฤษและอียิปต์ได้เข้า
 ควบคุมตะวันออกกลับคืนมาอีกในปี 1898 ก็ได้จัดการหย่างเข้มแข็งที่จะ
 กำจัดการปล้นเอาคนไปเป็นทาสรวมทั้งการไต่ทาสให้หมดสิ้น เมื่อ
 ฝรั่งเศสได้ชัยชนะแก่แคว้นซูดานภาคกลางเรียบร้อยแล้วในปี 1910 โดย
 ปรายแคว้นวาโด (Wadai) ไว้ในอำนาจ ก็ทำให้การค้าทาสที่เดินทาง
 ข้ามทะเลทรายสะฮาราสิ้นสุดลง

เบงกาซี (Benghazi) ในไซเรนไนกา (Cyrenaica) ยังคงเป็น
 ท่าเรือขึ้นขนสินค้าส่งทาสออกไปขายยังนาน แต่เมื่ออิตาลีมีอำนาจ
 เหนือทวีปลิ (Tripoli) และชายแดนทำให้การค้าทาสระงับไปไ้เอง

— สลัณหากรุงเบอร์ลินและสลัณหากรุงบรัสเซลส์ —

การพาทาสจากเกาะซันซิบาร์ออกไปขายยังอาเวเบียและอ่าวเปอร์
 เซียยังคงดำเนินต่อไปจนกระทั่งสิ้นสุดแล้ว เพื่อความมุ่งหมายที่จะระงับ
 การค้าทาส พระนางวิกตอเรียซึ่งขึ้นประมุขสหราชอาณาจักรที่เซ็น
 สลัณหากรุงเบอร์ลิน (ในที่นี้ได้เพิ่มประเทศเปอร์เซีย เกาะซันซิบาร์
 และรัฐอิสระคองโก) ให้มาประชุมกันที่กรุงบรัสเซลส์เมื่อ 1889 การ
 ประชุมที่กรุงเบอร์ลินเมื่อปี 1885 นั้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการเมือง
 และการค้าระหว่างประเทศสหราชอาณาจักรกำลัง “ยื้อแย่งอาฟริกา” กัน
 แนวที่พิจารณานั้นจำกัดเพียง “บริเวณลุ่มน้ำคองโก ที่ตกลงในสลัณหา”
 เท่านั้น แต่ในสลัณหา 38 ข้อ มีเพียง 2 ข้อเท่านั้นที่กล่าวถึงการทาส

ในข้อทั้ง 2 (คือข้อ 6 กับข้อ 9) “มหาอำนาจที่ใช้อำนาจคามสิทธิ
และอิทธิพล” พายในเขตนี้นี้ “ให้สัญญาที่จะช่วยระงับการทาสและการ
ค้าทาส”

ส่วนที่ประชุมที่กรุงบรัสเซลส์ได้มุ่งหมายโดยเฉพาะที่จะ “กำจัด
ความชั่วร้ายและหายนะอันเกิดแต่การค้าทาสในอาฟริกา” กับทั้งช่วย
คุ้มครองพวกพลเมืองเชื้อชาติอาฟริกันอย่างแข็งขัน และประกันทวีป
อันกว้างขวางในอันที่จะให้ไว้รับสันติสุขและอารยธรรมาต่อไป” ที่ประชุม
นี้ยังเห็นว่าเขตทะเลค้าทาสที่ยังกะทำกันอยู่ได้เปลี่ยนจากฝั่งตะวันตกไป
ยังฝั่งตะวันออกของอาฟริกา เขตนี้นี้ที่ประชุมได้วางกคเกณฑ์พิเศษ
ให้สิทธิตรวจค้นและอื่น ๆ คือระหว่างชายฝั่งมหาสมุทรอินเดีย รวม
ทั้งอ่าวเปอร์เซีย และทะเลแดงนับจากเบลจิสถาน (Belucehistan)
จนถึงควิลลิเมน (Quillimane) ซึ่งเป็นท่าเรืออาฟริกาตะวันออกของ
ปอตุเกสตรงเส้นรุ้ง 18° ใต้ (S.lat. 18°) และจากที่นั่นไปทางทิศใต้
ตรงเส้นรุ้ง 26° ใต้ (S.lat. 26°) ไปทางทิศตะวันออกไปยังนกลอกเขต
มาดากัสการ์ สัญญาเริ่มต้นด้วยคำว่า “ในพระนามแห่งพระเจ้าผู้เป็น
เจ้า” (In the name of Almighty God) และมีข้อความสำคัญ 100 ข้อ
ในอันที่จะระงับการค้าทาสทั้งทางทะเลและทางบกกับจำกัดสินค้าอาว
ขึ้นและกะสุนเข้าไปขายในเขตระหว่างเส้นรุ้ง 20° เหนือ (Lat. 20° N.)
กับเส้นรุ้ง 22° ใต้ (Lat. 22° S.) รวมทั้งการค้าสุรากับอาฟริกาด้วย
ทั้งนี้เป็นเครื่องหมายสแดงจักราชใหม่ที่มีการตกลงระหว่างประเทศว่า

ประเทศมหาอำนาจที่เจริญแล้ว ยอมรับฝักใฝ่ชอบในเรื่องที่เกี่ยวกับชาติใน
ปกครอง ในอังกฤษก็ค่อนข้างเร็ว 1873 เซอร์ยอนเคอร์ค (Sir John
Kirk) กงสุลใหญ่ที่ซิมบับเว ได้ชักจูงผู้ล่าอาณานิคมเป็นผลสำเร็จเพื่อออก
ประกาศว่าการพาหนะออกไปขายนอกประเทศ เป็นการผิดกฎหมาย
และในปี 1876 มีประกาศห้ามไม่ให้พาหนะจากภายในออกมาขายฝั่ง
หย่างไรก็ตามประกาศนี้ก็ไม่ใคร่เอาใจใส่ เป็นเวลากว่าครึ่งศตวรรษที่อังกฤษ
ต้องส่งหน่วยเรือรบมายังน่านน้ำฝั่งตะวันออกของทวีปแอฟริกาเพื่อระงับ
การค้าทาส แต่ในปี 1883 ได้ถอนเรือรบออกจากรัฐบาลกับขบวนเรือเล็ก ๆ
ซึ่งใช้ในการติดตามเรือค้าทาสเข้าไปในอ่าวเล็กและนำคนทาสกลับ
และตั้งกองกงสุลสามคน (คนหนึ่งประจำที่ทะเลสาบไนยาซา (Nyasa)
และอีก 2 คนประจำอยู่ที่ชายฝั่ง) แทน เพราะการใช้เรือไม่
เหมาะสมและเปลืองคนเปลืองเงินมาก แต่หน่วยอังกฤษยังคงต้อง
ทำการจับกุมเรือใบค้าทาสต่อไป เป็นอันว่าสัญญาห้ามหาอาณานิคมกัน
นะกรุงเบอร์ลินไม่เกิดผลดีประการใดนัก เพราะคำนวณแล้วว่าช่วยทาส
ที่ถูกพาไปขายได้ไม่ถึง 5%

การแย่งชิงทวีปแอฟริกาในระหว่างบันดาประเทศมหาอำนาจในยุโรป
ซึ่งได้กระทำในขณะนี้ ได้ทำให้ข้อความในสัญญาที่ลงชื่อกันนะกรุงบรัส
เซลส์สิ้นสมัยไป ฉะนั้นตอนที่กำลังถึงถึงเมืองต่าง ๆ เช่นที่พำนักของ
พวกทาสที่หลบหนี และใช้เรือที่มีอาวุธครบมือตรวจตราทะเลสาบ
ใหญ่ ๆ และสร้างด่านสำคัญให้แข็งแรง แต่ที่ยุโรปได้ปกครองทวีปแอฟริกา

ทำให้การค้าทางทะเลสิ้นสุดลงอย่างรวดเร็ว นอกจากในประเทศ
อียิปต์ซึ่งเคยเป็นประเทศเดียวที่ยังเป็นเอกราชมีกษัตริย์เชื่องส
กันมาแต่โบราณ เป็นความจริงที่ปรากฏแก่คนจะมีการทาสของสันนิ —
บาทชาติ ซึ่งครั้งนั้นใน 1926 ว่าการค้าทาสจากประเทศนั้นไปยังเซดัยซ์
(ในอาเรเบีย) ยังคงดำเนินอยู่ เพราะรัฐบาลไม่มีอำนาจพอจะระงับได้

— การค้าทาสภายในทวีปอาฟริกา —

ขั้นที่สองในการค้าทาส กล่าวคือการปล้นเอาคนไปขายเป็นทาส
ให้พวกประเทศที่ถือศาสนาอะหมัดและลัทธิพื้นเมืองในอาฟริกาค่อยๆ
ลดน้อยลงจนหมดไป โดยวิธีการปกครองของประเทศในยุโรปเช่น
เดียวกัน แต่หาได้หมดไปโดยไม่มีการรบกวนกันไม่ ชัยชนะของ
เบเกอร์และกอร์คอนต่อพวกล่าทาสชาวเตอร์กิกและอียิปต์ในซูดานตะวันออก
ออกได้ย่อยยับลง โดยอำนาจผู้ครองที่ถือศาสนาอะหมัด ต่อเมื่อ
ผู้ครองชาวอะหมัดคนนั้นถูกลอร์ดคีซเซเนอร์ปราบปรามในปี 1898
การควบคุมจึงได้กลับเป็นผล

ส่วนในภาคเหนือเมื่ออำนาจการปกครองของฝรั่งเศสเข้มแข็งขึ้น
และซามิโมรี (Samory) ก็พวกผู้ครองที่ถือศาสนาอะหมัดที่มี
อำนาจในตะวันตกพ่ายแพ้ไปเป็นครั้งสุดท้ายทำให้การค้าทาสที่ทำอยู่ก็ถึง
แม้ว่าจะล่ามาถึง 1926 ซึ่งยังมีพวกที่หยาบคายยังคงทำการ
ลักพาตัวเข้าหน้าทาส ที่ไนจีเรีย (Nigeria) อำนาจของพวกผู้ครอง

ประเทศซึ่งเคยใช้กองทัพใหญ่ ๆ ทำการล่าทาสทุกปี จนทำให้ดินแดน
หลายแห่งต้องรกร้างไป ถูกโค่นลงในปี 1902 — 1903 การล่าทาสก็
ยุติลง ในแคว้นคองโก (Congo) พระเจ้าเลียวโปลด์ (Leopold)
ได้ประกาศสงครามกับทิปปู ทิปปู (Tippoo Tib) รุมาลิซา (Rumaliza)
และชาวอาหรับอื่น ๆ ที่มีข้อขัดแย้งชายฝั่งตะวันออก เพราะได้มาตั้ง
หลักฐานมีอำนาจขึ้น เป็นอิสระจากชนชั้นซิมบารู พวกนั้นถูกทำลายลง
หลังจากได้สู้รบกันอย่างดุเดือดกัน ที่ในยาซาแลนด์ (Nyasaland)
อันเป็นดินล่าทาสโปรตของชาวชนชั้นซิมบารู จนถึงกับมีบริษัทค้าขายชาว
สก็อตไปจัดทำสถานที่ประจำให้ พ่อองกรวิกมีอำนาจปกครองแล้ว
การล่าของพวกพ่อค้าใหญ่ก็ระงับไป

— สถานะทาส —

ก่อนจะสิ้นสมัยแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ประเทศในยุโรปได้จัดการ
ควมคุมขังอย่างเข้มแข็งเกือบทั่วอาฟริกา ยกเว้นแต่อบิสซินีย
(Abyssinia) กับไลเบเรีย (Liberia) นอกจากกำจัดการค้าทาสแล้ว
ยังพยายามจัดการเลิกใช้ทาสและเลิกหาผลประโยชน์เกี่ยวกับทาสด้วย
ฝรั่งเศสได้ออกกฤษฎีกาอย่างห้าวหาญ บังคับให้เขตอาฟริกาตะวันตก
ของฝรั่งเศสปล่อยทาสเป็นไทยทั้งหมด แต่ต้องผละเงินการดูแลทั่วไป
จึงหันมาใช้วิธีการค่อยทำค่อยไป ในเขตของประเทศปอตุเกสประกาศ
ห้ามไม่สู้จะเป็นผล และครั้งหนึ่งรัฐบาลเองก็ถูกหาว่าใช้วิธีการเกิน

คนทำงานในไร่เพาะปลูกที่แซนโฮเม (Santhome) และปรังซิป (Principe) ไม่ฝึกเขียนกับใช้ทาสก็มากนัก และ เขอร์มันได้ออกประกาศปล่อยทาสตามเวลาที่กำหนดให้

ส่วน ประเทศ อังกริก ได้รับบทเรียนจากหมู่เกาะอินเดียตะวันตก และในอินเดียมามากแล้ว จึงเห็นว่าการเลิกทาสโดยบังคับมักจะเกิดผลร้าย จึงได้เลือกวิธีเหล่านั้นมาแก้ไขใช้ในอาณานิคมที่อาฟริกา โดยยกเลิกสถานะทาสตามกฎหมายเสีย ทั้งที่บริติชอินเดียนได้จัดทำงานเป็นผลสำเร็จเมื่อปี 1843 ทั้งนี้เพราะได้สังเกตเห็นหลายรายมาแล้ว ว่าเมื่อการใช้ทาสเป็นทำเนียมประเพณีใช้กันมานานเคยชิน จะหักโหมบังคับให้เลิกทันทีจะก่อความเดือดร้อนให้ทั้งแก่ตัวทาสไม่น้อยกว่าเจ้าของทาสเลย แต่ถ้าหากทางกฎหมายไม่ถึงว่ามีทาสก็จะไม่มีศาลใครรับรู้ในสิทธิใด ๆ ที่บุคคลหนึ่งจะเรียกร้องเอาตัวบุคคลอีกคนหนึ่งเป็นทรัพย์สินสมบัติ ทาสทุกคนจะร้องขอเป็นไทยได้โดยไม่ต้องเสียค่าไถ่ตัวหรือทำพิธีของใด ๆ และเจ้าของทาสอาจจะฉ้อโกงเสมือนหนึ่งจะทำแก่ไทย ถ้าพยายามขัดขืนกักขังทาสไว้ในเมื่อเจ้าตัวไม่ยินยอม หรือจับตัวทาสที่หลบหนีไป แต่หากว่าถ้าเจ้าตัวยินยอมแล้ว นายก็ไม่มีความคิด วิธีอื่นไม่เป็นการบังคับ ซึ่งฝึกกับออกกฎหมายสั่งให้เลิก การใช้วิธีนี้เป็นผลสำเร็จอย่างยิ่งในโกลด์โคสต์ (Gold Coast) และ ไนจีเรีย (Nigeria) แต่ยังไม่ได้ใช้ใน เซียร์ราเลโอน (Sierra Leone) จนกระทั่งวันที่ 1 มกราคม 1928 เมื่อได้ประมาณแล้ว

ว่าจะมีทาสราว 2 แสนคน ที่จะไต่เป็นไทย ในขณะที่เดียวกันก็มีจดหมาย
 ท้องถิ่นตราไว้ว่า การไต่ทาสมาใหม่และกิจการทาสทั้งหลายเกี่ยวกับเรื่อง
 ทาส เป็นความผิดทางอาญาและถูกที่เฝ้าภายหลังจากวันไต่ทาสหมาย
 หมายว่าเป็นไทยแต่กำหนด

— อนุสัญญา ค.ศ. 1919 —

วัตถุประสงค์ของ สันติภาพกรุงเบอร์ลิน และ สันติภาพกรุงวอร์เซเลส
 จำกัดอยู่เพียงการปราบปรามการค้าทาส มิได้พยายามพูดถึงการเป็น
 ทาส ในเดือนกันยายนปี 1919 จึงได้มีการตกลงทำอนุสัญญาใหม่
 ที่แซงต์ แยมแมงส์ (St. Germain) ซึ่งภาคีผู้ทำสัญญาได้ยึดนิยามคน
 ที่จะ “พยายามเลิกทาสอย่างสิ้นเชิง” (ข้อ 11) ดังนั้นก็ได้มีการ
 เริ่มต้นเปิดฉากใหม่ และเป็นครั้งแรกที่ไม่เฉพาะแต่เลิกทาส ซึ่งเป็น
 ประเด็นอย่างหนึ่งเป็นวัตถุประสงค์ในการตกลงระหว่างประเทศ แต่
 ใจนึกในการใช้ใช้ทาสที่อาชญากรรมอยู่ ซึ่งก็เท่ากับเป็นทาสนั้น ก็
 เข้ามาอยู่ในกลุ่มพินิจของนานาชาติอีกด้วย กลุ่มพินิจในเรื่องนี้ปรากฏ
 อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นในข้อตกลงเรื่องเขตอำนาจ (Mandate) ซึ่งมอบ
 หมายให้ประเทศมหาอำนาจควบคุม อาณานิคมเก่าของเยอรมนีและ
 เติร์ก ต่อมาในไม่ช้าอนุสัญญานี้ยกเลิกสันติภาพกรุงเบอร์ลินและ
 สันติภาพกรุงวอร์เซเลสเฉพาะตอนที่เกี่ยวกับภาคีผู้ลงชื่อในสัญญา (สัม
 พันมิตรที่ทำสงครามกับมหาอำนาจในภาคกลางของยุโรป) เกี่ยวกับ

ซ็องทัวย อนุสัญญาพิจารณาเรื่องหลายเรื่องที่มีอยู่ในสัญญากรุง
เบอร์ลิน และสัญญากรุงบรัสเซลส์ แต่ส่วนเรื่องค้าเหล้าและค้า
อาวูช แยกเอาไปไว้ในอนุสัญญามันอื่น มีบางคนตำหนิความคิด
ที่ยกเลิกข้อความที่เกี่ยวกับการทาสและภาคีสมาชิกในสัญญากรุงบรัส
เซลส์เสียหลายข้อ ส่วนการยอมรับประเทศอิตาลีเป็นสมาชิก
สันนิบาตชาตินั้นเป็นประโยชน์ เพราะเป็นประเทศเดียวที่ยังคงนัการ
ทาสเป็นการกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมาย กับทั้งยังมีการล่าคนไปเป็น
ทาสและค้าขายทาสอยู่ ซึ่งจะเป็นปัญหาในการเปิดประชุมระหว่างชาติ
ต่อไป.

— คณะกรรมการปี 1924 และอนุสัญญาปี 1926 —

สันนิบาตชาติได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาเรื่องทาส
กรรมการคณะนี้ประชุมกันครั้งแรกเมื่อเดือนกรกฎาคม 1924 และอีก
ครั้งหนึ่งในปีต่อมา คณะกรรมการได้เสนอให้ทำอนุสัญญาฉบับใหม่อีก
ฉบับหนึ่ง ไม่กำหนดเฉพาะเพียงในอาฟริกาเท่านั้น แต่ทุกประเทศที่
เป็นสมาชิกของสันนิบาตหรือไม่ก็เป็นก็ตาม ควรจะต้องเซ็นให้ร่วม
ด้วย ข้อเสนอเป็นอันยอมรับและรัฐบาลอังกฤษเป็นผู้เสนอร่างอนุ
สัญญามาสึกสันนิบาตชาติ รวมทั้งอาฟกานิสถาน อิเควดอร์ อียิปต์
เยอรมนี เม็กซิโก แคว้นซูดาน เคอร์กี และสหรัฐอเมริกาได้รับ
เซ็นให้เสนอความเห็นหรือข้อแนะนำ และ “ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
ในอันที่จะเลิกการค้าทาส เป็นทาส และเป็นเสมือนทาสทุกชนิด ให้

หมดไปทุกวิถีทาง”

ในรายงานการประชุมได้อธิบายคำ “เป็นเสมือนทาส” ว่า “มุ่งหมายรวมถึงหนี้สินที่ทำให้ตกเป็นทาสทุกหย่างตลอดจนทำให้ตกเป็นทาสโดยหลอกลวงมาเป็นลูกเลี้ยง และหญิงโดยอ้างว่าเป็นการขายสินเค็ม ฯลฯ” เหล่านี้เป็นสิ่งที่คณะมีการสนใจถึงที่ปรากฏอยู่ในรายงานการประชุมอนุสัญญาซึ่งประกอบด้วยมาตรฐานสูงสุด แต่คำพอจะเปรียบเทียบได้ทั่วกัน ก็ให้ทำสัตยาบันกัน 15 ประเทศ มีประเทศออสเตรเลีย, ออสเตรเลีย, จักรวรรดิอังกฤษ, บุลกาเรีย, เกนมารัก, ไชติฮังการี, อินเดียน, ลิทเวีย, นิวซีแลนด์, นอร์เวย์, ปอตุกัล, สเปน, แคว้นชุกาน และอาฟริกาใต้ ส่วนเบลเยียม ฝรั่งเศส เยอรมัน, อิตาลี และเนเธอร์แลนด์รับว่าจะทำสัตยาบันภายหลัง อินเดียนได้ส่งวงเงื่อนไขไว้ให้ยกเว้นคำขานชายแดนที่ไม่สามารถปกครองถึงกับเขตที่อยู่ในความครอบครองของเจ้าที่ชนกับอังกฤษได้โดยตรง

— การเกณฑ์แรงงาน —

(ในรายงานกล่าวว่า) อนุสัญญานี้ขึ้น คกลงกันระหว่างชาติเป็นครั้งแรก ถึงปัญหาเรื่องการเกณฑ์แรงงาน (Forced Labour) ทั้งข้อ 5 แห่งสัญญา ซึ่งมีดังต่อไปนี้

“ประเทศสมาชิกย่อมมิควรรู้ว่าการกระหรือเกณฑ์แรงงานที่มีผลร้ายแรง” และรับที่จะดำเนินการอันจำเป็นทั้งปวงในส่วนที่เกี่ยวข้องแก่

อาณาเขตที่อยู่ให้อำนาจอธิปไตย อำนาจอศาล ความคุ้มครอง อธิราช หรืออุปการครองของภาคินัน ในอันที่จะป้องกันไม่ให้การกระทำหรือเกณฑ์ แรงกลายเป็นเสมือนใช้ทาส

เป็นที่ตกลงกันว่า

1) พายไคยังคัยทณณกชัศวคราว ซึ่งกำหนดไว้ในวัก 2 ข้างล่างนี้ การกระทำหรือเกณฑ์แรงจะทำให้ได้เพื่อประโยชน์สาธารณะ เท่านั้น

2) ในเขตที่ยังมีการกระทำหรือเกณฑ์แรงเพื่อประโยชน์อื่นที่ไม่ใช่ สาธารณะ ประเทศอักษาติจะพยายามที่จะระงับให้หมดสิ้นไป โดย เร่วที่สุดที่จะทำได้ หากว่าการกระทำหรือเกณฑ์แรงเช่นนี้ยังคงมีอยู่ งาน นั้นจะต้องเป็นเรื่องพิเศษ ใ้รับค่าตอบแทนอย่างเหมาะสม ทั้งจะต้อง ไม่ให้กัมกรต้องโยกย้ายไปจากที่อยู่เดิมด้วย

3) ทกราบ การรับฝักชอบในการใช้งานกระทำหรือเกณฑ์แรงจะอยู่ ภายใต้อำนาจผู้มีอำนาจส่วนกลางแห่งเขตที่เกี่ยวข้องนั้น.

ข้อความที่ใช้ ในสัญญาเป็นการประนีประนอมระหว่างความเห็น ที่คานกัน และเป็นที่ตกลงว่าขบวนการที่เกิดความชอบให้สำนักงานกัมกร ระหว่างชาติ (International Labour office) เรียก " คณะกัมการผู้ เชี่ยวชาญ " พิจารณา กัมการคณะนี้ได้ประชุมกันเมื่อเดือนกรกฎาคม 1927 และยังไม่ได้ส่งรายงานการประชุม คงจะมีความเห็นพ้องกันขึ้น ว่าในบางกรณี รัถหนึ่งอาจเกิดความจำเป็นที่จะต้องเกณฑ์แรงกัมกร

ทำงานสาธารณะ หรืองานรับใช้ประชาชนสำคัญ ๆ นอกจากนั้น
 อาจมีความเห็นว่า แรงงานเช่นนั้น ควรจะได้รับผลตอบแทนอย่างงาม
 แม้บางคนอาจจะเห็นขัดแย้งว่า ถ้าเกณฑ์แรงงานไปในรูปแบบแล้วไม่
 จำเป็นต้องใช้แต่เฉพาะที่เป็นงานรับใช้ประชาชนที่ควร และก็จะไม่ได้รับ
 ผลตอบแทนอย่างที่ดีในอาฟริกากลางต้องการ หลักการที่สอง
 ที่จะต้องพิจารณาคือ ในโอกาสใดก็ตามจะควรมอบโอกาสให้ใช้วิธเกณฑ์
 แรงงาน แม้จะให้ค่าจ้าง สำหรับทำงานเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวหรือไม่
 วิธีการเลวชามประเภทหนึ่งปรากฏใช้ในอเมริกาใต้ซึ่งที่เรียกว่า ทาส
 กัมกร (Peonage) นั่นคนงานมีหนี้สินซึ่งไม่สามารถจะชดใช้ได้
 จนต้องตกเป็นทาสตลอดชีวิต คณะกรรมการเกี่ยวกับเครื่องทาสได้ชี้ให้
 เห็นว่า วิธีการนี้ให้โทษร้ายแรงในเมื่อนายจ้างค้างตัวงใจใช้วิธี
 เช่นนั้นเพื่อหาคนโง่เขลาจนกลายเป็นทาสตลอดชีวิต

— ในเอเชีย —

ตัวอย่างสำคัญที่ปล่อยทาสเป็นไทยตามอนุสัญญาแห่งสันนิบาต
 ชาตินี้มีหลายรายด้วยกัน มหาราชาแห่งเนปาลได้ประกาศคำวิงวอนต่อ
 ประชาชนเมื่อเดือนพฤษภาคม ปี ค.ศ. 1924 ขอให้ปล่อยทาสในเขต
 เนปาลจำนวน 51,419 คน ซึ่งเป็นผลสำคัญยิ่งกึ่งหนึ่ง ในการนี้ได้กำ
 หนดเงินจ่ายตอบแทนให้ตามที่มีผู้เรียกร้องด้วย ผู้สํารักราชการ
 แห่งพม่าได้ส่งเจ้าหน้าที่หลายหมู่หลายกอง ออกไปยังเขตแคว้นที่ยัง

ปกครองไม่ทั่วถึงและยังไม่ให้สำหรับตามบริเวณชายแดนอันเป็นที่พวกรา
 นากา (Naga) อาศัยอยู่ และจากการปล่อยทาสในเขตเหล่านั้นเป็น
 ไทยทั้งหมด อภิสซึเนียร์รายงานว่า ได้ดำเนินการแก้ไขข้อบกพร่องใหม่
 เกี่ยวกับการล่าทาสค้าทาสและใช้ทาส และได้ปล่อยทาสเป็นจำนวน
 มาก ตั้งแต่ อภิสซึเนียร์เป็นสมาชิกสันนิบาตชาติเมื่อเดือนกันยายน 1923
 โดยไม่มีเงื่อนไขว่าจะดำเนินการปรับปรุงแก้ไขในเรื่องนี้ จึงเป็นภาระ
 ของสันนิบาตชาติที่จะต้องตรวจสอบความจริงในรายงาน เนื่องจากการ
 ตรวจสอบได้ปรากฏต่อคณะกรรมการเกี่ยวกับเรื่องทาสในปี 1926 ว่า
 การค้าทาสยังคงทำกันอยู่มากระหว่างอภิสซึเนียร์กับเช็กยาซ (อาเรเบีย)
 และในปัจจุบัน (1928) รัฐบาลแห่งแคว้นซูดานได้เห็นความจำเป็น
 ที่จะสร้างสถานที่พำนักอาศัยของพวกทาสขึ้นแห่งหนึ่ง ใกล้กับ คัสซาลา
 (Kassala) และนิคมสำหรับพวกหนีภัยทาสจากอภิสซึเนียร์ที่อื่นอีก

จากข้อความสั้น ๆ นี้อาจให้เห็นได้ว่า มาตรฐานและเจตน์จำนง
 ของโลกหลังจากสงครามโลกแล้ว แสดงความเห็นแก่เห็นใจเชื้อ
 ชาติที่ต่ำลงมากกว่าที่อาจจะเป็นได้ใน 20 ปีที่ล่วงมาแล้ว และแสดง
 ให้เห็นความตั้งใจที่เลิกทาสทั่วโลก

— อนุสัญญาว่าด้วยเรื่องทาส —

อนุสัญญาว่าด้วยเรื่องทาสแห่งสันนิบาตชาติ ซึ่งได้รับความ
 เห็นชอบและรับเอามาปดัต โดยที่ประชุมครั้งที่ 7 แห่งปี 1926 เพื่

เสนอข้อและรับทำสัตยาบันจากประเทศสมาชิกของสันนิบาตชาติ มีวัตถุประสงค์ที่จะทำให้สันนิบาตกรุงบริสเซลส์บรรลุผลและขยายกิจการออกไป และเพื่อให้อนุสัญญาที่แซ็งท์แธแมส์มีผลทางปฏิบัติด้วย ประเทศมหาอำนาจได้สัญญาที่จะดำเนินการ “ให้เลิกทาสในทกรปอย่างเด็ดขาดโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้” รวมทั้งทาสหนี้สิน และที่อ้างว่าวัยเด็กเป็นลูกบุญธรรม ฯลฯ ภาควิชาสิทธิที่จะกำจัดการค้าทาสทางทะเล และเจรจาตกลงทำอนุสัญญาเกี่ยวกับการค้าทาส และป้องกันการเกณฑ์แรงงานทาสกลายเป็นสภาพคล้ายทาส งานเกณฑ์แรงงานเช่นว่านี้อาจจะเรียกได้ว่าได้ ก็แต่เฉพาะเพื่อประโยชน์สาธารณะที่เป็นงานชั่วคราว โดยแท้ ถ้าหากเกณฑ์แรงงานออกไปจากเพื่อประโยชน์สาธารณะยังคงมีอยู่แล้วจะต้องเป็นรปลักสนะพิเศส ได้รับค่าตอบแทนอย่างเพียงพอ และไม่ถึงกับที่จะต้องให้ภักกรต้องโยกย้ายไปจากบ้านช่องของตัว ในที่ประชุมสมัย 1927 มหาอำนาจที่มีอำนาจนิยมทุกประเทศตกลงยอมทำสัตยาบันอนุสัญญาฉบับนี้ พายในเวลาอันเร็ว.

บัญชีบานแพนง

กคหมายเกี่ยวกับทาส

ที่มีมาก่อนเลิกทาสในรัชกาลที่ 5

(1) สัตถาจารึกสโชทัย

สัตถาจารึกหลักนี้ว่า “ท่านให้ตราพระราชบัญญัติ” แต่ความ
ตอนต้นตั้งแต่ขึ้นปีที่ 1 ถึงที่ 13 ชำรุดมาก ในขึ้นปีที่ 2 มีสักราช
ที่เจ้าหน้าที่อ่านไว้ว่า เป็นมหาสักราช 1266 (ตรงกับ พ.ศ. 1887)
ในรัชสมัยของพระยาเลอไทย พระมหากษัตริย์องค์ที่ 4 ในราชวงศ์
พระร่วง เป็นพระราชโอรสพ่อขุนรามคำแหง พระราชบัญญัติใน
จารึกนี้คล้ายกับจะเป็นกคหมายลักษณะโจร แต่มีบางตอนกล่าวถึง
เรื่องทาสเช่นในกรณีที่บุคคลได้รับเอาทาสผู้หลบหนีมาไว้กับคนเสีย
โดยไม่ส่งคืนไปให้นาย หรือช่วยให้ความสะดวกแก่ทาสในการที่จะ
หลบหนีไป

สัตถาจารึกหลักนี้ นายฉำ ทองคำวรรณ ปะริเยณ ข้าราชการ
ในกรมศิลปากรได้อ่านไว้ มีฉบับพิมพ์ของกรมศิลปากร ซึ่งพลเอก
พจน์ พหลโยธิน ได้พิมพ์แจกในงานทอดกฐินพระราชทานนระวิเศษ
สงคราม เมื่อ พ.ศ. 2478

(2) กคหมายลักษณะลักพา

ตาม ที่ปรากฏ สกฺมาสน์^๔ และ พระราช ปรารภใน ขาน แพนก
ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 ฉบับพิมพ์ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
การเมืองว่า

สกฺมัสก 1899 มะแมนักสัทร เตือนอาย ชื่นเจ้าคำ พุทธาว
บริเลทกาลกำหนด จึงนายสามชลาเสมียนพระสุภาวดีบังคมทูล แต่
สมเด็จพระเจ้ารามาธิบดีบรมจักรพิทราชาธิราช บรมบพิตรพระ
พุทธเจ้าอยู่หัว ประสงค์ทวยข้าหน้เจ้าไพร่หน้ นาย แลมีผู้เฝ้าไปถึง
เฉลียงสุโขทัย ท่งข้างขามสองแก้วสระหลวง ชาวกวรวำแพง
เพชร เมืองท่านเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกันนั้น แลมีผู้เฝ้าทาสเฝ้าไพร่
ท่านมาขาย แลเจ้าทาสเจ้าไพร่แห่งพระนครสร้อยอุยาพยแลมากกล่าว
พิพาทว่าให้ผู้ใดไล่เอาเบี้ยแก่ผู้ขายนั้นคืน ข้าพระพุทธเจ้าขอเรียน
พระราชปฤกษะ จึงสมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำริตร
ในเฉลียงบนอาสน์รัตนัน แปรพระพักตร์โดยปราจินาภิรมย์สมบรมน์ มี
พระราชโองการพิพากษา ทวยพริมาตย์ราชมนตรีทั้งหลายว่า
ขายกันแต่ในพระนครสร้อยอุยาพยนั้น แลผู้จะบังคับให้ผู้ใดไล่เอาเบี้ย
กับผู้ขายสียงยาก หย่าว่าข้าหน้เจ้าไพร่หน้ นาย แลเขาลักไปขาย
ถึงเฉลียงท่งข้างขาม สระหลวงสองแก้วชาวกวรวำแพงเพชร
สุโขทัยได้ล่าฟ้าเขี้ยว ชาดจากมือเจ้าทาสเจ้าไพร่ไปไกล จะมาพิพาท
ฉนั้นเมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองสุพรรณบุรี สะพงคลองพลับแพรก
สรีราชาธิราช พระนครพรหมนั้นมิชอยเลย มิแต่เจ้าทาสเจ้าไพร่

จะเอาทาสเอาไพร่คนคั้นและไล่หาผู้ลักผู้ซ่อน ให้เจ้าทาสเจ้าไพร่
ให้เขยค่าคนเท่าผู้ใดมานั้น ผิดแต่ไว้หาค่าตัวมิได้ ให้พิณกตลาภ
ให้เจ้าทาสไล่เอาทาสนั้นคั้น อันเจ้าทาสเจ้าไพร่ มาพบทาสพบไพร่
จะเอาโดยระบอบจะให้ผู้ใดไล่เอาเขยแก่ผู้ขาย อันขายกันในพระนคร
หรืออยู่ชานนั้นมิได้โดย ผิดแต่ผู้ใดมิทำตามพระราชกรณียกิจนั้นไซ้ ผู้นั้น
ลเมิดพระราชอาญาให้ไหมโดยยสณาสักก็

ลัทธิราช 1899 น. เป็นพุทธลัทธิราช ทรงกษัตริย์ 7 ในรัชกาล
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ผู้สร้างกรุงศรีอยุธยา แต่
ลงสอยขบถสังครต พ.ศ. 1899 เป็นขบถ ถาปมมะแม เป็น พ.ศ. 1898
ทั้งนี้ ยังเป็น “มมมม” ในประวัติศาสตร์อยู่.

(3) กฎหมายลัทธิสนะทาส

ตามที่ปรากฏตามกฎหมายและพระราชปวารณในยานแพน (หมอ
บริกเลย์ เล่ม 1 น. 331) ว่า

“สุกมัตถุ 1359 มะแมนักสัทร อาสาธมาส สุกมัตถุสยเอกทิส
มัตถิ จันทวารพระบาทสมเด็จพระเจ้ารามาธิบดีคันทอนนันทบรมมหาจักร
พัทราเมศวรราชาธิราช เตะโซไชยพรหมเทพาคิเทพทริภูระนาธิเบสบรม
ยพิตร พระพุทธเจ้าใหญ่หัว สเด็จพระที่นั่งบสุขภมาลามาหาไพชยนต์
ปราสาทโดยบุรพาพิมุข ชงพระอนุสรคำนึงตามคัมภีร์พระธัมมสาคร
แล้วมีพระราชโองการมารพระบันทรสุรสิงหนาท พระราชบัณฑิตไว้ว่า
ทาสควนจะไซ้ในทาสกัมม 7 ประการ ในคัมภีร์พระธัมมสาครคือทาส

สินได้ประการหนึ่ง คือถูกทาสเกิดในเรือนเบี้ยประการหนึ่ง คือทาส
ไ้มาแต่บิดามารดาประการหนึ่ง ทาสท่านให้ประการหนึ่ง คือทาส
อันได้ด้วยช่วยกังวลแห่งคนอันต้องทนทโทสประการหนึ่ง คือทาสอัน
ไ้โดยมาเมื่อกาลที่พิกษะประการหนึ่ง คือทาสอันได้ด้วยขเลย
ประการหนึ่ง เป็น 7 ประการดังนี้”

สังกราช 1359 น ถ้าเป็นมหาสังกราช ตรงกับ พ.ศ. 1980 แต่
เป็นมะเสง ถ้าเป็นมะแมต้องเป็นมหาสังกราช 1351 ตรงกับ พ.ศ.
1982 ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราช กรุงศรีอยุธยา

เรื่องเลขสังกราชกับบันทึกศักราชไม่ตรงกับในกฎหมายเก่าสมัยกรุง
ศรีอยุธยา ยกขึ้นมาก็จะมีหยาบเสมอ และมีก็มีคลาดเคลื่อนกันใน
ระยะตั้งแต่ 1 ปี ถึง 2-3 ปี ที่เป็นดังนี้ อาจเป็นอย่างไรที่สมเด็จพระ
พระยาคำรงราชานุภาพ ซึ่งสันนิษฐานไว้ในอธิบายพระราชพงสาวดาร
ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1 (ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2481 หน้า 729) ว่า
“เมื่อสมเด็จพระเจ้าปราสาททองลบสังกราช เอาขึ้นเป็นสมัยวิธิส
กทำให้สังกราชเคลื่อนไป 2 ปี” โปรดคุดต่อไป

(4) กฎหมายลักษณะทาสเพิ่มเติม

ตามที่ปรากฏศุภมาสวันชัย และพระราชปวารณในขานแพนท
(หมอบรัดเลย์ เล่ม 1 น. 347-9) ว่า

“สุภมัสศ 1378 สกขุนนักศักร มาละมาสวันชัยมิดิอาทิจวาร
มีพระราชโองการสมเด็จพระพุทธเจ้ารามายิบกิสับริมมหารักรพิทราช

เคโซไซยพรหมเทพาคีเทพทวิภูวนาธิเบสุมรมบพิตรพระพุทธรเจ้าอยู่หัว
ให้ตราพระราชบัญญัติกำนัลโคสนาเผด็จง แก่ชาวเจ้าเหง้ายบุพราช ๆ
นิกล อกุลมนทวีพิริยโยธามาตคามุขทุกกะชวงทวงการทั้งหลาย
ชั้นมีในแวนแคว้นพระนครสวียุธยา มหาภิสถกภพพรทันราชธานีบุรี
รมย์นี้ ถ้าไพร่ฟ้าทาสไทยใคร ๆ หนีนายหนีเจ้า ๆ นายมาพบท่าน
บให้ยอชกเอาเองสักอัน ท่านว่าให้เจ้าไพร่เจ้าทาสนั้นไปอาศัยแก่มัน
ผู้เอาไพร่ฟ้าข้าคนเขาไว้นั้น ถ้าคนผู้เอาคนไว้นั้น ตนบรู้ที่หุ้เขาให้
ไปว่าถึงมุลนายอาณาพยายาล แลให้บอกแก่พระสรัสวดีแลแพ่งให้
เรียกหาว่าโดยขนาดตามกะชวงทวงการกัน อนึ่งคนนั้นหนีไปนาน
แลเจ้าไพร่เจ้าทาสพบในย่านเรือนดินดานบ้านแห่งใด ๆ ให้อาศัยแก่เจ้า
บ้านเจ้าเรือนนั้น ถ้าเจ้าบ้านเจ้าเรือนเขามีรายชื่ให้ประจำหุ้ให้ไป
บอกแก่สวียุธยาศัยเขามายังตระลาการ ให้โดนคดีกาถึงมุลนาย
ส่งมาตามกะชวงทวงการ ถ้าพบในตลาดควนให้อาศัยไว้แก่เจ้า
ตลาด แลยื่นบัตรให้กะชวงการให้โดนคดีกาเรียกหาว่าโดยความ
แผ่นกิน ถ้าพบในกลางถนนหนทาง แลหาที่ระอาศัยมิได้ ให้เอาคน
นั้นไปยังตระลาการ แลให้นายยกบัตรกดปากลากคำไว้ แลคนนั้น
ยังรับว่าเปนทาสเปนไพร่ใคร ๆ ก็กั ให้ถามมาว่าต่อกัน ส่วนตัวมัน
ให้ใส่สวธิกบัณฑูรให้มันคง แลพ้นสามวันแล้วเร่งให้โดนคดีกา ถึง
มุลนายให้ออกมาว่าต่อกัน ถ้าพ้นเจ็ดวันมุลนายมิออกมาว่าต่อกันให้
ตระลาการอาศัยคนนั้นไว้แก่เจ้าไพร่เจ้าทาสเท่านั้นเมื่อถามมาว่า จึง

เรียกออกมาว่าโดยพระราชกรณียกิจท่านแล ถ้าคนนั้นหันมาหาเจ้านายเองให้เอาไปยังตระลาการ ให้นายยกกระบี่ตรึงเอาคำไว้ แลคนนั้นรับว่าเป็นไพร่เป็นทาสจึงทูลให้เอนกการไปบอกที่คนหุ่ยนั่นแล ให้ตามมาว่าต่อกัน ส่วนตัวมันให้ตระลาการเกาะไว้ ถ้าพ้นเจ็ดวันแลมออกมาว่าประการใดให้ตระลาการอายัดคนนั้นไว้แก่เจ้าไพร่เจ้าทาสนั้นก่อน เมื่อจะตามมาว่าเมื่อใด จึงเอาออกมาว่าโดยความแผ่นดินท่านแล”

สังกราช 1376 นั้น ถ้าเป็นมหาสังกราช ตรงกับ พ.ศ. 1999 ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ครองกรุงศรีอยุธยา แต่บันทึกสังกรเป็นชวต ถ้าเป็นชกุนตรงกับ พ.ศ. 1998 แต่ในกฎหมายราชบุรีเล่ม 1 หน้า 485 ว่า “สุภมัสสิ 1387 สก กุนนักษัตร” ถ้ากระนั้นตรงกับ พ.ศ. 2008 แท้ก็เป็นชระกา ถ้าจะถือเป็นชกุน ตรงกับ พ.ศ. 2010 ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถครองกรุงศรีอยุธยาเหมือนกัน

(5) กฎหมายลักษณะทาส เพิ่มเติม

ตามที่ปรากฏสภมัสสิ วัน ช และ พระราชปรารภใน บาน แพนก (หมอบริตเลย์เล่ม 1 น. 355) ว่า

“สุภมัสสิ สังกราช 1557 ขลุณนักษัตรสังวัจฉระวิสาขมาเส—
สุกขชกัเขชาติจวารสมเทกขรมบพิตร พระพุทธเจ้าใหญ่หัว สเกิดใน
พระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาทฝ่ายซ้ายสั่งแก่เจ้าพระยาสุรรัตนมณีเทียร
บาล ขุนจันทราทิตย ขุนอินทราทิตย นายท้าวราชบัณฑิต เจ้าท้าว

มีพระราชโองการमारพระบัญชาให้แต่งพระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกาไว้ดังนี้”

สักราช 1557 น. ถ้าเป็นมหาสักราช ตรงกับ พ.ศ. 2178 แต่เป็นยุคที่ไม่ใช่ยุคนี้ ถ้าเป็นยุคนี้ต้องเป็นมหาสักราช 1559 และตรงกับ พ.ศ. 2180 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองครองกรุงศรีอยุธยา

(6) กถาหมายลักสนะทาส เพิ่มเติม

ตามที่ปรากฏหลักฐานส่วนนี้และพระราชปรารภในขานแผนก (หมอบรัดเลย์ เล่ม 2 น. 357 - 8) ว่า

“สุภมัสติ 1267 กุณนัฏฐิกร เตือนสืบ แรมค้ำหนึ่งพรหสยติ สมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว สเด็จพระที่นั่งฝ่ายอุทุมพร ปราสาทโดยประจิมทิศ จึงพระกเสมราชสุภาวดีบังคมทูล พระกรุณา พระเจ้าอยู่หัวว่าทวยราษฎร์ทั้งหลายร้องฟ้องว่า ยากแค้นเอาฟันของ ลูกหลานไปขายฝากไว้แก่เจ้าเบี่ยนนายเงิน และลูกหลานนายเงินเอา ทาสเป็นเมีย เกิดลูกก็ก็มีเกิดลูกก็ก็ และละร้างเสีย นายเงินจะ เอาให้เต็มคำ ขอให้อำนาจว่านน ข้าพระพุทธเจ้าหาว่าไม่ จึง พระพุทธเจ้าอยู่หัวมีพระราชโองการमारพระบัญชาตรัดเห็นเกล้า สั่ง แก่พระกเสมราชสุภาวดีว่าแทนสืบไปเมื่อน่า”

สักราช 1267 น. สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าพุทธโกสุมพิสิฐฯ ทรงมีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยปริยายแห่งความ

พ.ศ. 2191 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองครองกรุงศรีอยุธยา

(7) พระราชบัญญัติเรื่องทำสารกรมธรรม์ ขายตัวขายลูก
ออกเมื่อรัชชกาลจักรพรรดิ 1154 ตรงกับ พ.ศ. 2335 ในรัชกาล
ที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์

(8) พระราชบัญญัติ เรื่องขายเมีย
ออกเมื่อรัชชกาล พ.ศ. 2335 ในรัชกาลที่ 1

(9) พระราชบัญญัติ เรื่องทาสขเลบ
ออกเมื่อรัชชกาล จักรพรรดิ 1167 ตรงกับ พ.ศ. 2348 ในรัชกาลที่ 1
(นอกจากนี้ยังมีแซกหยู่ในกฎหมายลักษณะอื่นที่รวบรวม เป็น
ประมวลกฎหมายในรัชกาลที่ 1 อีก)

(10) ประกาศห้ามมิให้ทาสลูกหนีไปอาศัยวังเจ้ายันขุนนาง จาก
ก.ม. รัชกาลที่ 4 เล่ม 1 หน้า 165 ถึง 166 ประกาศมานะ
วันอาทิตย์ที่ 1 เดือนแปด ขรพาสาท ขึ้น 3 ค่ำ บัณฑิตสมัยวิริยดิศ
เป็นวันที่ 2587 ในรัชกาลที่ 4

“ผู้หนีเข้าบ้านผู้ลักลอบด้วยยากความถึงกรายทุน บนเจ้าไต่ที่
ไต่เจ้าบ้านใช้สินบนเงินหลวงใช้ตนสิน ผู้หนีประหารชีวิต”

(11) ประกาศผู้จะช่วยคนและให้กู้เงิน จาก ก.ม. รัชกาลที่ 4 เล่ม 1
หน้า 167 ประกาศมานะวันอาทิตย์ เดือนแปด ขรพาสาท ขึ้น
3 ค่ำ บัณฑิตสมัยวิริยดิศ เป็นวันที่ 2587

ผู้หยู่ในพระบรมมหาราชวัง ให้เร่งทาสลูกหนี ให้หาประกันจง

ทั่ว ถ้าพนักงานเกิดความขึ้นจะแบ่งค่าตัวที่ได้ เป็น สาม ส่วน
ถวายวัดหนึ่งส่วน”

- (12) ประกาศห้ามมิให้เจ้าของวังเจ้าของบ้านเกลี้ยกล่อมคนไว้ จาก
ก.ม. รัชกาล 4 เล่ม 1 หน้า 168 — 176

ประกาศมาณวันอังคาร เดือนแปด บุรพาสาท ขึ้น 5
ค่ำ ปีมะเมีย สัมฤทธิ์ศก เป็นวันที่ 2589

“ทาสลูกหน้ในพระบรมมหาราชวังรู้ว่าไปหยู่ที่ใด จะ
ไปรดให้ข้างในหรือข้างหน้าไปขอตัวเจ้าสำนักว่าไม่หยู่ ได้ตัว
สืบสมว่าหยู่ที่แห่ง ให้เฉลี่ยใช้สินบนทาสลูกหน้ หากหนีเข้า
ไปให้ร้องล้อมวัง ถ้าเข้าเกิน 7 วันให้ถวายตีกา ทาสลูกหน้
หากไปหยู่อยู่นอกจากพระบรมมหาราชวัง แต่ผู้มียบรรดาศักดิ์
เหลืออำนาจอำเพอ ร้องล้อมวังเหมือนกัน ถ้าหนีไปหยู่ที่พอ
จะเกาะครองได้ให้ว่าตามกะชวง”

- (13) ประกาศว่าด้วยผู้ซึ่งเกี่ยวของด้วยทาสลูกหน้ ภรรยาของตัวหน้
ไปหยู่วังเจ้าบ้านขุนนางและชงอนุณาตให้ผู้ ซึ่งเป็นความผิดเมีย
ทาสลูกหน้ที่กรมวังไปเกาะมาชำระให้ร้องถวายตีกา จาก ก.ม.
รัชกาล 4 เล่ม 2 หน้า 238 — 239

ประกาศมาณวันจันทร์ เดือนสิบเอ็ด ขึ้น 3 ค่ำ ปีมะเส็ง
นพศก เป็นวันที่ 2413

- (14) ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ว่าด้วยขายทาส

หรือทาสลูกหนี้ และผู้ต้องคดีทั้งปวงที่ 1 และที่ 2 จากราช
กิจจานุเบกษา เล่ม 1 หน้า 213 ถึง 315 สก 1336 และ
ประชุมมณฑลหมายไทย ภาคเพิ่มเติม หน้า 1 หน้า 5

ประกาศมานะวันพรหสยัค เดือนห้า ขึ้นสิบห้าค่ำ ขวออก
ยังเป็นเอกสก

“...ชายคนเป็นทาสหรือสัวญ้าง ต้องมีหนังสือสำคัญ
ให้ไว้ก่อนกัน คือเป็นหนังสือสารกรมธรรม์ ฯลฯ มีลายมือ
ผู้เขียนกำหนดวันเดือน เมื่อส่งเงินแล้วต้องคืนหนังสือสาร
กรมธรรม์ หรือสลักหลังเป็นสำคัญ ถ้านายเงินว่าสารกรมธรรม์
หายขอให้ทำหนังสือประทวนให้เป็นอย่างนั้น ถ้าทาสหรือลูก
หนี้ยังไม่พอใจ ให้ร้องเรียนแก่พระยาเพชรพิไชย และพระยา
อภัยนริทธิ ใน 3 วัน 7 วัน เมื่อพ้นกำหนดจะพิจารณาคดีตาม
หนังสือให้ไว้”

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยสยาม หน้าวัดราชบพิธ ถนนเพ็ญนคร^๔
นายคำพูน ราชทะเล ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา 2487

